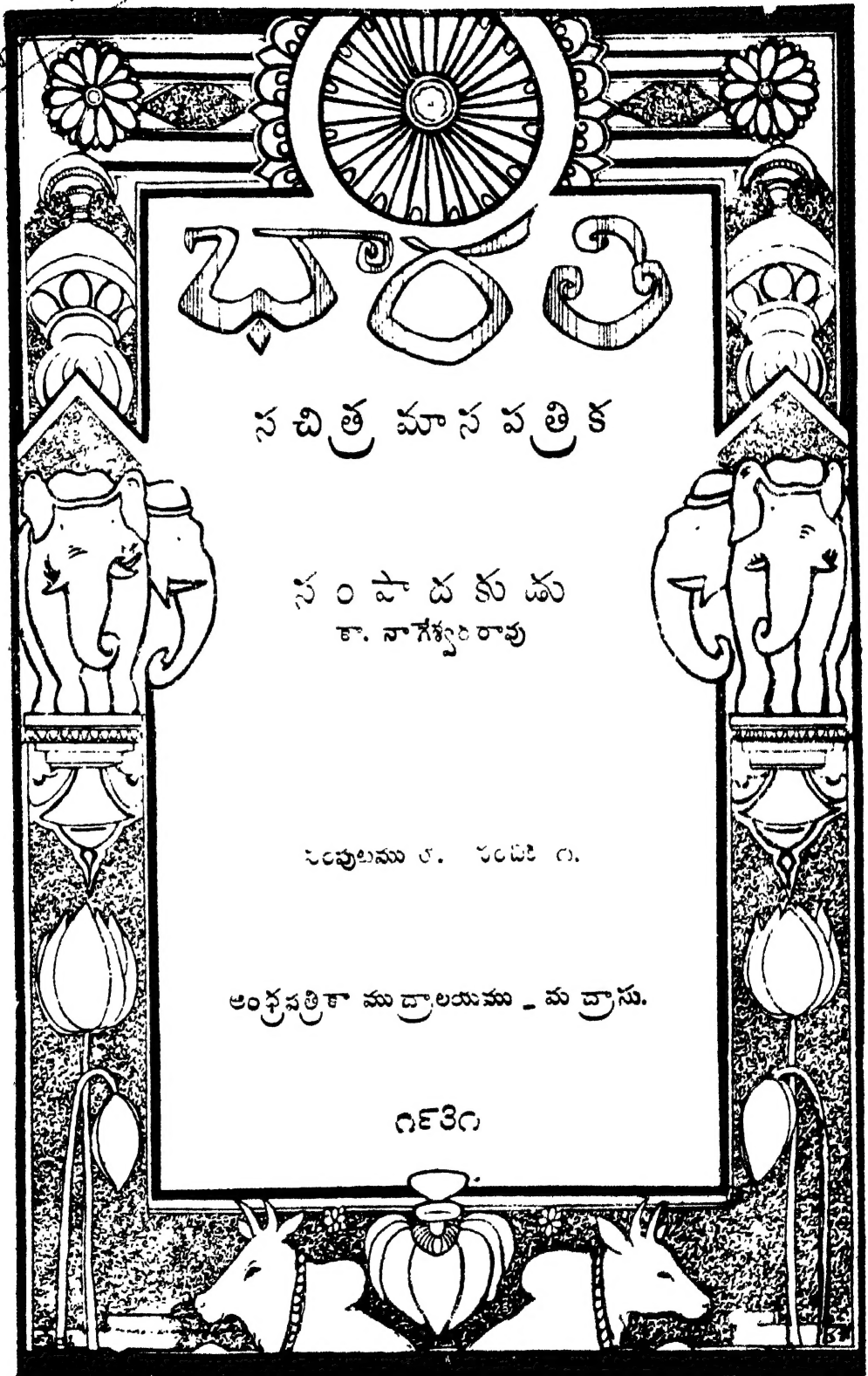

8842

12

1931

భారతి

స చిత్ర మా స పత్రిక

సంపాదకుడు
కా. నాగేశ్వరరావు

సంపుటము ౮. సంచిక ౧.

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము - మద్రాసు.

నికెరె

Printed at the
ANDHRAPATRIKA PRESS,
G. T., Madras.

నమో తస్య భగవతో అర్హతో నమ్మా సం బుద్ధ

మంగళ సూక్తము

శే నిటులు వింటిని:—

తొల్లి బుద్ధభగవానుడు శ్రావస్తీ నగరమున గజేతవనమున అనాథపిండదుఃఖము నుండి బ్రతుకుచు దరి చూరమున నివసించుచుండెను. అప్పు యొకనాటి వేషవిజ్ఞానమున మిగుల అందముకల యొకదేవత దిగి వచ్చెను. ఆమె కాంతిచే తోటయంతయు మెరిసిపోయెను. ఆమె బుద్ధభగవానుని సమీపించి మొక్కి ఓరగా నిలిచి యిటు లడిగెను:

క. అలదేవతల్క నరులుం - బలుకొంటిని బొందుపొంటు మంగళములనుం
దెలిపిరిగాని మహా మం - గళము సకలం దాము తెల్పెగావలె మాకు.

బుద్ధభగవాను లిటులు చెప్పిరి:—

మంగళ సూక్తి ము

చెడ్డవారితోడఁ జేరఁగాఁ బోకుంట - మంచివారితోడ మనుచునుంట

పూజ్యులైన వారి పూజించుటయు నీదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

పూర్వజన్మమందు పున్నెంబు చేయుట - యోగ్యదేశమందు నునికి గొనుట

చెప్ప పనిని దాను జేయఁగల్గుట యీదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

చదువు తెల్లఁ జాలఁ జక్కఁగాఁ జదువుట - చేతి పనులు చేయు చెలువు గొనుట

గురువు లొద్ద శిక్ష గొనుటయు నియ్యదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

తల్లి దండ్రులకును దా సేవ చేయుట - యంగనాసుతాదిసంగ్రహంబు

పాప మంటకుండు వ్యాపార మియ్యదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

గ. ఈ పదము జేతుఁ డను రాజుడి. అనాథపిండదుఃఖము, నొక మహాధనికుఁడు ఈ తోటను గొర కొట్టి బంగారు నాణెములకుఁ గొనెను. 32 కొట్ల బంగారు నాణెములు వ్యయించి ఆ పనమాన మతములు కట్టించెను. ఇట్ల తోట సంతయు బుద్ధభగవానునకు దానము చేసెను.

ఈ అనాథపిండధుని అసలు పేరు గురత్తుఁడు. వీరలకు అన్న మిడుచుందుటచే అనాథపిండదుః డను పేరు వచ్చెను.

౨. వేటయూ మాదక ద్రవ్యము లమ్ముటయు, విషవిస్త్రువు లమ్ముటయు, కస్తూరిస్త్రుము లమ్ముటయు మా వులను కానినలుగా నమ్ముటయు, బోగమువారి వ్యాపారము, ఇది యయిడును పాపవ్యాపారములు.

దాన యెనఁగొనుట ధర్మచర్యంబును - చుట్టఁక్కఁపులును జూచుచుంట
దొనఁగు లేని పనుల దొరఁగొనుటయు నిదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

సావపంకమందుఁ బడకుంక నుండుట - మద్యపాననయమంబు గొనుట
ధర్మకార్యనిష్ఠ తప్పకుండుట యిదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

గురుజనంబునెడల మఱియాద, వినయంబు - తఱిని ధర్మసేవ మఱియుఁ దుష్టి
చేయు మేలు మఱిపుఁజెందని యోగ్యుని - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

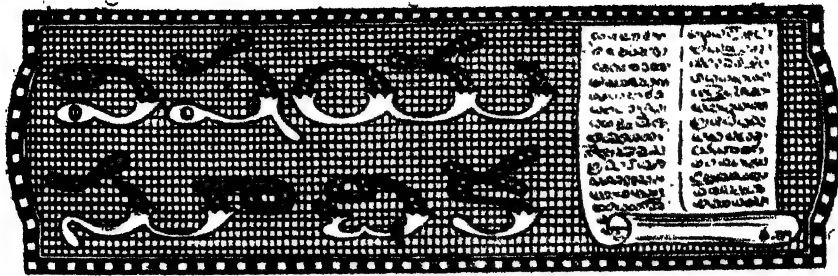
ఓర్మి మంచిమాటయును రేపుమాపులు - ధర్మబోధనంబు తప్పకుంట
శ్రమణగణనూవారి సందర్శనంబును - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

బ్రహ్మచర్య ధర్మపరిపాలనంబును - ఆర్యసత్త్వములయు నాచరణము
నిశ్చలంబు తపము నిర్వాణ మెఱయుట - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

ద్వంద్వములకు నెందు లాకు చెందకయుంట - శోకపాపములకు సోకకుంట
పరమ శాంతి నెందుఁ బడయుట యియ్యదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

మాంగళికంబు లీయవి నమస్తమునం బొనరించు వారికిన్
ముంగల మూఁడు లోకిములనున్ విజయం బగు సేవ కేఁగినన్
సంగతహా మహా పరమ శాంతియుఁ గావున నుత్తమంబులౌ
మంగళములేగదా యివియ! మానసమందుఁ దలంచి చూడుమా!

—అను: వేలూరి శివరామకృష్ణి.

మంగళసూక్తము	
స్వవిషయము	౧-౨
భార్య—పి. కోదండరాజుగారు	3-౪
నన్నియయతులు—కొన్నిటిగతులు—నడకుడుటి వీరరాజుపంతులుగారు...					౫-౧౬
తొలకరి—పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతిగారు	౧౭-౧౮
కాళిదాసుడు—గంటి జోగి సోమయాజిగారు	౧౯-౨౦
విరహవీణ—మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారు	౨౧
పద్యచూడామణి—బుద్ధఘోషాచార్యుడు—పెండ్ల వేంకటసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు	౨౨-౩౨
శ్రీ కోటిలింగేశ్వరస్తోత్రము—కీ. శే. కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు...					33-3౪
ఆంధ్ర ముద్రారాక్షస విమర్శనము—కీ. శే. వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలుగారు					3౫-౪౪
భట్టబాణుని గృహగమనము—కొమాండూరు కృష్ణమాచార్యులుగారు					౪౫-౪౬
‘ఏకవీర’ విమర్శ—టే. కామేశ్వరరావుగారు	౪౭-౫౪
అనలాశ్రుజోడశి—ప్రతివాదిభయంకరం రంగాచార్యులుగారు	౫౪-౫౬
ద్రావిడభాషలు-సంధి—కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు	౫౭-౬౧
పంతులు-కొడుకు—గుళ్లపల్లి నారాయణమూర్తిగారు	౬3-౭౭
మాతరో—దవూరి రామిరెడ్డిగారు	౭౮
ఏకలవ్యుడు—నారసింహశాస్త్రిగారు	౭౯-౮౧
శివసముద్రము—శర్మ	౮౧-౮౨
శ్రీ సూక్తిసుధానిధి—శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు	౮3-౮౪
పట్టర్థముక్తా—శ్రీ రాధ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	౮౫-౯౪
దుర్యోధనుజ్ఞకై సహజేవంశము—మాగంటి రామకృష్ణశాస్త్రిగారు					౯౪-౯౫
బాలానందం. సూరీ, నీతి, పెంకి:—పేరంటం—చింతా దీక్షితులుగారు					౯౬-౧౦౦
పట్టకథ:—రుబ్బగుండు	౧౦౧-౧౦౨
పల్లలపాటలు—గోపరాజు రాజన్నగారు	౧౦3-౧౦౪

వివేచనశాస్త్రము:—బామ్మసామానులు—కొ. నరసింహాచారిగారు	...	౧౦౫-౧౦౭
గగనభగదాద్వాజము—పెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు	...	౧౦౮
“ఈపు చింతామణివి గజే పూపుబోణి”—పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థలుగారు	...	౧౦౮
భేదరత్ విభానము—మూడిపూడి వెంకటరంగయ్యగారు	...	౧౦౯-౧౧౦
భాగ్యపేయచిగ్రము—చిట్టాపెగ్గడ సీతారామాంజనేయులుగారు	...	౧౧౦-౧౧౦
బ్రహ్మసూత్రము—చా. వెం. హనుమంతరావుగారు	...	౧౧౧-౧౧౫
భాగ్యసూక్తిము—కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు	...	౧౧౫-౧౧౬
హరిదాసము	...	౧౧౭-౧౧౭
బుద్ధిగోనులు—శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు	...	౧౧౭
‘హిందూ’ శబ్దమున కర్థ మేమి?	...	౧౧౭-౧౧౭
కరస్పర్శ—శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు	...	౧౧౭
కాశీవిశ్వవిద్యాలయము—కూరిపాటి వేంకటరత్నంగారు	...	౧౧౭-౧౧౭
కలనూరంగం—నర్. చంద్రశేఖర వెంకటరామకాగారు; వైకృత్యగు-పత్తాగ్రహము;		
౪ న ఆంధ్రరాష్ట్రీయ మహిమసభ; ఆమెరికాయందొక స్త్రీల కళాశాల		౧౧౭-౧౧౭
జాబ్బిలిచిలుక—అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	...	౧౧౭-౧౧౭
నాట్యకళ—‘కామంతలము’నకు కొన్ని గంగర-పలు; కామప్రాలు సుబ్రహ్మణ్యముగారు;		
జంగా వెంకట సుబ్బయ్యగారు; నాగయ్యగారు; ఆంధ్రమహాసభ-చెన్నపురి		౧౧౭-౧౧౭
సంగీతపరిషత్తువారి గాయకమహాసభ	...	౧౧౭-౧౧౭
విమర్శనము	...	౧౧౭-౧౧౭
శ్రీ రుక్మిణీసందేశము—సీరము సుభద్రయాంబగారు	...	౧౧౭
సాధిప్రాయవిశేషములు	...	౧౧౭-౧౧౭

చిత్రములు

ప్రవర్ణ చిత్రములు:—మేళము; నిగ్యవివోది*; పక్షి, తీర్థము; రాధా-కృష్ణులు; పంచమ.
సాధారణ చిత్రములు:—శ్రీశైల చిత్రములు ౧౦; ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు;
ఇతర చిత్రములును.

ప్రకాశము : స్వయం ముద్రాంత్యుగారు, అంధ్రజాతీయకళాకారులు, బంధువు.

చెన్న పట్టణము, జనవరి ౧౯౩౧

సంపుటము ౮

ప్రమోదూతి సంవత్సరము పుష్యమాసము

సంఖ్య ౧

స్వవిషయము

“శ్రీమద్ వ్యాకర్ణాదికాం పరిభాషాస్త్వితి శాస్త్రం, స్వకర్తృ నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భజనము.”

వ్రాతవాక్యభ్యుదయమునకు స్వకర్తృ నిర్వహణలు నెకావ్యవస్థాయందును సాధనముగ నున్నది. సాంఘికవ్యవస్థలు, రాజ్యాంగములు, మతవ్యవస్థలు, సామాజికాచారములు స్వధర్మాధారముననే వికాసమును పొందుచున్నవి. ధర్మవికాసమునో వ్యవస్థావికాసమును సహజముగ గలుగుచున్నది. నెకావ్యవస్థల వికాసమునకును మూలాధారమైన వాఙ్మయమును స్వధర్మాధారముననే వికసించుచున్నది. పరిభాషారాధనము ప్రబలియున్న వర్తమాన కాలమందు స్వధర్మారాధనము దుర్లభమై అత్యవికాసము దుస్తర మగుచున్నది. లోకము సం దంశితును స్వధర్మాగము

లైన స్వ శీత, స్వభాష, స్వజాతి, స్వతంత్రములు పూజాపాత్రము లగుచున్నను, భారతవర్షము నంగమాత్రమునిండా పాత్రములై, సాహిత్యోపాసనము గ రా గాధ్యమై సాహిత్యవికాసము మందగమనము చేయుచున్నది.

సర్వోపాఖ్యమైన సాహిత్యాభ్యుదయమునకు అస్మిన్నామాజ్యపరమైన స్వాతంత్ర్యము మూలాధారము. పారతంత్ర్యమునంగు సాహిత్యాంగములైన శిష్టము, చిత్రకళ, వాఙ్మయము మొదలగు నెకలాంగములును పాంత త్రాక్షణియములై పాలక, పాలిత పోషణ లేక వికాసవంతములు గాకున్నవి. గతి చిన ఏడే ధ్ధ గుండును సాహిత్యాభ్యుద

యమునకై భారతి చేయుచున్న సేవ స్వల్పమైనను ఆంధ్రలోకాదరణమును బడసినది.

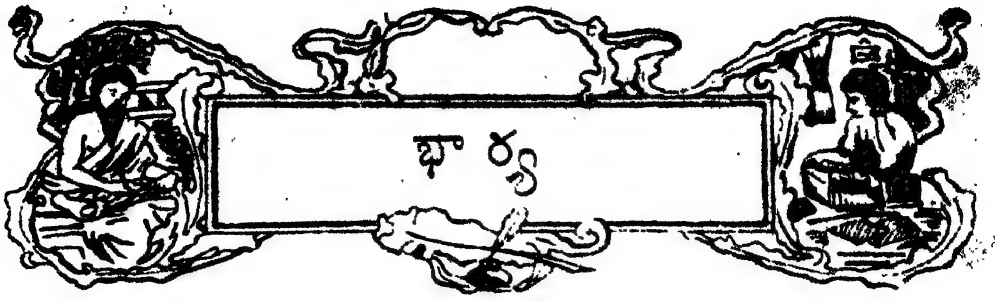
భారతికి అష్టమ వర్ష మారంభ మైనది. గాంధీమహాత్ము డవలంబించిన సత్యాగ్రహ ధర్మము గతవత్సరమునందు భరతవర్షమునందు ధర్మసంస్థాపనమునకు రూపరేఖావిలాసములను దాల్చినది. మానవజీవితము నకలాంగవిలసితముగాని ప్రత్యేకావరణబద్ధము గా దనుపరమ ధర్మమును ప్రతిపాదించుటకు గాంధీమహాత్ముడు ప్రక్రమించిన సత్యాగ్రహప్రస్థానము ప్రపంచమునకు విస్తృతమును గలుగజేసినది. ఈ పరమార్థమును జీవయాత్రయందలి సకలాంగములందును రసవంతముచేయుట సాహిత్యమునకు పరమప్రయోజనము.

వర్తమానకాలమునందు ధన దేవత సర్వాధిష్ఠాన దేవతయై వెలయుచున్నది. రాజ్యాంగములు, కావ్యములు, కళలు, విమర్శనలు, ధర్మములు, మతములు ధనాధారియు లైనవి. సాహిత్యమును ధనమూలమైనది. పారతంత్ర్యస్థితియం దీవైపరీత్యము బీభత్సరూపములను గలుగజేయుచుండ నహజమైన స్వతంత్ర కల్పనలు దుస్తరములైనవి. అపరిచితమైన ప్రాచీనశాస్త్రసంప్రదాయములో, లేక పరస్పరప్రదాయములో సాహిత్యోపాసకు సాధనములైనవి. సుపరిచితములైన నిత్యసాహిత్య విభాసములు సాహిత్యోపాసకమునకు సాధనములు గాక సాహిత్యనిర్మాణము దురారాధ్యమైనది. దేశావృతమైన ఈ ఆంధ్రకారస్థితియందైనను సాహిత్యోపాసకుల సహాయప్రోత్సాహముల మూలమునను నిరంతరాయముగ భారతి సాహిత్యాభ్యుదయమునకు

దోడ్పడజాలినందులకు సాహిత్యోపాసకులు అభివంద్యులు. భారతియందు గతించిన ఏడేండ్లయందును ప్రచురితములైన వ్యాసములు, పద్యములు, కథలు, గీతములు, చిత్రపటములు, నవలలు, నాటకములు, దేశావృతమైన సాహిత్య ధర్మప్రబోధమునకు నిదర్శనములుగ నున్నవి. సాహిత్యోపాసకులు ప్రజాజీవనమునకు సాధనములైన క్రొత్తకల్పనలను చేయుచు స్వధర్మారాధనమును జేయుచున్నారు.

ఆంధ్ర రాష్ట్రీయ సభ, సాహిత్యపరిషత్తులు, చిత్రకళాప్రదర్శనములు, సాంఘిక సభలు సర్వతోముఖమైన సాహిత్యాభ్యుదయమునకు తోడ్పడుచున్నవి. అనుదినమును ప్రచురితము లగుచున్న గ్రంథములు, పత్రికలు ప్రజాహృదయమునందు పరిస్ఫుటమైన గాఢ ప్రబోధమును విశదము చేయుచున్నవి. ఈ మహాసంధినమయమునందు ప్రజాజీవనమును రసవంతము చేయగల భారము త్యాగపరాయణులైన సాహిత్యోపాసకులమీద గలదు. నవయుగము సువిశాలమైన మానవధర్మాభ్యుదయము నభిలషించుచున్నది. సాహిత్యోపాసకు లీ పరమార్థమును గ్రహించి శ్రద్ధాపరాయణులై వారి సాహిత్యనిర్మాణములను దేశకల్యాణమునకును, సాహిత్యోపాసకును సమర్పించి-కృతార్థు లౌడురుగాక! గతసంవత్సరమునందు భారతికి వ్యాసములు వ్రాసియు, చిత్రములను బంపియు, నిరతవిధముల సాయము జేసియు, సహాయ ప్రోత్సాహముల నొసగిన ఆంధ్రదేశ భాషాసేవకులకు పత్రికానిర్వాహకులు కృతాంజలుల నర్పించుచున్నారు.

—నంపాదకుడు.

పి. కోదండరాజుగారు

ప్రతిపనియందుకా మతియు-బ్రతివిషయమునందుఁ దనదు పతిచేతను 'నా నతి' యనిపించుకొనంబడు-నతియే నతి; దాని కెందు నాటియుఁ గలదే?

అయీ దేశము లెంతయుం దిరిగి తా నత్యంతమున్ బెంగమై
స్వీయాగారముఁ జేరి పెద్దల కొగిం జేమాడ్చులం జేయు పై
అమాకార మభూతపూర్వముగ బిట్టలోకనం జేసి బా
హాయుగ్ధంబును జాఁచి వచ్చునది యాహా భార్యయా? దేవతా?

తొలుకోడి కూఁత వేళల-మెలఁకువ రప్పించి లోన మెలఁగుచు మిగులం
దలఁపించుకొనఁగఁజాలిన-తలిరాకుంబోఁడి! నీవు ధన్యవు చుమ్మి!

నో రూఁరఁగా వండు నోరెమ్ము కంచమ్ము పొత్తున భజించు పోడి గలిగి
మాటాడి హాస్యంబు లూటలై యుబుకంగ వాదోడుగా నుండు వార్త గలిగి
పూదోటలోఁ దోడఁ బోవుచుఁ జలికాని ప్రతిబింబ మనిపించు పతిమ గలిగి
ఆవశ్యకంబైన యన్నింటిఁ జెప్పక చేయించుకొను నట్టి చేవ గలిగి
చెప్ప కొనునట్లు శిష్యగాఁ జెప్పనప్పు-డొట్టగాఁ గను నొకచోట నున్నయప్పు
దంటుఁ దీవగ నెడఁబాటులందు వృద్ధయా-దేవతగ నొప్పు నిల్లాలు దివ్యరాలు.

ఎడఁద యెడందయుం గలిసి యేకమ యాగతిఁ గొగిలించి యె
ప్పుడు నిక దూరదేశములు పోవవుగా యని గద్గదంబుగాఁ
బాడినడు లల్ల నాడుచునె పూవుల శయ్యను బాష్పశయ్యగా
నడరఁగఁ జేయు మేలి మగనాల! నినుం గొనియాడ నేర్తునే?

ఈశరీరము గూడను నిందులోనె-పడిసి పోవ నిముడ్చుచో బరు వటంచు
వేటు లెఱుఁ గైన విధి గాఁగ విధి నృజించు-నట్టి యేకాత్మ కాదె యిల్లా లవయ్య.

కా నన్నీని యలంకరణం గలతలున్ దండంబు గండంబులున్
 శ్రీనిర్యాణము లాజయం దజయ మేని బొందెడిం గావుతన్ !
 నీ నెమ్మొ మొక తూరి చాలుఁ గనునేనిం దూలు న వ్వన్నియుం
 జానా, మంగళ దేవతామణిని నీజన్మంబు ధన్యం బహా!

మనసు నాఁకట్టెడు మహిమచే లేని పొందగ్యంబుల కుపాధి తాను భార్య
 ప్రాణంబులకుఁ జూచి న్యప్రాణంబు లొడ్డు నఖ్యంబులకు నుపజ్ఞ మ్లు యాలు
 పురుషుని లోకంబు పోఁజేయ దొరఁకొన్న దైవ సంకల్పంబు తాను జాయ
 ప్రియునిచే నెన్నాళ్లు ప్రేమింపఁ బడెనేని కాను తగ్గని నిధి గాదె పత్ని
 భార్య యని చెప్పఁగాఁబడు పదమునందె-యెంత స్వాతంత్ర్య లక్ష్మీయు నెంతదివ్య
 వాణీయును నెంత మతివైభవంబు గలదొ-యింతవజ్రకును శిష్యునే యెవ్వఁడని?

నాకుం బెద్దపు నీనే-నీకున్ మఱి నేనె పెద్ద; నీ వేమనినన్
 నాకుఁ విధి, నే నేమన-నీకున్ విధి; నియతి యెటులు నిర్మించె నొహా!—

చలిని నాపాదమస్తకము వాస్తవముగాఁ గలికి నీ ! నెమ్మొముఁ గప్పకొందు
 చిమ్మ చీకటిఁ బాయఁ జెలి! పువ్వనవ్వ నీ విననవ్వ దీపమ్ము పెట్టికొందు
 మెయి యెల్ల రాగిల్ల మెలఁత! నీగుణముల వరుసఁ బూజాలగా వయిచికొందు
 ఊరక నను జూచుచుండుమా! యాకాశ గంగలో మున్న లాదంగఁ గందు
 అన్ని ముతువులయందను నలగు లన్ని-పూచుచుండెడి తీవనో పాలఁతిమిన్న!
 పూర్వజన్మ తపః ఫలంబునను గాక-పుణ్యవతి భార్య యనునది ఘట్టనొక్కా!

మగవా రందఱు దూర దేశముల నంపాదించి నానాగతిన్
 నగలో నాడెములో న్యభార్యలకుఁ గాన్కలో చేసి మెచ్చెంతు లో
 ముగిందా! నేను విలోలదీపతరళంపుం బ్రేమహారంబె నీ
 దగు వశంబు మనంబు కమ్ముకొనున ట్లర్పింతు నొక్కమ్మడిన్.

ఒకానొక విమర్శనమును వ్రాయు సందర్భమున నాంధ్రమహాభారతమును బరిశోధించుచుండినప్పుడు నన్నియభట్టారకుని భారతభాగమున ఛందోనియమములు గొన్నియున్నట్లు దోచెను. పిమ్మట నా స్ఫురణముతోనే యాతని గ్రంథ మంతయుఁ బరీక్షింపఁగా నాయూహము కృతార్థమై యెనలేని యానందమొడఁగూర్చెను. ఆ నియమములలో యతి నియమములు ప్రధానములు. అపురూపములును, అసాధారణములును, ఆశ్చర్యకరములును నగు నట్టి నియమములను బాటించి, నన్నియవలె గ్రంథరచనమును నెఱవేర్చిన కవిచంద్రుఁ డాంధ్రప్రపంచమున వేఱొక్కఁ డింతదనుకఁ గానరాలేదు. మఱియు నేలమణి గ్రంథకర్తలు గాని, యే ముద్రితాంధ్రమహాభారతఁకర్తలైనవారలగునని, యేవిమర్శకులు గాని వానిని సమగ్రముగ గుఱులించినట్లును గన్పట్టెను.

క్రీ. శ. పందొమ్మిదవ శతాబ్ది కడవటిభాగమున నాతని నీన గీత నియమములు మాత్రము (వివరివలనఁ గనిపట్టఁబడిన నేమి) కీ. శ. పాఠి వేంకటస్వామిగారి పేరితో అముద్రిత గ్రంథచిత్రామణి యొకటి ప్రకటింపఁబడి లోకమునకు వెల్లడియైనది. అదిగాక యితర విధములగు నియమములును నాతని గ్రంథమున నత్యంత స్తవనీయములై విరాజిల్లుచున్నవి.

దుష్కరము లగు నన్ని నియమముల నన్నియకవి యేల పాటించెనో, యాతని కాలమున నాంధ్రలక్షణ గ్రంథము లెట్లుండెడినో, వాని నాతఁ డెంతదనుక వసునరించి, లేక, యే రీతిని కాసింది తన గ్రంథమును ముగించెనో తెలిసికొనుటకుఁ దగిన యాధారము లిప్పటికిఁ గానరావు. ఆతనివాటివాడైన నేములవాడ భీమకవిదో, లేక, లేచనదో యైన కవిజనాశ్రయము మాత్రము నేటి ప్రచారమున నున్నది గాని, చిరకాలమునాటి దగుటచే భారతము వలెనే యదియు ననేక సంస్కరణముల పాలై బహువిధపాతభేదములతో ననేక విధావతారముల నెత్తితత్కర్తవ్రాసిన పెద్దియో, యితరులు చేర్చిన పెద్దియో నిర్ణయింపరాని దుస్థితియందున్నది. మఱియు, రంగరాట్టండమున 'నన్నియభట్టలక్షణసారము'లోని పద యొక హరింపఁబడినపద్యములు భారతలక్ష్యములకుఁ గేవలము విరుద్ధములై యుండుటచే దద్దరింథము మననన్నియభట్టవ్రాసినది గాదని చెప్పవచ్చును. కావున నన్నియభారతమునుబట్టియే యాతని నాటి తెలుఁగు లక్షణము నెఱుంగవలసి యున్నది. ప్రస్తుతవ్యాసమున నాతఁడు తన గ్రంథమునం దనుసంధించియున్న యతిలనుకూర్చియు, వానిగతులనుకూర్చియుఁ బ్రస్తావించెదను. మఱియు, నాంధ్రమహాభారతమున తత్కర్త, కాల భాషా లక్షణ సంప్రదాయము

ముల నడనరించి పరిశుద్ధముగఁ బ్రకటించు తలంపుగొను భాషాపాపకుల సప్తయత్నము వకు నీ నా పరామర్శ మించుకంత యేని సాహాయ్య మొనరింపఁగల దనునాశయముతోఁ జదివించుచున్నాను.

సన్నియనాటి యతిభేదములు

భట్టారక నుహాశయుని* భారతిభాగమునఁ బాటించఁబడిన యతిభేదములు కవిజనాశ్రయమునఁ గన్పట్టువాఁకంటెను గడు తక్కువగఁ గానవచ్చుచున్నవి:—

౧. స్వరయతులు, ౨. సర్గయతులు, ౩. సంయుక్తాక్షర యతులు, ౪. సరసయతులు, ౫. ఏకతరయతులు, ౬. మువిధక్రియతులు.

ఈ యాఱు భేదములు గల యతులు మాత్రమే యాశుగ్రంథమున నుపయోగింపఁబడినవి. క్రమముగ నవి యిచ్చట వివరింపఁబడుచున్నవి.

౧. స్వరయతులు

అకారాద్యచ్చుల యతులు లక్షణగ్రంథములయందు చెప్పఁబడినట్లే (అ, ఆ, ఐ, ఊ, ఖ, ఛ, జ, ఝ, ఞ, ట, ఠ, డ, ఢ, ణ, త, థ, ద, ధ, న, ప, ఫ, బ, భ) ఖని పరస్పరము యతిమైత్రి నొందును. ఇట్లే—

* ఆరణ్యకశ్రీశ్రరభాగమున నెఱువ కవిత్వము సయితము చేరియుండుటచే, ఆభాగ మీ వివరమునఁ జేరలేదు.

సంయుక్తాక్షర యతులు—ఇ, ఈ, ఋ, ఌ అను నీ యచ్చులకు వేరొకఁడచ్చు పరమైనప్పుడు వరుసగా ఇచ్చు, ఈ, ఋ, ఌ అనునవి యాదేశముగలు. ఉదా:—వారి + అనుగ్రహము = హర్షానుగ్రహము; నరు + అజ్ఞ = హర్షాజ్ఞ; ఉచ్చు + ఉపదేశము = ఉచ్చుపదేశము—ఇత్యాదులు.

సన్నియ గ్రంథమునందును పాటించఁబడినవి మఱియు, కకారాది హల్లులను, అకారాద్యచ్చులు (యతిస్థానమున) సంధించునేని యా సంధించినయచ్చునకే యతిమైత్రి నేయఁబడినది.

ఉదా:

“అర్ధాదులకు విభులార్థములును.”

“విను, లాదిశ్చితమాణ! విక్రమాదిత్యనిభా!”

ఋ, రి - ల యతి:—

సన్నియ సభాపర్వద్వితీయాశ్వాసము (౧ : ౬.) న,

“ఋత్విజాంశని విచారింది ప్రాశించితే.”

అని ఋ, రి లకు యతిమైత్రి ఘటించఁబడినది. ప్రాచీనలాక్షణికులచే, అయ హలుంబోలె సరసవడి తరగతియందైనఁ జేర్చఁబడని యీ అక్షరముల విరామమైత్రిని గూర్చి యిందు కంటె చర్చింపవలసియున్నది.

ఈయతిగూర్చిన ఛందోదర్పణకారుని (అనంతామాత్యుని) యభిప్రాయ మీ రీతిగ నున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది:

“ఋకారమునకు యణాదేశకక్రిచే రేఫమువచ్చుటంజేసి యది ‘రి’తో విరతినొందును.”

పైఋకార రేఫముల యతిమైత్రి కీ యణాదేశమే హేతు వగునేని తక్కిన ఇ, ఈ, ఌ లకును

నీవిధిని తెల్లించుట న్యాయము. ఏమన, ఇవి యును ఋకారముతోపాటు యణాదేశము గలుగునవియే. కావున, ఇ, ఉ, ళి లకును యణాదేశశక్తిచే 'యి, ప్ర, లి'లతో నట్టిమైత్రి నేకూరవలయును. 'లి'కార మాదిని గల ప్రసిద్ధశబ్దములు గానరావు గావున మిగిలిన ఇ, ఉ ల గతిని గూర్చి కనుగొందము. ఇకారము 'యి'తో యణాదేశవ్యాజమున నేమి, సరసవడి నెపమున నేమి, విశ్రమమైత్రి నొందుచున్నది. ఇక, ఉకారమునకు 'పు' తోడి యతిమైత్రిని గనుగొనవలయును. ఈయణాదేశలక్షణమును మనమున నిడికొనియే కాబోలు, నాంధ్రభాగవత భాగమును పూరించిన నారయ కవి ఉకార, తన్నిత్రిములతో పుకారమునకు విశ్రమమును గల్పించినాడు. చూడుడు:

"ఉగ్రుడై పట్టి తెచ్చె సా-ల్వండు."

—దశమస్కం. ఉత్తర. 889.

"ఒ-యగ్రఃకాటించి యుద్ధ-పుక క్లినియెకా." 664

"కా, పునః దగ వద్దండు-పవనోద్ధవుడుకా." 714.

ఇంకను నిట్టి ప్రయోగము లొక రిద్దఱు కవులు చేసియున్నారు. కాని, వీనిని సాధువులుగా మనవా రంగీకరింతు రని తోచదు. కావున, బై నన్నియ ప్రయోగమునకు యణాదేశకారణము నమర్థనీయముగాఁ గన్పట్టదు. దానంతేసి యీ ఋ, లి ల యతికిఁ దగిన హేతువు నారయవలసి యున్నది. దీనిగూర్చిన నాయభిప్రాయము నిచ్చట విశదీకరించుచున్నాను.

(1) ఋకారమున స్వతస్సిద్ధమగు శేఫాచ్చారణమే నిండి యున్నది. ఉచ్చారణపాక

ర్యార్థము, అకారాదియు, ఉకారాంతమునట్లు 'అరు' అని సామాన్యముగాఁ బలుదురు గాని, పూర్వము దీనిని 'రి' అనియుచ్చరించెడివారు. కావుననే తక్కినయచలకుంబోలె దీనికి సంధియడాగమాదు లేర్పయుండలేదు. 'రాముఁ డరిందముఁడు' అనునట్టి 'అతః డగ్గేర్వది' అనిన నది సాధువు గాద ఇట్లే 'అనియె నజాడు; శ్రీహరి యరి' ఇత్యాదులయందుం బోలె 'ఋ' పరిమైనచో ద్రుతసంధియ డాగమాదులు విధింపబడలేద కేవల స్థిరవర్ణ కార్యమే దీనికిని దెలుగున బరుగుచున్నది.

(2) వేదమున ఋకారము 'రి'వలె నుచ్చరింపబడును. 'నిర్ ఋభో యశ్చనిస్వనః', 'వసీష్ఠ ఋషిః' ఇత్యాదులలోని ఋకారమును 'రి'వలెనే వేదపాఠకు లుచ్చరించెదరు. మఱియు, 'వృణీర్షమ్, వృణివీ, దృగ్-హ' ఇత్యాదులను 'వ్రీణీర్షమ్, వ్రీణివీ, ద్రగ్-హ' ఇత్యాదిగాఁ గొంచెము తేల్చి పలికెదరు. (తేల్చి పలుకకున్న నది వెనుకటి యక్షరముపై నూడి దానిని గురువుగ నొనర్చును.)

(3) ఈ వేదోచ్చారణసంప్రదాయము ననుసరించియే కాబోలు, బైత్తరాహులు 'ఋ, ఋ, 'లి, 'లి' లను 'రి, రీ, లి, లి' అని నేడును బలుకుచున్నారు.

(4) అర్యు లుత్తర దేశమునుండి వచ్చిన దేశమునకు వచ్చినతరువాతఁ దక్కిన గీర్వాణక్షరములతోపాటు ఋకారమును మఱి

అంతా అలాగేనే మన పూర్వం చేస్తే స్వీకృతి పొందేదని అంటున్నాడు. అప్పుడు గానన దానికి ఇ, ఏ అని యిచ్చి యిచ్చి యిచ్చి యిచ్చి దోచుకుంది.

(6) సంకీర్తనాశ్రయ మనది. దానిని దేవ మనము యిచ్చుము. అది నేడును 'రిషభము' అని చెప్పబడుచున్నది. మఱియు దాని మొదటి యక్షరము 'రి' అని పాడబడుచున్నది. (స, రి, గ, మ్మ, ప, ధ, ని)

(7) సన్నియభట్టారకుని కాలమున నయితే మిది 'రి' వలెనే లిఖించబడుచుండి నట్లు నందంపూడి కాననము (ఆంధ్ర లిఖించినదే) తెలుపుచున్నది. దాని మొదటిరేకు 7 వ పంక్తి చివర 'ఋక్షక' అనునది 'రిక్షక' అని చెక్కబడి యుండుటను బరిశీలించిన నిష్పత్తయము విశేషము గాగలదు. మఱియు, పుగారన కాననములయందున్న "ప్రిథివీ, క్రిత్యా, ప్రివీ" ఇత్యాదులను జూచినచో నక్కాలమున ఋకారోచ్చారణ మెట్లుండెడిదో తెలియ నగును. సన్నియనాటికి ఋత్వసంజ్ఞ (౪) యేర్పడియున్నను, ఆరని తరువాత నూతన క్షరము బుట్టిన కొనిదెన కాననమున 'వృ' అను కవి "ప్రి" అని యిచ్చి వ్రాయబడినది!

పైని వివరించిన పాత్రులనుబట్టి సన్నియ కాలమున ఋకారమునకు గల రేఖనోచ్చారణసామ్యముచేతనే 'ఋత్విజాండనిచి-రించి' అని ఋ రి లకు యిచ్చి యిచ్చి యిచ్చి యిచ్చి బడియె ననియు, కావుననే ప్రాచీనలక్షణగ్రంథములకు కవిజ్ఞానము కావ్యలంకారమాదామణుల

యందు దీయతి ప్రత్యేకము చెప్పబడలేదనియు, కాలక్రమమున 'ఋ' అను గుణితాక్షరమునకు నిక నొకకొమ్మ చేర్చబడి ఋకార మేర్పడిన పిమ్మటనే 'ఋకారస్వరూప యతి, ఋవళి' ఇత్యాదిలక్షణములు పుట్టిననియు నూహించ నగుచున్నది. మఱియు,

"అఋషికుహరకట్టిన-నీరము..."

ఆరణ్య. కృ. 104.

"గారవమున నిచ్చి-యాఋషితోడ." ఆది. సప్త. 36.

ఇత్యాదిప్రయోగముల ఋర ప్రాసమునకును పై రేఖనసామ్యమే మూలమై యుండును. లేకున్న నేయచ్చునకును లేని ప్రాససాధాగ్య మొక్క ఋకారమునకే కలుగుటకుఁ దగిన ప్రబలకారణము గానరాదు. పై పాత్రులను బట్టి యనాదేశమువలననే యిచ్చి యిచ్చి యిచ్చి యిచ్చి నిశ్చయింపను వలదుపడలేదు.

ఋ, ౪-ల యతి:—

ఈయతినిగూర్చి లక్షణగ్రంథకర్త లెవ్వరును జెప్పియున్నట్లు గనబడదు. ముదిత భారతగ్రంథములయందు,

"కృతీర్థ్యధన మెల్ల-గ్గ ప్రి నేసి." ఆది. సప్త. 182.

అని ఋ ౪ లకు వడియైతి నేయబడినట్లు గన్పట్టుచున్నది. రేఖలకారములకు యతిసంఘటనము నొనర్చని సన్నియమహాకవి ఋ ౪ లకు మాత్ర మునర్చియుండునా? కావున నీపాకము విశ్వాస్యము గాదు. ఇబ్బరత్నాకరకారుని

"కృతీర్థ్యధన మెల్ల-గ్గ ప్రి నేసి."

అను పాకమే ధర్మిగాహ్యము. (చూ. క. ర: గిలుబునేయు.)

ముక్త్యసంబంధము:-

వట్టువనుడి యూదిన యే హల్లయిన నరియే 'ఇ, ఈ, ఋ, ఎ, ఏ' లతో వడిమైతి యొనర్చవచ్చు నని తరువాతి లాక్షణికుల మతము. ఎట్లన,

"ఋగ్యజాస్వామినుకుండు-గృష్ణః డనఃగ." (అనంతామత్యుఁడు.)

"ఇనతహాభవుండు-పృథదక్వసుతు శేనె." (అప్పకవి.)

దీనిని పోషించుదానివలెనే సన్నియభారతమున (అరణ్య. త్క. 97),

"ఇందుండు మిషని కృష్ణపురస్కార కృతకుశానసఖా."

అని ఇ, కృలకు యతిమైత్రి యున్నట్లు దోషించు ప్రయోగ మొక్కటి అచ్చుప్రతు లన్నిటియందును గానవచ్చుచున్నది. ఋకారసంయోగముగల హకారేతర హల్లున కెచ్చటను అచ్చతో సన్నియభట్టు విశ్రమమును గల్పించి యుండలేదు. మఱియు వట్టువనుడి గలిగిన హల్లులకు దేనికిని ఋ, రిల తోనే యారఁడు యతిమైత్రిని గావించియుండలేదు. కావున నీయతి సన్నియ కిష్టమైనది గాదనుట స్పష్టము. ప్రాచీనలాక్షణికులు నీయతిని జెప్పలేదు.

వై యుదాహరణము మధ్యాక్కరలోని యొకపాదము. ఈమధ్యాక్కరలకు వచ్చినన్ని పాట్లు మన వాఙ్మయప్రపంచములోని యేపద్యములకును వచ్చియుండలేదు. ఏమన, తక్కిన పద్యములవలె మధ్యాక్కర పద్యము సరళమైన నడక గలది గాదు. మఱియు, సన్నియ

గ్రంథమునఁ దక్క నివి తక్కిన ప్రబలిభముల యం దెచ్చటను లేవు. దానంజేసి భారత గ్రంథలేఖకులు విశేషపరిచితి లేమి దాని గమనినము దెలియక, లక్షణము నారయక, తమకు సరిపడినట్లు దోచిననడకలను బట్టి కొన్ని పదములను మార్చియు, గొన్నిటిని జేర్చియు, గొన్నిటిని దీసివైచియు సన్నియ భట్టారకుని మధ్యాక్కరల నెల్ల నానావిధములఁ బొడుచేసినారు. ఈ హేతువుచేతనే యిప్పటి విమర్శకులు గొందఱు మధ్యాక్కర లక్షణమునకు మోటు త్రోవను ద్రొక్క నారంభించినారు. వీనిని గూర్చిన విమర్శమును మఱియొకప్పుడు ప్రకటించెదను.

ప్రస్తుతలక్ష్యము గల మధ్యాక్కరము వ్రాతప్రతులందు బహువిధ రూపములను దాల్చియున్నది. వానిలో నాంధ్రసాహిత్యకవిత్వ త్కార్యస్థానమున నున్న భిన్న దేశపుట్రతుల పాఠములఁ గొన్నిటిని మాత్రము నేటి వర్తకముము సనుసరించి యిచ్చటఁ జూపుచున్నాను.

i. మొగటిపాదము—

- (1) "ఎందుండి వచ్చితిరి ఋషికుశాళి యే నన్నందు నిట్టి." సం 944 ద వ్రాతప్రతి.
- (2) "ఎందుండి వచ్చితి ఋషికుశాళి యే నన్నందు నిట్టి." సం 944 ద...

ii. రెండవపాదము—

- (1) "కుందరాకారుని మునిపుత్రునిఁ దొల్లి చూచియెఱుంగ." సం 944 ద...
- (2) "కుందరాకారు మునిపుత్రునిఁ జూచి యే నెఱుంగ." సం 944 ద...

(1) "కుందరాకారు మునిశ్రుతుః దొర్ల
చూచి యెఱుంగ." సెం 8444 రు...

iii. మూడవపాదము—

(1) "ఇందుండు విందుండు మని కృష్ణ మృగచర్య
కృతకుశాసనము." సెం 4624 రు...

(2) "వింద విందుండు మని కృష్ణమృగచర్య
కృతకుశాసనము." సెం 944 రు...

(3) "వింద విందుండు మని కృష్ణచర్య
కృతకుశాసనము." సెం 881, 8444 రు...

(4) "వింద విందుండు మని కృష్ణాకా
కృతకుశాసనము." సెం 2726 రు...

iv. నాలవపాదము లేఖనభేదము లంత
ముఖ్యములు గావు.

ఇట్లే నన్నియభారతమునఁ గల మధ్యా
క్కర లన్నియు నానావిధలేఖనభేదములతో
నిండియుండి లక్షణవిరుద్ధములై విపాదమును
గొలుపుచున్నవి. తెలుఁగు భారతమును పలు
ప్రతులపాదమున శ్రద్ధమెయిఁ బరిష్కరించి
ముద్రింపించినపండితులు సాధ్యమైనంతవఱకు
లక్షణానుగుణముగ వానిని నవరించి ప్రకటించి
నారు. కాని వానిలోఁ గొన్ని మధ్యాక్కరము
లింకను లక్షణ నమన్వితములై యుండలేదు.
ప్రస్తావమున నున్న పద్యము ముదితగ్రంథము
లయం దెట్లున్నదో కనుఁగొనుఁడు:

"ఎందుండి వచ్చితి ఋషికుమార-యెన్నఁడు నిట్టి
కుందరాకారు మునిశ్రుతుః దొర్ల-చూచి యెఱుంగ
విందుండు మని కృష్ణమృగచర్య-కృతకుశాసనము
కుందరాకారు బనిచె ఋషి యనుబుద్ధి-నత్తనిచ్చిఁ బ్రీతి." (కళాపాటి రంగయ్యగారి పూర్వతర ముద్రణము.)

ఈపద్యము నాలుగుపాదములయందును
గణములు తప్పినవి. మఱియు నొక వాక్యము
నందే కర్తయగు 'ఏన్' అనునది రెండు
మాటలు పడినది. ఈదోషములను దప్పించు
పాఠ 'ఆనంద ముద్రణాలయము' వారి
మొదటి కూర్పు భారతమును బరిష్కరించిన
పండితు లిట్లు ముద్రింపించిరి:

"ఎందుండి వచ్చితి వో ఋషికుమార-యెన్నఁడు నిట్టి
కుందరాకారు మునిగుతు నేఁ దొర్ల-చూచి యెఱుంగ
విందుండు మీవని కృష్ణమృగ-చర్య-కృతకుశాసనము
నంగుండఁగాఁ బనిచె ఋషి యనుబుద్ధి-నత్తనిచ్చిఁ బ్రీతి."

ఇప్పద్యమున గణదోష పునరుక్తి దోష
ములు దొలగినవి. పిమ్మట, కీ శే తేవప్ప
రుమాల్లియ్యగారు పరిష్కరించిన 'ఆనంద
వారి' భారతము రెండవ కూర్పున (1909)
నిట్లు నవరింపఁబడిన పద్య పూర్వార్థము:—

"ఎందుండి వచ్చితి ఋషికుమార శీ-నెన్నఁడు నిట్టి
కుందరాకారు మునిగుతు నేఁ దొర్ల-చూచి యెఱుంగ."

ఇందు మూలమున లేక మొదటికూర్పునఁ
జేర్పఁబడిన 'వచ్చితివో' అనుదానిలోని 'ఓ'
మాత్రము తొలగిపోయినది గాని పునరుక్తి
మరలఁ బ్రాప్తించినది. మూడవ కూర్పున
నిది నవరింపఁబడినది. "శ్రీ వావిళ్ల రామ
స్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్సు వారు" ప్రకటించిన
భారతమునఁ బైపునరుక్తి (అన్యదర్శక ప్రథమ)
తొలగలేదు. శ్రీకారదామకుట ముద్రాల
యమువారి (విశాఖపట్టణము) ప్రతి యానంద
వారి మూడవకూర్పు ప్రతి నమసరించినదై
యున్నది.

ప్రస్తావమున నున్న మూడవపాదము
పైయచ్చ ప్రతు లన్నిటియందును,

“ఇందు మిషి కృష్ణమృగచర్మ-కృష్ణకాసనము.”

అని ఇ, కృలకు యతిమైత్రి యున్నట్లు చెలుపు
చునే యున్నది! ఈయతి నన్నియకవిమతము
నకు సరిపడునది గాదని మొదట సూచించియే
యుంటిని.

పైని వ్రాయబడిన లిఖితముద్రిత పుస్తక
ములయందుఁ గన్పట్టు నీపద్యములోని పదముల
నన్నిటినిబట్టి పర్యాయోచన మొనర్చువారికి
నన్నియకవిచంద్రునిపద్య మీ రీతి నుండునని
స్ఫురింపకపోదు: --

“ఎందుండి వచ్చితి ఋషిమహారక!-యెన్నండు నిట్టి
మంఠరాకారు మనిమకు నేఁ దొల్లి-మాచి యెఱుంగ
ఇంద విందుండు మిషి మృగాజినా-మృతకాసనము *
నందుండఁ గాఁ బనిచె ఋషి యనుబుద్ధి-న తన్వితఁ బ్రీతి.”

ఇప్పు డీపద్యమునుండి సనాతన కవినమ్మ
తము గాని ఇ, కృల యతియు, బుసరుక్తి
దోషాదులును దొలఁగిపోయినవి. అర్థసాభా
గ్యమును, భావసౌందర్యమును గుదురుకొనినవి.

౨. వర్గ యతులు

క, చ, ట, త, ప వర్గములలో ననునాసిక
ములు దక్క మిగిలిన యొక్కొకవర్గములోని

నాలుగక్షరములును దమలోఁదాము యతిమైత్రి
నొందు నను సామాన్యవిధియే నన్నియ భారత
మునఁ బాటించఁ బడినది. ఉదాహరణము
లనావశ్యకములు. దంత్యతాలవ్య చ జ లకును
నన్నియ యతి గూర్చినాఁడు.

3. సంయుక్తాక్షర యతులు

“యతిస్థానమున రెండు గాని, రెంటికంటె
నెక్కుడు గాని హల్లులు గలిసిన సంయుక్తాక్షర
ముడినచో నం దేహల్లున కైన వడిమైత్రిఁ
గూర్చవచ్చును.” ఇది సామాన్య లక్షణము.

ఈసంయుక్తాక్షర యతుల విషయమున
నన్నియమహాశయుఁ డవలంబించిన నియమము
లత్యమ్భతములును, అనన్యాయవృత్తములును
పై యాతని ప్రజ్ఞావిశేషమును, అసాధారణ
కవితాశక్తిని వేనోళ్ల ఫోపించుచున్నవి. అది
మొక్కటొక్కటిగ నిచ్చటఁ బ్రదర్శింపఁబడు
చున్నవి.

(అ) సంయుక్తరేఫపదః—

యతిస్థానమున నిల్చిన (ఏకపదస్థమగు)
సంయుక్తరేఫమునకు నన్నియ భారతమునఁ
దెచ్చటను విశ్రమము లేదు! అనఁగా, సంయుక్తిఁ
జేందిన యుపరిస్థితమగు రకారమునకుఁ గాని,

* ‘మృగాజినావృత’ అనునది కాలక్రమమున కృష్ణాజినావృత, కృష్ణచర్మావృత, కృష్ణమృగచర్మావృత
ఇత్యాదిగ మాఠిమాఠి తుదకు ‘కృష్ణమృగచర్మకృత’ అయినది. పురాణపతసారంభమున మనకా కనుదినము
పఠించు ప్రార్థనాపద్యములలో ‘కొరటి యగు “ప్రాంకుపయోదనీలతసుభాసీతుక” అను వ్యాకృతపద్యములోని
యీపదమాసము నేలేఖకుఁడో యిచ్చటఁ జేర్చియుండును. తరువాత ‘కృతో’ యతి మదురుటకై ‘నిందు’ ‘ఇందు’గా
మార్చియుండును. “మృగాజినావృతకాసనము” నం దున్నంత యర్థపుష్టి “కృష్ణమృగచర్మకృతకాసనము”గ
లేదు. లేఖకప్రమాదమున ఇట్టియతి కట్టిగతి పట్టినదో కనఁడు!

అభివృద్ధిమను కారవడికి గాని శబ్దకాననుడు
యతి: గూర్చలేదు. ఉదా:

"పరివారిక క్రువిక్రమండు-పాండవంశవివర్ధకుండు ను
ప్రభుగను పరిశీడాత్మజుఁ డి-వద్ధవిమారుఁ డుదాకి ర్తిన
ర్మితవిధాధ్వరుండు జన-మేజ ముండక జనపాలుఁడు..."

ఆది. ప్ర. 82.

"ద్రోణాచార్యు పిటుండ నొప్పి కృతహ
క్తుః బంధోధారి
తానుత్ మార్గపూర్ణతూణులు మహా
ధన్వత్ సుమారుత్ దను
తానోపేతులు రంగవధ్యమున నం
రక నిర్వి దుద్యుతా
తేజోగమ్యులు ధ్యౌజప్రముఖులై
శ్యేషానుపూర్వంబుగక." ఆది. మ. 9.

ప్రైప్రయోగములయం దితర హల్లులకే
కాని రేఫమునకు విశ్రాంతి లేకుండుట తెల్ల
మగుచున్నది. భట్టారక మహాశయుని భారత
భాగమునం దంతటను సంశ్లిష్ట రేఫము యతి
స్థానమునఁ గలవి 615 ప్రయోగము లున్నవి.
వానిలో నొక్కదానికిని రేఫముతో యతిమైత్రి
నేయఁబడలేదు. మఱియు,

"ప్రతాపగుణయుతులు సుతుఁ-ప్రహ్లాదుల్."

"సోతోమాగ్గ వినిగ్గతోగ్రదహకా-త్పల్."

"కర్మములం దుద్యుతు లై నవారికి నక-ర్మప్రాప్తి."

ఇట్లాది ప్రయోగములందు సైతము నన్నియ
నాటి లక్షణమునుబట్టి* యితరహల్లే కాని
యతియందు రేఫము ప్రధానము గాదని
జెఱుంగవలయును. ఇంకను,

"ఇంగ్రదాయకు మార్గరేజా నిజ
ధ ప్రభు."

ఆర. ద్వ. 219.

అను నిట్టి రేఫేతరవర్ణ యతియే కాని,

"భక్తచాయితరూ ర్తియై హరి హ
రంబగు."

విరాట. ప్ర. 1.

అను నిట్టి రేఫయతి నన్నియగ్రంథమున లేనే
లేదు!

రెండుపదములు సమసించి సంయుక్తిఁ
జేదినప్పుడు, రెండవపదము రేఫాది యయ్యె
నేని యారేఫమునకు మాత్రమే యతి సాభా
గ్యము చేకూర్చఁబడినది.

"వినమ, ద్రావస్య కిరీటమణి వి-రాజిత." ఆది. మ. 1.

(క) సంయుక్తలకారయతి:—

సంయుక్తరేఫ నియమము వంటిదే సం
యుక్తలకారమునకును వర్తింపఁ జేయఁబడినది.

"భ్రాగ్య, క్లోట నజని రోయఁ బనాథ
కుభచరితు."

ఆర. ద్వ. 154.

సమాసముపట్టునను సంయుక్తరేఫ లక్ష
ణమువంటి లక్షణమే పాటించఁబడినది:

"ధను, ద్వాభయ దివ్యబాణరథ
లాభము."

సభా. ప్ర. 126.

(గ) కియ్యవడి:—

సంయుక్తాక్షరములలో రేఫేతర వర్ణము
నకుఁ జేరిన కియ్యవడికిని నన్నియ వడిమైత్రి
యొనర్పలేదు.

"తాగ్యమ నమహాజ భారత
భాక్తమా."

* నన్నియకు మున్ను భుజిన యుద్ధముల్లుని రెజవాడ కొనసమనంజుని యశస్వితుని గూర్చితో
సంయుక్తిఁ జేదిన యక్షరములు మూడు గలవు. కానిని రేఫముతో యతి సూర్యునిది లేదు.

భారతి - ప్రకటనలు

మీ జీవితపర్యంతము మీ శిరోజములను కాపాడుకొనుడు

శిరోజములు మిక్కిలి సున్నితమైనవి. వాటిని మీరు సరిగా పోషించిన అది చక్కగా పెరిగి, అందముగా నుండును. లేనిచో వాటిని అలక్ష్యముచేసినట్టి చిన్నములు ప్రారంభమగును. మీ శిరోజములు యే విషయమునందైనను ఆకాశంగములు గలిగించిన వాటిని భయపరచునట్టి అపాయము లన్నిటినుండి రక్షింపును.

సు సా మ

ప్రాగ్దేశమునందు శిరోజముల నభివృద్ధిపరచునది

కొన్ని దేండ్లనుండి వాటిని లక్ష్యముచేసి యుండినను, లేక సరిగా వాటిని పోషించకయుండినను మీ శిరోజముల కిది తప్పక ఆరోగ్యము నొసగును. గడచిన రో సంవత్సరములనుండి దేశమందంతటను వాడుకలో నున్నది.

ప్రతివోటను అమ్మబడుచున్నది.

P. SETT & Co.,
Perfumers, Calcutta.

లీవరు వ్యాధికి ఆమోఘమైన చికిత్స

మాదిరి ఔషధములు బయలుదేరినవి.

మానపోకుడు.

వీరి ఔషధరాజము అనేకమంది ప్రజలచేతను, గొప్పగొప్ప డాక్టర్లచేతను, ఆమోదించబడి శలభచేటుయోగ్యతాపత్రములు పొందియున్నది. గొప్ప గొప్ప డాక్టర్లుగూడ నిదరికేసిన లీవరు వ్యాధులను వీరు అతి జయప్రదముగా గ్యారంటీగా నివారణచేయుచున్నారు.

ఎచ్చటను యీ లీవరువ్యాధికి లగిన ఔషధము లేకపోవుటచే వీరి ఔషధమునే అనేకమంది డాక్టర్లు ప్రతి దినము పోష్టవ్యాధి తప్పించుకొనుచు, వారి వారి శోగులకు వాడి వారి సంతృప్తుల దెలిపియున్నారు.

మ.రా.:-మా ఔషధమును చూచి అనేక మాదిరిఔషధములు బయలుదేరినవి, గాన మానపోకుండగలందులకై ప్రజలను హెచ్చించుచున్నాము.

అన్నిచోట్లను వీరి ఔషధరాజములనమ్ముటకు పలుకుబడిగల ఏజెంట్లు గావలయును. వివరములకు;

విజయనగరవాస్తవ్యులగు;

డాక్టర్ జమ్మి వెంకట రమణయ్యగారు,

లీవరు అండ్ స్లీనువ్యాధులకు ప్రత్యేకవైద్యులు.

బలహీనముగా నున్న ట్లున్నది

సేనటోజనుతో నూతనశక్తిని
తెప్పింపుము

సేనటోజను వాడిన కొద్దివారములలో
బలహీనగ్రస్తులు రెండును చేహర్చును.

పూనాలో సుప్రసిద్ధమైన డాక్టరు వి.
యస్. యస్. యెల్లు ప్రాసెరి.

“కాయలాపదీనవారికి తిరిగి నరముల
పుష్టిని సకలశక్తిముగలిగించుటకు సేనటోజను
చాల ఉపయోగకరమైనది. మలేరియా వ్యాధి
గ్రస్తులకు మంచి ఆహారము.”

సేనటోజను సేవించిన మీరమాడ బలి
ప్రైలె కీక్తిమంతు లగుదురు. కొలదివారము
లుపయోగించినంతనే బలహీనగ్రస్తులను
చేహర్చి ఆనందాభియంగు నోలడించును.

SANATOGEN

మంచి టూనిక్ ఆహారము

కమిష్టు లందరిద్దరు దొరకును

అయారు చేయునప్పుడుగాని

పాత్రులతో నంటబడదు

(4)

రాజమోహన హేరాయలు

శ్రీమయిన గువాసనగల తల
నూనె. మొదడుకు చల్లదనమును గలి
కలిగించి వెంట్రుకలను అభివృద్ధి
చేయుటలో అత్యుత్తమ మయినది.

తలపోటు, మాడుపోటు, శిరో
నేడిమి, చుండు మొదలగువాటిని
పోగొట్టి కన్నులకు చలవ నొసంగి

వెంట్రుకలను మృదువుపరచి, నల్లగా పెంచుటలో
అత్యుత్తమ మయినది.

స్త్రీలకు ఆనందమును కలుగజేయును.

సీసా 1 కి రు. 1-0-0 3 సీసాలు రు. 2-10-0

పోస్టేజ్ ప్రత్యేకము.

పి. శి. వి. ఆంధ్ర కంపెనీ,

ఆయుర్వేదసమాజం,

బెరి దేవీ, నల్లూరుజిల్లా.

కాశాశునశ

కామామృతము

అయ్యర్వేదకాస్త్రీ, అష్టానిధాని,

సకూరి వేంకటసుబ్బారావు,

ఎం. డి. ఎ. గారి

ఈ యామధమ ఇండియా యందంతటనే గాక సార్వత్రికా, శ్రీయిట్స్ నెజిల్
బ్ల్యూ, థెడెల్ బెడ్ మలయానేట్టు, ఫిజి అయిలెండ్స్, లండన్ మొదలగు విదేశము
లందు ప్రఖ్యాతిని బోందుచున్నది. రాత్రిపూట ఒక్కమాత్రపుచుక్కొనిన ఎంత
రమైన కుక్కమైనను తెంటనే సంసారసౌఖ్యము నీయగలదు. 5 దినములలో మాత్ర
40 గలిగిగాని, ముందువెనుకలగాని, నిద్రలోగాని, పోయెడికీర్వమును దృఢముగా
జేయును. మధ్యోత్థింపకులు, సరములము తగినవారు ఈమందునే పెక్కి పూతగా
నుపయోగించిన విశ్కీలి కీక్తివంతులు కాగలరు. యోగ్యతాప్రత్యక్షము లనంతముగా
. మీయే తరములు రహస్యముగా నుంచబడును. 20 మాస్రలు సీసా 1-కి 2-0-0.

అయ్యర్వేదకాస్త్రీ, అష్టానిధాని, సకూరి వేంకటసుబ్బారావు, ఎం. డి. ఎ. గారి

“నైమిశారణ్య పుణ్యక్షేత్రమున.”

ఇత్యాదులఁ బరిక్షింపఁదగును. మఱియు,

“విద్యాశ్రమతత్త్వ విత్త్వమున
దానగుణాభిరతిఁ.” ఆది. ప్ర. 6.

అను నిట్టి ప్రయోగమునే కాని,

“విద్యాదయకుం దొనర్చి మహి
తాత్మ్యుడు.” విరాట ప్ర. 6.

అను నిట్టి ప్రయోగమును నన్నియ భారత
మునఁ జూపఁజాలము.*

ఇతర హల్లులతోఁ జేరినప్పుడే యీ
కియ్యవడికి వడియోగము లేదు గాని, రేఫ
ముతోఁ జేరినప్పుడు మాత్రము విశ్రాంతి
యాయఁబడినది.

“పీఠ్యము గలయట్టి సర్పముల
కాజనమేజయు చేయు.” ఆది. ప్ర. 127.

“విషయాప్తుడు రాజకా
ర్యంబులందు.” సప్త. 118.

రెండుశబ్దములు సంధించినప్పు జేర్చడిన
సంయుక్తపుఁ గియ్యవడికే వడి గలదు గాని
పూర్వాక్షరమునకు లేదు.

“ఋగ్యజుషపదక్రమంబుల క్రియఁ.”
ఆది. ద్వి. 193.

“అత్యునుపమమై ద్రోణపర్వ
మమయఁ సభలఁ.” సప్త. 47.

(జ) శ్చకారయతి:—

నన్నియభారతమున శ్చకారము యతిస్థాన
మున నుండేనేని దానియందున్న కకారమునకే

(దాని వగ్గాక్షరములతో) విశ్రమము గూర్చఁ
బడినది. ఉదా:

“కా. జోటిపక్రభరంబు గ్రక్కడల ది
క్కుల్ మోక్షుగా నార్చియ
క్షిణోత్సాహమేకులై రయమానం
గీర్వాణులఁ.” ఆది. ద్వి. 12.

శ్చకారము యతిస్థానమునఁ గల ప్రయో
గములు నన్నియ భారతభాగమున నఱువది
యున్నవి. అన్నిట నిట్లే కవర్గముతోనే యతి
యనుసంధింపఁబడినది. కాని యొక్కచో
మాత్రము,

“శ్చమయ తార్చియండఁ
జన దెల్ల ప్రాధు.” ఆర. ప్ర. 217.

అని షకారమునకుఁ దన్నిత్త్రమైన చకార
ముతో యతి యున్నట్లు ముదిత గ్రంథము
లన్నిట నున్నది; తక్కిన యొందు రెండిటికిం
జోలఁ బాఠాంతరములైనఁ జూపఁబడలేదు.
వ్రాతప్రతులఁ బరిశోధింప, నరియగు పాఠము
లభించినది. ఆం. సా. ప. కార్యస్థానమున
నున్న కడపజిల్లాప్రతి (నెం 2644 రు) లో,

“శ్చమయ తార్చి యండఁగా దెల్లప్రాధు.”

అని యున్నది. కావున నన్నియ యిట్లే ప్రయో
గించి యుండుననుట స్పష్టము.

(చ) శ్చకారాధస్థితాక్షరయతి:—

శ్చకారముక్రింద వేటాక హల్లు
చేరేనేని యాచేరినహల్లునకే యతి గాని, శ్చకా
రమునకు నన్నియగ్రంథమున యతి లేదు.

* ఈ నియమమునకు విరుద్ధమై యున్న (సభా. ప్ర. 88) “దీపిక...దయో,ధ్యాతర నాయకుండు జల-
కాప్తకులైకవిభూషణుండు విద్యా పరమార్థవేది కర-దత్త...” అనుపద్యము ప్రక్షిప్తమని యచ్చురకులలోకి
యొన్నది గావున నిచ్చటఁ జర్చింపలేదు.

“అ, స్త్రీయూరూః దుర్తమందు జన
మేజయి.”

అది. ప్ర. 89.

“శ్మశానములను మూలఁ దనిసి
మామగ గంగా.”

చ. 181.

“ఇ, యీ కు మలొద్దవుండు బల
వంతుడు.”

ఆర. తృ. 200.

పైలక్షణమునకు భిన్నముగా నభావర్వ
ద్వితీయాశ్వాసము కడపట,

“అ, క్షిప్రయాభిరామ! ధర్మ-శీల!”

అని గతానుగతికములగు నచ్చుప్రతు లన్నిట నున్నది. ఇది శ్రీకారనియమమునకే కాక యీ నియమమునకును భంగముఁ దెచ్చుచున్నది. ఆరణ్యపర్వ ప్రథమాశ్వాసము కడపట నున్న యీపద్యమును నన్నియలక్షణము నెఱుంగని యెవ్వరో వైమార్పుతోఁ దెచ్చి యిచ్చటఁ బడచెననినారు! నరియగు ప్రయోగ మిది:

“అక్షి జయాభిరామ! ధర్మ-మిత్ర!”

(చూ. ఆర. ప్ర. చిహ్న.)

(ಬ) ಜ್ಞಕಾರಯತಿ:—

జ్ఞాకారము యతిస్థానమున నిల్చినపుడెల్ల
జన్మియభట్టారకుఁడు జకార, తస్మితములకే
వడి నిల్చినాఁడు:

“అమృతమేంద్రుఁ డెవ నలు

యజ్ఞము ధర్మబా రాజనూయ యి
జ్ఞమ్ముఁ బ్రయోగఁ జేసిన ప్ర

జాషురి యిజ్జ ముఁ బాకేపాణియ

జ్ఞా మౌన గృహ యజ్ఞ ము ని

కాకరయజ్ఞము నీ మనోజయ

జమ్మకు నొక్కరూప విల

సన్నహి మర గురువంశేవర్తనా!" అది, ద్వి. 222.

మఱియు, అప్పకవి “ప్రౌఢకవులు గల్పింతు”

రని చెప్పినట్లు కవర్గముతోఁ గాని,

“జానులు పద్మగర్భవద-నంబులు.”

(పావులూరి మల్లన.)

“జేయస్వరూపమై-నాటి యుండు.”

(నన్ని చోడకవిరాజు.)

ఇత్యాదులయందుంబోలెఁ దద్భవవ్యాజ విశ్రమము'గా నకారముతోఁ గాని నన్నియ విరతి ఘటించలేదు.

(డ) ఇతరసంయుక్త యతులు :—

(౯) ఓకార మూర్ధ్వతము గాని త్రివర్ణ సంయుక్తములకెల్ల మధ్యస్థిపహల్లతోనే యతి:

“కా, స్త్రీయల తొం గట్టింగి ను-దాత్త...”

అది. ప్ర. 10.

“ధృతరాష్ట్రవిధాతృ నియోగమున కొ-డంబడి.”

సభా. ద్వి. 154.

ఈవిధియందు చేరఁదగిన,

“శా.రవినిర్మల కనికాతసాయకతా-గ్రచ్ఛిన్నమై.”

అర. ప్ర. 185.

అనుదానిలోని 'జ' కారమునకు యతియోగము లేమింజేసి కాబోలు, గ కారమునకే యతి కూర్చబడినది.

మఱియు, శ్రీకార మధఃస్థిత మయ్యెనేని

మరల మధ్యాక్షరమునకే యతి:

“కడుఁ బ్రోస్తములు సత్తత్త్రివంశ్యులకు.”

అది. చ. 58.

(౨) హాలంకపడముతో హాలాది శబ్ద

ము సమసించినప్పు డేర్పడిన సంయుక్తాశ్చర

మున నుత్తరపదాద్యక్షరముతోనే యతి గూర్చబడినది:—

“హ్య, ద్వనజంబున నిలిపి కొలిచి
వాగ్గణపతులకా.” ఆది. ప్ర. 75.

“దివ్యవా, కన్తి కేశ్యంగళైల నివ
సన్మనిషంఘము.” , పం. 108.

ఇట్లే—‘ఉత్, తత్, మత్, అన్మత్, చలత్,ముక్, దిక్...’ ఇత్యాది హలంత శబ్దముల కెల్ల బరమైనహల్లునకే విరతి పాటించబడినది. మఱియు, ‘అ, న్మానస; ఆ, న్వన నిధి’—ఇత్యాదినమాసములపట్టునను ద్వితీయ పదాద్యలిపితోడనే యతిమైత్రి నేయబడినది.

పైలక్షణమునకు భిన్నముగా నన్నియ భారతమున కెల్ల నొక్క ప్రయోగము మాత్రము,

“స, త్క్రితు వది మేలు తక్కితుక
రింబున కంటెకా.” ఆది. చ. 92.

అని యచ్చప్రతులను, నాకు లభించిన వ్రాత ప్రతుల నన్నిటఁ జూపట్టుచున్నది. ఇది యీ లక్షణమునకే కాక యింతకు మున్ను చెప్పబడిన త్రివర్ణసంయుక్త యతి లక్షణమునకును, ముందు చెప్పబోవు ‘అధఃస్థిత కవర్ణ సంయుక్త యతి’ లక్షణమునకును విరోధముఁ గల్పించుచున్నది. కాన,

“స, త్క్రితు వది మేలు దాని కేశ
కంబునకంటెకా.”

అని కవి ప్రయోగించియుండు ననియు, నీ ప్రయోగ మంతప్రాధముగ నుండదని నన్నియ

మతము నెఱుంగని పూర్వ లేఖకు లెవ్వరో పైరీతిని దిద్దియుందురనియు నాతలంపు. ఈతప్ప పాఠ మప్పకవీయమున ‘అభేదవిరతులు’ అను లక్షణమున కేయబడిన లక్ష్యమునందును గాన వచ్చుచున్నది. ఈపాఠ మప్పకవినాఁటికే పుట్టి యున్నదో, లేక భారతపాఠమునుబట్టి దాని యందును నెవ్వరైన సవరించినారో తెలియ వలసి యున్నది. ఇంకను దానివ్రాతప్రతులను, దీని వ్రాతప్రతులను బరీక్షించినచో సరియగు పాఠము లభించుచునేమో యని నా విశ్వాసము. మఱియు,

“క. పిశ్యగగహితార్థముగ స
త్క్రితు వొవరింపంగ బుద్ధిగలదు.” సభా. ప్ర. 95.

అనుదానిలోని యతిని గనుఁడు! పైనియమము నకుఁ గట్టువడియే యున్నది!

ఆరణ్య. చ. 116 న,

“బృహ, స్థరభుజగళిరవేష్టి-తళిరుండై.” (అనందభారతము.)

అనునదియు పై నియమమునకు విరుద్ధమై యున్నది. కాని, మరల “బృహత్తర” అను పాఠాంతర మీయబడినది.

(3) అనునాసికములు గాక తక్కిన క, చ, ట, ప వర్ణములలోని యక్షర మేదియైన వేఱొక యక్షరమునఁ జేరి యధఃస్థితంబై యతి స్థానమున నుండెనేని దానికే విశ్రాంతి గాని యూర్ధ్వస్థితంబునకు లేదు. మఱియు సకార మధఃస్థితంబైనను నిట్లే యతి గూర్చబడినది.

ఉదా:

“శ్రుమృతముల మూటను జగత్ప్ర
కాశితమై.” ఆర. ద్వి. 257.

“భృష్టపదభాదూలః బట్టి తద్విఘ్నః
కన్యాశ్రమ...” ఆది. చ. 190.

“నిఘ్నతర దీర్ఘ దండిమున
దొలగి క్రేయుమ.” ,, ప్ర. 152.

“మృగన చేసి మస్థితః
బాండు...” ,, ద్వి. 44.

“మృత్యురమున పడి ద్రచ్చిత్రచ్చి
జన మతే యున్నా.” ,, ద్వి. 18.

ఇత్యాదుల నారయునది. *

(మ)వైని వివరింపఁబడినవి గాక తక్కిన
త, థ, న, ణ, మ, వ— ఇత్యాది హల్లులతో
సంయుక్తి నొందినప్పుడుమాత్రమే “సంయుక్తా
క్షరమున నేహల్లున కై నను వడి గూర్చవచ్చును”
అను సామాన్యవిధి పాటించఁబడినది (నన్నియ
గ్రంథమున). ఉదా:

“స్తుకమతి దీర్ఘ సత్త్రి మజ
తుం దొనరించె.” ఆది. ప్ర. 82.

“స్తుకుల కతిశ్రీత మాన
కుండ వైతి.” ,, , 109.

“దృఢనిత్తి సౌవన
శీకుల శేయ.” ,, పం. 280.

“స్థిరబలు మీద నందితిరా
తెచ్చెర.” ఆది. ప. 275.

“యశ్చ మృన రక్షింతు దీని
నావనమునా.” ,, పం. 100.

“యశ్చ ఘ్ననః కేయఃగా నిలయుఁ
దత్పరితూణ” ,, ప. 110.

“కృష్ణదైవపాయశః జేగుదెంది మత
శిష్య బ్రహ్మసంఘంబుతో.” ,, ద్వి. 227.

“శిష్టము పెడి శీత మయ్యె మని
నాధన తుగ్రతపంబు పెంతునా.” ఆది. సప్త. 118.

“బ్రహ్మనియుత్తందై సనసుక్
మారుడు మహికి.” ,, తృ. 91.

“బ్రహ్మబుద్ధుడు బ్రాహ్మిష్యాజు
దాసితాన్ధుడు.” ,, ప. 252.

“తశ్చ క్షయనకు భూషణం బయిన
వాసుకి మారు బ్రహ్మ డియ్యెనా.” ఆది. ప్ర. 105.

“భీమేశ్వరకృపిత్యప్రసాద
సాజన్యనిధి!” ఆ. ప్ర. 399.

ఇత్యాదుల నారయవలయును. నన్నియ యతు
లీరితిని బరిధవిల్లుచున్నవి.

(తక్కిన యతులను గూర్చి రాబోవు
భారతి సంచికయందు గననగును)

* తెలియమునకు విశదముగా ఆర. ప్ర. 80 పద్యము “ప్రభా, స్మరణేజాం బ్రభుఁ గాంచి పంజ
యూడు నంజాత...” అని కొన్ని యచ్చు ప్రతులందు గానంబడుచున్నది గాని మఱికొన్నిట “భా, చ్యు, లేజాన్”
అని పాఠాంతర మాయఁబడినది.

తొలకరి

సంధ్య:—

ప్రపరసముద్రవీచికల నస్తమయంబును జెందె రాజు తూ
 రుపు తొలిప్రాద్దు చాటికల కొంజిసోయగ మంటుకొన్న ద
 ట్టపు జలదాంత రేఖల బెడంగు మనంబు హరింపజొచ్చె, వే
 లుపు చెలువంబు భూమి నన లొత్తెడు నితర గర్వకోత్రమా!
 పలుకుం దేనియ తీగగా నిగుడ భూపాలధ్వని మేలుకో!
 తెలవారెం గను మార్యపుత్ర! వెన నేతె మ్మింక లెమ్మంచు న
 త్కలకంతంబుల పాడుచుండి రదె యాకర్ణింపు మీ విట్టి మే
 ల్కొలుపు బాటను పాడి చూపిన రసజ్ఞుం డేమహాత్ముండుకో!
 లలితవీలమేఘశకలంబులపై మృదులారుణోదయో
 జ్వలనవకాంతికోభలువిభాసల లేత గులాబిరేకులై
 మలయగ వాని దేల్చు సుకుమార కుమార సమీరవీచికా
 విలసన మందగించె వినువీధుల బూర్వదిశాంచలంబునన్.
 గొనబగు డాగురేకు తళుకుల్ చలుకుల్ దొభుకాడ నార వి
 చ్చిన తొలిసంజచెల్వ మొక చిత్తరుపై, తెరవోలె వేలగ
 ట్టిన యను నొప్పు; ముందర నటించెడు నచ్చరలేమ సోయగం
 బెనయగజాలు మందపవనేరితకోమలమేఘమాలికల్.
 పూచిన మో దుగుల్ కరగిపోసిన లోహము లంబరస్థలిన్
 దాచిన రత్నమాలిక లుదా తరసాన్వితచిత్రనత్కళా
 రోచులు సాంధ్యరాగములు రోదసి నిండె నపూర్వకౌతుక
 చెలువార బ్రాతరుషనీనమయంబున దూర్పుదిక్కునన్.
 ఒకయెడ మంకెనల్ మరియు నొక్కడ లేతగులాబిపూవు లిం
 కొకదరి నెర్రకల్వలు మరొక్కదెసన్ కరవీరమంజరుల్
 రకరకముల్ ప్రసూననికరంబు లివన్నియు నొక్కమారుగా
 వికసన మంది యొప్పె నుడువీధి బ్రభాతపు సందెచాయలన్.

తెరలు తెరల్ పొరల్ పొరలు తీరిచి, పేరిచి, పింజపింజగా
బరచిన నన్న వట్టువలిపంబులువోలిన మేఘమాల లం
బరమున వ్రేల వానివయి వ్రాలెడు నందపు సందెవన్నియల్
తెరటము లల్లుచున్ తురగలించుచు నున్నవి లే మెరుంగులన్.

కనుచెదరు లక్కరం గంతంత కెగ్రబాకి కరగి తేరినది చెంగావిచాయ
చుట్టుచెంగావిలో నుడితిరుగు నొకకొంత లలితమై మలయు గులాబిరంగు(?)
తళతళ లంతకంతకు మీరి జగి దేరి నారింజవన్నె గానంగనయ్యె
అది వన్నె మీరుచో తుద కెరుపుడాలు కడానిగ్గులలో నడంగిపోయె(?)
నీలిమయె నిల్చె వీని యన్నింటివెనుక-నంతకంతకు బదునెక్కునట్టి కత్తి
యంచువోలెను గ్రొం దళుకారుచున్న-వెలుగువెల్లువ నివి యెల్ల ములిగిపోయె.

రంగులలోన రంగు లొకరంగున వేయితెరంగులై దిశా
ప్రాంగణనీమ లేమెరుగుటద్దకముల్ దడియారునట్లుగా
చెంగులు వ్రేల నారవయిచెన్ సరిగంచుల పట్టుపుట్ట మా
“రంగులరాణి” రాణ యొనరన్ కను మెంతటి సిద్ధహస్తయో!

అకాతాండవకేళియో, నవయుగ ప్రారింభలీలారసా
వేళక్రీడనమో, జగజ్జనమనోఽభీష్టానమావాప్తియో
యీ శిల్పక్రియ, లీ రసాభినయ, మీ శృంగారవారాళివీ
చీశోభల్ మినుముట్టుచున్నయవి వీక్షింపందగున్ కర్న కా!

శాసనముల్, నిషేధములు, శాస్త్రము లాదిగ కల్లు బంధముల్
గోసి నటించు కృష్ణుడును గోపికలుం బలె రంగు లేకమై
రాసము లాడుచుండిన యరాచక మెంతయు రమ్యమై, మహా
ల్లాసము గూర్చుచున్నది యిలాతలమున్ గయిసేయు కూర్పులన్.

నలువో యెరువో పసపో-కలవర్ణము లెల్ల కలియగలిపి చదవై
జలిగిన నొలిగిన నైనను-చెలువమె దళుకొత్తై, రసము చిప్పిల నదిరా!

ఆతనికాలము, చరిత్రము మొదలగునవి

భారతదేశమునం దక్షరాస్యులలోఁ గాలిదాసుని

నామధేయమును విననివా రుడరనుట యతిశయోక్తి గానేరదు. ఇంతియ గాక యాయనకీర్తిలత లానేతుహిమాచలమును వ్యాపించి సాస్పృతభాషా భిజ్జాలగు పాశ్చాత్యపండితుల నూతఁగొని ఖండంతరములయందును వ్యాపించి యున్నవి. అంగ దేశీయులు మేక్సియరు మహాకవి తమదేశంబునఁ బుట్టి యమూల్య నాటకరాజముల రచించెను గదా యని యుపాంగునట్టి భారతీయులును గాలిదాసునంతటి ప్రతిభాశాలి మనదేశమునఁ బుట్టియుండెను గదా యని గర్వింపచుండురు. ఈ మహాకవియొక్క జీవితచరిత్రమును, నతఁడు రచించిన కావ్యములయందలి యపూర్వ రామణీయకమును, గవితాశిల్పమును గొన్నివ్యాసములలోఁ జర్చింపవలయునని యూహించి మొట్టమొదట నాతని జీవితచరిత్రమును గుఱించియు, నాతఁడు రచించె ననఁబడుచున్న పుస్తకము లేవ్వి యను విషయమును గుఱించియు నీవ్యాసమునందుఁ జర్చించుచున్నాను.

కాలిదాసకృతము లని యనేక గ్రంథముల పేరులు లోకములో వినవచ్చుచున్నవి. కాని యందేదీ నామ మాత్రములో, గ్రంథరూపముగా లభించువానిలో నేదేవి యాతనిచే వ్రాయఁబడినదో నిర్ణయించుటకు మొదటఁ బ్రయత్నింతును. కాలిదాసుఁడే రచించెనని యనేకు లొప్పుకొనిన గ్రంథము లేడు గనుపట్టుచున్నవి.

౧. అభిజ్ఞానకాకుంఠలము—పదంకములు గలిగి కేకుంఠలాడువ్యంకుల వివాహములను వర్ణించు కృంగార రసప్రధానమగు నాటకరాజము.

౨. విక్రమోర్వశీయము—హిర్యశిఖరూరవసుల ప్రేమను వ్యక్తపఱచు కృంగారరసప్రధాన మగు పైదంకముల ప్రోటకము.

౩. మహావికాగ్నిమిత్రము — మహావికాగ్ని మిత్రులు నాయకా నాయకులుగా నున్న యైదంకముల కృంగారరసప్రధానమగు నాటకము.

౪. రఘుమంకిము—నూర్యమంకిలాల చరిత్రమును వర్ణించు పందొమ్మిది సర్గముల గల మహాకావ్యము.

౫. కుమారసంభవము—పార్యుతిని శివుఁడు వివాహ మాడుటయు, కుమారస్వామి జనించుటయు మొదలగు విషయములను వర్ణించు పదనీడుసర్గముల మహాకావ్యము.

౬. మేఘ సందేశము — ప్రవాసమానం డున్న యతుఁ డొకఁడు తనప్రియురాలికి సంప్ర సందేశమున దెల్పు నూటయారుపదినాలుగు శ్లోకముల ఖండకావ్యము.

౭. ఋతుసంహారము—ఋతువులకు వర్ణించ నొక కావ్యము.

పయిదొడుకు గాక వివిధములగు ముప్పదియొక్క కావ్యములు కాలిదాసుఁడు రచించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది గాని యందనేకములు నామమాత్రములే యుండునట్లు వి. గ. అంబాప్రసాదు, ౨. కర్ణాటప్రసాదు ౩. కాలీస్తోత్రము, ౪. కావ్యనాటకాలంకారము ౫. గంగావృక్షము, ౬. ఘటకర్పరము, ౭. చండికాదడక స్తోత్రము, ౮. చర్వాప్రసాదు, ౯. శ్రోతిర్విదాభాగము, ౧౦. దుర్లుభకావ్యము, ౧౧. నలోదయము ౧౨. వనరత్నముల, ౧౩. పుష్పరాగవిలాసము ౧౪. మకరంద ప్రసాదు, ౧౫. మంగళావృక్షము, ౧౬. మహాపద్యమట్కము, ౧౭. రత్నకోశము, ౧౮. రాక్షసావ్యము, ౧౯. లక్ష్మీప్రసాదు, ౨౦. లక్ష్మీప్రసాదు ౨౧. విద్యద్విసోదకావ్యము, ౨౨. బృందావనకావ్యము ౨౩. చైద్యమనోరమ, ౨౪. కుద్ధిచంద్రక, ౨౫. కృంగారిలకము, ౨౬. కృంగారరసావృక్షము, ౨౭. కృంగారిసారకావ్యము, ౨౮. కర్ణాటకాదండకము, ౨౯. శ్రువోధ, ౩౦. సప్తకోకిరామాయణము, ౩౧. నీకుంభము

ఇన్ని గ్రంథములకు వ్రాసినవాఁ డొక్క కాళిదాసుఁడా లేక యనేకు లుండిరా యని కొందఱు సంశయించుచున్నారు. ఈ ప్రశ్నకు సరియైన సమాధానము నిచ్చుటకుఁ దగు సాధారము లేమియును లేవు. కాళిదాసశ్లేషమునకుఁ గాళిదాసేని నేనకుఁ డనునర్థ మగుటచేత సామాన్యభేదమును ధరించినవార లశేకు లుండియుండవచ్చును. ఇంతియ గాక, కాళిదాసుఁ డనుపేరు పెట్టుకొనినయెడలఁ దరువాతములకుఁ బ్రతిది రాగలదని యాహించి తరువాతికవులలో నెవ్వరయిన నాశ్లేరిఁ పెట్టుకొనినవా రుండినను నుండవచ్చును. మొత్తము మీఁదఁ గాళిదాసుఁ డనుపేరు గల కవులనేకు లుండియున్నదిమర్కట లభిప్రాయపడుచున్నారు. అందు 'కాళిదాసు' తమ క్షేమసందేశోపాధ్యాయునియందు రాజశేఖరకృతముగు నీక్రింది శ్లోకము నుదాహరించి, యాతఁడు ముగ్ధుడు కాళిదాసులైన నుండిన ట్లెఱిగి యుండవలయునని యూహించియున్నారు:

" ఏకోఽపి జేయతే హంత కాళిదాసో న కేనచిత్,
కృంగారే లలితోద్గారే కాళిదాసక్రయో కిము."

ఈములు 'కాళిదాసుఁడు' అను పేరు ధరించినవా నుండి కా లేనో మఱకు నిశ్చయముగనే జేపియమ గాని 'రాక్షస' వాక్యమునంటి పుస్తకమును, 'రఘువంశము'వంటి గ్రంథమును వ్రాసినట్లునుఁ డొక్కఁడే యగునా యని యెవ్వరైనను సందేహించుట కనకాళిము లేకపోలేదు. మొత్తము మీఁదఁ గాళిదాసనామధేయులగు కవు లనేకు లుండినను మహా యక్షియక్షమని తోఁచుచున్నది.

ఈది నుదాహరించిన కె గ్రంథములమీద యటుంజేగా, మొదటి (పేర్కొనిన) యేడు గ్రంథములును నొక్కనిచేతనే రచియింపఁబడెనని యెల్లరును నొప్పుకొనుచున్నారు. అందును మాళవికాగ్నిమిత్రమును గుఱించియు, యుగసంహరమును గుఱించియుఁ గొందఱు విన్నవించిప్రాయమును వెల్లెఱుచిరి గాని, యా రెండును కాళిదాసుఁడు తన రచనాసామర్థ్యము బాల్యదశలో నున్నప్పుడు వ్రాసియుండవచ్చునని యితరులు సమర్థించిరి. ఈవిషయమును గుఱించియు ప్రశ్నోత్తరముగా నాయా

కావ్యమునుగుఱించి వ్రాయువాస్తవములో విశ్రులముగా వ్రాయఁబడును.

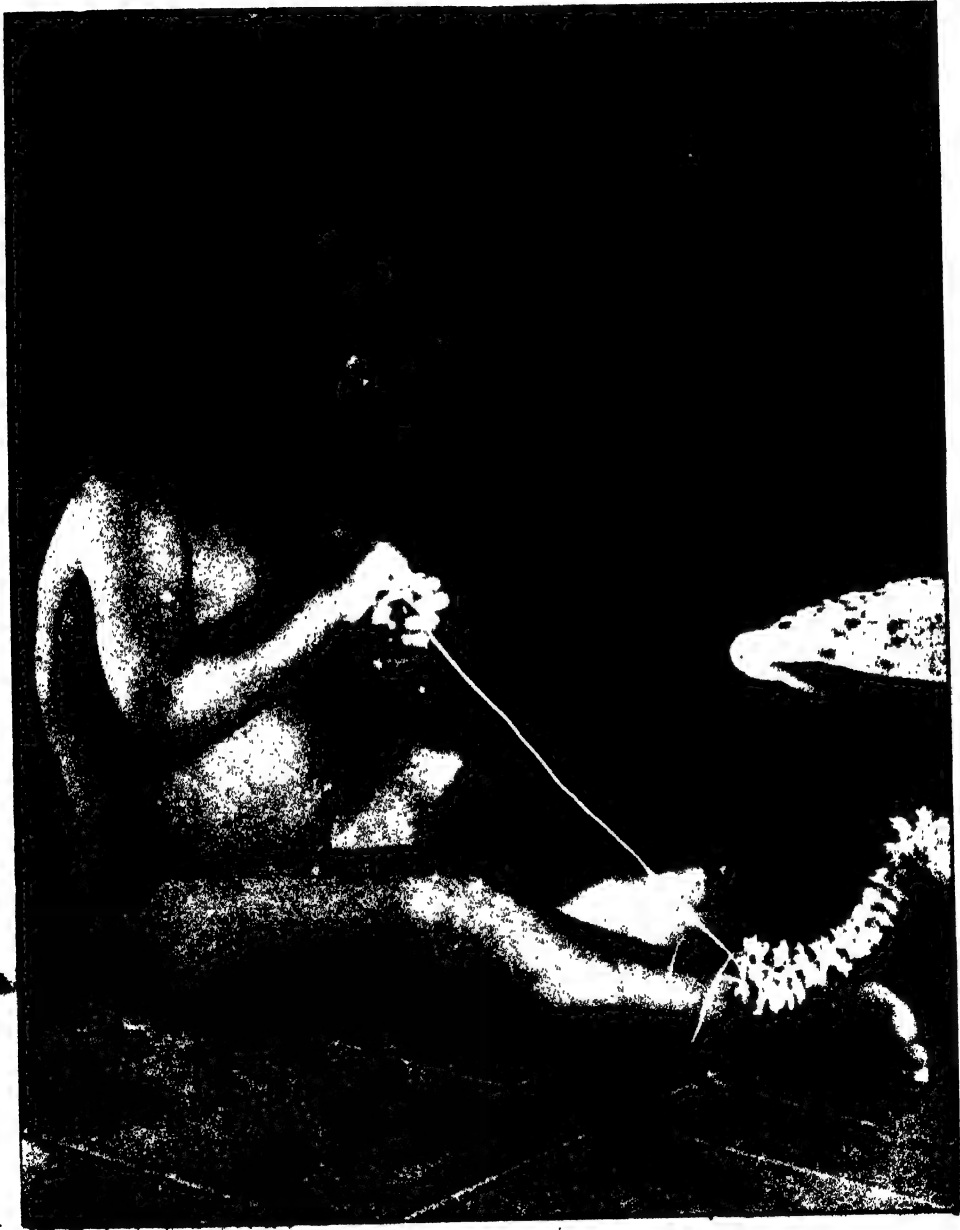
ఇఁకఁ గాళిదాసుఁ డేకాలమువాఁడు? అతని చరిత్ర మేమి? యనప్రశ్నములకు సమాధానముల నీయవలయును. సంస్కృతకావ్యముల యొక్కయొక దత్కర్తల యొక్కయొక గాలములనిర్ణయించుటకు మన కాధారములు తక్కువ న వున వారినిగుఱించి యితరు లేమైనఁ దమగ్రంథములలో వ్రాసిరా యని పరిక్షించుటవలనను, నాయాగ్రంథములలో నితరులనుగుఱించి యేమైన వ్రాయఁబడినదా యని పరిక్షించుటచేతను గవులకాలముల నూహింపవలయును. సంస్కృతకవుల కాలనిర్ణయమున కిదియే సాధారణముగు పద్ధతి యనునప్పుడు ప్రాచీనుఁడగు కాళిదాసుని కాలనిర్ణయమునందును నిదియే మార్గమని వేఱుగ వచియించు నావశ్యకము లేదు. కాళిదాసు తా నీకాలము వాడనని గాని, యీరాజు పోషణములో నుండినని గానినిశ్చయముగా నెవ్వరును తెప్పియుండక పోవుటచేత మన మక్కడక్కడ లభించు సాధారములను బట్టి యూహింపవలసినదిగా నున్నది.

కాళిదాసుఁడు మాల్వారాజ్యములో నెక్కడనో యొక్కచోటఁ బుట్టియుండవచ్చునని కొందఱును, మాల్వాయందలి యుజ్జయినీపట్టణమునందే పుట్టియుండ నోవునని మఱి కొందఱును నూహించుచున్నారు. ఈ యూహల కాధారములు రెండు కన్పట్టుచున్నవి. అచోకటి మేఘసందేశమునం దాతఁ డొనరించిన యుజ్జయినీపురవర్ణనము. రానుగిర్భాక్రమమునండి బయలుదేలి యంత్రరాళి ముఖుడై యలకాపట్టణమునకుఁ బోవుచుండు మేఘునకు మార్గమునం దుజ్జయినీప్రపత్తి లేకపోయినను నాపట్టణమును జూడక తీర దను వాక్యములతో కవి యం దాతనిఁ బ్రవేశపెట్టుట కవి కానగరమునందలిగల యభిమానమును మూచించుచున్నదనియును, నానగర మే యాతని వాసస్థానము కానోవుననియుఁ గొందఱుయూహ. మేఘునిఁ గవి యుజ్జయినీనగరము ప్రక్కకుఁ గొనిపోఁ దఁచినప్పు డిట్లు పోవుచున్నాఁడు:

" వక్రః పంథా యదపి భవతిః ప్రస్థిత స్తోత్రకాశిం,
సోభోత్సంగప్రణయవిముఖో మాన్యధూ దుష్టయాన్యధూ."

ఆ క స్న క ఛా యా చి త్ర ము లు (SNAP SHOTS)

మొదటి మాడుచిత్రములు శ్రీయుత కే. రంగస్వామయ్యగారు తీసినవి.

౨. ఊర బావి.

క తి య వా రు ప్రే డింగు కంపెనీ

జగత్ప్రసిద్ధిగల సర్వజనాదరణీయమైన తలనూనెలు, అత్తరులు
మీరు కోరిన సువాసనలు మీకు లభించగలవు

మనోహరశరీరముగల తలనూనెలు

కుసుమాల్ హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్):-
తలనూనెలలో నాటిలేనిది. సంపన్నులు మెచ్చినది.

వల సీసా 1 కి రు. 1-0-0

వైట్ టోక్ హాయిరాయిలు నెం. 777
(రిజిస్టర్డ్):- కులారీపువ్వులనిజసౌరభ మిందుగలదు.
నోహపూవుల కాసక్తి గలవారి కామోద మిషను.

వల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

కోకోనట్ హాయిరాయిలు నెం. 777
(రిజిస్టర్డ్):- లెంకాయమాన తలమాన కుపయోగించుచు ప్రతివానికిని తెలియును. కాని ఎట్లు సిద్ధము చేసినా నది ప్రకృతమే తెలియును. ఈ 777 నెం రులో (రిజిస్టర్డ్) చేసిన ఈ లెంకాయమాన సుద్ధి చేయుటకు దుర్వాసనారహితముగా చేయబడి నూత్నునాసనాసంకలితముగా జేయబడినది. అందుచే అందరిచే మెప్పుకొందినది. వల సీసా 0-14-0

పుష్పమాలతీ హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్) - మాలతీ పుష్పగువాసనతో అతిమనోహరమై హృదయరంజకమై యొప్పు తలమాన యిది.
వల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

కునర్ణమాలా హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్):- యిది సర్వజనాదరణీయమైన కుసుమారి సువాసనగల తలనూనె.
వల సీసా 1 కి రు. 0-9-0

సర్వజనాదరణీయమైన పుష్పముల అత్తరులు

అటో మధుకర్ నెం. 777:- ఈ అత్తరువందుగల సాగసైన పూలవాసనచే మోహితులై ఆనకమంది యీ అత్తరును తమ యశమానసౌరభముగా భావించుచున్నారు. ఒకపారి యుపయోగించినచో సర్వవా సరించినట్లుగును.
వల ½ ట్. సీసా 1 కి 1-12-0 ½ ట్. సీసా 1 కి 1-0-0

ఓటో కుసుమాల్ (రిజిస్టర్డ్) పరిమళమలం దపూర్వచిత్రములు:- అప్పుడు కోసిన పూవులవాసన యీ అత్తరు చదు కలదని సౌరభప్రియు లందరును అంగీకరించిరి. సారా అరఖులతో చేర్చిన యితర అత్తరులను జూచి విశుగుచెందినవారి మనోభీష్టమునకు తగిన అత్తరు. నిది కుసుమారమైన నూత్నుసౌరభము వెడజలును.

వల ½ ట్. సీసా రు. 2-0-0 ½ ట్. సీసా రు. 1-0-0

నెం. 777 ఓటో బాస్మిక్, ఓటో పీనా, ఓటో టోక్, ఓటో లిలిప్లాజం, ఓటో మస్క్, ఓటో నికోలి, ఓటో బకూల్, ఓటో మురంగి ప్రతిది వల ½ ట్. సీసా 1 కి రు. 1-12-0 ½ ట్. సీసా 1 కి రు. 1-0-0
పాకింగు పాకెటి ప్రత్యేకము. రెండణాలుచిట్లు పంపినవారికి కోరిన అత్తరులలో ఒకమాదిరి సీసా ఈ కోరిన తలనూనెలు ఏ రెంటినైనను మాదిరిసీసాలు ఉచితముగా పంపబడును.

నేడే వ్రాయుడు. దొంగమాదిరులను చూచి మోసపోకుడు. వీనికిబడులుగా వేసినైనను అంగీకరించకుడు. ఘరానాగల బ్రాహ్మణముల దుర్భాగములన్నింటియందును దొంగును. లేదా,

కతియవారు ప్రేడింగు కంపెనీ, బాంబాయి (నెం. 4)

మధురలో ఏజంట్లు:- కాదర్ సాహెబు అందు సన్స్

కామినియా నూనె

వేసకు వేల కుటుంబములయందు ఉపయోగించబడుచున్నది
ఎందుకు?

కామినియా నూనె

కంట్రుకలు దోడిపోవడా నాటంకపరచును

కామినియా నూనె

మిండును పోగొట్టును.

కామినియా నూనె

తలకు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

తలకు సంబంధించిన వ్యాధులన్నిటిని కురుగ్గును. ఇవ
ముగా నున్న పుట్టికు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

యందు వెంట్రుకలు పెరుగుట కవసరమైన విస్తృతము, మె
దుకు కావలసిన అమూల్యవస్తువులు గలవు.

కామినియా నూనె మనోహరమైనట్టియు అన్వేషకరమైన కువాసనగలది.

కామినియా నూనె శిశోజములకు ప్రాణము. ఇట్టి కుసుగుము లుండుటవలననే వేలకొలది కుటుంబము
లందు కామినియా నూనె ఎక్కువగా వాడబడుచున్నది.

కామినియా నూనెను ఉపయోగించునట్టివారు గనుకనే దీనిని "శిశోజములకు ప్రాణ మని" నీని
యందు గల లాభకారియైన కుసుగుములను బట్టి తెలుపుచున్నారు.

బుడ్డి 1 కి ధర రు. 1. వి. పి. ఖర్చులు అ. 6. ప్రత్యేకము.

బుడ్లు 3 కి ధర రు. 2-10-0. వి. పి. ఖర్చులు 0-12-0. ప్రత్యేకము.

అత్తరులకు రాజైన

ఓ టో ది ల్ బ హార్ (రిజిస్టర్డ్)

హిందూ దేశముం దంతటను యిది విరివిగా అమ్మబడుటనుబట్టియే దీనికి
గల అసాధారణ మైన శ్రేష్ఠత్వమును రుజువుచేయుచున్నది. కొన్ని బొట్లు చేరి
దమాలపైన చల్లిన నీమల్రవ్వులు, మల్రెల్లవ్వులు వాసనవలె మనోహరమైన
నీర్లు కువాసనను గలిగించుచున్నది.

1/2 ట్. బుడ్డి 1 కి రు. 2. 1/4 ట్. రు. 1-4-0. 1 ట్. 0-12-0.

వి. పి. ఖర్చులు అగాలు 6 ప్రత్యేకము.

2 అగాలు తపాలబిళ్ళలు పంపిన కాంపెట్ బుడ్డి పంపబడును.

కామినియా నూనె ఓటోదిల్ బహార్ కు ప్రసిద్ధమైన స్థానములన్నిటియందును దొరుకును.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ ఆండ్ కెమికల్ కంపెనీ

త్రవాలపెట్టె నెం. 2132. కలకత్తా నెం. 2.

అటువలెనాత నాపుఁ శోభను నుమాడు పుష్కోకములలోఁ బ్రవేశించి యాత్మాఁడు. ఇంతకు ముందే యిట్లుచేసే “మిత్రమా! నీవు పోవుమార్గమునందు ప్రతిపర్వతము నందును నీకు లభింపఁగల వాయూరకృతస్వాగతాదులచే నాలస్యముగను గావున నెట్లొ క్షయితముగాఁ జోవుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును నుమా” అని (శ్లో. ౨౩: కథమపి భవాకా గంతు మాకు వ్యసన్యేత్) మేఘునిచేఁ జెప్పించిన కాళిదాసుఁడే యిప్పు డిట్లు చెప్పించుటయును, “కష్టైః పుష్కైర్హృత మివ దివిః కాంతిచుత్తండ మేకమ్” అనియుజ్జయినిని పెద్దింపఁటచేతకు పయనంభావన యుక్త మేమో యనియును దోచుచున్నది. ఇంతియ గాక కవికి మాల్యాదేశమునఁడున్న చిన్నచిన్న నదులు, ఏళ్లు, గడ్డలు పయితము చక్కఁగా తెలిసియున్న వని మనము గ్రంథములోని వర్ణనము బట్టి కనుఁగొనవచ్చును. ఇదియును బయియూహా కుపబలకముగానే యున్నది.

ఇంతియ గాక కాళిదాసుఁ డుజ్జయినీనగరమున కధినాథుఁడగు విక్రమార్కుని యాస్థానమునఁ గవిగా నుండి యాతని పోషణము నందుచుండెనని జనశ్రుతి గోచర మగుచున్నది. ఈనానుడి ననుసరించి యీక్రింది శ్లోకమును నొప్పుచున్నది:

“ధన్వంతరిక్షుపణకామరసింహకంకు
నేతాలభట్టపుటకర్పరకాళిదాసాః,
ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతేః పథాయాం
రత్నాని వై వరదది ర్నన విక్రమస్య.”

ఈశ్లోకమునుబట్టి కాళిదాసుఁ డొకప్పుడు విక్రమార్కుని యాస్థానమునందుఁ గవిగా నుండి, బాణుఁడు శ్రీహర్షుని యాస్థానమునందు గౌరవమును బొందినట్లే, గౌరవము నందుచుండెనేమో యనియే చెప్పవచ్చును గాని, యిందలి కవులఁడఱును నొక్కకాలమువాడు గాక పోవుటచే నంతకంటె నధికమును నిర్ణయింపఁ జాలము. ఈశ్లోకమునుగుఱించి “కేకాదారగారు తమ సంస్కృత సారస్వత చక్రతమునం దిట్లు చెప్పుచున్నారు:

“Of these Dhanvantari, as the author of a medical glossary, is older than Amarasimha,

who also used Kolidasa; the fourth and fifth are mere names; Varahamihiradefinitely lived in the sixth century, and the dates of Kshapanaka as a lexicographer and of Vararuchi are unknown”.

భిన్నకాలికు లగు కవులనుఁజేరించి కథలను గల్పించి వానికిఁ బ్రచారముఁ గల్పించుట యాంధ్రపాఠశ్వరము నందును బహుళముగా నున్నదని నన్నయతిక్కనాదుల జీవితచరిత్రములనుబట్టి చునకుఁ దెలిసిన విషయమేకదా! శ్రీకృష్ణదేవరాయల యాస్థానమునందలి యుష్మదిగ్గజముల వేళ్లు నుదెల్పుటయందుకు భిన్నకాలికులగు కవులను వేర్పి చెప్పియుండిన విషయము గుదిదితమే.

కాళిదాసుఁ డుత్తరకులసంభాగుఁ డయ్యును కొన్ని కారణములచే నీచకులజాలచేఁ బెంపఁబడినవాఁడయి, కాళికాదేవికి భక్తులగు నొక రాజకన్యాజకు నామెను కష్టింప నెందిన యామెగుఱువుచేఁ దెచ్చి చేయింపఁబడినని యును, దయకాత నామెనలనఁ గాలికానుబోమంక్రంబు నెఱింగి యాదేవిప్రసాదంబున పర్వకౌపపూర్ణుం డయ్యె ననియును లోకమునం దొకగాథ వివవచ్చుచున్నది. కవిప్రసయిని పేరొందిన రామరాజభూషణుఁడు, విజ్ఞుల ముట్టి పినవీరన మొదలగువారిని గుఱించియు నిట్టి కర్పిత కథలు వాడుకయందున్నట్లు మన మందఱు మెఱిగియున్న విషయమేకదా! కాఁబట్టి నైగాధ విశ్వసనీయము గాదని చెప్పటయం దేమియు సంతకు ముండదు. కాళిదాసుని గ్రంథములనుబట్టియే మన మాతని జీవితమును సంబంధించిన విషయములను దెలిసికొనుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును.

మేఘసందేశమునందలి వర్ణనలనుబట్టి యాతఁడు మాల్యాదేశమునందలి యుజ్జయినీపురమునందు నివసించి యుండెనని యూహించుటకు బలమయిన యవకాశములు కలుగుచున్నవని నైని నిర్ణయించి యాత్మాఁడు. ఈతఁడు విక్రమార్కుని యాస్థానమునందుఁ గవిగా నుండి పోషణమునందుచుండెనని లోకమునం దొక గథ బహుళముగా న్యాపించి యున్నదనియును, దానిని బూర్వకముగా గ్రహించి యాంగీకరించెననియును నొక యాచార్యుఁడే తెలిపియున్నాడు. అట్లుజ్ఞయినయొక యాచార్యుని

జ్ఞానిగడ నీయన పోయెను నందుచుండెనని మన
మును సంగీరించుచోఁ గలుగుననుపర తి యేమియును
గనుపట్టును. అయినను విక్రమాద్వైపాని బాహులు నందు
యందీన యీ మహాబలి యొక్క గ్రంథమునైన నాతనికిఁ
గృతియొచ్చి యాతనిని బ్రకాశించి యుండలే దేలయుని
ప్రశ్నింపవచ్చును. అంధకావ్యములయం దిట్టి 'గృతి
యొచ్చుటలు' విశేషముగాఁ గన్పించుచున్నవి గాని
సంస్కృతముం దంత లేవని చెప్పవచ్చును. అందును ప్రపం
చోపశోకార్థమై గ్రంథములను వ్రాసి తమ నామముల
వయిన నాపుస్తకములయందుఁ జెప్పట కిచ్చింపని ప్రాచీన
సంస్కృతకవులకాలములో నిట్టి యలవాటుండలేదేమో
యని తోచుచున్నది. విక్రమాద్వైపానిఁ గృతియొక
పోయినను గవి యొక్క డక్కడఁ దన గ్రంథములయందు
విక్రమతదమును చెప్పిపెట్టిఁట్లు గన్పట్టుచుండుటచే
బయియూహా బలపడుచున్నదని తెలుపవలెను. ఉత్పత్తి
పురూరవముల ప్రేమమునుగూడించి వ్రాయఁబడిన శ్రోట
కమును వ్రాసి కవి విక్రమార్పకముని పేరుపెట్టుట
యొందరవచ్చును నుదాహరింపఁ దగినది. ఇంతియగాక
యోగ్రంథముననే పురూరవమునిచే రక్షింపఁ బడిన
యూర్యకానిగుఱించి చెప్పవచ్చును, 'దిష్ట్యా మహేంద్రోప
కారపర్యాయేన విక్రమమహిమ్నా వర్ణితే భవాకా' అని
చిత్రధనునిచేఁ జెప్పించియున్నాఁడు. సైసందర్శమునఁ
గూడ విక్రమశబ్దమును దనయేరిక నుద్దేశించి చెప్పందలఁచి
కథాసందర్శమున కనుకూల మగునట్లు న్నక్షించెననియును
దోచుచున్నది. తిరిగి మఱియొకచోట నట్లే 'అనులేకః
ఖలు విక్రమాలంకారః' యని కవి చెప్పించి యున్నాఁడు.
"మకుతే విక్రమాదగ్రం బ్రదయావనతం శిరః" అనునది
యును బయివానినే పోలియున్నది. పయియుదాహరణ
ములనుబట్టి మాచుటవలనఁ గాలిదాసుఁడు విక్రమాద్వైపాని
యాస్థానమునం దుండె నను మూహా బలపడుచున్నది.

కాలిదాసుఁడు బ్రాహ్మణుఁడని చెప్పటలో
నే నిందుకంతయును నుదేహింపను. ఈతఁడు రచియించిన
గ్రంథములందలి సందర్భము లన్నియును బయియొకమును
చెప్పబడి చెప్పుచున్నవి. భాగవతగల సంస్కృతభాషా
ప్రాచీనమును, కవిత్వమునాశుని యాశ్రయమునందలి

యార్ష సంప్రదాయములను బట్టిండుటయును, కేవలం
పుట్టినింటికుండి భర్తృగృహమున కేగినపుడు కణ్వుఁడు
చేయు 'వైతానాస్వాం మన్నయిపాయంతు' అను
సాకీర్యచనమును, విక్రమార్పకమునందు పురూరవముని
మూరుఁడగు నాయు వుండిన ముఖ్యాశ్రమాచార వర్ణన
మును, రఘువంశే ప్రథమసగ్గమునందలి యాశ్రమవర్ణనమును,
గుమారసఃభవమందలి పార్వతికపోషణమును, గాలిదా
సుఁడు ద్వీజాండనియును, వైదికమార్గపరిధితుఁడనియుఁ
దప్పక నిర్ణయించుచున్నది. కాలిదాసుని గ్రంథముల
యందు వేదగతములయిన యిల్లిప్రాయములును, నలంకార
ములును, సంప్రదాయములు ననేకములు గ్రహింపఁబడి
నట్లు మనకునుబట్టినది తెలియుచున్నది గాని యిది
యొక్క డొక్కడ నున్నచో, యెన్ని యొక్కచో మున్నుం
దాతని కళాకాలమును నిరూపించునపుడు పరిక్షింప
వలెను.

కాలిదాసుఁడు ఛాందసుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు
మాత్రము గాక లోకకల్పనయుక్తుఁడను, రాజగృహముల
యందును, రాజుల వైదికచర్యలయందును జరుగుసంగతుల
నన్నిటిని జక్కగా నెఱింగినవాఁడననియును చెప్పవలెను.
విక్రమార్పకమును, అభిజ్ఞానశాకుంతలము నశురూపక
ములయందు విమావకునిచర్యలను వర్ణించుసందర్భమునను,
విక్రమార్పకము మాలవికాగ్ని విశ్రమములందు రాజభార్యల
చరిత్రములను నిరూపించుటలోను, దువ్యంతుని గుఱించి
'స్వముఖనిరభిలాషః భిద్యతే లోకపాత్రో' ఇత్యాది
శ్లోకమును, 'వృష్టాంశస్పృతైరపిధర్మః ఏషః' అని వలికిం
చుచుచేతను, సంతాపవిహీనుఁ డగు పారునిధనమును
గుఱితిదిన నిర్ణయమును దువ్యంతునిచేఁ జెప్పించునవసర
మునను, గాలిదాసునిఁ గల రాజకార్యపరిచితి, లోక
జ్ఞత, రసజ్ఞత మొదలగునవి యన్నియును తెలియు
చున్నవి. కథయందుఁ జెప్పఁబడినట్లు కాలిదాసుఁడ
ముచే సంపాదించెనో, లేక నురుకులవాసాయాసముచేఁ
గఱచెనో గాని, మొత్తమువీఁడ కాలిదాసుఁ డనేక
కళాపరిపూర్ణుఁడని మాత్రము నిర్ణయింపక తప్పదు.
రెండవమార్గముచేతనే యాజ్ఞానమునంతటిఁగూడ నార్జించె
ననుట నగు 222

లోకములో నీతఁడు లౌకికశృంగారరసప్రధానుఁ
డయి విటుఁడుగా నుండి వేశ్యాలోలుఁడయి కుడకుఁ డన
ప్రామాణ్యముగూడఁ బఠ్యాంగవాకుండమున నేర్పెనని
యును దెప్పించును కథమగుటచేదిన సత్కానత్యంతలను
బరీక్షింపవలసినది. పై వాదమును బలపఱచు వారు
కాళిదాసుని కావ్యములయందు శృంగారరస బహుళత
యొండటను దను యభిప్రాయముల కుపబలకముగాఁ
జెప్పుదురు గాని యది విశ్వాసపాత్రము గాదు. విభా
వాదులచేఁ బరిశ్రవ్యమయి యాస్వాదన యోగ్యమగు
నుత్తమకావ్యశృంగారమేద, కుచ్చమయి నింద్యమయిన
వేశ్యాసంగమ మెక్కడ? అశ్వ మేధమునకును బ్రహ్మచార్య
కును సంతయంతరమున్నదో పయిరెంటికిని సంకటియంతర
మున్నదని చెప్పవచ్చును. శృంగారరస ప్రధానములగు
కావ్యములను వ్రాసిన శ్రీనాథాదులచక్రిముఖ లౌకికా
ధమ శృంగారమున కాలవాలములు కాలేదా యని
యొప్పురైనను కేంకింపవచ్చును. కాని శ్రీనాథాదులు
కొన్నికొన్ని స్థలములందు పర్లిండ్ల యనభ్యుత్తశృంగారము
నకును, గాళిదాసుని యుత్తమ శృంగారమునకును నేమైన
నీవిషయమున సామ్య మున్నదా? ఇంతకును 'అనిర్వర్య
నీయం పరకళ్యాణం' అను వాక్యమును దువ్యంతునిచేఁ
జెప్పించిన కవి యోగ్యమయిన మనస్సు గలవాఁడనియే
చెప్పటకు సాహసంపఁగలముగాని తదవ్యముగాదు. నిశ్చయ
మయిన యుదాహరణము లేవయిన లభియించునటకును
గాళిదాసుని నైతికప్రవర్తనమునకు లోక మాశీంచు
నింద నొప్పుకొనఁ జాలము. మనమాతన వ్రాసినకావ్య
ములయందు లభియించిన యాధారములబట్టి యాతఁ
డు తమస్వభావముగల రసజ్ఞాఁడునా, లౌకిక చైతన్యజ్ఞాన
సంపన్నుఁడును ననియే దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును.
ఇంతియ గాక మేఘసందేశమునందలి యనేకస్థలముల
వర్ణనమునుబట్టియో, రఘునాథమునందలి యిందుమతీ
స్వయంవరాగతరాజులోకమును పర్లిండుటనుబట్టియోను
గాళిదాసుఁడు హిందూదేశమునందలి యనేకభాగము
లందుఁ జరియించెననియుఁ గొందఱు హిందువులైనా.

కాళిదాసకృత గ్రంథములయందలి నాందీశ్లోక
ములు మొదలగువానియందుఁ జేయఁబడినయొక్క దేవతాన

మస్మృతులను బరిశీలించిన యెడల నాతఁడు శైవుఁడని
యే లేజుచున్నది.

అభిజ్ఞానకామంతుల నాందీశ్లోకము:—

“యాస్మప్తే వ్రష్ట రాద్యా మహతి విధిహుతం
యా హని ర్యాచహోత్రీ,
యే ద్వే కాలం విధత్తః క్రుతివిషయగుణా
యా నీతా వ్యావృత్తి వివృ,
యా మామం స్వర్వధూత కృతిరితియాయా
ప్రాణినః ప్రాణవంతః,
ప్రత్యక్షాభిః ప్రపన్న ప్రసభి రవతు వ
స్తాభి రస్తాభి రీశః.”

విక్రమార్కవియములోని నాందీశ్లోకము:—

“నేదా నేషు య మామం రేకపుష్పం
వ్యాపృష్ఠవీరం రోదనీ,
యస్మి స్మీశ్వర ఇత్యనన్యవిషయ
శ్శబ్దో యథార్థాక్షరః;
అంతర్వ్యక్త మామమభి ర్మియమిత
ప్రాణాది భిర్మృగ్యతే,
స స్థానుః సిరభ క్తియోగసులభో
ని శ్రేయసా యాస్తు మః.”

మాళవికాగ్ని మిత్రమునందలిస్తుతి:—

“ఏకై క్వర్యే వీతోఽపి ప్రకటబహుభరే
య స్వయం కృత్రివాసాః,
కాంతాసమ్మితేహోఽప్యవిషయమనసాం
యః పరస్తా ద్యతీవాహు;
అస్తాభి ర్యవ్య కృత్స్నం జగదపి తనుభి
ర్మిత్రతో వాభిమానః,
సన్మాన్యలోకానాన వ్యపనయతు స వ
స్తామసీం నృత్తి మిశః.”

రఘునాథమునందలి యాదిమల్లోకము:—

“వాగరాదిప సంపృక్త వాగర్థప్రతిపత్తయే,
జగతః పితరా వస్తే పార్వతీపర మీశ్వరా.”

కుమారసంభవమునందు శైవభక్తువాదములేతను
మేఘసందేశమునందు మహాకాళీవాధుని దేవాలయమును

కాళిదాసుని కాలమును విమర్శించిన కండితులు
తమముఖములను మూచించియున్నారని యేకాభి
ప్రాయముగా నుండలేదు. వా రొనరించిన నిర్ణయము
అన్నియును మూఁడు విధములుగా నున్నవి. క్రీస్తువెనుక
శాతాబ్దకాలముందు కాళిదాసుఁడుండియుండవచ్చునని
కొందఱును, నాల్గవ శతాబ్దమునం దుండియుండవచ్చునని
మఱికొందఱును, క్రీస్తు పూర్వము మొదటిశతాబ్దమునం
దుండియుండవచ్చు నని కొందఱును నూహించిరి గావున
కాలి యూహలన్నిటిని విలక్షణతవల క్రింద విమర్శిం
తుము.

కాళిదాసుని స్వప్రకారముగా నూహించునది మూఁడా
ధారములు కన్పట్టుచున్నవి: 1. తంత్రవాత్రికము, 2.
కాళిదాసుని చరిత్రము, 3. రెండవపురికేశయొక్క
విహారము కానవచ్చును. తంత్రవాత్రిక మనునది మిహంసా
కాస్త్రమునకు సంబంధించిన గ్రంథము. మహారాష్ట్రమున
ప్రచురితమైనది. ఈతఁడు 200-250 సం. (క్రీ. ప.)
లో జీవించియుండిన ట్లుహించబడినది. కాళిదాసుని
అభిజ్ఞానశామంతకమునందలి యొక శ్లోకభాగము తం
త్రవాత్రికములో నుదాహరింపబడినది.

“ఏవం చ విద్యవ్యవసా ద్వినిర్గతం
ప్రసిద్ధరూపం కవిభి ర్నిరూపితం,
సతాంహి సందేహ పదేషు వస్తుషు
ప్రమాణ మంతికరణప్రవృత్తయః.”

కాళిదాసుని చరిత్రమునందు

“నిర్మితాను న నాకస్య కాళిదాసస్య నూత్రియ,
ప్రీతి ర్మధురసార్థాను మంతరి ష్వివ జాయతే.”

అను శ్లోకములోఁ గాళిదాసనూత్రియ నిర్ణయించినది.
ఈకాళిదాసు క్రీస్తుని యాస్థానకవియై యుండినట్లును,
క్రీస్తుఁడు కమాత, స్థా నీకృష్ణములను (200-250
క్రీ. ప.) విరివాలించుచుండి ట్లును చెలియొచ్చుచు
న్నది. క్రీ.ప. 250 వ సం. కు సంబంధించిన విహార
కానవలనం దీక్రింది శ్లోకములో కాళిదాసుఁడును,

భవభూతియును కుప్రసిద్ధ కీర్తిమంతునియును తెలు
పఁబడినది.

“యేనామౌజన వేక్తృ స్థిర మర్థవిధావివేకనాజనవేక్తృ
న విజయతం రవికీర్తిః కాళిదాసభారవికీర్తిః.”

పై నుదాహరింపఁబడిన యీ మూఁడాధారములఁ
బట్టి యేడవశతాబ్దారంభముననే కాళిదాసునికీర్తి లతలా
నేతు హిమాచలమును బ్రాచీ సుస్థిరములములయివిలసిల్లు
చుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

కాళిదాసుఁ డాఱవ శతాబ్దమునం దుండి యుండ
వచ్చునను వారివాదమునకు మూఁడు ముఖ్యములయిన
యాధారములు కలవు. (1) కాళిదాసుఁ డుజ్జయినిలో
విక్రమాక్షుని యా స్థా న ము నం దుండినట్లు నానుడి
వి న వ చ్చు చు న్న ద ని యు ను దా ని కి నుపబ
లకముగా నొకశ్లోకమును ముందే యు దా హ రిం చి
యున్నాము. ఈవిక్రమాక్షునికాలమును నిర్ణయించుచు
నీతఁడు ౫౪౪ (సం. క్రీ. ప.)లో నుజ్జయినికి రాజుగా
భవించి సిరియనులను యుద్ధములో నోడించి పాఠాదోలి
యా యుద్ధస్థితికిగా విక్రమార్కశకమును స్థాపించెనని
యును, నట్లు స్థాపించుటలో నాశకమునకుఁ బ్రారంభ
సంవత్సరము నాఱువందల సంవత్సరములు వెనుకఁబడరని
నిర్ణయించెననియును, నట్టిశకము ౫౪౪ (క్రీ.పూ.)సం.నుండి
ప్రారంభ మైనదనియును తెలుపుచున్నారు. ఈయూహ
ముఖ్యముగా పెద్దసమదోరగారి సిద్ధాంతముపై నాధార
పడియున్నది. (2) పైసిద్ధాంతమున కుపబలకముగా పై
వారు మేఘసందికమునందలి ప్రథమాశ్వాసములోని ౧౪వ
శ్లోకమునకు మల్లి నాథునివ్యాఖ్యానమునుగూడ వేటొక
యాధారముగాఁ జెప్పుచున్నారు.

“స్థానా దస్మా త్సరసనిరుహ మత్పత్నీ దబ్బుఖః ఖం,
దిక్ష్వా గానాం పథిపరిహరన్ స్థూలవాస్తావలేవాన్.”

పైశ్లోకార్థమునకు మల్లి నాథుఁడు (౧౪వ శతా
బ్దము) “రసికో నిరుహో నామ మహాకవిః కాళిదాసస్య
సహోధ్యాయః పరాపాదితానాం కాళిదాస ప్రబంధ
మామకానాం పరిపారా.....” అనియును, దిక్ష్వా గా
చాత్యశ్చ కాళిదాసప్రతిపక్షస్య” అనియు వ్యాఖ్యానము

చేసెను. ఈవ్యాఖ్యానమునందలి దిక్పాదార్థములను గూర్చి వసుబంధుని విమర్శనయు, నాతఁడు ఓవ తాత్పర్యమునం దుండెననియును బయివాదము చేయువారి యూహ గావున నియ్యదియును మొదటిదానికి సరిపోయినది. (3) కాళిదాసుని గ్రంథములఁబట్టి యాతనికి జ్యోతి శాస్త్రమునందు ముందిజ్ఞానము గలదనియు, నీజ్ఞానమును ప్రాంతపులు గ్రీకులవలెండి గ్రహించిరి గావునను నార్యభట్ట (ర. గ్ర. వె.) యిట్టి గ్రంథమును మొదట రదియించెను గావునను గాళిదాసుఁ డార్యభట్టుని యనంతకు మే జీవించి యుండవలయుననియు నింకొక హేతువుగాఁ జెప్పటచేఁ బయకాలము సమర్థింపఁబడు చున్నది.

కయి మూఁడు యుక్తులను నెంతవట్టుకు యుక్త మయినవో మన మిఁకఁ బరీక్షింతుము. విక్రమార్కశ్రము ౫౫౪-వ సం. న (క్రీ.వె.) స్థాపింపఁబడిన దను వాద ఈ సంబద్ధ మనుటకు సంతకు ముందే యీ విక్రమార్కశ్ర మనునది మూలవశక మనుపేరఁ బరఁగుచుండెనని తెలుపుచు లభియించిన కాసననిదర్శనములు ప్రబలములైనయాధార ములుగాఁ గనపట్టుచున్నవి. శ్రీకము నారంభించుటకు నాటువందల సంవత్సరములు వెనుకకు లెక్కించి ప్రారం భించి రినుటయును నిరాధారముగా నున్నది. డాక్టరు ఫ్లీటుదొరగారు చేసిన పరిశోధనలనుబట్టి వైసిద్ధాంతము చేయఁబడినది. ఇంకొక విశేష మేమనఁగా, గుప్తవంశీత్ర రాజులచే నింతకుమున్నే యనఁగా మారుపంపెత్సరములకు ముందే పశ్చిమ హిందూస్థానము జయింపఁబడియుండుట చే నాటవశతాబ్దమునందు శ్రీవంశీకు లచ్చటినుండి తిలు మఁబడుట యసంభవమని మేడ్డిసలు దొరగారు చెప్పు చున్నారు. ఒకవేళ నీవిక్రమార్కఁ డన్యదేశీకులను నిం కెవ్వరినైన నప్పుడు దిటిమియుండవచ్చునేమో యని సంశయింపవచ్చునుగాని పశ్చిమ హిందూస్థానముననుండి యాటవశతాబ్దమునఁ బయింపఁబడిన చూడలులు వైతము 'యశోధగ్మన్ విష్ణుర్ధమఁడు' అనువాతనిచేఁ దఱుమఁబడి నట్లు తెలియుచున్నదిగాని విక్రమార్కుని నామధేయమే సందర్భమునను జెప్పుట కవకాశము లేదు.

దిక్పాదార్థములను గూర్చి వసుబంధుని విమర్శనయు, నాతఁడు ఓవ తాత్పర్యమునం దుండెననియును బయివాదము చేయువారి యూహ గావున నియ్యదియును మొదటిదానికి సరిపోయినది. (3) కాళిదాసుని గ్రంథములఁబట్టి యాతనికి జ్యోతి శాస్త్రమునందు ముందిజ్ఞానము గలదనియు, నీజ్ఞానమును ప్రాంతపులు గ్రీకులవలెండి గ్రహించిరి గావునను నార్యభట్ట (ర. గ్ర. వె.) యిట్టి గ్రంథమును మొదట రదియించెను గావునను గాళిదాసుఁ డార్యభట్టుని యనంతకు మే జీవించి యుండవలయుననియు నింకొక హేతువుగాఁ జెప్పటచేఁ బయకాలము సమర్థింపఁబడు చున్నది.

మూఁడవయుక్తి యందు జ్యోతిశాస్త్రగ్రంథము లార్యభట్టునకు ముందుండలేదని యూహింపఁబడినది. ఈయూహయును నిరాధారమనియే డాక్టరు తిబో గారు సిద్ధాంతముచేసిరి. దానిని గుఱించి మేడ్డిసలుగారు తమ సంస్కృతవాద్యముచరిత్రమునం దిట్లు వ్రాసిరి:

"But it has been shown by Dr. Thibant that an Indian Astronomical treatise undoubtedly written under Greek influence, the Romaka Siddhanta is older than Aryabhatta, and cannot be placed later than 400 A.D."

వైవాతసుబట్టిమాడఁగా క్రీస్తువెనుక ౪౦౦ సంవత్సరములకు ముందే హిందూదేశమునందు రోమకసిద్ధాంత మను జ్యోతిశాస్త్రగ్రంథముకొటి బయలుదేరినని నిర్ణయమగుచున్నది గావునఁ గాళిదాసుఁ డాటవశతాబ్దమునం దుండియుండవచ్చు ననుకారి మూఁడవయుక్తి గూడ ఖండితమగుచున్నది.

కాళిదాసుఁడు గుప్తసామ్రాజ్యమునం దుండెనని యను, క్రీ. వె. నాల్గవశతాబ్దమున జీవించియుండవచ్చు ననియును మూహించువారల యుక్తులను మనము పరీక్షిం పవలసియున్నది. ఈగుప్తవంశీత్ర రాజులకును గాళిదాసు

కాలము సంబంధమును నిశ్చయించు వారిలోలూడ నెన్ని యో మతములున్నవి. "Though some scholars place Kalidasa in the reign of Samudragupta (330-375) and Chandragupta II (380-414), others would make him contemporaries of Kumaragupta (413-455) or Skandagupta (455-480) and some will have him in the time of Yasodharman." కాలిదాసుడు సముద్రగుప్త చంద్రగుప్తల కాలములోనుండెననికొందఱును, కుమారగుప్తుని కాలమందుండి యుండవచ్చునని మఱి కొందఱును, స్కందగుప్తుని కాలమందు గాని యశోధర్మగుప్తుని కాలమందుగాని యుండియుండవచ్చునని యింకొందఱును చెప్పుచున్నారు. ప్రాశ్నరు కీత్, ఘోస్టానలు మొదలగువా రందఱును బయివాదమును బలపఱచుచున్నారని గావున వారిలో ముఖ్యుడగు కీత్ దొరగారి గ్రంథమునందుఁ జెప్పఁబడిన వాక్యముల నీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను: "Nevertheless it is difficult to dissociate Kalidasa from the great moments of the Gupta Power. He was later than Acvaghosha, and than the Dramatist Bhasa; he knew Greek terms, as his use of 'Jamitra' proves; the Prakrit of his dramas is decidedly later than Acvaghosha's and Bhasa's, and he cannot be put before the Gupta age. His complete acceptance of the Brahmanical system, the sense of sharing in a world of prosperity and power, the mention of the horse sacrifice in Malavikagnimitra, Raghu's conquests in the Raghuvamsa seem best explicable as the outcome of the enjoyment of the protection of a great Gupta ruler, and we must remember that Chandragupta II had the style of Vikramaditya with whose name tradition consistently connects Kalidasa. Nor is it absurd to see in the title 'Kumarasambhava' a hint at the young Kumaragupta, the heir apparent or even in Vikramorvasi an allusion to the title Vikramaditya."

వైవాదమునందున్న ముఖ్యమైన యుక్తులు: 1. కాలిదాసుడు తన గ్రంథములయందు దృష్టానుష్ఠాని గ్రంథములనుండి యనేకములగు భాషలను గ్రహించెననియును; 2. కాలిదాసుని గ్రంథములయందు సాధిప్రాయముగా నుపయోగింపఁబడినదని, ముందుదాహరింపఁబడిన 'విక్రమ' పదము విక్రమాదిత్య చిరుదమును వహించిన రెండవ చంద్రగుప్తుని నుద్దేశించి వాడఁబడినదియును; 3. రఘు మహారాజకృతిగ్రీష్మణమువర్గము సముద్రగుప్తుని విజయోత్సాహమును పోలియున్నదనియును;—మూడు కనుపట్టుచున్నవి. సరిగాఁ బరిక్షింపఁబడినయెడల నీమూడు యుక్తులు కూడ నిలుచునవి గావు.

ఇందు మొదటి యుక్తియందు తెలుపఁబడిన యశ్వసూఁషఁ జనునాథుడు 'కనిష్కుని' తో సమకాలికుడనియు, నీకనిష్కుడు క్రిస్తుచినుక మొదటికతాబ్దము కుదిరిరాజ్యము చేసెననియును నిశ్చితమైనది కాబట్టి యీ కథను నాకాలమునందే యుండి తీరవలయును. అశ్వసూఁషఁ డనేక గ్రంథములను వ్రాసి ప్రసిద్ధి కెక్కిన బౌద్ధమతాధిపతి. ఇంక ముఖ్యము శ్రవ్యకావ్యముల రెండు: (1) బుద్ధచరిత్రము; (2) సౌందరానందము. దృశ్యకావ్యములలో నొకటి కారికాపుత్ర ప్రకరణము. ఇంకొకటి రెండు రూపములు వ్రాసినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది గాని వీని ప్రకారము లెక్కడను సంపూర్ణముగా లభియించుటలేదు. బుద్ధచరిత్రమునందలి కథ బుద్ధదేవునికథ. ఈపుస్తకమునకును రఘునందనునకును పోలిక ననేకములు కథపట్టులలోనే గాక కల్పలయందును ఎర్లవలయును గూడఁ గన్పట్టుచున్నవి. సౌందరానంద మునునది బుద్ధుని సవతికన్మృత్యుడగు కందునికుమారుడు మార్కటనుగుణించిన కథను చెల్పుచున్నది. దీనిని గుమార సంభవమునకును ననేక సలమలయందు పోలికలు కన్పట్టుచున్నవి. అశ్వసూఁషఁడు రచించినది తెలియవచ్చు రూపముల ప్రకారములందు గ్రంథము సంపూర్ణముగా లభింపఁకుండుటచేత నీగ్రంథములయందలి పోలికలను బక్కగా నిర్ణయించుటకులు లేదు గాని దొరకినంతముట్టునకు బరిక్షించిన యెడలవాని కుండ్రవిరచితమున మృచ్చకడకముతో నెక్కడ పోలిక యున్నట్లు తెలుచున్నది. అయి

నను గాలిదాసుని రూపకములతోడి పోలిక లిందును లేక పోలేదు. ఇతఁ నీపోలిక లన్నిటిని జక్కగాఁ బరీక్షించి కాళిదాసుఁడే యశ్వసూఁపుని చూచి వ్రాసెనా లేక కాళిదాసుని వ్రాతలనే యశ్వసూఁపుఁ డనుకరించెనా యినుత్రళ్ళ ములకు సరియైన సమాధానముల నొసంగ నలసినది. తమిష యమున సంపూర్ణ మగు విమర్శనము రఘు శంకాదికావ్యములనునుటించి వ్రాఁఁబోవు వ్యాసముల లో వ్రాఁఁబడును. కేవల, మేడ్దొనలు మొదలగువారను కొనినయట్లు కాళిదాసుఁ డశ్వసూఁపుని వ్రాతల ననుకరించెననుటకంటె నశ్వసూఁపుఁడే కాళిదాసుని వ్రాతల ననుసరించెనని నిర్ణయించుట సమంజసముగా గన్పట్టుచున్నది. కావున వైవాచి చెప్పెడి మొదటి యుక్తి ఖండితమగుచున్నది.

కాళిదాసుని గ్రంథములయందు వాడఁబడిన విక్రమపదము విక్రమాదిత్యు నుద్దేశించియే కానోపునని పూర్వమే తెలుపఁబడియున్నది. అవిక్రమాదిత్యుఁడు రెండవ చంద్రగుప్తుఁడు కాఁడనియును, వేటోకఁడనియును మున్ముందు నిర్ణయింపఁబడును. ఇంతియ కాక కాళిదాసునిఁ బోషించిన విక్రమాదిత్యుఁ డుజ్జయిని నగరమునందుండి నట్లు వినవచ్చుచున్నది గాని వేటోకచోట నుండినట్లు వినరాకున్నది. కావున నీయుక్తియును జరిగినమామ గా లేదు.

ఇతఁ మాఁడనయుక్తిలోఁ జెప్పఁబడిన సముద్రగుప్తుని దండయాత్రకును రఘుమహారాజ దిగ్విజయమునకును పోలిక గలపక్షులుగూడఁ బరిక్షుకునిలువదు. పైరెంటికిని జాలభేదముగలదు. రఘుమహారాజా దావెనెలిన యశే కప్రదేశములకు సముద్రగుప్తుఁడు పోలేడు. సతద్రుగుప్తుఁ డు పంజాబు మొదలగుస్థలములలో పొందినవిజయముల పోలికలు రఘుదిగ్విజయమునందు లేవు. కాఁబట్టి గుప్తవంశపురాజుల పోషణములో నుండిన కాళిదాసుఁడు తన ప్రభువుయొక్క విజయములకు మనసునందుచుకొని రఘుదిగ్విజయమును వర్ణించెననుట యుక్తము కాదు. సతద్రుగుప్తుని దండయాత్రను వర్ణించిన వారిపేనుఁడే రఘుదిగ్విజయం దగ్గనమును బలిచి యత్యుత్తరచేఁ దనప్రభుని దండయాత్రను గూడ నభివక్షుగా రఘుమహారాజ విజ

యమునలెనే వర్ణించెనని చెప్పుట సమంజసము. కేకుగారు చెప్పిన వైవాచ్యములలోని మిగిలిన యుక్తులు చాల ముఖ్యములు గాకుండుటచే విడిచివేయఁబడినవి.

ఇతఁ గాళిదాసుఁడు క్రీ. పూ. మొదటిశతాబ్దమునకుఁ జెంగనవాఁడని చెప్పుటయే యుక్తముగా నున్నట్లున్నది గావున నావాదముకు సమర్థించుచారి యుక్తుల నీక్రింద వివరించుచున్నాను.

అశ్వసూఁపుఁడు కాళిదాస గ్రంథమునుజూచి యందలి చాతులనే తపగ్రంథమునందు చేసికొనెననుట యుక్తమని ముందే చెప్పియున్నాము. క్రీ. ప. మొదటి శతాబ్దమునందే యశ్వసూఁపుఁ డుండినట్లు తెలుచున్నది. కావునఁ గాళిదాసుఁ డాంభుకందే, యవఁగా క్రీ. పూ. మొదటిశతాబ్దమునందుండెననుట నిర్పాధము. రఘువంశమునందు నాల్గవస్థగములోని దిగ్విజయవర్ణనమునందును, నాఱవస్థగముందలి స్వయంవర రాజలోక నిరూపణమునందును గాళిదాసుఁడు చూపించిన హిందూదేశవిభాగమును బరికిరించి యాతని కాలమును నిర్ణయించుటకు మంచి యాధారము గన్పించుచున్నది. నుహ్య వంశదేశములు ప్రత్యేక విభాగములుగా రఘువంశమున నాల్గవస్థగమునందుదాహరింపఁబడినవి గాని యాదేశములు గుప్తసామ్రాజ్య కాలమునాటికి మగధసామ్రాజ్యములోఁ జేరితమ ప్రత్యేకతను గోలుపోయినవి. ఇట్టి ప్రత్యేక విభాగము క్రీస్తు పూర్వము ప్రథమశతాబ్దమునందుండుట కేయధ్యంతరమును లేదు. రఘువంశమున నాల్గవ స్థగమునందు రఘుమహారాజాత్మకుల సాహాయ్యమును గొని కలింగదేశము పై దండెత్తెనని వ్రాఁయఁబడినది. సముద్రగుప్తుఁ డుత్తరకుశ, వారికి సామంతులుగా నుండిన యాటవికులను గూడ నోడించెనని తెలియుచున్నది. కాళిదాసుఁడు గుప్తవంశములకాలమునందే యుంకినయొడల నిట్లుక్కోలుల రఘుమహారాజానకు మార్గమును జూపినట్లే వ్రాసి యుండఁడు. మొత్తముమీద కాళిదాసుఁడు వ్రాసిన గ్రంథములయందలి హిందూవిజయవిభాగము గుప్తసామ్రాజ్యకాలమునందలి విభాగమును బోలియుండక యంతయు నుండటికాలమునకు సంబంధించిన దానివలెనే యున్నది. కాఁబట్టి రఘువంశకర్తయగు కాళిదాసుఁడును

క్రీస్తుపూర్వము మొదటిశతాబ్దమునందే యుండెననుట యుక్తముగాఁ దోచుచున్నది.

అట్లుయినయెడలఁ గాలిదాసునిఁ బోషించిన యా దిక్రమాదిక్కులం దెవ్వఁడో నిర్ణయింపవలసిన భారము నుపసాదించి. క్రీస్తుపూర్వము మొదటి శతాబ్దమునందు కాల కావాత్మ్యఁ డను నాతఁడు సింధునది కావలీప్రక్కనుండి శకనంశస్థులకు విరిచి కొని వచ్చి యుజ్జయినిని బరిపాలించుచుండెన గర్భభిల్లుని సంహరింపఁజేసెనని కై నకథలం బట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. ఈకాలమునందు కాలిదాసుని యుజ్జయిని పట్టణ మనకు పరిపాలనములో నుండఁగా గర్భభిల్లుని కుమారుఁడగు విక్రమాదిక్కుఁడు వారి నోడించి తనరాజ్యమును విరిగి యాక్రమించెననియును కై నుల గ్రంథములనుబట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. ఈవిక్రమాదుని కాలమునందే కాలిదాసుఁ డుండినట్లు నున నూహింపవగును. ఈతనికాలముననే విక్రమార్కశకము ప్రారంభింపఁబడినదనిమాడ కొందఱు హింపించుచున్నారు. విక్ర

మాత్మశకమును స్థాపించినవా రెవ్వరను విషయమును జక్కించుట చారిత్రకులపని గావున నావిషయమునుండి విరమించెదము.

రెండవ కుమారగుప్తురి కాలములో వత్సభట్టి యను నానిచే వ్రాయఁబడిన మందసరపు కావ్యమునందలి రచన ను బరిక్షించినయెడల నాతఁడు తప్పక కాలిదాసుని కై లిననుసరించెనని తోచక మానదని యనేకు లభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈకావ్యము ౪౭౪ (శ్లో. ౭.) పం. న వ్రాయఁబడినదని గావునఁ బయియునాప్రకారము గాలిదాసుఁ డంతకు ముందే యుండెననియును, సుప్రసిద్ధఁ డయి యుండెననియు నూహింపక తప్పదు.

పయియుత్తలను బరిక్షించి చూడఁగాఁ గాలిదాసుఁ డు క్రీస్తుపూర్వము మొదటిశతాబ్దమున నుండెనని యూహించుట యుక్తముగాఁ గనుపట్టుచున్నది.

విరహ వీణ

మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారు

దూరమే నిన్ను నన్ను సుతారమైన
వీణతంత్రుల నమ్మేళవించె నేడు:

నా గళరశ్రుతిరణన్నాదమందు
నీ విమలరాగరేఖలే నిలిచి నిలిచి,
దేవి! భరమా నెదో భావ మావహించి
లోకలోకాల నీ నిశ బ్రాకిపోవు!

ఈ మధురగానదేవి! నాదోర్ము లేనా

పొంగి యుప్పొంగి యీరేయి బారలిపోయి,
ఇచటి నా హృదయమునుండెచటి నీ యె
డందనో నింది పూర్ణతనొందజేయు!

ఓపియా! రాగమాలికలేనా నేటి
విరహవీణాగళమున విరిసి దూర
దూరమున కొన లే మృదుసౌరభాల
సంస్పృశించు వికాల ప్రకాంతరాత్రి!

మిక్కిలి ఆనందముగా నుండుడు.

ఎట్టి లోపములేక మచ్చలేని సీమకమలములచే తయారొనర్చబడిన నగలను
ధరించి మిక్కిలి ఆనందముగా నుండుడు. అవి మీకు లాభములను, సుగుణములను
తప్పక గలిగించును. దీర్ఘాయువును, ఆరోగ్యమును, ఐశ్వర్యమును నొనగుచున్నవి.

ప్రవీణులైన శిల్పులచే అప్పటకైన వెండితో తయారొనర్చబడిన వెండి
సామానులచే మీ గృహముల నలంకరించిన అవి వెండిపనివారి చతురతయొక్క
బొన్నత్యమును ప్రదర్శించుట మీ కగపడును. చక్కని బరువును, పరస్పరసంబం
ధానుగుణమును, అమోఘమైన పనితనమును గలిగియుండును. మీ గృహములకు
సౌందర్యమును గౌరవమును గలిగించును.

మాకు గల 36 సంవత్సరముల అనుభవమును మీ రుపయోగించుకొని,
అనుచే లాభమును పొందుడు.

సురాజ్ మల్ లల్లూభాయి అండ్ కో.,

సీమకమలముల వర్తకులు, నగల వర్తకులు,

వెండి సామానుల తయారుచేయువారు
313, ఎస్ప్లనేడ్, మద్రాసు.

ప్రాంచి:—రాకు ఫోర్ట్ గేట్,

ఏజన్సీ:—ఇన్నిస్ బిల్డింగ్స్

తిరుచినాపల్లి.

కాకినాడ.

య. వి. రామానుజంశెట్టి అందు కంపెనీ,

స్థాపితము 1868.

తుపాకులు, రివోల్వర్లు మొదలైనవి బందోబస్తుకు పీకారికి ఉపయోగమగునవి.

ఒకటి, రెండు నాళములు గల కేపు తుపాకులు	రూ. 35	రూ. 100
వొంటినాళము తోటా తుపాకులు	రూ. 30	రూ. 250
రెండునాళము తోటా తుపాకులు	రూ. 75	రూ. 500
తోటాలు.	మందు.	కేపులు.

12, పాపన్న బ్రాడ్రీ,

క్యాటలాగు ఉచితము.

మదరాసు.

శరీరమును ఇనుమువలె చేయుటకున్న

రక్తవృద్ధిని మా

ఆతంకనిగ్రహమాత్రము

వాడుము.

అవి యింకను, మలబద్ధకము, మెదడుకు కలిగిన అలసట, నరముల నిస్సత్తువ, మొదలగు పాటిని పోషింతును.

82 మాత్రలుగల డబ్బీ రు. 1-0-0

ఉచితము! ఉచితము!! ఉచితము!!!

కామశాస్త్రము

అరోగ్యమునకు, చికిత్సమునకు, సంపదలకు సరియగు రామమూర్తము.

ఉచితముగా పంపబడును. తపాలా చార్జీ ఉచితము.

మరింత వివరములకు వ్రాయుడు:—

ఆతంకనిగ్రహ ఫార్మసీ,

ఇర్వు

వెజిటబుల్ విటమిన్ ఆయిల్

రక్తము, యెముకలు, మెదడు

వీటికికలుగు జబ్బులకు

కాక్ష లివరు తలదన్నినది.

ఆర్త్ థార్నసీ-లేవోరేటరీ

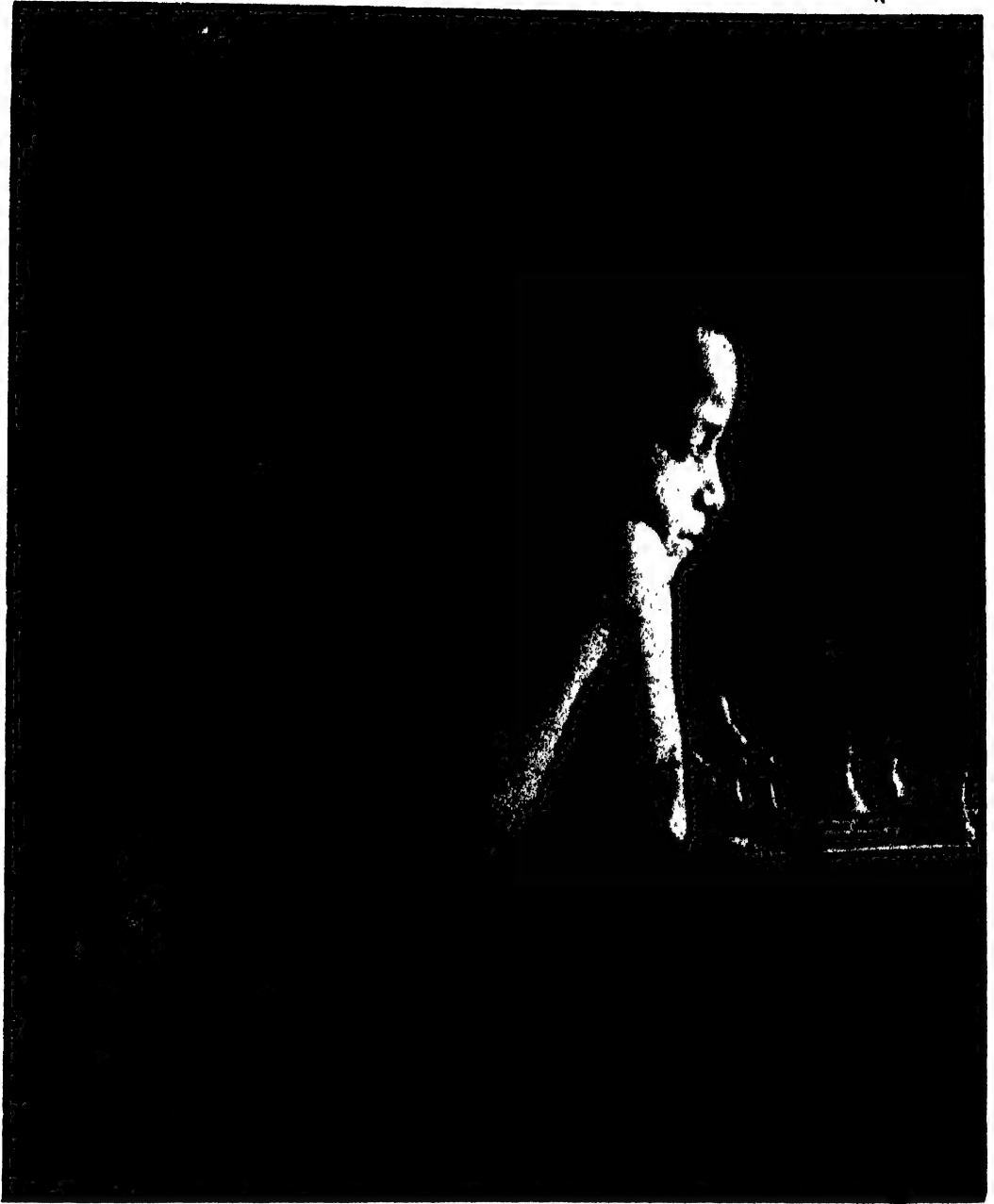
నాగపూర్.

హిందూస్థాన్ స్వచ్ఛమైన శాకము

అభయ మివ్వబడినది.

ఆ కన్య క ఛా యా చి త్ర ము లు

3. రెడే ఎత్తులు

గె. సాధన
శ్రీ సి. జి. జగన్మోహనరావుగారు తీసివది.

ర. మైకోర్పు (నడిరేయి)
శ్రీ పి. వి. సూర్యవారయ్యగారు తీసివది.

పద్యచూడామణి-బుద్ధఘోషాచార్యుఁడు

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి గారు

సంస్కృతవాఙ్మయము మన భరతఖండము ననే యుద్భవించినదనికొందఱు తలంతురు. కాని ఆఫ్ గనిస్థానము, తిబెతు, బర్మా, సయాం, సింహళము, బాలిబేటా, కాంబోడియాలలోఁ గూడ సంస్కృతవాఙ్మయ మొకప్పుడతిశయముగా వ్యాపించియుండిననియు, మహాకవులు, మహర్షులు, ఋషిశిష్యులు పై దేశముల యందుద్భవించి ప్రసిద్ధి పొందిరనియుఁ బెక్కునిదర్శనములు కలవని పెక్కండ్రకుఁ దెలియదు.

సంస్కృత వాఙ్మయమున కశ్వంతము నాధారభూతమగు వ్యాకరణ గ్రంథముఁ జేసిన పాణిని మహర్షి ఆఫ్ గనిస్థానమునం దుద్భవించెను. ఆ పార్వతిక ప్రదేశముననే, ఆ మోటు జాతివా రుండు స్థామున నే, విశేష గోహత్యా పాతకు లుండుచోటున నే, వివ్రతమగు “నష్టాధ్యాయ”ని, “పాణినిశిక్ష”ను రచించెను. ఛాందోగ్య, బృహదారణ్య కోపనిషత్సులలోఁ బేర్కొనఁబడిన మంత్రకర్తలగు మునులు ఆఫ్ గని, బెలూచిస్థానములు (మద్రా, గాంధార) నివాసముగాఁ గలవారని స్పష్టముగాఁ గాన్పించుచున్నది. వ్యాసమహర్షి తన భారత సంహితను హిమాలయమున రచించి శుకాదులకు హిమాలయోత్తరమునఁ బాఠము చెప్పినట్లులును, శ్రీశుకుఁ డచటి నుండియే పర్వతములను

దాటి మిథిలాపురికి వచ్చినట్లులను మహాభారతమువలనఁ దెలియనగును. శ్రీ. త. ర. గళతాబ్దముల ప్రాంతమున నుండిన దిక్షా గాచార్యుని గ్రంథము లించుమించు నలువది త్రివిధముల ముననే వ్యాప్తి నొందినట్లులను, పెక్కు ప్రజావేద్యులు, పురాణపురుషులు త్రివిధ ప్రదేశములుగా నే యుండినట్లులను చరిత్రల వలనను, పురాణములవలనను తెలియనగును. “బాలిబేటా” (బలి) ద్వీపములో సంస్కృత భారత షరీతిని వ్యాపించినదియు నిచటి భారతమునకు నచటిభారతమునకుఁ గల భేదమును, అచట నుండిన భగవద్గీతలలోని శ్లోక వివరణమును మాశరణ రివ్యూ అను పత్రికయొక్క 1914 సం.రము జూలైసంచికలో నచటికిఁ బోయి వచ్చిన మహారాష్ట్ర దేశీయుఁడు వ్రాసి యున్నాఁడు. రెండేండ్లకు ముందు ఫ్రెంచి దేశ స్థుఁడును, పాలీ, సంస్కృతభాషలయందు పండితుఁడై భారతీయ వాఙ్మయమునందు మిగుల నభిమానము గలవాఁడునగు “విస్వానాథశర్మ” అను విద్వాంసుఁడు బాలిబేటాకుఁబోయి యాదట నుండిన యనూచానసంపదగల బ్రాహ్మణులతో సంభాషించి, వారి వైదిక సాంస్కృతిక సంప్రదాయవిశేషములం గూర్చి చెన్నపురిలో విశేషోపన్యాసములం చేసియున్నాఁడు. ద్వీపా

తరములలో ననూచాన వైదిక సంపద గల బ్రాహ్మణులు లుడుట యెటుల సంభవించును? అది బలిదీప్తివముగాన బలిచక్రవర్తితోఁ గొం దఱు బ్రాహ్మణు లానాఁడే పాతాళలోకము నకుఁ బోయిరేమి విచారింపవలసి యున్నది. ఆబలిదీప్తివ బ్రాహ్మణులు భారతీయ బ్రాహ్మణాచారములం దెలిసికొన యత్నించుచున్నటులు తెలియుచున్నది. ఇచటి బ్రాహ్మణసంఘములు కూడ వారిఁ దెలిసికొనుట యుక్తమ కాదా? సయాము, కాంబోడియా (కాంభోజ) దేశము లలో విశేషముగా సంస్కృత శాసనములును, రామాయణ గాథలును వ్యాపించి యున్నవి. కాంబోడియా దేశస్థులు రాముఁడు తమ దేశము నుండియేలంకకు నేతువుఁ గట్టెనని చెప్పెదరఁట! సయాము దేశప్రభువుల నామములు చాలవఱకు సంస్కృతనామమిళితములుగానే యుండునఁట!

ఎచట శౌధమత ముద్భవించెనో యచట నామతము నామమాత్రావశిష్టమై, తిబెతు, బర్మా, సయాము, కాంబోడియాది దేశములే తదభిజనము లని తత్తద్దేశీయులచేఁ దలఁపఁబడు స్థితికి వచ్చుచున్నది. శౌధమత మునకుఁ బ్రస్తానత్రయతుల్యములుగాఁ దలఁపఁ బడు “త్రిపిటకముల”పై వ్యాఖ్యాన గ్రంథములు పైదేశములలోనే వ్యాపించినవి. నేను బ్రస్తావించు “బుద్ధఘోషాచార్యుఁడు” భారతీయేతర మహాకవులలో నొకఁడై యుండెను.

బుద్ధఘోషాచార్యుఁడు

ఈమహాపురుషుఁడు దక్షిణాత్య (బర్మా, సయాము, సింహళముల) శౌధమత ప్రవర్తకా

చార్యులలో ద్వితీయాచార్యుఁ డని పైదేశీ యులు తలఁచి పూజింతురఁట! ఈతఁడు దక్షిణ బర్మాలోని “మార్బ బాక్” అను పట్టణమునకు సమీపమునం దుండిన “థేటక్” అను గ్రామము నం దనూచాన బ్రాహ్మణ కుటుంబమునఁ బుట్టి వేదశాస్త్రములఁ జదివి ప్రతివాది భయం కరుఁడై ప్రారంభమున శౌధమతమును ఖండించువాఁడుగ నుండెను. పిమ్మట శౌధమత దీక్షితుఁడై తన్మతప్రచారమునకు మిక్కిలి పాటు పడెను. మధ్యవయస్సునం దాతఁడు బర్మా నుండి యోడపై వంగదేశములోని “తామ్ర లిప్తి” రేవునం దిగి, గంగానదిలో పడవలపైఁ బ్రయాణము చేసి, సారనాథము, గయ మొదలగు శౌధమత ప్రధానక్షేత్రములను నేవించి, యోడలమీఁదనే సింహళముఁ జేరి, “అనూరాధపురము”నం బెక్కిండ్లుండి, త్రిపిటకములతో సంబంధించిన విశేషవ్యాఖ్యానములను సంపాదించుటయే కాక సింహళములో నంతకుఁ బూర్వము శౌధమత దీక్షితులు గాని యున్నత వంశజాతులకు బోధించి శౌధమత దీక్ష నొసంగెను. అనూరాధపురమునం దుండిన కాలముననే “విశుద్ధిమజ్జ” అను నొక శౌధమత గ్రంథమును వ్రాసెనఁట! పాలిభాషలోని కొన్ని మతగ్రంథములపై వ్యాఖ్యానములఁ జేయుటయే కాక చరమదశలోఁ ద్రిపిటకములపైఁ బర్మాభాషలో వ్యాఖ్యానముఁ జేసెనఁట! బర్మానుండి భరతఖండమునకు, నచటినుండి సింహళమునకుఁ బోవుటకు బర్మాలోని కైలాసనాథాశ్రమాధికారి యగు “ధర్మ

పుష్పమాసము |

పాలుఁడను నాతఁడు సహాయపడెనట !
సిలోను నుండి తెచ్చిన వ్రాతప్రతులు “తైలాం
గు” లిపిలోఁ గలవట ! తైలాంగు లిపి యన
తెలుఁగులిపి కాదా ? క్రీ. త. ౨-వ శతాబ్ద
ముననే సింహళమున “అంధ్రభాష”లో త్రిపి
టక వ్యాఖ్యాన మొందు రచింపబడె నని
యొకరు వ్రాసిరి. ౩, ౨ శతాబ్దములలో
నాంధ్రులు వేంగిలిపిలో వ్రాయుచుండిరి. ఆ
లిపిలో బుద్ధఘోషునిచే దీసికొనఁబడిన గ్రంథ
ములుండేనేమో ? ఈతఁడు కాళిదాస మహా
కవి కించుక తరువాతను, భారవి, దండి కవుల
కించుమించు సమకాలమున నుండి, క్రీ. త.
౩, ౨ శతాబ్దముల నాటివాఁడగునని యాతని
గుఱించి బర్మా, సింహళ, పాశ్చాత్యదేశ పండి
తులు వ్రాయుచున్నారు.

కవిత్య విశేషములు

బుద్ధదేవుని గ్రంథాదియందు నుతించిన
కవి యమరసింహుఁడు మాత్రమే యని మన
కింతవఱకుఁ దెలియును. ఈ మహాకవి కూడ
గ్రంథారంభమున నిటులు నుతించియున్నాఁడు:
శ్లో. కారుణ్యకల్లోలిత దృష్టిపాతమ్
కందర్పదర్శనల కాలమేఘు,
తైవల్య కల్పద్రుమ మూలకందం
వందే మహా కందల మర్కటబింబం.

కాళిదాసమహాకవి ననుకరింప నీకవి యెం
తయేని గ్రంథారంభమునుండియుఁబ్రయత్నించి
కొన్ని యెడల సంతకంఁపెను గుణాతిశయములఁ

పద్యమాడామణి-బుద్ధఘోషాచార్యుఁడు

జూపియున్నాఁడు. దిక్షాత్రముగ రెండు శతములఁ
జూపెదను.

గ్రంథాదిని తన్నుఁగూర్చి యిటులు వ్రాసి
కొనెను:

శ్లో. యస్యైక దేశం యత యోఽపి వక్తుం
నాలం బభూవు ర్న లినాననాద్యాః,
తాస్తు స్తదేతచ్ఛ్చరితాపదానం
వక్తుం మనీషా మమ మాధ్య మేవ.

ఈశ్లోకము రఘువంశములోని
మంః కవియశగ్గప్రార్థి
గమిష్యా మ్యపహస్యతామ్.
అనుశ్లోకము ననుకరించుచున్నది.

తయాపి తత్రాహిత భక్తిశక్త్యా
త దేత దాఖ్యాతు మహం ప్రవీణః,
తథా హి తత్పాద సమాశ్రయేణ
రజోఽపి లక్ష్మీం కుసుతే హి పుంసామ్.

ఇందు కాళిదాసునకు భిన్నముగా వినయ విశే
షముఁ జూపియున్నాఁడు.

మఱియు రఘువంశమునం దేదవ సర్గలో
నిందుమతితోఁ గూడిన యజమహారాజు పుర
వీధులఁ బోవునపుడు పౌరవనితల శృంగారావ
స్థల నైదు శ్లోకములలో వర్ణించి యున్నాఁడు.
ఇమ్మహాకవి బుద్ధుఁడు పురవీధులఁ బోవునపు
డుండిన పౌరసుందరుల శృంగారచేష్టల నటు
లనే యేడుశ్లోకములలో వర్ణించి యున్నాఁడు.

రఘువంశమున నీశ్లోకము కలదు:
విలోచనం దక్షిణ మంజనేన
సంభాష్య తద్వందిత వామనేత్రా,

తదైవ వాతాయన సన్నికర్షం
యయా శలాకా మపరా వహంతి.

దీనికి మారుగా బుద్ధఘోషుడు నాలవ
సర్గయం దీక్షించి శ్లోకమును వ్రాసియుండెను:

నేత్రస్య తద్దర్శన సశ్చాస్య
మాభూ దిదం రోధ ఇతివ మత్వా,
అపాస్య కాలంజన మాయతాక్షి
వాతాయనం సత్పర మాయతాక్షి.

రఘువంశ శ్లోకము:
అథాచితా నత్వర ముత్థితాయాః
పదేపదే దుర్నిమితే గళంతీ,
కస్యా శ్చిదాసీ ద్రశనా తదాసీ
మంగుష్ఠమూలార్పిత సూత్రశేషా.

దీనికి మారుగా బుద్ధఘోషుడు డిట్లనుక
రించె:

పతివ్రతాయాః పరదర్శనాయ
యాత్రా న యుక్తేతి నిరుంధతీవ,
నిశంబబింబా ద్రశనా గలంతీ
కస్యాశ్చి దంఘ్రిం కలయాంచకార.

పైబుద్ధఘోషుని శ్లోకములలోని గుణ
లంకారములు హృదయంగమములుగా నున్నవి.

ఇతని గ్రంథములోని పురవర్ణనము “నగస్త్యుడు”
తన “నలకీర్తికాముది” లో ననుకరించినటుల
గాన్పించెను. దాని నింకను బరిశోధింప
వలయును.

రామాయణము, భాగవతము, రఘు
వంశములలో వర్ణింపఁబడినట్టి భగవంతుని
భూమిలో నవతరింపమని కోరిననీతిగానే,
“తుషితి” లోకములోని తుషితు లందఱు భూ
మిలో బుద్ధు నవతరింపమని ప్రార్థించినట్లు
బుద్ధఘోషుడు వర్ణించి యున్నాడు. ఈతఁ
డు పయోగించిన పదములు కొన్ని నామ
లింగానుశాసనములోని పదములకంటె భిన్న
ముగా నున్నవని యేతద్గ్రంథ సంపాదకులు
వ్రాసియున్నారు. దాని నింకను శోధింపవలసి
యున్నది.

ఈగ్రంథపు బ్రతు లీ భరతఖండమునఁ
బెక్కుచోటులను లభించుచున్నవి. బర్మాలో
ప్రచారమున నుండెనో లేదో తెలియదు.

భారతీయేతరుడు సంస్కృత భారతిలోఁ
బ్రఖ్యాతి నొందె ననుటయే నా వ్యాసములోని
విశేషమని విన్నవించుకొనుచున్నాను.

శ్రీ కోటిలింగేశ్వరస్తోత్రము

కీ. శే. శ్రీ మన్మథాపాధ్యాయ బ్ర. కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రి గారు

[వారాణసీ శ్రీత్రమనకుఁ బ్రతివాదియని విశ్రుతి కక్కి దక్షిణదేశంబు నధివసించిన యీ కోటిలింగేశ్వరంబున నొకానొక శివరాత్రి పర్వకాలంబునంపు రథారూఢుం డగు కోటిలింగేశ్వరుండు తనదు దర్శనంబున నుల్లంబు నుల్లాసంబు నొందింది నన్ను స్వకీయస్తుతి విషయక మనోరథారూఢుం జేయంగ ధూర్జటిజటిలభక్తిభాసుర కవితా వితాన కాలిశ్యుతో సశేషరసజ్ఞానీమగుధా మధురంబయ్యును సశేషరసజ్ఞానీమ గుధామధురం బకు నట్టులు 16-6-1899 నాడు రచియింపఁబడిన పద్యోత్సంబులు.]

శ్రీ గోదావరి మాతృదేవతవలెన్ జిత్రాబ్జ మూరార్చి యా
హా! గంభీరభవద్దయూరనముచాయం బొంగి యజ్ఞానని
ద్రాగామి న్నను లేపుచుం దెరల బోర్కాడించి ప్రేరేప నీ
క్రేగంటం బడి కొల్తు రక్ష యిడుమీ శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!
నతుల న్నీ కొనరించు ధన్యుడు గుఱాల్ నాగంబులున్ బల్లకీల్
చతురంభోనిధి మేఖలాఖలమహీ సామ్రాజ్య మొప్పార ను
న్నతుడై యీ తనుకంచుకం బెడలినంతన్ గిత్తపై నెక్కి నం
చిత భిక్షుం డయి కొండకాఁ పగు బలీ! శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!
క్షీతిపై గోష్పదతీర్థ సమ్మఖగత శ్రీ గౌతమీతీరపై
కతవేదిన్ జలజాననంబున నినున్ జ్ఞానాక్షి వీక్షించి న
గ్గతి చేకొన్నదె జన్మ మయ్య యిటు దీర్ఘధ్యాంతుముం ద్వద్దయా
ర్జిత సత్తన్ బరహంసయై పరఁగెడిన్ శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!
కొలువై కాశిపురంబు నివ్వటిల నీకుం పౌర నమ్మర్దనం
కులరావంబు తపోవిఘాతి యనియో కోటానకోటల్ జగం
బులఁ బ్రోవంగల కోటిలింగముల రూపుల్ దాల్చి నిశ్శబ్దకుం
దిల హర్షాన్వద మంచు నుంటివె యిటన్ శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!
పరిభాషావిధిశాస్త్రముల్ పదనమన్వయ్యేకవాక్యత్వవై
ఖరితో రంజలి కార్యకాల మను పఠంబందు నున్నట్లు ని

ర్భరరాగంబున నల్లుకొన్న తమ దాంపత్యంబు ధ్యానించుచు
డి రహిం జెందుదు నాత్మలోన నెపుడున్ శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

విను నీవే తలిదండ్రు లిద్దఱును గావే? యర్థనారీశమూ
ర్తిని విశ్వంబు నృజించి ప్రోదియు నయారే! “నేహ నానా స్తి కిం
చన” యన్నట్టి శ్రుతిప్రకారమున నీ జాగ్రల్లలాటంతపా
క్షిని సర్వంబు లయింప సాక్షివి గదా? శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

అకారాయతకుండి బల్మిమెయి నీ యారాధకున్ దూటి చా
ర్వాకుం బోలిన వ్యాజమూర్తియ సవర్ణభ్రష్టజం డయ్యు శ్వే
తాక్షీర్ణోరు విభూతియై బకతపుం డాచార్య పీతాస్తి ను
ద్రేకింపన్ ద్విజరాజరాశి యెదురౌ శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

భాషానాథునిఁ బుష్పసాయకు నణంప న్నిపు పుత్రవ్యథా
ద్యేవం బూనక శౌరి నీకు ముద మొందింపన్ జగన్మోహినీ
వేపం బొంది యుదారతన్ మెలఁగె నీ మెపుం బ్రభావంబు ని
శ్శేవం బౌ సాగసు న్నుతింపఁ దరమా శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

హరివంశోక్తులు శేషధర్మముల వ్యాఖ్యల్ యోగవాసిష్ఠవా
గ్గరి పాద్మాది పురాణగోష్ఠులు సదా చాటింప దుష్టార్తిత
త్పర శిష్టాభయహస్తదానపర సీతారామ రూపంబు దా
ర్చి రఘూర్వీశకులంబునన్ వె.సితో శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

యమిరాజేంద్ర పురాణ దుందుభులు మ్రోయన్ స్వల్పనారాయణా
ర్థముతోఁ గూడిన నీ పరాంశమగు సీతారామదేవావతా
రము గంగాయమునాంశసంగమితీర్థంబట్లు నీచెంతఁ జే
రి మహాఘంబులు చెందుచుండును గదా శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

ఆంధ్రముద్రారాక్షస విమర్శనము *

కీ. శే. మహాపాధ్యాయ వేంకటరాయ శాస్త్రిలుగారు, కళాప్రపూర్ణ

ఉ. ఎవ్వఁడు నిర్గుణుం డగు న
హీనకు భాష్యుని ప్రశస్తయై
యెవ్వఁ డదృశ్యమూర్తి యగు
సృష్టితవస్తు నితాంతవానియై
యెవ్వఁ డనాద్యనాముఁ డగు
ఘృష్టితసృష్టికు భాష్య నామయై
యవిభు నాశ్రితాత్రిపరి
హర్తను గొల్చెద మోక్షభిక్షకై.

(౧) అహీనః; (౨) అన్యతా. అనన్యమేని
కుభి మెట్లు? 'కుభి' మనుటచే అన్యతయు లభించుచున్నది.
(౩) మూర్తి—మూర్తి కలదని యర్థ మగుచున్నది. సృష్ట
వస్తువులయందు మూర్తి గలిగియు యున్నాఁడనియు తో
చుచున్నది. ఈపద మెత్తివేయవలెను. (౪) నితాంత—పూర
ణము. అన్నిటియందునని అర్థమేని 'సర్వవస్తు' అనట పరి.
(౫) తృప్తియపాదము ప్రలపితము. అనాద్యుఁడని బ్రహ్మము
నకుఁ జేరు గాదు. ఆద్యమ్—ఆదౌభవ మాద్యమ్—తొలి
నందుఁడి. సకలకు నకును ముందు అది నుందు బ్రహ్మమే
గదా యుండినది. కావున దానిని విశేషణములచేఁ జెప్పి
నకు ఆద్యమనిదోషము గాని అనాద్య మనిదోషము. శబ్దార్థము
లెఱుంగక ఈకవి 'అనాది' అనునర్థమున 'అనాద్య'మని
ప్రయోగించిరిని యుండఁబోయెను (౬) సృష్టిత—ఈరూ
పమును రక్షించుటకయి సృష్టికృత్తముపయి 'తత్కర్త'గా
అనునర్థమున 'జీచ్చు' చేర్చి, ఆపయి క్తప్రత్యయమును
కూర్చినను సృష్టిత యను రూపము ధాన్యార్థంప సంకృప్తీత
కర్మం బగుటచే నకర్మకథాకువై కర్మకు చెప్పఁబాలక

'వస్తు'వునకు విశేషణము కానేరదు. 'అచారార్థకృత్త'ు
చేర్చి అటుపయి 'క్రాంతము' చేయుటకునునను అచారా
ర్థము పాపఁగనందున ఈశబ్దము పనికిరాదు. ఇది 'సృష్టిం
చు'అను తెనుఁగు నామధాతువుంబట్టి అది నామధాతువని
యెఱుంగక, రంజించు-రంజితము, ఘటించు-ఘటితము,
గుణించు-గుణితము, గణించు-గణితము—ఈమర్యాదను
కల్పించిన యపభ్రంశముయి యుండవొప్పు. (౭)
ఘృష్టిత...నామయై—ఇదియు సృష్టితనింటి క్రాం
తమా? లేక ఘృష్టి యనఁగా వరాహము గావున వరాహాత
యని భావార్థక తత్ప్రత్యయంతమా? ఈ రెండవపక్ష
మున అర్థసమన్వయ మెట్లు? వరాహవతారము ఆద్యము
గానగదా! 'కుభాద్యనామయై' అనుచో 'అది +
అనామయై' యని ఛేదమా? లేక 'ఆద్య + నామయై'
యనియో? ఈ ప్రయోగము బ్రహ్మోక్తవస్యముగానన్నది.

శే. గీ. అధికవిస్తీర్ణ భాషా మ హర్ణవమునఁ
గడువు నిండంగ సాక్షాదకములు ద్రావి
వసుమతీజన చాతక ప్రకరములను
దనివి నొందించు కదినిర దములఁ దలఁచు.

మేఘములు చాతకములను దనువుట ఉదకముల
నిచ్చుటచేతఁగాని త్రాగుటచేతఁ గాదు. కవులును లోకులం
దనువుట గ్రంథముల రచించుటచేతఁ గాని చదువుట
చేతఁ గాదు.

శే. గీ. అది నొక్కండు మూర్తిత్రయంబు నేయ
నతని నందురుగా త్రిమూ ర్త్యాత్మకుఁ డని

* ఆంధ్రముద్రారాక్షసము (కీ. శే.) శ్రీ సునల్ల ఆనంతరాజు విరచితము. ఇంట్రొడక్షనులు పరిష్కా పాశ్చ
గ్రంథము. కళాప్రపూర్ణల యీవిమర్శనము నిండుగ నొక్కయంకమునకే లభించలేదు. ఉపలబ్ధమైన యాద్యంక
దేశమునను ఈసంచికయందు కేవలము పద్యములపై విమర్శనముమాత్రమే ప్రకటింపయ్యెను. శేషము రానున్న
సంచికయందు.

కాళిదాసుడు సృష్టించె గాత్రయంబు
నాతనికి తెల్ల దే త్రిమూర్తికృత్యాఖ్య!

ముద్రారాక్షస కర్తను వికాఖదత్తుని ఈ గ్రంథ
మున నెవటకుం బ్రకటింపక, అప్రసక్తముగా కాళిదా
సుం బొగడుట యుక్తము గాదు.

నీ, ధరణిపైఁ దామరతంపరయై కడు
వ్యాపించి కామాక్షి వంశకన్య
నీరధి యెవ్వని నిండుచుందురుఁడోలే
గని తాఁ గృతార్థతఁ గాంచి వెలసె
నవనహాస్యేటతహాస్యీలుదారుఁడై
మెప్పు నొందుచు బ్రభు వితతివలకఁ
బ్రజల నేలెడుగురు రాయాఖ్యచిరకీర్త
కడుపాట శేషును కన్నతండ్రి
లేజరిల్లెడుఁ గమలాసతీసుగన్
కుక్తిముక్తాఫలండు విశుద్ధకీర్తి
యతఁడు శ్రీశ్రీనివాసరాయండు, విహిత
వర్ణపద్మాకరోదయభాసుఁ డగుచు.

(౧) భూమిమీఁద వారధి వ్యాపించిం బ్రకాయమే
గదా; లోక నాకమే గదా! (౨) ప్రజల నేలెడు
.....గన్నతండ్రి—ఇది మనుచరిత్రలోని నీసపా
దంపు ననుకరణము. “కలశపాదోరాశి గర్భవీదిమతల్లి
కడుపార నెవ్వనిఁ గన్నతల్లి.” (౩) అతఁడు శ్రీ
శ్రీనివాసరాయండు etc.—ఇది అతఁడు చెలువొందు
మధుకైటభారీమఱది etc.” అను పూర్వోక్త నీసగీత
మున కనుకరణము.

నీ, అణుమాసములనె యణునదియేడుల
న్నహంబుఁ గూర్చె నీ చెలిమికాదు
తనప్రాణబంధు లందఱుండు లేనట్టి
ప్రేమంబు జూపె నీ స్రీయహితుండు
ఈయూరు విడిచి యే నేఁగఁ దలఁచుకొనఁ
బోనీక యాగ నీ పుణ్యతమండు
నాయూరికార్త రెన్నందైనఁ దెలుపుచో
వచ్చి మాన్పుట బ్రీతి నె న్నతండు

ఇట్టిఁడట్టిఁడనుచు నేతె యెన్న నే,
యొకగర్భజనితుఁడైన నిట్టిప్రేమ
నెట్టి ప్రాణసఖుఁడునైన నిట్టిచెలిమిఁ
గూర్చఁ గాఁజాలఁడను చనుకొనఁగవచ్చు.

(౧) తన ప్రాణబంధు లందఱు యందు లేనట్టి
న్నహంబు—న్నహంబు లేనియెడల ప్రాణబంధువులెట్లు!

క. ఎయ్యెడరాజమహేంద్రం,
తెయ్యెడనీచెన్న నగరమిటు గూడితి మే
మియ్యెడ సముద్రలవణము
నయ్యెడవియునీరిగకాయ యందము దోపక.

(౧) సముద్రలవణము నయ్యెడవి యునీరిగకాయ
యందము — ఎవొ కబ్బమునకు దేనితో నన్వయము?
‘కాయ యందము’ అను వస్త్రీ సమాసములో కాయ
యున్నది. దా లో ‘అవఁము’ అన్వయింపగు. నాటి దీని
గతి ఏమి?

చ. తల నల ధన్య యెవ్వతె ? ను
ధాకరలేఖ ; మహిం దదాఖ్య నా
పాలఁకుక యొప్పునా ? యవును
మన్నె యెఱింగియు నేల విసృక్తుల ?
పలుక నుధాంసుఁగూర్చి యల
భాసును దెల్పుడి ; ఎంద్రు నొల్ల వా
చెలి విజయం గనుంగొనుము
చేడియ ! నీవె యెఱింగ దంచు నా
వలిమల పట్టి యొద్ద నల
బాహ్మవి దాఁచఁ దలంచి యిట్టి భా
మలు పచరించు శంకరుని
కొంగుము మి మ్మనయంబు నోముతక.

(౧) ఎవ్వతె—ఎవ్వతె యని స్త్రీని గూర్చి
యడిగిన ప్రశ్నకు రేఖయని యస్త్రీని ఉత్తర మిచ్చుట
యందము గాదు, మందహా. (౨) ‘పాలఁకుక యొప్పునా’
అని స్త్రీనిగూర్చియే ప్రశ్నను రూఢిచేసినపుడును
‘అవును’ అని నుధాకరలేఖ స్త్రీయేయని యుత్తర
మొసంగుట మందతరమా. (౩) మహాకా—పాశుపా
రణము. మన్నె—యతిపూరణము. (౪) నీల విసృక్తుల—

చిరకాలమునుండి బాధించుచున్న మూత్రవ్యాధులకు
(గనేరియా) వ్యాధికిని క్రొత్తగాకనిపెట్టబడి

దివ్యాషధము.

గ నో కి ల్ల ర్ (రిజిస్టర్డ్)

ఈ యాషధము శ్రేష్ఠతమము. ఇంగ్లీషు మందులను దేశీయములగు నాషధములను పుచ్చుకొనినను గూడ కలుగనియడలను, యింజక్షనులను వాక్సినులను గూడ లాభము లేకపోయినయడలను కడపటి ప్రయత్నముగా మా గనోకిల్లరునుగూడ పుచ్చుకొనిచూడుడు. పెక్కు యెండ్లనుండియున్నను లేక క్రొత్తగా కలిగినను ఏరకము ఈగంకటమైనను మరెట్టి మూత్రవ్యాధులైనను స్త్రీలకైనను పురుషులకైనను గనోకిల్లరు లేపుక వుదుర్చును. మూత్రము ఝారీగా వెడలును. మూత్రముపోవుచున్న పుడును కలుగుమంట తగ్గిపోవును. మూత్రవాళము నందలి పాపు తీసిపోవును. ఈ వ్యాధి (గనోకోకసు) వలన మూత్రము బొట్టుగా పడుట, మేహరోగమువలన మూత్ర ద్వారమునుండి పు తెలుపు, యూరెత్రిటిసు, సోస్టాటిటిసు, సిస్టిటిసు, లుగ్గిరియా, మున్నగు వ్యాధులన్నియును స్త్రీలకును పురుషులకునుగూడ గనోకిల్లరువలన వుదురును. వీర్యము (సెమను) పోవుట, స్త్రీలు గర్భవతులుగా నున్న పుడు కలుగు మూత్రవ్యాధులు మున్నగునవిగూడ దీనివలన వుదురును. 50 మాత్రలుగల సీసా ఖరీదు రు. 8-0-0 వీ. పీ. చార్జీ ప్రత్యేకము. ఒక్కసారి 3 సీసాలు తెప్పించుకొనిన వీ. పీ. చార్జీ మేమే భరించెదము.

అడసు:—డాక్టర్ డి. యన్. జసాని, 137 కికావీధి, గులాల్ వాడి, బొంబాయి 4.

Tel. Add. "GONOKILLER" Dr. D. N. JASAN, 137 Kika Street, Gulalvadi, Bomday, 4.
మద్రాసు సిటీ ఏజెంట్లు దాదా అండు కంపెనీ, 52, నైనియప్పనాయకవీధి, మదరాసు.

స్వల్పధర !

ఫల మధికము !!

హార్టీ తృప్తి!!

100 కి 100 గురు సంతృప్తి చెందియున్నారు

లోకామయహరకస్తూరిమాత్రలు

పిల్లలు మొదలు ముసలివారివరకు అందరి మందము, మలబద్ధము, పడిసెము, దగ్గు, గూరలు, శీతలముచే కాళ్ళులాగుట, కడుపుబ్బరము, కడుపునొప్పి, పక్కలయందునొప్పి, అచరక్షిగ్గ కాలమంగుళుల నొప్పి, చలిజ్వరము, జ్వరము, క్లేగు, ఇన్ ఫ్లూయెంజా ఇంకను అనేక వ్యాధులను గూఢపరచును. స్త్రీలు ప్రసవించిననాడు, స్నానమునాడు (కస్తూరికి బదులుగా) ఈ మాత్రలు 4-5 ను, 2-3 తమ లపాకులలో నమలి మింగవలెను. సాంక్రామికరోగులతో నుండవలసినవారు, దినము 1-2 మాత్రలను నేవించిన ఆరోగ్యదృఢాంగు లగుదురు. ఈమాత్రలసీసాతోగల అనుపాసపత్రమును చూడుడు. 800 మాత్రలు గల సీసా 1 కి 4 అణాలవెంతున ప్రతిషాపులోపలను దొరకును. పోస్టుమూలకముగా 6 సీసాలు రు. 1-8-0, 12 సీసాలు రు. 2-12-0, 25 సీసాలు రు. 5-8-0.

సాధనవృత్తాంతం :—మొదటకు బలమును కలిగించి, జ్ఞాపకశక్తిని వృద్ధిచేయును గావున, మొదటకు దుర్బలమువలన గలిగియుండు సమస్త వ్యాధులను పరిహరించి నరములకు మంచిత్రాణను, రక్తవృద్ధిని కలుగజేయును. సంగీతపాఠశాల కంఠస్వరమునకు మృదుమధురత్వము నిచ్చును. పాడను పాడను ఉత్సాహము నింపును. బలహీనలైన స్త్రీలకు నైతికమును (నైతికోరు చాల మెత్తగా వుండుటవలన) మాట్లాడను నడుమనుకొని పిల్లలకు సంజీవివంటిది.

6 బొమ్మల సీసా 1-8 రు. 1-0-0.

పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకము.

శ్రీ సీతారాఘవ వైద్యశాల, మైసూరు.

హిమో బిన్ సిరప్

రక్తవృద్ధి చేయుటయం దమోఘమైనది.

పాండురోగము, మలేరియాజ్వరానంతరము కలుగు బలహీనత
మొదలైన వ్యాధులకు చాల ముఖ్యమైనది.

హిమోబిన్ సిరప్ శ్రేష్ఠమైనదేగాక, పైన్ హిమోగ్లాబిన్, ఆర్సినిక్ ట్రిప్లైన్
కలిపి తయారుచేయబడి యున్నది.

స్త్రీలు గర్భమును ధరించినపుడును, శిశువును కనిన తరువాతనుగూడ
నవశ్య ముపయోగింపదగియున్నది.

**Bengal Chemical &
Pharmaceutical Works, Ltd.,
CALCUTTA.**

ఏల 'విస్మయగుతో' అని బహువచనము? (౫) పలుక
సుధాంకురార్చి యలభామను చెల్వడి... ఎటెంగడు—
'నారీం పృచ్ఛామి శేందుం' అని మూలము. 'స్త్రీ' నడు
గుచున్నాను, చంద్రుని గాదు' అని యర్థము. 'కథయతు విజ
యా సప్రమాణం యదీందుః' అని మూలము. 'చంద్రునినమ్మ
చేసి విజయ చెప్పును గాక!' అని యర్థము ఈ శంకువాక్య
ములు నిట్లు తృతీయ చతుర్థపాదములుగా భ్రష్టికరింపఁబ
డినవి. 'కనుంగునము'—చూడమని సహజమయిన యర్థ
ము. అడుగుమని గోదావరీ వ్యవహారమున నొక యర్థము. అ
గోదావరీయుల కిది తెల్లము గాదు. (౬) విజయా—
"(a) Name of Durga; (b) Name of one of her
female attendants. Mu. 1. 1." Apte, ఇందువలన
విజయ యననది దేవికి చేటి గాని చెలి గాదని స్పష్టము.
ఈచతుర్థపాదములోని చెలి గౌరియా, విజయయా?
గౌరియేని, యసంగతముగా 'చేటియ!' యనునో సం
బంధివిష్ణు ములు ముద్రించుట యసంగతము. (౭) చలి
మల పట్టియొద్ద నలకాహ్వాని దాఁడఁ బలంచి—ఒద్ద
శబ్దస్వారస్యముచేత 'హహ్వాని పార్వతికి' అప్పగింపఁ
దలఁచి' అని అర్థమగును. 'దేవ్యా నిహ్వాను మిహ్వా' అని
మూలము. 'హహ్వాని పార్వతికి' తెలియనీక దా
పఁదలఁచి' అని దాని కర్థము. కావున భర్జిమా కేవలము
మూలవిరుద్ధము. (౮) ఈపద్యమున కాటుపాదములు.

చ. ధర తలక్రిందు లొనని ప
దంబులు తేలికగానె యానుటన్,
గరములు చాచెనేని ద్విజ
గంబులు దాఁటు నటంచు నంచుటన్,
బరపిన నెల్లవస్తువులు
భస్మము నేయు నటంచుఁ జాపులం
బరమున నుంచుటం బ్రబు
కాధకు లొనయి దుఃఖ మొందు నా
పురహరు నాఁగి మెంతయును
త్రోచెడు మిమ్ముల నెల్ల వేళలన్.

(౧) తలక్రిందులు—'అవనతిమ్' అని మూలము.
"అవనతి = Bending, bowing down, stooping;
అవనతిమనః. Mu. I. 2. 38." Apte, ఇందువలన

అవనతి యవగా వంగుట గాని తల క్రిందు లొనట
గాదని తెల్లము. (౨) చాచెనేని—చాచెనకు ప్రభును
పురుషయోపము ఇచ్చిటసరిగాదు. దీనివలన చాచినవాఁడు
పంచమపాదోక్త పురహరుఁడు గాఁడని అర్థమగును. (౩)
త్రిజగంబులు—కర్తగా; కర్మగా? (౪) వంచుటకా—
దీనికి కర్మయేది? 'చాచినయొడల త్రిజగములం దాఁటునని
కరములను నంచుటచేత' అని చెప్పిన వ్యవహారముండును.
(౫, ౬, ౭) అంబరమున నుంచుటకా, ప్రబుభాగకు
లొనయి, ఎల్ల వేళలకా—ఈయాఁడును మూలమున లేవు.
తొలిరెండును మూలవిరుద్ధములు. అంబరమున నుంచిన
గ్రహనక్షత్రాదులు కాలిపోనా? ప్రబలబాధయేని వృత్త
ము చేయనేల? (౮) దుఃఖ మొందు—మూలవిరుద్ధము.
'దుఃఖవృత్తమ్' అవగా ప్రయాసతోఁ గూడుకొన్న వృ
త్తగాని యర్థమే కాని దుఃఖ మొందివాఁడనియు, ఏచ్ఛి
వాఁడనియుఁ గాదు. (౯) పరపిన... నుంచుటకా—యూ.
'దృష్టిం లక్ష్మ్యమ్ నోగ్ర జ్వలనకణముచం బన్న తోదా
హభీతే' = "కాలు నను భయముచే లక్ష్మ్యవస్తువుల మీదికి
ఉగ్రదృష్టిని నిగుడ్చుక" అని యర్థము. (౧౦) ద్విశీయ
పాదమందు చాచుట ఏలకో? మూలమున 'అభినయతః'
అభినయార్థమని తెలఁపఁబడియున్నది. అది యిందు తృ
జింపఁబడినది. (౧౧) యూ. 'ఇత్యాధారానుగోధతో'—
ఇదియు నిందు తృజింపఁబడినది. (౧౨) ఇది పంపపాది.
కవి ఒకపాద మెచ్చు పెట్టుకొనియు మూలమును పూర్వ
ముగా నిందులకుఁ దెచ్చికొనినేరకపోయెను. మఱికొంత
వదలిచేసి నాఁగుపాదములతో నిలుపరాదా! లేక మూ
లార్థమెల్ల ముగియునటకు పాదములు పెంచుకొనుచుఁ
బోరాదా? ఈ యుగోయమధ్యస్థక ఏమి? (౧౩) 'ఎల్ల వే
ళలకా' అను బహువచన స్వారస్యముచే (పార్వత్యస్థా
హ్వా సాయంసమయము • ర్థమా! లేక రే మంబులకు లర్థ
మా? లేక అన్నియు నర్థమా? ఈపదమే లేకన్న ఇంతక
న్న చక్కగ నుండరా!

అ. వ. బాలిసం దోకండు వృగసాయ మొనరింపఁ,
బూనుకొన్న నాడి భూమి మిగుల
పారవంతమైన సస్యంబు ఫలియించుఁ,
గాని, వానిగుణము గాంచ దెత్తడు.

(౧) (౨)
 పూనుకొన్న — యతిపూరణము. (౩) మిగుల — పాద
 పూరణము. (౪) పాదకో — పూనుకొన్న గూడః పూనుకొ
 నకపోయిన ఫలియట నిశ్చయమేకదా! పూనుకొన్న పృ
 థిని ఫలియవని యనుభవవిరుద్ధమగును. (౫) ఎత్తుడు —
 ఇది ఏల? పాదపూరణము. వ్యావహారిక భోరణి.

ఆ. ఐ. ఒకతె జలము చెచ్చు నొక్కతె గందంబు
 నీయు, బాలు స్రుచ్చు, దెలవ యొకతె,
 రోట స్రుచ్చు మండ రోలంబుకణి యొ
 క్కొక్కరిత యింపు గలుగఁ బాడు.

(౧) పూలు స్రుచ్చు — 'విచిత్రా' అనునది
 తల్లిజంపఁబడినది. (౨) ఒక్కొక్కరిత — దంపిన దొక
 రిత్, పాడినది మ రి యొ క రి త యని యిడున్నది.
 ఇది మూలవిరుద్ధము. మూలమున దంపనదియే కలహం
 కారముతో రోకటితో పోటు చేయుచున్నదని యున్నది:
 'మూలమిద మియంప పాతకారే మహు రనుయాతి
 కలేన హంకృతేన' (౩) (౪) ఇంపు గలుగఁ
 బాడు — మూలమందు కల హంకారము చెప్పఁబడినదే
 కాని పాటగాదు.

ఆ. ఐ. చంద్రమండలము పరభసంబునఁ బూని
 పాపి కేతు వకట! పట్టె దలఁచె
 పూవుబోడి! యైన బుధయోగ మద్దానిఁ
 గాంచుచుట నద్ది కలుగ దిపుడు.

(౧) చంద్రమండలంబు — 'చంద్రమసం
 పూర్ణమండలమ్.' ఇందు పూర్ణపదార్థము తల్లికము.
 (౨) అద్దాని — దీనిని? చంద్రమండలమునా? ఆప
 థమున 'అద్ది' కలుగదు అనఁగా చంద్రమండలము కలు
 గదని యర్థముగాదా! ఈ 'యద్ది'కి విశేష్యమేమి? చం
 ద్రమండలముకాదేని, పట్టెదలఁచుటయా, పట్టుటయా?
 పట్టుటయే. ఈయన్వయము పీఠలాలగానున్నది.

క. కటకట! నందునీవంశము

కటుకర నీజ కొవనమ్మి పాల్పేసిన యా
 కటిలందు చంద్రగ్రహణం

నిట్ల నీవనఁ జంద్రగుప్తుఁ డేయని యొంచెక.

(౧) ఇట — ప్రాసకరణము. (౨) కటిలందు
 ... చంద్రగుప్తుఁడే — చంద్రగుప్తునికి కటిలందు విశేష
 గముగాఁ దోచును. (౩) చంద్రగ్రహణం లిట నే వనఁ
 జంద్రగుప్తుఁడేయని యొంచెక — చంద్రగ్రహణమే చంద్ర
 గుప్తుఁడని యొంచెనా? నేన చంద్రగుప్తుఁడనని యొంచె
 నా? చంద్రగుప్తునికి గ్రహణమని యొంచెనని మూలాభి
 ప్రాయము. "చంద్రుని! గ్రహణమని నేవనఁ జంద్రగుప్తు
 నికనియొంచెక" అను నీరీతిని 'చంద్రునికి చంద్రగుప్తునికి
 అని ఏకవిధైక్యము గ నన్న గదా మూలార్థమగును. 'చం
 ద్రస్యగ్రహణమితి క్రుతేః సనామ్నా మార్కెన్ద్రోద్వివ
 దభియోగ ఇశ్యంతే'.

తే. గీ. మదపుటేనుగు నెత్తుకు మయిరి గలుగ
 సంజ కంబాయలో నున్న చంద్రుపగిది
 నతికయిల్లెడు; వారి యటై యావులింప
 నెవఁడు కొరలు పెకలింప నేర్చువాఁడు?

(౧) మదపుటేనుగు — మూ. "ఆస్వాదితద్విరద
 కోణితకోణకోభాం సంధ్యాకుణామివ కలాం కళి లాం
 ఘనస్య; జృంభావిదారి తముఖస్య ముఖాత్ స్ఫు
 రంతీంకో హర్తుమిచ్ఛతిహరేః పరిఘాయ నంష్ట్రామ్." దీని
 యర్థము: 'ఒకపింహము ఏనుగులరక్తమును ఆహ్వాదేత్రా
 గి ఆవులింపుచున్నది. ఆరక్తముచేత దానికోణపల్లు సం
 ధ్యారాగయునందలి చంద్రకళవలె ఎఱ్ఱిగా వెలుగుచు
 న్నది. అట్లావులింకిలో నోరుతెలుచుకొనియున్న యా
 సింహమును ధిక్కరించి దానినోటిలోని యాకోణను
 ఎవఁడు పెలుకఁగోరుచున్నాఁడు.' ఇందు 'నందులు
 ఏనుగులు, సింహము చాణక్యుఁడు, సింహము నోటి
 లోని కోణ చాణక్యరక్షితుఁడయిన చంద్రగుప్తుఁడు. ఇప్పు
 డే నందులంగూర్చి తృప్తుఁడయిన చాణక్యుఁడు మహాసము
 దుఁడు రక్షకుఁడై యొండఁగా ఎవఁడు చంద్రగుప్తుని వట్టు
 వాఁడు? అని భావము. ఈభావముగాని, మూల పదాన్వ
 యముగాని రాయని వారికి గోచరించి నట్లగుపడదు. అం
 దులకు జ్ఞాపిక కోణలు అను బహువచనము. ఒకటియైన
 చంద్రగుప్తునికే తెల్లను. 'పెక్కులయిన ప్రస్తుతమును
 నూచింపనేరవు. మఱియు నీతర్థము అంతము మూల
 విరుద్ధముగా నున్నది.

నీ. శత్రుకాంతల ముఖ చంద్రబింబంబులు
గడు శోకధూమంబు కరణమిలు
నలుపారఁజేసియు నయపనంబున
మంత్రిభూజుల భస్మంబు చేసి
బంధుమిత్రులు ద్విజవర్గంబు లేకుండ
నందవంశమునకు నాశ మొనఁగి
భస్మంబు నేయంగ వస్తుజాలం బింకఁ
గానమి మత్ప్రేతా పాపలంబు
గీ. విషమన వహ్ని క్షమించు విధము దోప,
కాంతభావంబు నొందె నీ చందమునకు
గాని మనమున భేదంబు గలిగి కాని
కరముఁ గోపించు రరులని గాని కాదు.

(౧) శత్రుకాంతల—మూలము: “కృమికృత్యా
నశేందూ నరియునతిదికాం సంతతై శ్శోకధూ
మైః, కాసు మన్త్రిద్రుమేభ్యో నయపనహృతం మో
హభస్మప్రకీర్త్యః దగ్ధాసంభ్రాంత సారద్విజగరహితా
న్నందవంశప్రరోహణ్, దాహ్యభావాన్నభేదాజ్ఞులన ఇం
వశే కామ్యుతి శ్రోధవహ్నిః”. (ఇట్లు) శత్రుకాంతలు
దిక్కులుగాన, వారిముఖంబు చంద్రులుగాను, శోకము
ధూమముగాను, సావయవరూపముగా కర్ణింపఁబడినవి.
ఈవర్గన శ్రోధమును దాహనముగా ఈశోకముచే పరు
రపాదమునఁ జేయువర్గన కర్ణింతానుమాలముగా నున్నది.
శత్రుప్రేతా దిశలని యీతెనుగునఁ జెప్పనందున ఈరూ
పమున సాంప్రదించినది. (౨) నయపనంబున మంత్రిభూ
జుల భస్మంబుచేసి—పనముచే భస్మముచే నెననుట య
సంగతము; అనుభవవిరుద్ధము. లోకములో అగ్నితోభస్మ
ముచేయుదురుగాని గాలిలోఁగాదు. మూ: ‘మన్త్రిద్రుమే
భ్యో నయపనహృతం మోహభస్మప్రకీర్త్యః’—‘నీతి యను
గాలిచే తేజువిన అజ్ఞానమునకు బుగ్గిని మంత్రులను చెట్ల
పైఁజల్లి’ అని అర్థము. ‘చాణక్యఁడు నంద రాజమంత్రు
లను కనకంత్రిములు తెలియనీక, నందరక్షకార్థమై వారేమి
చేయవలెనో అదియు వారికి తెలియకుండునట్లు తననీతి
ప్రయోగముచేత చేసెననితాత్పర్యము. మఱియు కథలో
చాణక్యఁడు నందరాజులను కూల్చెనుగాని మంత్రులం
ప లేదు. మంత్రులు రాక్షసాదులు బ్రాహ్మణు

లు. వారిహననము నెత్తడు నెరరుకు యిచ్చింపరు. (3)
బంధుమిత్రులు ద్విజవర్గంబు లేకుండా నందవంశమునకు
నాశమొనఁగి—ఇది కేవలము భ్రష్టము. మూ: “దగ్ధా
సంభ్రాంత సారద్విజగరహితాన్ నందవంశప్రరోహణ్.”
దీనియర్థము: ‘దిగులుపడి పారులనెడు పక్షిసంఘము లెగి
రిపోగా మిఠి నిలిచియున్న నందరాజులనెడు మఱుఱు
మొలకలను కాల్చి’ అని. ఇదియు శ్రోధము దాహగ్ని
యనెడు రూపకమునకు మిథుల ప్రాపకము. దాని నిట్లు
‘నాశమొనఁగి’ నారు. (౪) ‘ప్రతాపాపలంబు’—చక్రచాణ
క్యఁడు—బ్రాహ్మణుఁడు; నీతిప్రయోక్త. యుద్ధవీరుఁడు
గాఁడు; రాజుఁగాఁడు. ఇతనికి ప్రతాపమునుట
అసంగతము. మూలమున ‘శ్రోధవహ్ని’ యనియున్నది.
(౫) ‘ఈ చందమునను—యతిపూరణము. (౬) మనము
న భేదంబుగలిగి కాని—ఇందు ఈమనము చాణక్యుని మన
మని తోచును. మూలమున భేదము శ్రోధవహ్నిదిగా
చెప్పబడినది. ‘నాశోహగ్ని దహించుటకు దాహ్యము
లేనందున—అనగా సర్వమును దగ్ధముచేసినందున మఱి
పనిలేక ఆతెనేకాని అలయికచేత ఆటినదికాదు. ఇంకను
దాహ్యము కలదేని దానిని ఇప్పుడు దహింప నీధముగా
నున్నది’ అని మూలభావము; నే నలసితిని గానని
మూలభావముకాదు. (౭) కరము గోపించుదులనికాని
కాదు—ఇది సాంత కల్పన; మూలమున లేదు.
దీనిని మానిన నీతికన్న మేలు. పంచపాదులును, వట్టు
దులను చెప్పట కేమిన్యాయమో త్రిపాదికి అదేన్యాయ
ము కలుగును. గీతవలన గీతమునకు చెఱువేకలిగినది.
ఎట్లన: అరులు గోపించుతురని చాణక్యఁడు చెఱువనని శిశు
వయిననుం దలంచునా! గోలీలాడిన నాయన గోపించునని
బాలుఁడు భయపడుచుండును గాఁబోయి! వారిచిత్తమున కెన్న
దగుని భయపడుచుండును గాఁబోయి! వారిచిత్తమున కెన్న
నేయ నితఁడు చెఱువనేని వారికితఁడు మిత్రమే యగును;
వారు నితనికి మిత్రులైయుండురు. అట్టివారిని అరులు
ట ఎట్లు! కావున నీపాదము శిశు జన్మితసరిణిం బురచిం
చున్నది.

మ. నను నాఁ దాగతిఁ బట్టి నిండు సకల
నక లాగి పోఁదొడ్డుఁ జూ

చినవా గంగలు తీరి కోడియును ఛీ
 ఛీ శుండు లోఁ దిట్టుచుం
 గని చింతించిరి ; వారతే యిప్పు డిటం
 గన్నారా ! యోశనువ
 గినుక నింగము కొండనుండి గజముం
 గ్రిందం బడంద్రోయు లా
 గున నీ నందుని గడ్డెనుండి త్వరతోఁ
 గూల్చంగ నుత్సాహి నై.

(౧) నిండుసభలోనకా—ఇది తప్ప. చాణక్యని
 అగ్రభోజనపీఠముకుండి ఈడ్చివేసినట్లు కథలోనున్నది;
 సభలోనుండి యీడ్చివేసినట్లు లేదు. మూలములో 'అగ్రా
 సనలో'—అగ్రాసనమునుండి'అనియున్నది. అనువాదకులు
 దానినివదలినారు. అయిగ్రాసనమే అగ్రభోజనపీఠము. కథ
 మాయకొనుండు. కథను తెలుపునదైనయగ్రాసనకథనమును
 మాని రాయనివారు అందులకై పాదముకు 'అగతిన్' పట్టి,
 'పాఁద్రోశు' అను పదముల భరితముచేసినారు. (౨) 'అవ
 శమ్'—అనవశ్యమునైన నన్ను' అని భావము. దానిం ద్య
 జించినారు. దానికిని పూర్వోక్తమే ప్రతినిధి. (౩) చూ
 చినవారందఱు...కని చింతించిరి—'చూచిన'పదముండఁ
 గా పైఁగా 'కని' పదమేల? (౪) ఓశ్రియును—
 'యూసు' పదము నెత్తివేసికొవలెను. 'ఓశ్రియును. ...లోఁ
 దిట్టుచుకా' అనుటచే ఓడనియొడల తప్పుక లోఁ దిట్టుదుర
 ని గమ్యమగును. అట్లు చేయుచురనుట యసంగతము;
 ఓడలేని బహిరంగముగనే తిట్టుదురు. 'యూసు' పదము
 నెత్తివేసికొనిన ఈ యసంగతార్థస్ఫూర్తి యడఁగి ఆ సంగ
 తార్థ స్ఫూర్తి కలుగును. (౫) ఛీ ఛీ!—చా రింత
 ఓత్తియుండి లేని తీనికిం దెలిసియే యుండును.
 ఈదేశ్యము నిట్లనాంధ్రాక్షయముక్తముగాఁ జెప్పినందు
 లకు ఫలమేమి? తీనికిఁదెలియుటయే? లోఁదిట్టినవాఁడుం
 గావున 'చీ! చీ!' అనుటయే యుక్తము. (౬) కినుకకా,
 త్వరలో, ఉత్సాహి నై—ఇది నిర్మూలములు. పాద
 పూరకార్థముపాత్రములు. (౭) ఇందుత్త్యక్తములేవియును;
 ముఖ్యై అనినలై! (ముగములువంఁడి). కొండనుండి—(అర్చి)
 శిఖరాత్. (గజముకా) (౧) కేప్రీమ్, సాన్వాయమ్ (౨)
 లాగి—ఈయర్థముని నిట చప్పుని వ్యాఖ్యానికపదము.

(౯) కినుకకా—కినుక (కోపము) నింగమునకా తన
 కా! (౧౧) ఉత్సాహి నై—ఈమాట యిచట భావా
 భాసకరము. (౧౧) పంచపాది. అయిదుపాదములు
 కొనియు కథకు, అరపుష్టికి వలసినపదములను ఏడిటిరి
 విడిచిపెట్టినారు.

ఉ. నందుల నందఱం దునిమి
 నాటిలి లక్ష్మిని జంగ్రుపునం
 దందము మీఱఁ బద్యము జ
 లాశేయమందునఁ బోలె నైశ్యముం
 బొందఁగ ; పంచినాఁడ ఫల
 ము ల్పరిగాఁ గనె యిర్వురందు, నా
 వందునియందుఁ గోపమును
 నాప్రియశిష్యునియందుఁ బ్రేమయున్.

(౧) అందఱకా—తొమ్మిండుగురినిఅని మూల
 ముననున్నది. (౨) నందులకా—మూలమున భూదేవికి
 హృద్రోగము పంటి వారయిన అని నందుల కుపమాన
 మున్నది. అనువాదకులు దానిని వదలినారు. (౩) పద్యము—
 పద్యము వాటుట యెట్లు? చచ్చిన వానిని పాఁతినట్లు
 పాఁతుటయో? పద్యము క్రుంచినపుడే చచ్చును. దానిని
 నాటి యిది బ్రతుకుటయెట్లు? మూలమున 'నల్లినీ' అని
 తామరతీగ చెప్పఁబడినది. తీగనుదుంపతోతెచ్చి నాటిన
 నది బ్రతుకును. మఱియు ఆ స్త్రీలింగము ఉపమేయమయి
 న లక్ష్మితో సామ్యార్థము ఎంత యొప్పదముగా నున్నదో
 చూడుండు. పద్యమునుటచే ఆసామ్యమును చెరుచుటయే
 గాక అసంభవమునుగూడ పలికినారు. (౪) ఫలముతో—
 దేశఫలములు? మూలమున కోపప్రీతులయొక్క ఫలము
 లుఅని యున్నది; ఇందు తద్విషంపాదముగా. (౫) కోప
 మును ప్రేమయును అనుటచే కోపప్రీతులే ఫలములని వర్ణి
 తమైయున్నది. (౬) అన్వయము — 'అందముమీఱఁ':
 ఇది దేనికి చెందును? లక్ష్మికా? పద్యమునకా? (౭) సై
 ర్యముఁ బొందఁగ — ఇది వాటుటకు విశేషణము; వి
 గుల వ్యవహారిము. నై నెమికోలను లేనియొడల ఇది భో
 రణ్యముసారముగా పంచుటకు విశేషణముగును. విక్ర
 వార్ధి భోధకముగా కల్పప్రయోగము చేసికోవలయుం

గాని అచ్చుచిహ్నములం భిక్షించుటయు నొకప్రయోగ
లాలిత్యమా? (౮) అభియుక్తన మనసా—దీనిని వదలి నాడు.

నిమహనీయసద్గుణము

లేవియుఁ జెందఁడ, జాయ నాఁ దగున్.

చ. ఆరయఁగ విత్తనంతుఁడగు

నట్టివలేంద్రుని తేరియుండు రెం
దటా ; పతి విత్తహీనుఁ డయి

నం దను కెప్పడొ కల్లు నందుఁ బా
యక ; పతి తెల్లిన న్విడువ

రాకులము న్మది దేనిఁ గోరియో!
యరుదుగ ! నిన్నుఁ బోలేడు మ

హాత్ములు భూతలమందు రాక్షసా!

(౧) చేరియుండురు—‘ఆర్థతః’—ధనముకొఱకు
అని మూలము ల్బొక్తము. (౨) విత్తహీనుఁడయిన—
ఇదికప్పు. ‘విపత్తిభూ’—అపాయములలో పడియుండిన
అని మూలము. ‘తను కెప్పడొ కల్లునందు’—ఇనియును
దప్పు. ‘పునఃప్రస్థానిస్తాకయా’—మరల నతనికి రాజ్య
ముపచ్చునను ప్రత్యాకచేత అని మూలాధము. (౩)
‘మది దేనిఁగోరియో’—ఇది అమూలకము. కారణము తెలి
యలేనని దీనికి భావము. కారణము మూలమునఁ జెప్పఁబ
డియున్నది. ‘పూవ్యనుకృతాసంశేన నిస్సంగయాభక్త్యా’
—పూర్వము, అనగా ఆప్రభువుబ్రతికియున్నప్పుడు, అయ
నచేసిన మేలును స్మరించి ఆనీయందు ఇప్పుడు ఫలప్ర
త్యాక లేనిభక్తిచేతి—అని మూలాధము. ఈభాగము
మిక్కిలి ప్రధానమయినది. దీనిని వీరు వదలి ‘దేనిఁగోరి
యో’ అని తెలియించినారు. ఏదేని కోరిక గలిగి భర్తృ
కుల పక్షపాతము పూనినచో ఆ మంత్రియందు గొప్పతన
మేమున్నది?

ఉ. స్వామికిఁ గూర్చువాఁ డయినఁ

బ్రజ్ఞ యొకింతయు లేకయున్నచో
నేమిప్రయోజనం బగును ?

ఎంతయుఁ బ్రజ్ఞను గల్గియుండియున్
స్వామికిఁ గూర్చుండే న్నిధ

భక్తియుఁ బ్రజ్ఞయుఁ గల్గువాఁడె పో
యిమహి భృత్యవామమున

కెంతయు నర్హుఁడు; భృత్యుఁడయ్యుఁ దా

(౧) లేక యున్నచో — ఎవరికి ?

(౨) లేకయున్నచో—లేనిచో—అనుటకు వాగ్దం
బము. (౩) ఒకింతయు..... ఇది మూలమున లేదు;
అప్రయోజకము. (౪) ఏమి ప్రయోజనంబగును?—
ఎవరికి? (౫) ప్రజ్ఞ యొకింతయు—ఇందు ప్రజ్ఞహీనతను
మాత్రము చెప్పినారు. మూలమున ‘కాతలేణ’ అని విక్ర
మహీనతనుకూడ చెప్పినారు. (౬) ప్రజ్ఞనుగల్గి—ఇందు
ప్రజ్ఞనుమాత్రమే చెప్పినారు. మూలముని విక్రమముగూడఁ
జెప్పఁబడియున్నది. (౭) ఎంతయు—ఇదియమూలకము.
(౮) భక్తియుఁ బ్రజ్ఞయు—ఇరుటను మూలమున విక్రమము
గూడఁ జెప్పఁబడినది. (౯) ఈమహి—యతిప్రాసపూరణ
ము. (౧౦) ఎంతయు—అమూలకము; యతిపూరణము.
(౧౧) మహనీయ సద్గుణములు—మహనీయ=నల్; ఈ
రెంటు నొకటిమానఁదగు. (౧౨) చెందఁడ—చెందఁడేని అని
యుండవలయును. (౧౩) జాయ—ఎవరికి? (౧౪) భృత్య
నామమున కెంతయు నర్హుఁడు—మూలము: ‘భూతయేతే
భృత్యానృపతే’—అభ్యుత్థులవలన రాజునకు భూతి అన
గా విశ్వరథము కలుగును—అని యున్నది. దానిని వీరు
ఇట్లు మందీకరించినారు. (౧౫) జాయనాఁదగున్—
ఇరుట మూలములో ‘సంపత్సుచాపత్సుచి’ సంపదలయందు
ను ఆపదలయందును అనియున్నది. ఈతెడఁడ మనకేల
యని వదలినారు. (౧౬) ఇది పంచపాది. ఏమి మఱి
యొక పుండిపాదములయిన వేసుకొని వదలినవారి భావ
మును తూర్పారపట్టినట్లు చెప్పుకొని పోవుచుండరాదు?
కృత్ములు ౬.

క. మనుజేంద్రుఁడును గజేంద్రుఁడు

ననయము చింతించుచుండు రాహోరంబున్

గొనవలెఁ దడుకుం దామని,

పనిపడి తమఁ గొల్చు భృత్య వర్గము లుండన్.

ఈపద్య మధ్యాన్నముగా నున్నది. మూలము:

“స్వయ మహృత్య భుంజానా

బలినోఽపి స్వభావకః;

గజేంద్రాశ్రమ కథాశ్రమ
ప్రాయ స్థి దన్తి దుఃఖతాః॥

భావము:—‘స్వభావముచే బలాధ్యుడయ్యును తాని సంపాదించుకొని యుక్తభవించు రాజును, అట్లే స్వభావముచే బలాధ్యుడయ్యును తానే ఆకారము సంపాదించుకొని భుజించుగజమును ప్రాయశఃకా దుఃఖముచే నవని పోవును’-దీనికిని పద్యమునకును సంబంధము స్వల్పము; విసంవాద మధికము.

క. కమలము మిక్కిలి సొంద

రక్తము గలదియై యైన దాని యంతఃకరణం

లు మిగుల నీచం బయినది

యనులుండను చంద్రుఁ డిట్లు నా కాకున్నన్.

(౧) ‘మనోహరాకామపి’ యనుటకు ‘మిక్కిలి సొందర్యము గలదియై యైన’ అని—తెనుగు దీర్ఘముగా నున్నది. (౨) మిక్కిలి—పాదపూరణము. (౩) మిగుల, అయినది—పాదపూరణములు. (౪) దానియంతఃకరణంబు మిగుల నీచంబయినది—ఇందులకు మూలము ‘రూపాద్విసంపత్తి శీలమ్’-‘రూపమునకు విపరీతముగా నున్నది నమిలదీ’ అని. ఈతర్జిమాపంక్తికిని మూలపంక్తికిని సామ్యము తక్కువ. (౫) తిట్లునా—కమలము తిట్లుననుట ప్రబలము. కమలమునకు వాగింద్రియ మెక్కడిది? ఆతిట్టుట నిజమే అని యొప్పుకొందముగాక, అప్పటి కయినను అది అనువాదకరమిట్లు తెలిసినది? మూలము: ‘యోనిచంద్రవిరుద్ధాని’-ఏది చంద్రునియందువిరుద్ధములో అనియున్నదిగాని తిట్లు గిట్లు ఏమియులేవు. (౬) అనులుండను-మూలము: ‘సంపూర్ణ ముండలేనీ’-పూర్ణ ముండలముగలవాడయినను అని. చంద్రునిపరమున మండలశబ్దమునకు వింబపరముగాన, చంద్రునిప్రపరమున ద్వాదశరాజకముండలపరముగాను ప్రయోగము. ఏరు ఈవిశేషమును ‘అనులుండను’ అని చప్పకజేసివారు. ఇందు నక్త చారుడు. చంద్రునిపై నుండపరక్షులకు జనులంగనిపట్టి తనని యీశ్వరముచే నూచించుచున్నాడు. కమలము లచే పైకనురక్షులవలె నటించుచు లోలోక్షుల చంద్రునిపై నిపై కుట్రలుచేయుచుండు జనులు నూచింపఁబడు

చున్నారు. (౭) నచనములో కమలములు అని బహువచనముగా ఆరంభించి పెమ్మట పద్యములో ఏకవచనీకరించుట అందముగాదు. ఈవికవచనము అపరక్తప్రజలు అనున్నారైకి అనుమాలముగాను, బహువచన మనుకూలము.

కా. కాలాతుం డలచిత్రవర్మ ధరణీ

కాంతుండు ; కాశ్మీరభూ

పాలం డౌ వల పుష్కరాక్షుండును; నా

పై నానృసింహుండు; కా

ర్యాలంకారుండు సింధునేనుండును; మే

ఘాఘ్నిండు; నా నేపురన్

నాలేఖని ఖియించెదం దుడిచి పో

నా చిత్రగుప్తుం డిన్?

(౧) ధరణీకాంతుండు — యతిపూరణము. (౨)

నాపై — నాపైకి బహులుగా మూలమున ‘మలము నరపతిస్సింహవాదః’ — మలమురాజు సింహము యొక్క నాదమువంటి నాదము గలవాడ— అని నృసింహునికి విశేషణము చేసినారు. దానికి బహులు ఈనాపై. (౩) సింధునేనుండు—(సింధుషేణుండు) సింధు దేశపురాజునిమూలమున. (౪) మేఘాఘ్నిండు—ఇతనికి మూలమున ‘పంచమః పృథ్వీగురగబలః పారసీకాధిరాజః’ — అయినవనాడు విస్తారము గుట్టుపుడండుగలవాడు పారసీక దేశపురాజు అని విశేషణము లన్నవి. అవియెల్ల నిందుత్వక్రములు. (౫) ఇటన్—అంతిపూరణము.

క. కడు నిరపరాధిక్రైన్,

వొడిమెడఁ జాణకుఁ జూడఁ బోవఁగ భీరుల్

గడు నపరాధిని నే నీ,

యొడ నాతనిఁ జూడ నెట్లు లేగెడు వాడె?

(౧) కడు — ప్రాస పూరణము. (౨) భీరుల్—ఈ బహువచనము శాంఛపద్యములోని ‘విస్మృతుల్’ అను బహువచనము వంటిది. (౩) ఈయెడ—ప్రాసపూరణము. (౪) ఎట్లులేగెడువాడె, (౫) మావఁబోవఁగ—మూలార్థముఁడెలిపెడ; అంతట నింనలిది బహుదోషములు స్పష్టపడును. ‘కరుణాహీనుడయినచాణ క్షుండు ఆకస్మికముగా నిలిపించెనని నిర్దోషుడయిన

ఈనునిగూడ భయముకలుగును. సదోషుడనైన నామాట చెప్పవలయునా?"

క. ఉటుములు బహుళం బయ్యెన్,
బరదేశమునందు నిలిచె భామానుజయున్
గజులె నసీ శిరసుమందుల
కొఱకై చనువలె హిమాద్రి కూటంబునకున్.

మూలమున కర్థము: 'ఏప్టిండు చున్న పేఁకుములగర్జన నెత్తివీడ్చి; స్త్రీలు దూరమందు, ఏమి యిదివఁదలించినది? హిమవంతమున దివ్యమధులు, పాము శిరమునఁగూర్చున్నది.

చ. అరయఁ గుక్కగబుద్ధులు మ
హాబలవంతులు నైన చంద్రు లిం
దఱుఁ జలచిత్త లక్ష్మీ దిను
నందునియం దఱు నిల్పలేకపో
యి నిల్చుదు చంద్రగప్తు నరి
యింపినయామెను చంద్రునకుండి కు
స్థిర మగుకాఁతఁడె బోలె విడఁ
దీయఁగఁ బాలుదురే యొకింతియున్?

(౧) కుక్కగ బుద్ధులు - 'నయకాలిభిః' - నీతి కాలంబు - అని మూలము. మంత్రులకు నీతిపాటవము వక్రస్య విశేషము. 'కుక్కగబుద్ధి' సామాన్యము. నీతిచేతఁగదా వారు లక్ష్మీని రాజునందు నిలుపుదును. వారు పఠింపవలసిన శాస్త్రమునకును నీతిశాస్త్రముని పేరుగాని కుక్కగబుద్ధిశాస్త్రమునిగాదు. 'అన్వీతక్షీత్రి యివిద్యానందనీతిశ్చకాశ్వతీ' - కామన్దకము, 'కామన్దక నీతిశాస్త్రము' - శుక్రనీతిసారము. 'శేర్పకలై నవారి నీతి గుర్గము పగరాజునతనిధూమియు చెఱుచున్' - భారతము. రాజనీతి ఇత్యాదులను శతశః ఎఱుంగవచ్చును. ౨. బలవంతులు - మూలము 'విక్రాంతులు' అని. విక్రమముచెప్పటయే శ్రేయము. విక్రమముచే గదా బలము నకు వినియోగము. విక్రమముచే బలము గమ్యముగాని యుక్తుచే విక్రమము గమ్యముగాదు. (2) మంత్రులు - మూలమున వక్రనాసాది మంత్రులని పేరుచెప్పఁబడి యున్నది. 'శంభుగూడ పాదఘట పంచయేని రేల

చెప్పరాదు? అనావశ్యకముని తలంచిరిగావలయు. (౪) ఇందఱు - అమాలకము, అందఱునుట మేలు. (౫) నందుని యందు - 'నందుడు జీవించియుండఁగా' అని మూలము. ౬. చలచిత్తలక్ష్మీ - చలించుచున్న లక్ష్మీని అని మూలము. చలచిత్తమునుట స్వభావానువాదమాత్ర విశ్రాంతియైనదిగావచ్చును. చలించుచున్న యనుటచే రాజ్యము నందుని యందు స్థిరముగ నెలకొనలేదనియు, శక్తువుల యభియోగము పలుములు కలుగుచుండెననియు భావము. (2) ఉత్తరాగ్రము శేషము మూలవిరుద్ధము. ఆ వక్రనాసాది మంత్రులే చంద్రగుప్తుని నుండి లక్ష్మీని తొలఁగింపలేకరి యందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. మూలమున 'అలక్ష్మీని ఇల్లును చంద్రగుప్తునినుండి యొందు' వేఱునేను నేర్చుకొని యభిప్రాయము. ఎవడువేఱునేను నేర్చు ననగా రాక్షస మంత్రి వేఱునేను సమర్థుఁడగుఁడని వక్రస్థానయము. 'మహాసాధులయిన వక్రనాసాది మహామంత్రులే నంద రాజు జీవించియున్నప్పుడే సాధింపలేని రాజ్యలక్ష్మీని నందరాజు లేని యాకాలమున యీ సామాన్యమంత్రి రాక్షసుఁడు సాధింపగలఁడా! బొత్తుగా సాధింపఁ జాలఁడు' అని తాదాత్మ్యవిరుద్ధముగా రాక్షసాభియోగ నిష్ప్రయోజనతాకథనము. ఇట్లేయుత్తరాగ్రము 'పెంకా యపిచ్చి' కొండ' వ్యాఖ్యముననున్నది. (౮) ఉత్తరాగ్రమున 'ప్రహేదయంతంబగ' లోకమును సంతోష పెట్టుచున్న, 'ఏకత్వ ముపాగతమ్' (చంద్రగుప్తునితో) నొకటిగా కలసిపోయిన - ఈరెండును సారవంతములే త్యక్తములు. ఇందు మొదటివిశేషముచే రాజ్యస్థైర్యమునకు ముఖ్య కారణమయిన ప్రజానురాగము చెప్పఁబడినది. ప్రజానురాగములేనందున నందునిరాజ్యము స్థిరపడలేదు. అది కలిగినందున చంద్రగుప్తునిది స్థిరపడినదనిభావము. విక్రమము చెప్పటచే చంద్రునినుండి చెన్నలను, మూర్ఖునినుండి తేజమును, అగ్నినుండి వేడిని వేఱుచేయవలని నట్లు చంద్రగుప్తునందు రాజ్యలక్ష్మీని తప్పించుట శక్యముగాదా భావము. మూలార్థార్థాన్వయముచే తర్జిమాతప్పటయేగాక సాధు విశేషణత్యాగముచే అత్యుత్పత్తిమహూడా చెప్పఁబడినది.

క. తన ప్రభువునకుం గిట్టని
తనులను విడనాడి యెంతో సౌఖ్యపడక యీ

మృత్యువు కలిచక్రవర్తి

దశరథాగత భరణము నం దలపించుకొ.

(౧) విడనాడి — 'వేరసంచేదనే' ఇతరలను (వలసి వోట నున్నా రని) తెలుపుటచే అని మూలము. (౨) ఎంతో సౌఖ్యపడక — 'సులభేష్ట్యలాభేషు' అంటున్నాను. చుట్టచుటచే భావములు ములుపుగా దొరకుచున్నను అని మూలము. (౩) ఉత్తరార్థమునకు కలితప్పు నిట్టి దుష్కర్తవము మఱియేమిదనుచున్నాను అని మూలము. (౪) 'విడనాడి సౌఖ్యపడక' అనుటలో విడనాడి ననియు, అదోషమువలన సౌఖ్యపడలేనియు ఒక యర్థమును, విడనాడలేదనియు విడనాడుటచే రాగనిన సుఖములం గోలు పోయెననియొక యర్థమును, రెండుపరస్పరవిరుద్ధార్థములు స్ఫురించుచున్నవి. (౫) మూలమున నిది అప్రస్తుతప్రకం సాలంకారముగా నీరీతిపన్నది: "పరులనుపట్టి యిచ్చుటచే అర్థములు ములుపుగా లభింపనుండగా కలిచక్రవర్తిగాక మఱి ఎవ రీకరిని, ఇట్టిదుష్కర్తవమును చేయుదురు?" ఈయప్రస్తుతప్రకంస ఎంతబలియముగా నున్నదో, దాని యీతనుఁగు పద్యము ప్రస్తుతప్రకంస ఎంతదుర్బలముగా నున్నదో పరికింపుడు.

క. తను గాపాడుటకై గద,

తనప్రాణము లిప్పు డితఁడు త్యజియించెడు? ని

ఘనమిశ్రుని విషయంబునఁ

దనప్రాణముమాత్ర మతఁడు దాచుకొనెడునా?

(౧) తనుఁ గాపాడుటకై — ఇందలి తనకేబిడ్డము లేవరికై చెల్లుకోయోలుండుట ములుపుగాదు. రాక్షస చందనదాసు లిరువురిలో ఇతనికి ఈతనకేబిడ్డమని నియమ మేర్పడదు. రెండవతనకేబిడ్డము సహజముగా వోలి తన కేబారంభసామర్థ్యముచేత రాక్షసునికే చెల్లును. రాక్షసుని ప్రాణములనుచందనదాసుఁడు రక్షింపకమానుచున్నాడని వాక్యార్థమును. కథ తెలియక తప్పు దిద్దికొండెరియదు. రాక్షసునికి 'తస్య' అని 'తా' యిట్టబును, చందనదాసునికి తస్య అని ఇదింకేబిడ్డమును చెప్పక సర్వనామములు ప్రయోగములయినందున మూలమున నీయనర్థములేదు. (౨) తనుఁగాపాడుకొనుటకై చచ్చుచున్నాడనియు అర్థముగాదు. అనఁగా మహాపరాధులు రాజదండన

భయముచే వివర్ధకుణాద్యుపాయముల నీర్ధిగ్భటు అని భావముగను. ఈపద్యముఁ గణబంధము లిప్పు పద్యముని పించుటకు విశేషము మఱియేమియులేదు. దీనిని వ్యాస హరికైలిలో గణబంధముతోప్పించి వ్రాసెదంగనుడు. అప్పటికి నామాట స్పష్టపడును.

"తన్ను గాపాడదానికోసము తనప్రాణాలు ఇప్పు డితఁడు త్యజిస్తున్నాఁడు. ఈఘనమిశ్రుని విషయంలో తనప్రాణము మాత్ర మతఁడు దాచుకొంటామా?"

ఉ. పోయినవారు పోయినను

బోడగ నెంచెను వారు నిప్పుడే

పోయినఁ గాని యింద తీలు

పోయి రటంచని యెంద; నందఱుం

బోయినఁ గాని నంతుల

ముం ధర రూపము మాపినట్టి నా

యాయొకచిత్తమున ననుఁ ద్య

జింపక నిల్వినఁ జాలు నెప్పుడుకొ.

(౧) పూర్వార్థమునకు సహజముగా నగు నర్థము: ఇప్పటికి పోయినవారిని పోయినవారిని ఇప్పుడు నేనెంచను; పోదలఁచినవారుకూడను పోయిన పిమ్మట నొకటేమాటు పోయిన వారందరిని ఎంచెదను; పోయినవారుపోయినని నే చింతిల్లను. ఉన్న వారందఱు పోయినను నేను సరకునేయును. నే నాకేతకములకన్న నెక్కుడుగా కార్యసాధికయైనదియు, నందుల నున్నా లించి తనమహిమను ప్రకటించినదియు నైన నాబుద్ధి మాత్రము నన్ను నదలకున్న జాలును.

తే. గీ. మహిని నేక ప్రచారంబు మదబలంబుఁ

దవరు స్వచ్ఛందగతియును దాన మహిమ

గలిగి వనగజుజుట్టులు మెలఁగునిన్నుఁ

బ్రజ్జ! మెయి బట్టి పృథులని మంత్రి జేతుఁ
జే నెదవో. లేదో చూడు సాచిన్య మీచె!

(౧) మహిని—పాద పూరణము (౨) తనక—పాద పూరణము. (౩) చే నెదవో లేదో చూడు సాచిన్య మీచె— ఇదియాత్యగౌరవములేని మంద్రచైత్యులచేతను నంకెన; అమూలకము. క. పంచపాది. [పాదము]

ధౌతాసి ప్రతిమాంబరంబు విగళత్సేదామసీ దామ ము
 ధూతాంభోధర మండలం బహిమరుద్ధర్వారభాన్వత్కర
 స్థితాంభోరుహ పండనంగత రటద్భృంగీనమారభ సం
 గీతం బాప్తే శరత్సమాగమము లక్ష్మీకాంత నిద్రాంతమై.

చాతకలోక భీకరము చంద్రకళాన్య శిఖావళంబు ని
 ధూత సురేంద్రకామ్యము దుర్దినకర్దమమర్దనాతపం
 బాతతహంసనారసరవాకుల పాంథ జనంబు యూధికా
 వ్రాత సుగంధమారుతము భాసురమయ్యె శరద్దినం బిల్క.

చారుతుషార బింబరుచి సాంద్రములుక బరిపక్వశాలి కే
 దారము లుల్లస తరళతారకపంక్తులు పుల్లమల్లికా
 హారులు మోదమాన కుముదాకరముల్ శరపుష్పరేఖనం
 భార సమీరముల్ వొలిచె భాసురశారద వాసరావధుల్.

అగ్నిశారదవేళ రాజాజ్ఞవడసి-బంధుతా దర్శనార్థియై బాణుఁ డరిగె
 బ్రహ్మ ఘోషానునాదిత ప్రాంగణంబు-ప్రీతికూటంబు నిజమనః ప్రియకరంబు.

ధరణీనాయకు కొల్వకూటమున విద్యావైభవోపార్జిత
 స్థిరలక్ష్మీయుతుడై కులస్థవిర సంసేవాపరత్వంబునక
 జరకాలంబున కాత్మభూమి కరుగక జిత్రంబు లుప్పొంగఁగాఁ
 బరమప్రీతిని వచ్చి బాంధవులు సంభావించి రా బాణునిక.

కులవృద్ధులకును గురుపద-జలజంబుల కప్పు డతఁడు సాగిలి మ్రొక్కక
 జలజల సమ్మోదాశ్రులు. పులకలు వొడమంగ వృద్ధ భూసురు లతనిక.

దీవించి కుశల మారసి-లేవంగాఁ దిగిచి కాఁగిలింపుచు వత్సా
 నీవంటివాని కలమున-మావత్సాన్వయము రాజమాన్యం బయ్యెక.

సేమమే చక్రవర్తికి విశేషములేమి సభాంతరంబునా
 నీమొగ మిన్నినాళ్లు గననేరక కన్నులు వాఁచిపోయె దం
 డ్రీ! మముఁజూచు వేడ్కఁ బరమేశ్వరు నానతిఁబూని వచ్చితే
 మా మనముల్ ప్రమాదరసమగ్నములయ్యెను పంశభూషణా.

అనుచు గురుజను లగ్నింపనాత్మనలరి-బండుగులు సేయు పూజల నందుకొనుచు
 నచటి వారలనేమంబు లరయఁగోరి-పలికె బాణుండు సంభ్రమస్వాంతః డగుచు.
 ఇంతకాలము మీరలందఱు సుఖ మున్న వారలేకద హవ్యవాహనుండు
 సప్తజహ్నుగ్రముల్ చవులూర మంత్రసత్ కృతపురోడాశ సంతతులు గొనునె
 తోపిత ద్విజచక్రభూషితంబులు మహాధ్వరము లవిఘ్నమై వఱలు నొక్కొ
 డచితకాలంబున నుపసీతులై బ్రహ్మచారు లధ్యయనంబు నలుపువారె
 జైమినీయాశుపాదశాస్త్రు ప్రసంగ-మహిపతీరిత భావ్య వాక్యార్థగోష్ఠి
 సరసకావ్య సుధారసాస్వాద సరణి-పూర్వహుండినరీతి నిష్పడును గలదె.
 అనుటయు వార లిట్లనిరి:

జైతానవీతిహోత్రిన-మేతులమై ప్రీతితోడ మెలఁగుచు విద్యా
 ఛాతుర్యలీలఁ గాల మ-నాతురతం బుచ్చు మా కనామయ మనఘా.

భుజగాధీశ్వర దేహదీర్ఘ భుజఁ డాభూమిశ్వరుం డుర్వరా
 ప్రజలఁ బిడ్డలకై వడిఁ మనుపఁ దత్పార్యస్థపీఠంబు వి
 ప్ర జనుల్ సంతన మంద నీ వధివసించె మాదృశబ్రాహ్మణ
 ప్రజసాఖ్యంబుల కేకొఱంత గలుగు వత్సన్వయగ్రామణి.

శక్తివంచనలేక యైశ్వర్యమునకుఁ - దగినరీతినిఁ గాలంబు దప్పకుండ
 విప్రజనమాన్య వైదికవిధుల నెల్ల-నొకవిధంబునఁ దీర్చుచు నుంటిమయ్య.
 వరునా వారల సేమ మి ట్లరసి సంభావించుచు హర్షభూ
 వరునాస్థానములోని వార్తలు నిజాప్తశ్రేణికిఁ దెల్పుచు
 పరమప్రీతిని బాల్యచేష్టితములఁ భావించి భాషింపుచు
 భరివె బాణుండు కొంతప్రా ద్దచట వినంభానులాపంబులఁ.

(అంద్రహర్ష చరితముఁడి)

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారిచే రచింపబడ్డ 'ఏకవీర' అనే నవల అనుభవ భారతిలో కొన్ని నెలలపాటు ప్రకటింపబడింది. ప్రకటన పూర్తి అనడం చేత ఆతునక లిస్టిని కలిపి ఒకే సారి చదివి గుణా గుణాలను తెలుసుకోవడాని కవకాశం కలిగింది. (ఆతున కలను ఎప్పటి కప్పు డెందుచేత చదువుకోవడము, అట్లేలే మరి తునకలుగా ప్రకటించు కోవడ మెందుకు, మొదలైన ప్రశ్న లన్నీ వేరేవిషయాలు. ఇక్కడ వాటిని గురించి చర్చ పెట్టుకోలేదు.) శ్రీ సత్యనారాయణగారి పుటివరకూ ఆంధ్రలోకానికి గొప్పకవులుగానే పరిచిసులు. కాని వారు ఒక్క కవులే కాక గొప్పవలూ కాదులని కూడా తెలుసుకోవలసి వుంది.

'ఏకవీర' కొంత చారిత్రకం, కొంత కల్పితం అని గ్రంథకర్త చెప్పివున్నాడు. కల్పిత కథకు చారిత్రాంశాలు తోడు. ఈ అంశాలవల్లే కథకు ప్రస్తుత పరిణామం కలిగింది. కల్పిత కథయొక్క విషయంతానికి చారిత్ర కాంశాలే ముఖ్యకారణం. కొంతవరకూ మోదాంతంగా వుండవలసికథ భేదాంత మైపోయింది.

గ్రంథనామం:

ఈకథలో ప్రత్యేకంగా కథానాయకుడనీ, కథానాయిక అనీ యేర్పరచడానికి పీలు లేదు. కుట్టాన్, ఏకవీర, వీరభూపతి, మీనాక్షి—ఈనలుగురు కథలో సమానమైన ప్రాముఖ్యం పొంది వున్నార. వీరిలో యేవొక్కడూ భిన్నస్వభావులై వున్నా, లేక యేవొక్కడూ లేకపోయినా కథయొక్క మార్గమే వేరయి పోయేది. కథకు ఏకవీర ఎంత ముఖ్యమో మీనాక్షి అంతే; కుట్టాన్ ఎంత ముఖ్యమో వీరభూపతి అంతే. "ఇది యొక విదిత్రాధా మంటపము. దీనికి మన మిద్దరము (కుట్టాన్ యేకవీరలు), మీనాక్షి వీరభూపతులు నాలుగు స్తంభములము." అలాగయితే ఈగ్రంథానికి 'ఏకవీర'

అని యెందుచేత పేరుపెట్టబడిందంటే: గ్రంథానికి 'యేక' వీరనే కాదు, 'మీనాక్షి' అని పెట్టువచ్చు. కాని వారి తాపాకులో భేద ముంది. ఏకవీర ఉత్తమ వంశసంజాత. మీనాక్షి సామాన్య వంశంలో తుట్టింది. కథలో యిద్దరూ సమానమైన నడిక కలవారుగా వున్నప్పుడు వారిద్దరిలోను యెవడం వారి ఆభిజాత్యమును బట్టి. ఇంకా యీనవల పేరు 'కుట్టాన్' లేక 'వీరభూపతి' అని అయినా పెట్టి వుండవచ్చు. కాని 'యేకవీర' అని పెట్టి వుండడాని కారణం ఆమెను శ్రీ సుందరేశ్వరుడు ఆనేశింది ఒక మహత్కార్యం చేయించేడు. అందు వల్లే ఈమె తక్కివారికంటె మిన్నగా చూడ తగింది. అందుచేతే యి గ్రంథానికి 'యేకవీర'ని పేరు పెట్ట బడింది.

ఈనలుగురు వ్యక్తులు మహాత్మాలు. అవధ మైనప్పుడు జీతేంద్రియులు, సంపూర్ణ మైనప్రేమక వారు, ఏవిషయంలోను ఒకరి కొకరు తీసిపోరు. వీరి ఏకమైన అవగుణాలు లేవు.

ఈకథను యీమోక్షరుగా వికటంగా నడిపి: నది దుర్విధే కాని యెవ్వరి యొక్క మంతిర కిలం కాదు. దుర్విధే మిగిలిన కథా పాత్రలచేత ఈదీతిగా చేయించి: దుర్విధి అని మనం అంటాం. ఆఖరికి ప్రతీది విధి, రాత, ఖర్మం అనేస్తాం. ఆ అర్థంలోనే యిది దురి అనవలసి వుంది. ఇది ఆధ్యాత్మిక మైన భావం. కాని నిట్లుగా మార్చిన భౌతిక కారణాలేవంటే, హింసంభవంలోని దురాచారాలు, వాటికి తోడు పెద్దలయి: మూర్ఖత్వం, పిమ్మట కొన్ని అనివార్య ఘటనలు.

కథాసంగ్రహం:

మధురమ ముసలిరాజైన మత్తుగృష్ణప్ప నకుడు పాలిస్తున్నాడు. ఈయన మంత్రులలో ఉదం పేతుపతి ఒకడు. ఈయన కొడుకే కథానాయకు కుట్టాన్.

కట్టాకు వీరభూపతి అనుభవమిక్రుదున్నాడు. రభూపతి సామాన్య వంశానికి చెందినప్పటికీ కట్టాకు రభూపతులు ప్రాణ స్నేహితులైనారు.

కట్టాకు మీనాక్షి అనే బాలికను వరించేడు. తనితండ్రికి సంగతి తెలిసి కూడా నిర్లక్ష్యం చేసి కట్టాకు ఏకవీర అనే కన్యను పెండ్లి చేసేడు. కట్టాకు యొక్క సోదరభ్రాతృ మండు లేక పోయింది. అతను ఏకవీరను కేవలమీనాక్షి నే ప్రేమించేడు.

వీరభూపతి చరిత్ర కూడా కట్టాకు వంటిదే. తన యేకవీరను ప్రేమించేడు. కాని తండ్రి ఆజ్ఞను వారలేక మీనాక్షిని వివాహమాడేడు. మీనాక్షి వీర భూపతిని గాక కట్టాకు ను ప్రేమించింది. కాబట్టి దంపతుల ప్రేమజీవితం పైదంపతులలాగే వుంది. ఇందులోని చిత్ర మేమిటంటే, ఒకరు చనిన స్త్రీని ఒకరు వాచు మాడడం. కాని ఈ విషయం పాత్రల్లో ఒకరి కంటే తెలియదు. అది తెలిసిన విధమే చాలా ఘోరమనిది. ఏకవీర చచ్చి పోయింది. వీరభూపతి సన్యాసి యిపోయేడు. కట్టాకు ఋషి అయినాడు.

శ్రీతలు, పాత్రపోషణ:

పై పై పుష్పవీణలుగా ఈ కథలో రెండు జతల పీఠములు ఉన్నాయి. ప్రేమను అనడంకంటే దంపతుల ప్రేమే. ప్రేమ వున్నా లేకపోయినా దంపతులు పడులేకదా. కట్టాకు యేకవీర లోకజనక; మీనాక్షి భూపతులు రెండవజనక. ఈ రెండు జతల పృథులంటిలు విచిత్రం. విచిత్ర మన్నంతమాత్రాన్ని వివరించుడు. తుదకు విషాదమే అయింది. అదెలా గంటే:—

కథానాయకుడైన కట్టాకు యువకుడు, విద్యార్థి కుడు. సద్వర్తనాడు. ఇతను మీనాక్షిని ప్రేమించేడు. విద్యప్రవర్తివర యితనిచందుకాయ పెట్టివాస్తా లే ప్పొతున్నాయి. మీనాక్షి తక్కువ స్థితి కలవాళ్ళిల్ల న కట్టాకు తండ్రి కట్టాకుకు మీనాక్షి నిచ్చి వివాహం జరిగి న్నాడు.

కట్టాకు తనదుఃఖ మంతా తన ప్రియుమిత్రుడైన భూపతివద్ద చెప్పుకుని, విలపించి కొంతమేళమనం

పొందుతూవుండేవాడు. కట్టాకు “నేనే ఒకసామాన్య సంసారములో పుట్టినవా నా కామె యితడూ మయ్యే దిది కాదు” అన్నాడు. కాని కట్టాకు పారపాటుమాట పలికేడు. స్థితిభేదంవల్ల యిటువంటి కష్టాలు తగ్గతా యనుకొన్నాడు. కాని అట్లు కాదు—అని చెప్పడానికి సామాన్యకుటుంబంలో పుట్టిన వీరభూపతి యొక్క ప్రేమభంగమే నిదర్శనం.

కట్టాకుకు మీనాక్షిమీద గల ప్రేమ అతని యేదే చెప్పుతూంది. తాను కాస్త్రీయంగా వివాహమా డినయేకవీరను ప్రేమించలేకపోయేడు. “నేను ప్రేమించిన స్త్రీని విడిచిపెట్టి బలవంతముగా నామెడకు కట్టినస్త్రీనా ప్రేమించవలెను” అని అంటూ తనపెల్లినిగురించి “భగ నంతుడు కాదు, నాతండ్రి చేసినాడు. భగవంతునియిచ్చు లేనిది నాతండ్రి యెవరు చేయుటకు” అని తల్లి దగ్గర కూర్చుని తలపోస్తున్నాడు.

ఇతని తల్లివంక్రమ లీతని వివాహ విషయంలో కోరికల కలుగ జేసుకోకుండా వుంటే యితను ముఖించి వుండేవాడు. కాని అదెలాగు జరుగుతుంది? కట్టాకు తండ్రి కట్టాకు ప్రణయాన్ని, వీరభూపతి తండ్రి వీర భూపతి ప్రణయాన్ని దగ్గంచేసి వాళ్ల జీవితాలను దుఃఖ భూయిష్టం చేసేరు.

కట్టాకు దుఃఖం వచ్చినప్పుడు పసిబిడ్డలాగు యేడుస్తాడు. ఏమాత్రం ఓర్పులేదు. అంతిమాత్రంచేత అతనికి ఉత్తమ గుణాలు లేక పోయే యనుకొన్నాడు. అతను అధికస్త్రోగం, అధికపాదమం కలవాడు, మహాబీరుడు. ఇతనిలోని ప్రత్యేకత యేమిటంటే, తా మంత ఉగ్రత గలవాడో అవసరం వచ్చినప్పు డంత తీరేంద్రి యాడు. అందుచేతనే వీరభూపతి యితన్ని ఋషి అన్నా డు. కట్టాకు యొక్క జైన్నాస్థి వీరభూపతి గ్రహించి, “ఇతడు దేనికి సమర్థుడు కాదు. ఇతడు తలయకొనినచో పడిపోయిన విజయ నగర సామ్రాజ్యమును మరల వాధించి మధుర నాయకులచే పాలింపించునేమో” అన్నాడు. ఈవాక్యాలు బాటకాలు కావు. తిరుగ బాట్టచే ధ్వంసం కానున్న మధుర రాజ్యాన్ని యితనే రక్షించేడు. ఇంకా

యితనిచొన్నత్య మెలాంటి దంటే, సాధారణంగా ఏమనవుడైనా తాను కట్టుకున్న ప్రేమిద తనకు ప్రేమ లేనప్పుడు ఆ ప్రేమిదలు భావరహితుడుగా వుండక నిర్దయుడుగా వుంటాడు. కాని కుట్టా తాటివాడు కాదు. ఏకవీరపట్ల భావరహితుడుగా వుండ ప్రయత్నించేడు కాని నిర్దయుడు మాత్రం కాలేదు.

కుట్టా యొక్క ప్రణయచరిత్ర తెలిసిన వీరభూపతి కుట్టాతో అతని తొలిప్రేయసిమాట మంచి పోయి యేకవీరనే గాథంగా మనస్సార ప్రేమించమని బతిమాలుకున్నాడు. దీనికి కారణం వీరభూపతి యొక్క దయాస్వభవమే. కుట్టా తాను ప్రేమించ ప్రయత్నిస్తానని మాట యిచ్చేడు.

ఏకవీర అంబాసముద్రాధిపతిహతుడు. ఈమె విద్యాధికురాల, ధర్మప్రసర్తనయం దిష్టం కలది. కాని ఉద్రేకాలకు గులభంగా లోబడిపోతుంది. ఈమెకు నైసర్గికంగా “త్యగింద్రియము యొక్క స్పృగుణములూ మహాకోమలత్వము, స్వచ్ఛత్వము” కలవు. ఈమహాకోమలత్వమేమి చిన్నవాడెట్లా వుండేదో 79వ పుటలో వర్ణింపబడి వుంది. ఎముకునాడు ఈమె కోమలత్వంచేత ఒకమారు చల్లనైన వర్ష దిందువులు మీద రాలగా ఆ ఆనందాన్ని భరించలేక బాహ్య జ్ఞానాన్ని పోగొట్టుకొంది. మరొకమారు వీరభూపతి పరివ్యంగముఖాన్ని భరించలేక చైతన్యహీనురాలైంది. తుది కీమయొక్క కోమలత్వమే ఈమెను నిర్ణీతగా చేసింది—అది కుట్టా ఈమెను కాగిరించుకొన్నప్పుడే తటస్థించింది. ఇట్టిమె నైసర్గికం అద్భుతం. ఇంతకంటే అద్భుతమైనవిషయమేమంటే, జగదీశ్వరుడైన చొక్కనాథుడే ఈమె నావేళించి హిందూమతాన్ని రక్షించేడు.

ఏకవీర మొదట ఒకపురుషుణ్ణి ప్రేమించింది. అతడెవడో ఆమెకు తెలియదు. (అతడు వీరభూపతే.) ప్రేమించిందన్న మాటే గాని ఆ ప్రేమ గాథంగా మనస్సులో నిలవలేదు. ఏమన ఆమెతండ్రి క్రూరాత్ముడు. హానికి యిటువంటి విలాసాలు పనికిరావు. ప్రణయవిషయంలో వ్యర్థ నిచ్చేవాడు కాదు. కాని ఈమాత్రప్రతి

బంధకంచేత గాథమైన ప్రేమ యెప్పుడూ తగ్గిపోదు. ఆసల కారణమేమిటంటే: ఆమె ప్రేయకుడు సామాన్యవంశస్థుడు. ఈస్థితిభేదంవల్ల ఆమెకు వానిమీద విశేషంగా ప్రేమ కలగలేదు. ఈకారణంచేత ఆమె తన మనస్సును వానినుండి ముల్గివైచిన ప్రయత్నించింది.

కుట్టా యేకవీరలకు వివాహ మయింది. ఏకవీర తన మొదటి ప్రణయాధిపతిని గూర్చి యోచనజేస్తూ, “అతనికన్న ముందు యితనిని (కుట్టాను) మాచివయెంత బాగుండెడిది? ఇప్పుడైన నేమి? ఇతని నైన నకల్పము హృదయముతో నేవించగలను. ఇతనికి నాయుండు ప్రేమ లేదు” అని అనుకొంది. పెండ్లిలోనె కుట్టా ప్రేమ ఆమెకు తెలిసి పోయింది.

వీరభూపతి సామాన్యవంశస్థుడు. కుట్టా యొక్క ప్రాణ స్నేహితుడు. ఇతనుమాడ విద్యాధికుడే. తన యిరవై నాలుగో యేట ఒక కన్యకు ప్రేమించేడు. ఆమె ఫలానా అని అతనికి తెలియదు. (ఆమె యేకవీర.) కాని ఆమెయందే మనస్సు నిల్పివున్నాడు. “ఆమె నన్ను ప్రేమించినది” అని అతని నమ్మకం. వీరభూపతి తలిదండ్రుల కావ్యమయం తెలిసింది. ఇటువంటిది నిద్దని చాళ్లు బతిమాలుకున్నాడు వినకపోతే మరణిస్తా మన్నాడు. అందుచేత వీరభూపతి “తా నారీతిని వివాహమాడ” నని తల్లిదండ్రులకు వాదనాం చేసేడు. అతని దుఃఖ మిలాంటిది. ఈమాస్తరు దుఃఖం చేత అతను చిన్నవయస్సులోనే వేదాంతి అయిపోయేడు. జీవితంలో అతనికి సంతోషం లేకపోయింది. కొంతకాల మయినచిమ్మట అతను నిజంగా వేదాంతి అయి సన్యసింపి చెల్లి పోయేడు.

మరికొన్నాళ్లకు తల్లిదండ్రు లతని కొక కన్యకు మానేరు. (ఆకన్య మీనాక్షి, కుట్టా ప్రేమించినకన్య.) పెండ్లి దినం నిర్ణయించేసేరు. అతను ఆవిషయాన్ని తన స్నేహితుడైన కుట్టాతో చెప్పేడు. కుట్టా సంతోషించేడు. కుట్టాకుమారుడొక కన్య తన ప్రేయసి అయిన మీనాక్షి అని తెలియదు.

ఇంక మీనాక్షిచరిత్ర యెటువంటి దంటే: మీనాక్షి కుట్టాను ప్రేమించింది. కాని యేమిప్రయోజనం? తల్లి

దండ్రు లామెను వీరభూపతికిచ్చి పెళ్లిచేసేడు. అమె వీర భూపతితో తన్ను చాసీగా చూడమంది కాని భార్యగా చూడవద్దని బలిమాలకొంది. వీరభూపతి అపెనున సెరిగి, "నీ వేల యోగిని కాశే"దన్నాడు. అందుల కామె "నా తల్లిదండ్రులు నామాట విసలేదు. పడులైన మీరైన నా మాట విసరావా? నాకు సంసారవాంఛ లేదు" అంది. ఆసం భావణలోనే వీరభూపతి "నాన్నే హితుడైన కుట్టాక" అనడంతో నే మీనాక్షి మెరుపులా మెరిసి అక్కడనుంచి వెళ్లిపోయింది. వీరభూపతి మాత్రమేమె యేదో పనిమీద వెళ్లిపోయి దనుకొన్నాడు. అటుతర్వాత వీరభూపతి తన భార్యయొక్క ప్రణయచరిత్ర యెరిగి వుండడంచేత, అతను తనప్రణయచరిత్రకూడా అమెకు తెలియజెప్పాలని తనప్రణయిని రాసిన లేఖ, అమె యొక్కచిత్రతటం మీనాక్షికి చూపించేడు. మీనాక్షి అమెపేరు చూసి 'యేకవీర' అని మనస్సులో వర్ణించుకొంది. ఈయేకవీర కుట్టాకయొక్క భార్య అని గ్రహించి ఊరుకుంది కాని వీరభూపతితో చెప్పలేదు.

వీరభూపతి మీనాక్షిని ప్రేమించేడు. కాని మీనాక్షిమాత్రం వీరభూపతిని ప్రేమించలేదు. అందు చేత ఇప్పటి ప్రణయంవల్ల కూడ అతనికి దుఃఖమే కలిగింది. ఈవిషయం కుట్టాకతో చెప్పకున్నాడు. కుట్టాక చాలా విచారిం చేడు. ఏదో మాటమీదమాట వచ్చి కుట్టాక "నీ భార్యకేళే" పున్నాడు. "మీనాక్షి" అని వీరభూపతి అన్నాడు. "అయ్యో" అని కుట్టాక క్రింద పడిపోయేడు. దుఃఖం అప్పుకోలేక అతను తనయింటికి పోయేడు.

మర్నాడు కుట్టాక వీరభూపతి యింటికి వచ్చి మీనాక్షికి తనరహస్యాలున్న చండుకాయ పెట్టి, పగులు, కంకం, వీర యిచ్చి, వీరభూపతితో తన పూర్వప్రణయాన్ని గురించి చెప్పేడు. వీరభూపతి స్తబ్ధుడై పోయేడు. తనచెలి కాని కింకద్రోహం చేసేనుకదా అని అచకోరాత్రాలు దుఃఖించేడు. కుట్టాక మీనాక్షియందు తనకు గల ప్రేమ అంత సోదరప్రేమగా మార్చేసేడు. అది చూసి వీరభూపతి "కుట్టాక, నీవుబుద్ధివి. నేనింకనూమనస్సుడనే. త్రిమం దరత్వేంద్రుడని బుద్ధవతిరనినావు" అని అన్నాడు. మీనాక్షి కూడ కుట్టాకను సోమరుడిగా భావించింది. అంతటితో

కుట్టాక, యొక్క మీనాక్షియొక్క మనోభావాల తీరిపోయాయి. కుట్టాకకు యేకవీరమీద సంపూర్ణ మైన ప్రేమ కలిగింది. మీనాక్షికి వీరభూపతి మీద నిండు అనురాగం కలిగింది. కాని వీరభూపతి స్థితి యెట్లున్న దంటే: "మీనాక్షి కుట్టాక నువ్వినస్త్రీ...కావీరక మైన సంయోగము లేకపోయినను వారిరువురు భార్యభర్తలు. వారికివి తమలున్నంతవరకు నీది కుడిది చేయబడునది కాదు" అని తలచేడు. అందుచేత మీనాక్షి కాగిలిస్తే అతడు కురుని వలె వుండేవాడు. ఈమె స్తరుగా మళ్లా మునపటి స్థితి ప్రారంభమయింది.

కుట్టాక ఏకవీరను చూడాలని చాలా తొందర పడ్డాడు. కాని యింతట్లో రామనాథానికి వున్నట్లుగా ప్రయాణంకమ్మని తండ్రిదగ్గరనుంచి వర్తమానం వచ్చింది. అందుచేత అతను తనగృహానికి వెళ్లకుండానే రామనాథానికి బయలుదేరి పోయేడు. ముసలి రాజాకు జబ్బుగా వుండడంవల్ల కుట్టాక తండ్రి మధురకు రావలసి వచ్చింది.

కుట్టాక యొక్క తండ్రి మధురకు వచ్చేడు. ఒక మా రాత్రుడు వీరభూపతి యింట్లో భోజనం చేస్తూవుండగా వీరభూపతి కుట్టాక యొక్కచరిత్ర అంతా సంక్షేపంగా అతనికి తెలియజేసేడు. మీనాక్షిని చూసి, "కక్కా, అన్నకు నామీద యెంత ప్రేమ యున్నాంటి" అంది. తనకుమారుడి సంసారానికి మంచికోణాలు వచ్చేయని కుట్టాక తండ్రి సంతోషించి, "ఇప్పుడు కొడుకును, కోడలిని విడిగా నుంచరాదు" అని అనుకొన్నాడు.

ఏకవీరకు మీనాక్షికి స్నేహం క్రమక్రమంగా వృద్ధి అయింది. ఇద్దరూ ఒకరి మహిమకు వోరరు వచ్చి పోతువుండేవారు. "అమె (ఏకవీర) రహస్యము (తన భర్తయొక్క ప్రణయిని అని) తనకు తెలిసి యుండుట చేసి యేకవీర యనినయొకవిధమైనలోకువ...అరహస్యము తెలిసినమీనాక్షికి నేకవీరతోజనవు సహజముగా బుట్టినది. ఈ సంగతి తెలియని యేకవీర కాచవత్తు భాగ నునగతము కాలేదు". మీనాక్షి అరహస్యాన్ని యెందుకు దాచి వుండిందో. వీరభూపతితో గాని, ఏకవీరతో గాని చెప్పి వుంటే కుట్టాక తనమీది ప్రేమ తెల్లగలే సోదరప్రేమగా మార్చి వేసేదో అలాగే కావీరువురూ కూడా తమ

ప్రేమను పోదరి పోదరుల ప్రేమగా మార్చుకొని వుండే వారు. కాని మినాక్షి రహస్య మట్లే దాచివుండింది. ఇందులో ఆమె ఉద్దేశ మేమో? దుర్మార్గమయి వుండదు. అమాయకత్వమే కావాలి. ఈరహస్యాన్ని వెలిపువ్వక పోవడంవల్లే గ్రంథాంత మిట్టయింది. ఈగ్రంథాంత మిట్ట వదాని! కొంతవరకీమే కూడ కారకురాలే అని మన మనుకోవలసి వస్తుంది. అమాయకత్వం వల్లే ఆమె దాచి వుందిలే వుండవచ్చు. అట్లు చెప్పకపోవడం చేత ఈమెను నేరదురాలుగా భావించ వలసిందే.

ఒకమారు కుట్టాక ఏకవీరతో తనకు మినాక్షి అను అమెయిండు కల ప్రేమనుగురించి చెప్పి, "ఆమెకు వివాహము కానున్నది. (ఎరుదు వీరభూపతి అని అతనికి తెలియదు.) ఆమెమీద నాకున్న ప్రేమ పూర్తిగా నాశనము చేసెదను. అప్పుడు నిన్ను ప్రేమించెదను" అను మాటలయిచ్చి ఇంచేల్లయింది. మినాక్షిమీద కుట్టాక కుగలప్రేమ పోదగప్రేమగా మారి పోయినసంగతి ఆమెకు తెలియదు. ఈవిషయాన్నిగురించి కుట్టాక ఆమెకు చెప్పడానికి వీలు లేక పోయింది. వెంటనే రామనాథం పోవలసివచ్చింది. మినాక్షిఅయినా ఈవిషయాన్ని ఆమెకు చెప్పివుంటే మెరుగైవుండేది. అలాగుకూడా జరగ లేదు. కుట్టాక యిచ్చిన ఇంచేల్ల గడువు దాటి పోయింది. అతని మాటలయిండు ఏకవీరకునమ్మకం పోయింది. అతని మీది అనురాగంకూడా క్షీణించి పోయింది. అంతట "ఆమె లోల్లింటి ప్రేమమూర్తి (వీరభూపతి) కనులకు కట్టిన ట్టుండెను." ఈవిధంగా ధర్మప్రేమ తగ్గి పోయి మధురప్రేమ వెలిగింది.

రామనాథంలో కుట్టాక సంగతి యెట్లున్నదంటే: తనరాజనీతి చేత, పరిపాలన దక్షతచేత అక్కడి తిగ కాట్లను కుట్టాక తగ్గించి వేసేడు. తిరగ బడినవారిని తననిపుణత్వంచేత తనస్వయంలో చేర్చు కొన్నాడు. అట్లు తాను స్వతంత్రునిచేసిన పనిని మహారాజు సహృద్ధిస్తాడో లేదో అని సందేహపడుకున్నాడు. ఇట్లుండగా అతనికి యేకవీర జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఆమె కొకపుత్రురం రాయబోయేడు. ఎన్నికూర్లు రాసినా నచ్చక పోవడం చేత వాటిని చివీకేసి తెల్లవాడైనా ఆమెనే ధ్యాని

స్తూ కూచున్నాడు. కుట్టాక యేకవీరకు తనప్రణయాన్ని గురించి ఉత్తరం రాసివుంటే బాగావుండేది. అవుత్తరంతో ఆమెకుగల అపొహాలు తీరిపోయేవి కథతరు మారిపోయేవి.

జబ్బుతో వున్న ముసలిరాజు అస్తమించేడు. అతనికుమారుడు మధురరాజ్యానికి పట్టాభిషిక్తుడయ్యాడు. ఈకొత్తరాజు కుట్టాక రామనాథంలో తిరగబడిన వారిని స్వయంలో చేర్చుకుని అల్లురులు లేకుండా చేసి నందుకు సమ్మతించి సంతోషించేడు.

ఏటేట మినాక్షిగుండకేతరుల కల్యాణోత్సవం మధురలో జరుగుతుంది. అవుత్సవదివాల్లో కూచి పూడివారు భాగవతం కడతారు ఈవిశేషాలు చూద్దామని మినాక్షి యేకవీరను పిలిచింది. ఏకవీర ఒప్పుకుంది.

భాగవతం మొదలు పెట్టెడు. కొల్లకలాపం ప్రారంభమయింది. కొంతసేపటికి విరహిణి అయిన సత్య భామ తెర నీడి వచ్చి విశ్రంభ శృంగార మభినయించింది. ఏకవీర తాను కూడా అలాంటి స్థితిలోనే వుండడంవల్ల అదృశ్యాన్ని భరించలేక మినాక్షి మహులులోకి వెళ్లిపోయింది. విధియేర్పాటుచేత అక్కడికి వీరభూపతి కూడా రావడం కలుగించింది. ఇద్దరూ వర్తమాన స్థితిని మరచి తనభూస్థితిని జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుని, పరిష్కారం గుఱింలో పడిపోయారు. ఏకవీర తనకోమలత్వంచేత చైతన్యహీనురాలైంది. ఏకవీరను వెతుకుచూ వచ్చిన మినాక్షి ఆసమయంవడే అక్కడికి వచ్చి, సంగతి తెలుసుకుని, వీరభూపతితో "ఆమె కుట్టాక భార్య" అని అంది. వీరభూపతి వీడుగు అడిచిన ప్రేసాడేడు. ఆమె లోలుత తాను ప్రేమించిన స్త్రీ అనే అనుకున్నాడు. కాని కుట్టాక ఆమెను వివాహమాడేదని యిరగదు. ఈసంగతి యెరిగినవత్తుగమే అతడు కుట్టాకకు కానిచిన అవకాశాలను భరించలేక విరాగిఅయిప్రపంచాన్ని త్యజించి సన్న్యాసి అయిపోయేడు.

ఏకవీరకు తెలిసి వచ్చినతర్వాత మినాక్షి యేకవీరతో "ఈయనయే నాపతి; కుట్టాక మహారాజు ప్రాణ స్నేహితుడు." అని, తర్వాతి కుట్టాక తనను ప్రేమించుట, పిమ్మట పోదరినిగా కాపుట మొదలగుగాకల

కథ అంతా చెప్పి, "పాప మా కుట్టా నాడుగా నీమిది ప్రేమలే పోషించుచున్నాడు. కాని రాచ కార్యము అతని నీనుండి దూరము చేసినది. ప్రేమాద్యై యైవ యతడు నేను వచ్చునో లేవు వచ్చునో" అన్నది. ఈమాటలవలన మిప్పుడా? ఈకథ అంతా మొదట ఏకవీరకు చెప్పకుండావుండడం మీ నాక్షియొక్క తప్పు. ఇంకా "నీయంతఃపుర వర్తనము వీరభూపతి! నీవను కుట్టా భార్యత్వము తెలియనీయ లేదన్న నంవత్సరములు" అంటుంది. దీన్ని మీ నాక్షియొక్క కుంటరితనంగా భావించవలెనా యేమి? ఈవిషయం తెలియనినే తనభర్త గాని లేక ఏకవీర గాని చెప్పేవాడు రని భయపడిందా యేమి? కాదు; ఇది అమాయకత్వం వల్ల ఈమె చేసిన పొరపాటే అయివుండవచ్చు. ఏలన, ఈమె దుర్గుణాలు కలదిగా కథలో యెప్పుటను కనబడదు. కథ ఈతిగా పరిణమించడాని కింకలే ఆఖరు కారణం. ఏమైనా ఈమె అమాయకత్వమే ఈమెను నీరఘరాణంగా చేసింది.

ఏకవీర తాను గావించిన ప్రమాదం తెలుసుకుంది. తనగృహానికి పోతోయింది. వీధిలోకి రాగానే యెదుట నున్న శ్రీసుందరేశ్వరు డేమే నావేశించేడు. అంతట ఆమె తత్వ ముపదేశించ మొదలుపెట్టింది. ఈవిషయ మెరిగి ది నోలిత్ అనుక్రైస్తవ పుత్రవ్యాపకుడు ఆమెను క్రైస్తవమతంలో కేర్పడానికి వచ్చేడు. కాని ఆమెతో వాదించలేక వోడిపోయి తర్వాత దేశం విడిచి పోయేడు. ఏకవీర 'స్వకా మ్యహం' అని విజయకు పడిపోయింది.

ఈమోస్తరుగా చొక్కనాడు దామెలో ప్రవేశించి క్షీణించుచున్న హింమామతాన్ని పురుషధారణ చేసేడు. ఏకవీరయొక్క చదువు ఈరీతిగా ఫలించింది. ఈమె కింతకు పూర్వం ఈశ్వరజ్ఞానం లేక పోయిందనుకోరాదు. ఒకమారేమె ఎదురుగా గొడవొడ మీ నాక్షి దేవి వస్త్రం శ్రీసుందరేశ్వరు డవహరిస్తూన్నట్లు చెక్కబడిన విగ్రహం చూసి, "ప్రభూ! సుందరేశ్వరా! నీకుగూడ నీ మామహాశక్తి నుదలలేదా! తన మనస్సు సంతోషమునకై మనుష్యుడే నిన్నీ విధముగా వ్రాసినాడు" అంటుంది. ఇంతే కాదు. ఈమె ధర్మవర్తన చూడండి, ఈమె మనస్సులో నెప్పుడూ 'అరంజీవితుం' (ధర్మం చెయ్యి)

'అరమదుశినం' (కోపపడవద్దు) — అనే ధర్మవాక్యాలు మాకు మోగుతూవుండేవి. వీటిని ఆచరణలో పెట్టడాని కామె చెయ్యగలిగినన్ని ప్రయత్నాలు చేసింది. కాని సమాజంగా వుండేకం హెచ్చు. స్వర్గునుణంలోని కోమలత్వ మధికం. వీటిని వశపరచుకోలేకపోయింది. కాని వశపరచుకోవడప్రయత్నం మాత్రం విడువలేదు. అందు చేలే శ్రీసుందరేశ్వరుడి కీమయందు ప్రీతి గలిగి, అనేకించి, దేశోపకారం చేసేడు.

ఏకవీర పూర్వస్థితికి వచ్చింది. ఆమెను మీ నాక్షి ఆమెగృహానికి తీసుకు వెళ్లింది. కుట్టా తండ్రి రానునా ధానికి చెల్లడంచేత కుట్టా తాను యింటికి వస్తూన్నట్టుగా వర్తమానం పంపేడు. కుట్టా వచ్చేడు. ఏకవీరను చూడడాని కంతో వందరపడుతున్నాడు. కాని యేకవీర నుట్టుకు అతన్ని చూడడానికి భయపడుతుంది — వీరభూపతిని కాగిలించు కోడంచేత. కుట్టా దృష్టిలో పడకుండా యేకవీర తప్పించుకొంటుంది. కాని అత నామెను చూసేడు. ఏకవీర పరుగెత్తుకుపోయి కైగ్ర నడివొడ్డు చేరింది. తోమలో సన్యాసి అయిన వీరభూపతి యెదుట పడ్డాడు. కుట్టా భయపడ్డాడు. ఏకవీర జరిగినకథ అంతా కుట్టాక చెప్పి, "మీరు నన్ను ప్రేమించురా" అంది. కుట్టా ఆమెను కాగిలించుకొన్నాడు. ఆమెకృంగి యిం చెతస్వరహిత మైంది. తన కాగిలిలోని నిర్ద్విప పదార్థాన్ని కుట్టా ఔక్కి తోసేసేడు.

కథ ఈమోస్తరుగా అంత మయింది. ఋషి అయిన కుట్టాకు విచార వేచిడి? "నీవు ఋషివి. నీ నింకను మనుష్యుడనే" అన్న వీరభూపతి మాట ఋషి అయిపోయినాడు. మీ నాక్షి తన తెలివితక్కువకు తగిన అనుభవం పొందింది.

మానవాళితం:—

కథలో నున్న మానవాళిరవికయం, అనగా శ్రీసుందరేశ్వరుడు ఏకవీరను ఆకళించి ధర్మోపదేశం చేయించడం, సమంజసంగానే వుంది. ఇది పాధారణంగా కవులు చేసేట్లుగా అనవసరంగా కాని, అసంధర్మంగా గాని, లేక విపరీతంగా గాని కల్పించబడిన విషయం కాదు. ఇది కథలో అతి సమాజంగా వుండి ఏకమైన సందేశాన్ని తేల్చేట్లుండ లేదు.

ఈకథలో అన్ని విషయాలు అతిసహజంగా వర్ణించబడ్డాయి. పాత్రపోషణలో లోపాలు కానరావు. మినహా స్త్రీకదా. ఆమెదోషాలు స్త్రీజనానికి సహజమే. ఏకవీరలాంటిదోషిణి కాని అంతకంటె అధికం కాదు. ఇట్టిదోషాలు మహవ్యక్తి స్వభావాన్ని తెలియజేస్తాయి. మనుష్యుడు అమానుషుడు కాడుగదా. కనుకనే ఋషిఅయిన కుట్టాక కూడా ప్రమాదాలు కావించివున్నాడు.

ప్రేమ లేని దంపతులజీవితాలు కథలో గొప్ప భావనతో చిత్రించబడ్డాయి. ఇది కేవలం వ్రాసించి రాసింది గాక కవికంటితో చూసి రాసివాడా అన్నట్లు అతిస్పష్టమైన అంశాలు కూడవిడిచివేయబడక పొందించబడ్డాయి. కుట్టాక ఏకవీరలయొక్క మనఃకల్లోలవర్ణన అద్భుతంగా వుంది. అడుగుడుగన పాత్రలయొక్క మానసిక తత్వం బాగా విశదమవుతుంది. ఈపాత్రలు కేవలం పాత్రలు గాక రక్త మాంసాలు కలవారనిపిస్తాయి.

ఈకథలో పెచ్చు పాత్రలు లేవు. ముఖ్య పాత్రలు లెక్కకు నాలుగున్నాయి. చిల్లరపాత్రలవిషయానికేమి. తక్కువ పాత్రలను కథా కల్పనలో జగిలేకపోలేదు. కథ దట్టంగాక, అధికరసవంతంగాక, హృదయాకర్షకంగాను వుంది. ఏనుట్టంలోను కూడావుత్సాహం తగ్గదు.

దీనిలో సంభాషణలతిధీర్ఘాలు కావు పాత్రలలో వాచాలత లేదు. అతిక్లిష్టంగాను మాటాడువారు కాదు. సమయానికి అవసరమైనంత మాటాడి వూరగొంటారు. కార్యకూరులం. విశేషాలు జ్ఞానవంతులు

ఇది కేవలం ఒక్క కథగానే చూడగలిగి కాదు. ప్రస్తుతకాలానికి ఈకథ బోధించే విషయాలున్నాయి. కథాకాలం నాటి సంఘస్థితి, ఇప్పటి సంఘస్థితి వైచిత్ర్యాన్ని విషయాల్లో భేదించడంలేదు. ఇట్టివివాహాలదుస్థితి కథలో విశదంకదా. కనుక నీటికాలపు వివాహాలలోను, ప్రణయాల్లోను అవసరమైన సంస్కరణ ఈకథ తెలియజేస్తున్నది. ప్రణయవిషయాల్లో యువతీయువకు

లకు స్వాతంత్ర్యముండాలి. తల్లిదండ్రు లా విషయాల్లో జొరబడి తమ కిష్టం పెచ్చివట్టు చేయకూడదు. అలాగ చేసినందువలన యౌనునో కష్టం చెప్పుతూంది. ఈకాలంలో వివాహవిషయం కొంత ప్రాముఖ్యానికి పెచ్చింది కదా. అదియెట్లు నడవాలో కథ బోధిస్తూంది. తురితిగా తనవల ఇప్పటి సంఘాని కొక సందేశ మిస్తూంది. ఇంతే కాక హిందూమతయొక్క బౌద్ధత్యాన్ని తెలియజేసి మతాంతరంలో ప్రజలు పో నవసరం లేదని, ప్రజలకు యిక్కట్లు కలిగినప్పుడు క్రైస్తవ్యభగవానునిచే భగవద్గీతలో జెప్పబడినట్లు భగవంతు డవతరించి రక్షిస్తాడని కూడ చెప్పుతూంది. తురితిగా మత విషయకమైన సందేశంకూడా గ్రంథంలో వుంది. ఇలాగ ఈగ్రంథం సందేశసహితమైనది.

ఈనవలలో ప్రకృతివర్ణన లతిరమ్యంగా వున్నాయి. ఒకప్పుడు ప్రాచీన ధోరణిని, మరొకప్పుడు ఆధునికరీతిని ప్రకృతి వర్ణించబడింది. ప్రాచీన ధోరణి అనగా సహజోక్తి లేని భావనా వర్ణనలు. ఆధునిక ధోరణి అనగా సహజ వర్ణనలు. ఈరెండూ కూడా గ్రంథమందలి ప్రకృతి వర్ణనలలో కనబడుతున్నాయి. ఉదా:- 39, 89 పుటలు.

గ్రంథంలో అకాలంవాటి దేశ సాంఘిక రాజకీయ విషయాలు బాగా నిరూపించబడ్డాయి. గ్రంథంలోని తక్కిన లలిత కళల్లో గల అభిరుచి పుస్తకంలో గొప్ప మవుతుంది.

కైలి:-

గ్రాంథికం. భావ సామాన్యంగా సరళం. కాని ఒకొకప్పుడు సంస్కృతపదాలు, సమాసాలు కుప్పించి వేయబడితాయి. ఇకొక వింతే. అర్థగాంభీర్యం పోకుండా అవిషయాన్నే సాధారణ పదాలలో చెప్పువచ్చు. సంస్కృత సమాసాల అవసరం కనబడదు. వాక్యాలు సాధారణంగా చిన్నవి; నిరాదంబరమైనవి; భావగాంభీర్యానికి తగినవి.

ఈవిధంగా ఈనవల యెంతో మెచ్చదగింది. దీనిలోని అపారమౌలికత్వమే (originality) ఈనవలక

ముఖ్యకారణం. అధునికవలూవాజ్ఞయంతో ఇది ఒక
అద్వితీయనవల. ఈరకమైన గొప్పవలలు శ్రీనర్య
నారాయణగారు మరికొన్ని రాస్తే అంధభాష దేవి
యొక్క అనందం చెప్ప నవి కాదు.

(ఈనవల తు స్తకంగా వేయబడేటప్పుడు గ్రంథ
ముఖాన్ని దేశపటమును ముద్రింపించి చదువరులకు కథ
లోని స్థల విషయాలను గురించినసౌకర్యం కలుగజేస్తా
రను కొంటున్నాను)

అనలా శ్రుషోడశి

ప్రతివాదిభయంకరం రంగాచార్యులుగారు

(ప్రథమాష్టకము)

స్వ ప్న భ ం గ ము

త్రలమున మూసి, గొల్లె మిడి దాటిన విప్పటి కేండ్లు కొన్ని నా
తలపుల యంధకారమును; దాచిన పున్నెము జూరగొన్న వీ
తలుపులు; నామనోనియతి దప్పి యెరుంగవు నేటి కైన సం
కులతయె రూపుగా మనసు కూలిన దీ పవన ప్రఘట్టనా.

దాచితి నాదు చీకటిని; తప్పదు, దీనికి చీకటింటిలో
నే చనగావలెబ్రతుకు; నే నిక వెల్లులరాజ నంచు సం
కోచము వీడి, భావములకూటమి నేరక శబ్దవాహినీ
వీచికలందు మున్న లిడు వెట్టి కవిత్వమనై చరించితి.

పవనపదాహతిం దగిలి భగ్నములై తలుపుల నహస్రభా
జవమున నంధకారములు సాచు కరమ్ములు లతులక్షలై
భవి దిద్దియేకమై, వెలుగుపూలు దివాంధములై భయంకరా
రవవికటాట్టహాస పరిరక్షితమా యె నేను కైదినై.

కను లొకసారి విచ్చుటనె కాంచితి, రక్తపు చిందులకా మదీ
యనయనగోళముల మునుగ, నచ్చట నిచ్చట 'స్వప్న భంగ' మా
కనకనలాడు నగ్నికణకల్పితమా నొక నక్షరంపువం
క్తిని; నది నాదు చూపుననె తేలి విలీనత తెందె దానిలో.

చీ క టి బ్ర దు కు

భంగము భంగమన్న నొకపాటియు భీతిల గాని 'స్వప్న' మ
య్యెంగద యింతలోనె, యిటనే యనుభూతము నర్చ్య? మెట్లుగా
భంగము జెందకున్న దిది పాడు మొగమ్మున నాదుతోట; యు
త్తుంగదవాగ్నికీల కెటు దూరము గా నిలువంగ జాలెనో.

ఈవనమందె కాదె వసియించుదు నిన్ని దినమ్ము లేను? నా
జీవనపత్రశోభనత చీకటినిష్ఠల బూడిదైన, ని
ర్జీవపుమాకు లేల యిటు చేతులు మొండితనాన చాచి యే
దోవిధమైన జాలు, బ్రదు కుండుట కావలె నంచు నేడ్చెడిక.

మొదటనె చేర్చి పెంచితిని; మ్రోడయి పోయిన పోవు గాక, నే
వదలను నాదు వృక్షముల; వాని విరూపపు శుష్కహాసమే
బ్రదు కగు గాక నాకు నిక; భస్మపురాసులలోన నిల్చు మా
కదలని కౌగిలింతలు యుగాంతరనంధుల జీల్చు గావుతక.

ఇదియెనక నహింస నోపవె? కృపాహీనత్వమే కాక, యా
మది నేచక్కిలిగింతయే నెపుడు సంభావింపనే లేదో? నం
పద నా పూర్వపు దింత యిమ్మునుచు నే ప్రార్థింపగా రాను! నా
వదన మ్మిట్టలె పైన నుంచుము, మహాభాగ్యమృదే చీకటి!

మీగ
అరెంజి
శి శి
చిహ్న

(ద్వితీయాష్టకము)

తి ర స్కృ తి

వ్రాయు నక్షరముల వంకర లవి నీవె-చదువు మాటలలో నపస్వరము లీవె
పాడు పాటలలో రాగభంగ మీవె-ఆడు నాటలలో నజయమ్ము నీవె.

నవ్వుచూపుల సశ్రుకణమ్ము లీవె-విడుచు నిట్టూర్పుగాడ్పుల వేడి నీవె
నడచు నడుగుల వడి తడబడుట లీవె-కుడుచు ముద్ద, గొంతున దిగబడమి నీవె,
నిదుర నిర్దయవీక్షణనిచయ మీవె-కూరుచుండిన ములు గ్రుచ్చుకొనుట నీవె
వడకపై దోచు మిట్టయు పల్ల మీవె-పిలుపు పలుకుల గర్జించు విడుగు నీవె

నా వినయశీలమును దుర్వీర్యుని నొనర్చి-నా విచక్షణ నగ్నికణము పెట్టి
నాడు ప్రేమదీపికపెల్లు నూదివైచి—ఓ తిరస్కృతి! నా కటకో పయనము?

అ శ్రు భి ట్ట

చెల్లనికాని యయ్యె నను చింతకు స్థానమె లేదు; దేహభో
గోల్లనననననన మన సోపన యోపదు; వెంట నున్న యీ
యెల్లభరంబు దీర్చ గతి యేదని కుండ, భరంబె నున్న; ఝల్
ఝల్లని గుండెపై వెరిపు జల్లులు మాత్రము తాండవించెడు.

వెఱపు క్షణక్షణంబునకు వెట్టిని వేయివిధాల బెంచగా
నరచి మనస్సులోన గల దంతయు గ్రుక్కకు మించకుండనే
స్వరిత మొనర్చ నెంచి యొకసారి గళ మ్మటు లూచి యెత్తినక
తిరుగటబడ్డ గింజ లటు దీర్ఘములౌ తలపుల్ సహనధా.

చుక్కలహాయిలోని యొకచుక్కయు సాధ్యము కాదో నా కటా
చెక్కిన చూడ్కినే మరల నెక్కగ ద్రోయుచు కన్ను మిన్న నే
నొక్కడ కట్టివైచి చెయి యొగ్గిన, నింతటి యగ్నివాహినిక
దక్కునె మాదు హాయి యని దవ్వన చుక్కలు లేచి పారెడు.

దినములు మానము ల్దూరలె; తీరదు మీదహనప్రదాహా;మీ
వనజము లేక లన్ని యవె భస్మకణములు; మీకుగాన నే
వనసుఖ మెంచి యాగతి విభాగ మొనర్చితి; భిక్ష బెట్టి, నా
యనుగుదళ మ్మిదొక్కటిని, నశ్రువులార! యనుగ్రహింపుడి.

ద్రా విడభాషలు-సంధి (Euphonic Combination)

కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, యమ్. ఎ.

భాషల పరస్పర సంబంధమును నిర్ణయించుపట్ల యందలి పదముల సాదృశ్యముకంటె, వాని నిష్పత్తి క్రమము, నందలి వాక్యసంఘటనారీతులు మొదలగు వ్యాకరణ విశేషములందలి సాదృశ్యమే యెక్కుడు సామాన్యకారి యగునని శబ్దశాస్త్రవేత్తల సత్యమైయున్నది. కావున దక్షిణ హిందూదేశ భాషలకు పరస్పరమును నితర భాషలతోడను గలసంబంధమును నిర్ణయించుటకు పూర్వమిందలి వ్యాకరణ విషయములను సరిపాల్చి పరిశీలించవలసిన యావశ్యకత యెంతైనయు కలదు.

సామాన్యముగా పూర్వకాలము దేభాషగా నైనను బ్రసిద్ధులగు కవిత, అనగా-లక్ష్యగ్రంథములు బయలుదేరిన పిదప గాని యాభాషకు లక్షణ మేగ్నపడినట్లగుపడిను. ఒక భాషకు లక్షణ మేర్పరచుట యద్దానిని వ్యాకరించుటచే సాధింపవలెను. భాషను వ్యాకరించుట యనగా సగపూర్ణ భాషమును వ్యక్తీకరించెడి యందలి యఖండవాక్యములను గొన్నిటిని గ్రహించి వాని నొండొంటితో పోల్చిచూచి యా యా వాక్యములలో నే యే భాగముల కంతెంత యర్థమో, ఏ భాగ మెట్టియుపయోగముకలదో, యొక భాగముతో మఱియొక భాగము నకు కల సంబంధమెట్టిదో, యమ నిట్టి విషయములను పరిశీలించి, యా యఖండవాక్యమును భేదించి దానిలో నీ యీ భాగము, దాని పూర్ణ భావములో నీ యీ ఖండ భాషమును నూనించుచున్నది యని నిర్ధార చేయుటయే యైయున్నది. సంపూర్ణార్థ బోధకముల నఖండవాక్యమే భాషకు ప్రధానమనియు, ప్రకృతి ప్రత్యయమునున్నగున వన్నియు కాలానికములే యనియు శబ్దశాస్త్రజ్ఞుల మతిము. “వ్యాక్రీయంతే వివిధ్య ప్రదర్శయంతే అగేన శబ్దాః ఇతి వ్యాకరణం” దీనియందు భాషలోని శబ్దములు విడిగొట్టబడి దానియూప నిష్పత్తిక్రమము చూపబడుచున్నది గావున నిది వ్యాకరణముగనుచున్నది. అని

వ్యాకరణశబ్దమును భాష్యకారుడు నిర్వచించియున్నాడు. ఇట్లాయా భాషలయందలి యఖండవాక్యములను భేదించి యందలి యవయవములను విడదీసి, యాదేయవయవ మెట్లేర్పడి యెట్టిభాషము కలదై యితరభాషయములతో నెట్టి సంబంధముకలదో వ్యక్తముచేయుచు తద్భాషాతత్వజ్ఞులు లక్షణ మేర్పఱచిచూచి, నాయా భాషాసంప్రదాయములను బోల్చిచూచి వానికి క సంబంధమును నిర్ణయింప సుకరంబగును

ప్రపంచమునందలి భాషలన్నియు గూడ పుట్టకలో సంకేతరూపముల, ధ్వన్యాత్మకములునై, అకరణము సుఖదుఃఖాది భావావివక్తరణము మొదలకారణములచే బయలుదేరినవే యగుటచేతను సమాజము మానవప్రకృతి భూభాగముదంతలను సమానముగా నొక్కరీతి గలదై యుండుటచేతను, అతిదూరస్థుల జనసంఘముల భాషలలో గూడ గొన్ని సామాన్యతలు గలుగుట కవలసిన కలబడవచ్చునుగాని, యా అరెంటి సంఘములు కేవల సంజ్ఞాత్మక భాషను (Gestual Language) వదలి ధ్వన్యాత్మక భాష నలంబించినప్పటిను ప్రసక్రమముగా వృద్ధి నొందుచుండున తమ భాషము వ్యక్తధ్వనిరూప భాషలో (Articulate Speech) చెప్పుటకుగా నవలంబించిన పద్ధతుల (Devices) యని సామ్యము భేదమును బట్టియే యా యా భాషల సాత్యము వైచిత్యము నిర్ణయింపబడుచున్నది. అనగా ని సంపూర్ణ భాషను నందలి భాగములను ఒక సంపూర్ణవాక్యమునందలి యవయవములు వ్యక్తము చేయుటకు నావాక్యమునందలి యొట్టమొత్తమును విడిచి భాషభేదము నూనించుటకుగా నెట్టిమార్పుల నొందుచున్నది దానిని బట్టి నిర్ణయింపబడుచుండుననుట. దీనికొక యుదాహరణమును గ్రహింతము. సెమిటిక్ భాషలోనందలి ధాతువులలోని హల్మధ్వజ్యములకు నచ్చు

గలుగు మార్పు యాధాత్వరేఖను నూదించుచున్నది. ఇందలి ధాతువులు సామాన్యముగా మూడేసిహల్లులతో నూడియుండును. 'కోటో' (Ktō) అను నదొక ధాతువు. దీనికి 'చంపు' అనునది సామాన్యార్థము. చంపుట-కోటే (Kotē) వాడు చంపెను-కాటే (Kātē), చంపుటకు-కోటే (K'tō), చంపబడెను-కాటే (Kātē). ఇట్లాధాతువునకు సంబంధించిన కొన్ని భేదములు హల్లులమధ్యను కేర్పబడు వివిధములు నచ్చుటకూలముగా వ్యక్తము చేయబడుచున్నవి. కాని ద్రావిడభాషలలో ధాతువులు సామాన్యముగా నేకాక్షరధాతువులైయుండుటయే గాక యందలి భావభేదము లొక మూలధాతువుపై చేర్పబడు భిన్నధాతువుల సహాయముచే వ్యక్తము చేయబడుచున్నది. ఉదా- 'చా' ధాతువు-చా + (ఉ) తు = చచ్చు.

చా (ఉ) తు + ను = చచ్చును.

చచ్చు + ఉతు + ను = చచ్చుదును-చచ్చును.

చా + అన్ + కల + (వా)డు = చావగలడు.

పో + ఉతు + ఉన్న + వాడు = పోవుచున్నాడు.

జ్ఞాతధాతువుపై మఱియొక ధాతువును కేర్పజ్ఞానార్థములను నూదించుభాషలు సంశ్లిష్టపద (Assentative languages) రూపభాషలని చెప్పవచ్చును.

కాని భాష యెల్లప్పుడు నొక్కరికిగా నుండుదిగాదు. పర్యవేషవస్తువులవలెనే యదియు నవవర్తమానములకు లోనగుచునేయుండును. నిత్యవ్యవహారమున గాఢరూపములు జలనోళ్లలోబడి నలుగుచుండుట తన నాయా జనుల యుచ్చారణ వైఖరినిబట్టి యొక్క భాషయే యొకకాలమున నొకరూపము కలదై యున్నది; మఱి కొంతకాలమున మాటు రూపు చెందుచుండును. ఒక కాలమునందలి యా భాషస్వరూపములందెనో యట్లునే గ్రహించి దానిని వ్యాకరించి ఓకొక యెత్తినచో నది యాకాలమునందలి భాష ఓకొకదా. మఱి కొంతకాలమునకు మార్పుచెందిన

యా భాషనే గ్రహించి వ్యాకరించినచో నద్దానికే మఱి యొక లక్షణ మేర్పడును. ఇట్టి లక్షణము లాభాషకు తాత్కాలిక లక్షణములు లేదా వ్యాకరణములు (Descriptive Grammars) అని చెప్పబడును. దీనికి కాలభేదమును బట్టిగాని, యాయా కాలములం దన్య భాషలతో గలిగిన సంస్పర్శమువలన గాని, భాషారూపములలో గొంతమార్పు కలిగినను, సామాన్య సంప్రదాయములలో మాత్రము భేదమేర్పడుట కవకాశము లేదు. ఒక్కభాషకే కాలభేదమునుబట్టి యనేక వ్యాకరణములు బయలుదేరుచు నద్దాని తాత్కాలికావస్థను చెబుచుండును. ఇక నాయాకాలములం దాభాషకేర్పడిన భిన్నములగు లక్షణములను సరిపోల్చిచూచి యా భాషారూపములలో నేని యెట్లొకరణములచే నూడినచో, వానికి గల పరస్పర సంబంధం తెల్పిదోయను విషయములను పరిశీలించుచు నాభాషయొక్క పరిణామ క్రమమును మొదటినుండియు నిరూపించినచో నది తదాభాషచరిత్ర మనియు లేదా చారిత్రక వ్యాకరణ (Historical Grammar) యనియు తెప్పబడును. ఒకభాషయొక్క లక్షణము నితరసన్నిహిత భాషల లక్షణముతోపోల్చి, వానికి గల పరస్పర సంబంధమును నిరూపించినచో నది 'తదాభాషావ్యాకరణ తత్వపరిశీలనము' (Comparative Grammar) అని చెప్పదగియుండును. సజాతీయములయ్యెను భిన్నరూపముల జెంది ప్రత్యేక భాషలుగ బరిగణింపబడుచున్న వీనియందలి వ్యాకరణ విశేషములను సరిపోల్చి చూచినచో నా ప్రత్యేకభాషారూపముల యొక్క పూర్వచరిత్రము వెల్లడి యగుటయే గాక, వీనికి సహజములు సహనములునగు సంప్రదాయము లెట్టివో తెలియవచ్చుచుండును. అప్పునిది యొకరి కుటుంబభాషలతో నెట్టి సంబంధము కలిగి యున్నవో కనుగొనుట కవకాశమేర్పడును. కావున ప్రస్తుతము దక్షిణదేశభాషలలో ముఖ్యములై యున్న యాంధ్ర తెలుగు కన్నడ భాషలలోని సంఖి లక్షణముల నించుక పరిశీలించి వీనికి సహనములగు సహజసంప్రదాయము లేదో తెలిసికొన యత్నింపము.

ప్రథమముననే సంధి యనగా నేమి యను ప్రశ్న కలుగక మానదు. సంధియనగా కలయికయని సామాన్యార్థము. భాషలో నుచ్చారణ సౌలభ్యముకొఱ కొకకల్పము మఱియొకదానితో గలియుటయే సంధియగును. అనగా చిరకాలము క్రిందటనే సంపూర్ణార్థబోధకమున నఖండ వాక్యము విడగొట్టబడగా నేర్పడినవియు, నామాఖ్యాతాది సంజ్ఞలచే వ్యవహరింపబడుచుండినవియు నగు నా యఖండ వాక్యభాగములక, మరల నాయా కాలము లందలి జనులు సంపూర్ణార్థబోధకమున వాక్యముగా సమ కూర్చువచ్చు యుచ్చారణసౌకర్యమునకై యొకదానితో మఱియొకదానిని జేర్చి పలుకుపద్ధతియే సంధి విధాన మగుచున్న దన్నమాట. అఖండవాక్యము విభాగింప బడి భాష కొకమాటు లక్షణ మేర్పడినపిదప, నావి భాగింపబడినపదములు కాలక్రమమున ననేక రీతుల కూర్చుచెందుట తటస్థించునుగావున, ప్రాచీనవాక్యము నకును దానిలక్షణమునకున, తిరువాతికాలముందలి పదములతో గూర్చిన వాక్యమునకును దానిలక్షణమునకును గొంతభేద మేర్పడవచ్చును. ఇట్టి భేదమును గూర్చి తెలిసికొనుటకు దగిన యాధారముమాడ చాల స్వల్పమే గాని, సకాలీయభాషారూపముల నొండ్లొంటిలోబోల్చి చూచినపుడు ప్రాచీనభాషలక్షణములు కొన్ని బయలు పడుచుండుననుటకు సందేహములేదు. ప్రాచీన భాషా ఖండవాక్యములుకొన్ని జన్యభాషలలోనికి సంక్రమించి యుండగా దరువాతికాలమున నాయాభాషలను వ్యాక రించినవైయాకరణులు, వారివారికిదొచ్చిన రీతిని వానిని సమర్థించి లక్షణముకల్పింప యత్నింతురు. కావున నాయాభాషలలోని విశేషలక్షణములను సరిపాల్చి పరిశీ లించినచో నాయాభాషలయందలి విశేషములు సమన్వయ మగుటయు, ప్రాచీనస్థితి పాడగట్టుటయు దటస్థింప వచ్చును. దీనికొకటి చెందు నిదర్శనములను జూపెదను.

సంస్కృతిభాష తక్కిన యిండో యూరసియన్ సోదరభాషలతోడి విడిపోయిన తరువాత నతిచిరకాలము నకుగాని పాణిన్యాదు లీభాషను వ్యాకరించి లక్షణ మేర్పఱచుటతటస్థించలేదు. వీరిలక్షణమునుబట్టి ద్వితీయా బహువచనమున తచ్చట్లము'తా'అను రూపముగలదై

యున్నది. వ్యవహారమునందు నది ముట్లేయున్నది కాని యొకవాక్యమునందు 'తా' క్బిమునకు మఱియొక 'తా'కల్పముగాని, లేదా 'తారయతి' యను క్రియా పదముగానిపర మైనపుడు, ఆవాక్యములు 'తా + తా' తాంస్తాన్ అనియు, తా + తారయతి = తాంస్తారయతి! యనియు నాపదములు మధ్యనొక 'సకా' రమునుజేర్చి పలుకబడుచున్నవి. తా + తా, అనుపదములక కలయిక-(సంధి)కలిగినపుడవి 'తాస్తా' అనిగాని, లేదా సరళానువాసికతోడిసంయోగముచే 'త'కారము సరళత్వ మును జెందినచో 'తాస్తాన్' అనిగానికావలసియుండగా నాపదములమధ్య 'స' కారమువచ్చిచేరుట విలక్షణముగా గనబడకమానదు. అయినను ఆవాక్యముట్లే వ్యవహారము గానవచ్చుచున్నది. ఈవిక్రమ దోలించుటకే పాణి: 'స'కా గంతకల్పములకు చ ఛ, ట త, త థ, వర్ణములాయందు గల పదములతో గలయిక కలిగినచో మధ్యనొక సకారమువచ్చును అని 'సశ్చవ్య ప్రకాశ' అను సం సూత్రముచే 'స' కారమును విధించి యారూపము సాధించినవాడై నాడు. పాణిని యిచ్చట వ్యవహారముల గనబడుచున్న 'స' కార మాయా సందర్భములల విచ్చును, అని చెప్పియున్నదానిని సాధించినవాడేగా 'స' కారముకు 'త' కారముపరమైనపుడును, ఆరెంటి కలిపి యుచ్చరించునపుడును సంధిలో నీ రెంటికీ నె దగ్గర సంబంధములేని 'స' కారము మధ్యవచ్చుట గారణమును చెలుపలేదు. అది యాతనిపరియాగాద కావున తా + తా, తా + తారయతి అను ముల కారూపములతోమాత్రమే కలయిక గలిగినచో 'తాంస్తా', తాంస్తారయతి' యను వాక్యము లేర్పడు కవకాశములేదు గావున, నిది ప్రాచీనభాషకు తెల్ల యఖండవాక్యస్వరూపమునే నూచించు చున్నదని జే మాహింపవచ్చును. ఇట్లు నూతనముగా వచ్చిచేరిన తలంపబడుచుండిన సుడాగమాదులు నిజముగా ప్రాచీ భాషకు చెందినవి గావుననే, కల్పకాస్త్రజ్ఞులిని యాద భాషల ప్రాచీనచరిత్రకు సంబంధించి వీనిలో నింక మిగిలియున్నచారిత్రకవిన్నాము(Historic Survivals) అని తలంచుచున్నాము. ఈసకారము సంధివశేష వచ్చినచే యనరాదా? ఇది ప్రాచీనాఖండవాక్యము

సంబంధించినదే యని యొట్లు చెప్పవలసిన ప్రశ్న కలగవచ్చును. ఈవిషయ వివరసూత్రీయభాషారూపముతో వ్రాల్చిన మనకు లేటపడెగలదు. సంస్కృతముతో సహితములని తలంపబడుచుండిన గ్రీకులూజీకాభాషలలోని తత్సంబంధితీయ బహువచనరూపములు 'తాన్స్' (tans) అని సకార సకారసంయోగమునకుండు గలపై నిర్వహరింపబడుచున్నవి. ఇచ్చట నివియు సంధివశమున నచ్చినచేయేమోయనియు, "తాంస్తారయతి" అనువాక్యమునవారు 'తాన్స్ + తారయతి' యని విభాగించుటచే నల్లర్పడియుండుననియు తలంచుటకవకాశములేకపోలేదు గాని, సంస్కృతభాషలో సంయోగాంతకేబ్బములు సామాన్యముగా లేకుండుటచేతను, ప్రక్రియాసంధర్భమున పదాంతముందట్టి హల్సంయోగమునచ్చినచో "సంయోగాంతస్యలోపః స్యాత్" అనునూత్రముచే తుదిపాల్లును లేదా ఒక్కటికంటె మిగిలిన పల్లల నన్నీటిలోపింపజేయుటయే వ్యాకరణసద్ధతి యైయుండుటచేతను, ద్వితీయాంతతత్సంబంధము ప్రాచీన భాషలో సంయోగాంతమేయైయుండ, సకారలోప విజీవలి కాలమున జరిగినదినియు, గావున, "తాంస్తా, తాంస్తారయతి" మనునవిప్రాచీనభాషకు జెందిన యఖండ వాక్యములై యుండుననియు, సంస్కృతభాషలో 'స' కారము లోపించినరూపమే తత్సంబంధితీయబహువచనముగా గనబడుచుండుటచే, 'స' కారము సంధివశమున నచ్చిన దని పాణిన్యారు లద్దానిని విధించి, 'తాంస్తా' రూపమును సాధించి రనియు, మనము నిశ్చయింపదగి యున్నది.

పాణిని సకారవిధానమును వ్రాసినదే తెలుగున నుండుతద్ధర్మార్థవిశేషముల కచ్చు పరమగునపుడు 'స' గాగమవిధాన మొకటి కలదు. చేయు + ఆతడు, అని యుండగా నీపదములపర్య 'స' గాగమ ముచ్చారణార్థముగా వచ్చినదేమోయని తలంచుట కవకాశమున్నను, నిజముగ నది యొట్లువచ్చినదిగాక యనుదిత విభాగము నున శీర్ష్యుడేయని పరికిలించిన తెలియగలదు. ఆంధ్రమున సామాన్యముగా విశేషములు ద్రుతాంతములు కాకుండుటచే, చేయు + ఆతడు అను శీర్ష్యుల

సంయోగముచే శీర్ష్యుడే చేయునాతడు అను పదబంధమును చేయు + ఆతడు అని విడదీసి, చేయు అను నదే క్రియా విశేషమునియు, నచ్చుపరమైనపుడు 'స' ఆగమమునియు దలిపిరి. చేయునున్న, చేసిన అను పరమాన భూతికారికరూపములపై నకారాంతమైన భావి క్రియావిశేషమురూపము ప్రాచీనకాలమున భాషలో లేదు. ఇటీవలికాలమున 'చేయుల' అనునదేర్పడిన శీర్ష్యుడియుండు గాక. కావున నాకాలమున 'చేయును' అను తద్ధర్మార్థకరూపమే భావి క్రియా రూపముగను, నదియొక్క నామమునకు బూర్వస్థాన మాక్రమించినపుడు విశేషముగను నాడుకొనబడినది. భాషలో నిది యతి ప్రాచీనంబగు రూపంబగుటచే నాకాలమున నిది క్రియారూపముగను, క్రియావిశేషమురూపముగను గూడ వాడుకలో నుండెడిది. దీని కబాదికేబ్బముపరమైనపుడు (చేయున్ + ఆతడు) సకారము తరువాతి యచ్చుతో గలసి 'చేయునాతడు' అని యగుటయు, వాలాదికేబ్బము పరమగునపుడు (నీ భాషలో సామాన్యముగా భిన్న హల్సంయోగము వారింపబడుచుండుట స్వాభావికమై యుండుటచే) సకారము జారిపోవుటయు దట్టస్థించి యుండును. తమిళమునగూడ సంపూర్ణక్రియా రూపంబగు 'కెయ్యం' అనునదే 'పేగ్గం' అనగా క్రియావిశేషముగా గూడ స్వవహరింపబడుచుండుటయే, యీపై వాదమున కుపబలకలు గానున్నది. 'అదుకెయ్యం' అది చేయును, అనునవ్వును సంపూర్ణక్రియగాను, 'కెయ్యం మనిషి' - చేయుచునిషి' యన్వయము క్రియావిశేషముగాను 'కెయ్యం' అనుమకారాంతకేబ్బమే స్వవహరింపబడుచున్నది. "ఈ కెయ్యం" అనునదే యందలి తుది 'మ' కారము 'స' కారముగా మారుటచే 'చేయున్' అనియు, దీతగా చివర వొక 'స' కారమును జేర్చికొనుటచే 'చేయును' అనియు రెండురూపముల తెలుగున గానవచ్చుచున్నది. ప్రత్యేకార్థము శేషియైబోధింపక హలంకేబ్బములపై శేషియూతగావచ్చిచేరిన యీ యాకారము, అచ్చుపరమైనపుడు నిత్యముగా లోపించుచుండును. కావుననే యీ భాషలో నుత్తర కచ్చుపరమైనపుడు సంధి నిత్యముగా నగుటకలసిందినది. ఇంలేకాదు, "పూర్వపర

పాత్రలు

సుందర రావు పంతులు—వకీలు

వసంత రావు—అతని కొడుకు

జగన్నాథం—వకీలు గుమాస్తా

కామేశ్వరమ్మ—వకీలు తోబుట్టువు, పూర్వ సూవాసిని;

రమణమ్మ—వకీలు కూతురు—బాల విరితింతువు;

చంద్రకాంతం—వకీలు కొడుకు

అంకమ్మ—దాసి.

స్థలము—విశాఖపట్నము

౧ వ రంగము

[వకీలు ఇంట్లో వికలమైన భోజనాలగడి; గదిలో నుండి పెరట్లోకి, ముందటి నాకిట్లో ద్వారా లున్నాయి; కామేశ్వరమ్మ కాళ్లు చాచుకొని మామగిని పట్టులు చేస్తూంది. ౫౫ సం. వయస్సు; దృఢమైన కరీరం; మెల్లో బంగారు కట్టుగల రుద్రాక్ష తావళమున్నది. పెరట్లో, స్నానానికి నీళ్లు కాగబెట్టి, కుంపటితో నిప్పులు పట్టుకొని రమణమ్మ ప్రవేశించింది. అరిసంవత్సరాల వయస్సు; చామనిచాయ; తెల్ల చీర, రవిక ధరించింది; చేతులకు మెల్లోను స్వల్పంగా నగలున్నాయి; కలదువ్వుకొని కొట్టు ముడేసుకుంది. చాలా తెలుగు గ్రంథాలు పదివివ విద్యావతి;]

సమయం—ఏప్రిల్ ౨వ తేది శనివారం ఉదయం ౧౦ గం.

రమ—ఇంకా ఇంటికి రాలేమా?

కామే—ఎవరు? మీ నాణ్ణా?

రమ—ఇంకెవరు అనుకున్నావు?

కామే—ఏమో! నువ్వు ఊరూపేరూ లేకుండా పట్టాడుతావు! ఎవరో ఏమి తెలుస్తుంది!

రమ—(జవాబు చెప్పకుండా పెరట్లోకి వెళ్ళిపోతుంది)

కామే—మళ్ళా వెళ్లి పాతామిటి! కుంపటిమీద నెయ్యి పెట్టి మరీ వెళ్ళ! ఎప్పుడూ సగంసగంపనే! అలా లోనే మరుపు!

రమ—జ్ఞాపకం ఉంది! మరచిపోలేదు! ఇప్పుడు నుండి కుంపటిమీద పెడితే గిన్నె కాలిపోమా?

కామే—ఇక్కడ నే నున్నా నడకున్నావా? చచ్చేనడుకున్నావా? ఇంకాకళ్లున్నాయమ్మా! నల్ల తనంరాలేదు నీ ధర్మమా అని! మీ అందరికీ అలాంటి కోరికుండేమోకాని;—సరే! లే! నేనే చూసుకుంటాననెళ్ళ!

రమ—(నేరిగిన్నె తెచ్చి కుంపటిమీద పెట్టిన తూండగా కొంతనెయ్యి పిలుకుతుంది.)

కామే—నేను చూసుకుంటాను చెళ్ళ నేతల్లి! అసంతి! పనెమ్మ నా! లోభికి కచ్చెక్కువాడు.

రమ—(గుడ్డతెచ్చి నెయ్యి పిరికినచోట కాచేస్తుంది)

కామే—నీళ్లు కాగే యేమో చూడు! అదేమి చినుకులు పడుతున్నా యేమిటి! నీళ్లు కాగకుండా నీ పొయ్యి ఆరిపోతుంది కాబోలు.

రమ—(తొందరగా పెరట్లోకి వెళ్ళుతుంది.)

చంద్ర—(ప్రవేశం; చక్కని విగ్రహం; 18 సం. వయస్సు; కలదువ్వుకొని కాటుకబొట్టు పెట్టుకుంటుంది. కొంత ఖరీదుగల చీర ధరించింది. వంటిని విస్తారం నగలేవు. కొడుక్కి పూలు టోపీ అట్టుతూవచ్చి) పెరట్లో బట్టలేమైనా తడిపిపోతున్నాయా?

కామే—(చూట్టాడను) చంద్ర—పెరట్లోకి వెళ్ళుతుంది.

కామే—ఎలాగుండే నీళ్లు పొయ్యికి?

చంద్ర—పోట్లాడచి తీసి వరండామీద పెట్టుకుంది వదిలె.

కామే—బుల్లి మొదటినుంచి ప్రణామమా?

రమ—(చిరట్లనుండే) నీళ్లు చాలా మట్టుకు కాగేయి.

కామే—తొందరగా కాగబెట్టు వచ్చేనే కయింది.

రమ—(చిరట్లనుండే) ఇక్కడ ఆడుకోలేదు నీకు.

కోమల—అయిపో! ఆడుకుంటున్నాను మాటకు మాట చెప్పడం గూడ మాత్రం భోజనానిట్లోకి కాదు.

రమ—(వివరించినబడకుండా) కాళ్లు చాపుకు కూర్చుని పాటలు పాడుకుంటూ వత్తులుచేసుకోవడమనుకుంది కాబోలు.

చంద్ర—(వత్తుకుంది)

కామే—వచ్చినట్లు అన్ని పనులు నేనేచేసుకోవాలి. ఏమిపరిచోపాఠానా ఉంది నీళ్ల పని! (లోపలికి వస్తూన్న చంద్రమ్మనుచూచి) అనిళ్ల పొయ్యితో ఎలాగు తంటాలు పడుతుందికదా! తొందరగా కాస్త సాయం చేస్తే అగిపోతుందా?

చంద్ర—(కొంచెం తడిసిన పిల్ల బట్టలు, తన బట్టలు తీసుకుని ప్రవేశించి)

నావల్ల కాదమ్మా! నాకు పిల్లడివనితోనే తీరకుండా ఉంది!

కామే—అయ్యో మేనుకుంటూ ఆ పిల్లడిగుడ్డ అన్నీ భోజనానిట్లోంచే తీసుకురావాలా?

చంద్ర—కని, పెంచేవాళ్లు అసహ్యపడితే ఎలాగ?

కామే—అదేదప్పే! ఎలాగయితే నేమి కన్నావు తొంపిల్లలను ఒకటిల్లడిని!

(చంద్ర—మౌనమిస్తుంది. వసంతం అప్పుడే వీధిలోనుంచి వచ్చి భోజనానిట్లోకి వెళ్లబోతాడు. వసంతం గాచాడుగన దిగ్గళం! ఆల మ. వయస్సు! కొంచెము పోకిల్లా! చొక్కాకుండాపట్టుకోవడం! కాళ్లకు పెన్నినుకోడు. బుగ్గకు వీల్లే చేతిలో ద్రాయిగుత్తుకం, పెనసలు.)

వసం—అయ్యో! ఎంటయిందా!

కామే—అ! అయింది; నా న్నింకారాలేదేమి కనేరిగదిలోంది? అదేమిటా ఆదాదానం! బోళ్లతోనే భోజనానిట్లోకి?

వసం—మరచిపోయేనే! ఆ! లేస్తూంది; (దూరం గావెళ్లి జోడువిప్పిపచ్చి మేనత్త దిగ్గరగా కూర్చుంటాడు).

కామే—అల్లీ! కూచుంటా వేమిటి? బాగానే ఉంది! ముట్టుకోకుమా! మల్లాన్నా నంచేయలేను!

వసం—గోగి! అయివారున్నా నాలు చేస్తావు! నీకూకష్టమే! కల ఆరాలని బాధలేదుకద!

కామే—నోరుమయ్య!

వసం—నాకు ఆకలవుతుంది. అన్నం పెట్టు.

కామే—నాన్న రాకుండానే?

వసం—నాన్న రాకపోతే పెట్టవేమిటి?

కామే—అయ్యో! పెట్టును!

వసం—పెట్టకపోతే నేనే పెట్టుకుంటేస్తాను.

కామే—ఏమిటా మరీ పెంకితనం! నాన్నతో చెప్పలేమిటి?

వసం—చెప్పు! చెప్పితే ఏంచేస్తారు! నాలుగు తిట్టుకుంటారు? అంతే! క్రాంతేముంది?

కామే—మిండి! సబబులేమిటి? అటుచూడు! నీపెళ్లం వత్తుతుంది! మరీచిన్నతనం ఎన్నూండేమి ఒక నాటికొక నాడు?

వసం—ఎప్పుడూ చిన్నవాళ్లుగా ఉంటే మంచిది. కావలినై నువ్వు చిన్నదానియిపో.

కామే—అ, అవతాను ఇంకా చిన్నదాన్ని! పనీపాటు లేకుండా పడ్డలాగు తిరగడం! పెద్దవాళ్లతో చాస్తాల్సివస్తుంది.

౨ వ రంగం-వసంతం తిరగడి

(ఒకపట్టిమంకూ, పసుపు, ఒక కుప్పి, జొన్నల వీరునా, ఉయ్యాలలోను నిద్రపోతూ పసిటిపిల్లడు; వసంతం చొక్కా ఖండునానిడిది మంచంమీద విక్రమిస్తాడు.

చంద్రమ్మ టోపీ అల్లుతూ వంచమీద ఒక వార మాట్టుంటుంది.)

చంద్ర—మధ్య ఈవిడపొడు నచ్చి పడిందేమిటి మనకి ?

వసం—ఊరికే, సరదాకేలే!

చంద్ర—సరదాకాదు; ఆవిడ నామీద కూడా అధికారం చలాయిస్తుంది.

వసం—డబ్బున్నాదని గర్వం!

చంద్ర—నునపని ఎప్పటికీ ఇంతేనా ?

వసం—ఇంతేకేమి!

చంద్ర—ఇంతేకాక మరేమిటి? ఇప్పటికీ నేను కాపరానికివచ్చి నాలుగేళ్లయింది; ఒక్కలాగుంది; ఒక పనీ, పాటు, ఉద్యోగం, ఏమీ కనపడదు. మీమానాన మీరూరుకుంటారు; మీనాన్నగారికి ఆయనప్రాప్తీను, ఆయనడబ్బు—ఆప్పులు చే సయినా భూములు కొనడం, ఆయనగొడవ ఆయనదే! ఇంట్లో బ్రతికేలో చచ్చేలో ఈజోలేమీ అక్కరలేదు ఆయనకి!

వసం—ఆయన కూడాచెడుతూన్న ఆస్తంతా మనదికాదా ?

చంద్ర—ఏమోఆయన ఏంచేసుకుంటాలో? మీ యిద్దరికీ పాత్రుంటేనా? ఆయనకి మీమీద అభిమానం, మీకు ఆయనమీద భక్తి ఉంటేనా? మీకాళ్ల మీద మీరు నిలబడే ప్రయత్నంచేసుకొన్న పాటి వస్తుందా?

వసం—కేవలమీన మాటన్నావు? (ద్రావింగు పుస్తకంతీసి ఒకచిత్రంచూపి) ఇదిమాకానా? భార్యను విడిచిపెట్టి నన్యాసంపుచ్చుకొందానికి వెళుతూన్న సిద్ధార్థుడు! ఆభార్యచూపులో అమాయకత్వం! అతనిముఖంలో కనబడుతూన్న మనస్తాపం చూసేవా? భార్యను విడిచిపెట్టవద్దనే ఇంద్రులకీ, సన్యసించి స్వేచ్ఛా స్వతంత్రత అనుభవించడాని ప్రబోధిస్తూన్న ఆత్మికీ జరుగు తూన్న యుద్ధం అతనిముఖంలో కనబడలేదు? (ఇం కాకటిచూపి) ఇది సారనాథ్ లో ఖడ్గం ప్రధమాప న్వాసం. అనుభానికీ, ఈశుభానికీ లేదా మాడు!

అప్పటికీ ఇంద్రియాలని జయించేడు! ఈవిద్యబృహదాన్ని చూసేవా?

చంద్ర—బాగానే ఉన్నాయికాని, పిటిష్టు డబ్బు రావడ మేలాగ?

వసం—అదీ పెద్దప్రశ్ననా? ఇంతప్రయత్నము వ్యర్థమేఅనుకుంటున్నావేమిటి? క్రొత్తిధీల్లిలో ఇలాగే ఫ్రెస్కోలు (Frescoes) తయారుచేసేసంటే ఒక్కొక్కదానికి వేయిరూపాయలకి తక్కువఇవ్వడం! చిత్ర రేఖలం అంటే తమాషా అనుకుంటున్నావేమిటి? సరుకు కొని లాభానికమ్ముకొనే వర్తకంకాదిది; కవిత్వం, చిత్రకే ఖనం, సంగీతం, ఇలాంటి కళలలో బుద్ధివికాసానికే నిలువ.

చంద్ర—ఏమో నాకేమీ నమ్మకంలేదు. స్వంత ఖర్చులకేనా పనికివచ్చేలాగ ఏ ఉద్యోగమోచేసుకుంటూ సరదాకి ఇలాగ బొమ్మలు వ్రాసుకున్నా ఫరవాలేదు. మొన్న చూడండి! ఈ టోపీకోసం పూజకొనడానికి మాడుపావలాలకోసం మాడురోజులు రమణశ్రీ నాశ్ర యించి అతిగించకలసివచ్చింది.

వసం—నాజ్ఞానశక్తినియోగించి స్వతంత్రతవనం చేసుకునేవాడిని, నాఖర్వం కాలితే మరొకడిదిగ్గర నాకరీచేయమంటావేమిటి? నాకుమాత్రం ఎల్లకాలం అస్వతంత్రంగా వీళ్లమీదఆధారపడి కాలక్షేపంచేయాలని ఉన్నాదనుకొన్నావా? రెండునెలలు ఓపికపట్టలేవు!

చంద్ర—అప్పుడేదేనా రాజ్యానికి పట్టాభిషేకం చేస్తారా?

వసం—మరేం ఈవ్యక్తవృకుండా రాజీవవుతావ “పేరయ్యరాజంట పేరల్లిరాజంట (పాడుతాడు)”

చంద్ర—(వపువూ) ఎప్పుడూ చెటకారం నో తాళమే!

వసం—ఉద్యోగంలో సంబంధం లేకుండా ఈయిగా కాలమీద కొట్టవేసుకొని, దర్బానా—

చంద్ర—అవకాశ ఏదైనామకుడుత్రుట్టించేడోకా మిమ్మలని—అంకింత, అనిష్టకారం, అపర్యవైర్యాలు కభాన్—ఇవాళ కిల్లి ఎవరిచ్చారు!

నను—వాళ్ళు అబద్ధమునకుంటున్నా మేమిటి ?

చంద్ర—మీమాటలకి అబద్ధం నిజం అంటూ రెండు రకాలులేవే!

నను—చెయ్యి ఇలాగులే! ఇంకా ఇంక వేగం అబద్ధములుకోలేదుకాని, అయినా చెబుతాను! (చేతిలో పట్టుకొని పెట్టుకొని, చెవిలోరహస్యం చెబుతాడు)

చంద్ర—నిజంగా ఎంత డబ్బు వస్తుంది?

నను—ఎంతో తెలియదు! అయిదువేలు మొదలు కొని లక్షరూపాయలకిలాగా ఎంతయినా రావచ్చును.

చంద్ర—ఎక్కడనుంది?

నను—లాటరీ! ముప్పదిరూపాయలీచ్చి డబ్బీస్తే టిక్కెట్ మూడుటిక్కెట్లు కొన్నాను.

రమణమ్మ—(ప్రవేశించి) ఏమిటా అన్నయ్యా?

నను—ఇంకొక రెండునెలలలో మనకి లాటరీలో డబ్బు వస్తుంది; మనకంటే నాకేముమా!

రమణమ్మ—నాకేమిస్తావు?

నను—నీకేమిటి నాకేమిటి! దర్జాగా మందు మోటుకారు కొనేయడమే, మళ్లీసి మూటకడరా నను కాస్తా మేమిటి నాన్నలాగు!

రమణమ్మ—ఇప్పటి నుంచి గాలిమేడలు కడతాడు అన్నయ్యా!

చంద్ర—లాటరీలో డబ్బు రావడ మేమిటి పొందిందా?

నను—నిధిగా రెండునెలలలో నాకు ధనయోగం ఉంది; అవస్థకుండానే కట్టేను.

చంద్ర—ఎవరన్నార?

నను—జగన్నాథం జ్యోతిషం చెప్పేడు.

రమణమ్మ—ఎవరూ! (పరధ్యానంగా విష్ణుస్తునటించి)

చంద్ర—మీ—(చెదవికరమకొని నత్రస్య ఆపుకుంటుంది. రమణమ్మ చంద్రమ్మనైతే తీక్షణంగా చూస్తుంది. తనంతం చూచినట్లు నటిస్తాడు.)

చంద్ర—జగన్నాథానికి జ్యోతిషం కూడా వచ్చునా?

నను—చాలాగట్టిగాడు తెలుసునా?

చంద్ర—రూపాయలెక్కడివి?

నను—జగన్నాథమే ఇచ్చేడు. అతనివ్వారానే కట్టించేను. అంటే నాపేరనేముమా! వచ్చినదానిలో అయిదోవంతు అతనికివ్వడానికి ఒప్పందం.

చంద్ర—జ్యోతిషం చెప్పినందుకూ పెట్టుబడిపెట్టి నందుకూ నా?

నను—(అంగీకారము వకంగా తల ఊపుతాడు)

చంద్ర—అతని కింకా పెళ్లి కాలేదేమండీ?

నను—ఈలాటరీలో డబ్బు వస్తే పెళ్లిాడుదా మనకుంటున్నాడు

(చంద్రమ్మ రమణమ్మనైతే తల చూస్తుంది; గమనించుతూ వస్తుంది. జోడుచప్పుడు వినిపిస్తుంది)

చంద్ర—మామగారు వచ్చేనేరు.

రమణమ్మ—(తొందరగా పైకి వెళుతుంది)

(తెరపడును.)

3 వ రంగము

(తిరిగి భోజనాలగది-పీటలు విస్తరించిన పడన ప్రచారముగా సిద్ధంగా ఉన్నాయి. పంతులుపీటదగ్గర వెండిచెంబు పల్లెం జపంకోసం పెట్టిఉన్నాయి.)

పంతులు—(పీటమీద జపానికి సిద్ధంగా కూర్చొని) ఇక్కడ ఉద్ధరించిన వీరి?

కామే—మూయి ఎక్కడోపెట్టింది కాబోలు!

పంతులు—ఎప్పుడేప్పినా ఎక్కడో అనీ, కాబోలు అనే ఏద్యాయం—ఎక్కడివస్తువ అక్కడ ఉంచమని ఎన్నిసార్లు చెప్పేను దీనికి?

రమణమ్మ—(తొందరగా వెండిఉద్ధరించేచ్చి ఇస్తుంది)

పంతులు—పాడుంకాయల ఎక్కడుండో చూసి ఇలాగతగలేం.

రమణమ్మ—పాడుంకాయలెచ్చి ఇస్తుంది. పంతులు చేతిలో పాడుంకాయలతోగా వానిలో పొడుగులేదు.)

స్వరంబులకుం బరస్వరం భేకాదేశం బగుట సంధియనం బడు"నని బాలవ్యాకరణకర్త పరస్వరై కాదేశమే సంధికి లక్షణముగా జెప్పటకుగూడ నిదియే ముఖ్యకారణము. ఈ ఆంధ్రభాష చాలవఱకు జంతభాష. అందు ముఖ్యముగాను కారాంత శబ్దములే మొందుగానుండును. ఇట్లుగటకును గారణము లేకపోలేదు. ప్రాచీనభాషలోని శబ్దములు పెక్కు హలంతములు. కావుననే తమిళ కన్నడాది యితర ద్రావిడభాషలలోగూడ హలంతపదములే విశేషముగా గనబడుచున్నవి. ఈ హలంతపదము లన్నియు ముఖ్యముగా దెనుగునను కొంతవఱకు గన్నడమునను గూడ నొకానొక కాలమున దుదినుకారమునూతగా గొన్నవిగుటచే నీభాషలలో నుకారాంతశబ్దము లైనవి. తమిళ మిప్పటికిని చాలవఱకు హలంతభాషయే యైయున్నది. హలకన్నడమున హలంతపదములే మెచ్చగానున్నను సహసగన్నడమున వజంతపదములే మెచ్చుచుండును. తెలుగుజంతభాషయే యని చెప్పఁగియున్నది. ఈభాషలో ప్రాచీనహలంతపదములపై నూతనజేరిన ఉకార మంతమందుగల పదములకబాదిపదములు పరమైనపుడా యూతగావచ్చిన 'ఉ' కారము మరల దానంతట నదే లోపించిపోయి ప్రాచీనపదస్వరూపము నచ్చట నిలుపుచుండును. అపుడు పూర్వపదాంత్యహల్లు పరపదాద్యచ్చుతో నెవయుట సంధివిందుట తటస్థించును. ఇట్లు కారాంత సంధియననది నిజముగా పూర్వమందు నిలచిన హల్లు పరమందున్న యచ్చుతో నెవయుండుటేగాని యేకాదేశసంధికాదని దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది. ఈ యేకాదేశముసంస్కృతసంధికి జెల్లి నదిగాని తెలుగుసంధికి జెంజినదికాదు. గంగ + ఉదకం అని యున్నపుడు "అద్దణః—అవర్ణాదవిపరే పూర్వపరయోరేకోగుణాదేశస్సార్థో" అని పూర్వపరస్వరంబులకు రెంటికిని గలిపి గుణాదేశమువచ్చినది. అనగా అ + ఉ = ఓ అయినదన్నమాట. నిజముగా అ + ఉ కలిసినచో అ ఉ అనియోలేదా 'అవు' అనియో కావలసియుండగా 'ఓ' కారము

నచ్చుటగూడ నసందర్భముగానే కనబడును. దీనిసమన్వయమునకుగూడ నీభాషలప్రాచీనచరిత్రమునకు బోలనినదే. ప్రాచీన ఇండో యూరపియన్ భాషలో నిపుడ సంస్కృతములో నిలిచియున్న సంధ్యక్షరముల కంటే పెక్కుడు సంధ్యక్షరములు (diphthongs) కలవు. అంటే ఇ, ఎ ఇ, ఓ ఇ; అఉ, ఎఉ, ఓఉ, అను ప్రాచీనక్షరములును, అఇ, ఏఇ, ఓఇ, అఉ, ఏఉ, ఓఉ, అదీర్ఘక్షరములునుగలసి పండ్రెండు సంధ్యక్షరములుగలవలె అనికాలక్రమమున జనులయుచ్చారణవశమున మార్పుచెంది అఇ, ఎఇ, ఓఇ, అను మూడును సంస్కృత భాషల "ఏ" కారముగను, అఉ, ఎఉ, ఓఉ, అనునవి 'ఓ'కాముగను, తక్కిన యారింటిలో మొదటి మూడు వికారముగను, తరువాతి మూడును 'బౌ'కారముగను, నిలినవి. కావుననే గంగ + ఉదకం—అనునది 'గంగవుడ' అనియో కావలసియుండగా, ప్రాచీనకాలమున 'అ' అనున దీభాషలో 'ఓ'గా మారుటచే నాపద సంయమము నొకారమే కనబడుచు 'గంగోదకం' అనియో : హరింపబడుచున్నది గాని, 'గంగఉదకం' అని యలేదు. ఈ విషయము భాషలప్రాచీన చరిత్రకు సంబంధించినది గాని కేవల సంస్కృతమునకు సంబంధించి మాత్రమేకాదు. తరువాతికాలమున భాషను వ్యాచిన పాణిని అకార ఉకారములకు సంధి గలిగిన 'ఓ'కారము, అకార ఇకారములకు 'ఏ'కారము : చుండుటను గని పెట్టి—గుణై కాదేశమును సంధికార్యవ విధించినాడు. ఇట్లాయా భాషల ప్రాచీనచరిత్ర పరిశీలించుటచే నూతన విషయములు బహుళపడుచు బెగాక, ఒక భాషయొక్క తాత్కాలికవ్యాకర (Descriptive grammar) న దెలుపబడినది సంధికార్యములు (తెలుగునందలి నుగాగవటుగాగాగమాదులు) సమన్వయమగుటయు తటస్థించును. గూర్చి మఱియొకమాటు పరిశీలించుము.

మా న వ ప్ర కృ తి—

పంతులు—నీసోలో పాడుం కాస్త దీనిలో పాసి
లేవాలని తెలియదా? దీనికి ఏళ్లువచ్చిన కొద్దీ బుద్ధి వెన
కాడుతూంది!

రమణ—పాడుముందనుకొని తొందరగా తెచ్చేను.

కామే—ఎప్పుడూ చీవాట్లుబ్రతుకే అయింది దీని
బ్రతుకు!

రమ—(పాడుంకాయతీసుకొనివెళ్లి నింపి తెచ్చి
ఇచ్చి తిరిగి వెళ్లిపోతుంది).

(కొంతజప మయేక)

కామే—ఇవాళ కోర్టుకు వేళమించిందికాబోలు?

పంతులు—ఇవాళ మూడోశనివారం; కోర్టులేదు.

కామే—అమాట నాకు గుర్తలేదు నుమీ!
ఏమిచెప్పా ఇంతఅలస్థమయిందనుకున్నాను.

పంతులు—వెంకట్రాజుగారిభూములు కొనాలని
కాదా ప్రయత్నం! ఆగడవలో అలస్థమయింది.

కామే—కుదిరినట్లేనా?

పంతులు—అంతా పరిష్కారమైనట్టే! ఇరవై
జేలు క్రయం! నిన్ననే బ్యాంకులో ఉన్న పదివేలా
తెచ్చేను. ఇంకొక పదివేలకి అప్పుమాట్లాడేను. ఏడేదగ్గర
తగాయిదాగా ఉందికానీ, కురిసినట్టే! ఈరాత్రి రాజు
గారిదొంగవెళ్లి పురోణీ కట్టుకోవాలి.

కామే—భూమిపాటిది?

పంతులు—వెయ్యో, పన్నెండువందలో ఎక్కుంది,
సాలీనారాబడి అమరకంచేస్తే!

కామే—అన్నట్టు చిన్నవాడేమిటి ముప్పు
వేలో నలభైవేలో వస్తాడని గెంతుకున్నాడట!

పంతులు—అచక్కడనుంది!

కామే—నీకు తెలియదా! ఎక్కడో లాటరీ
వేసేడట! ముప్పుయిదూపాడనిచ్చి టికెట్లుకొన్నాడట!

పంతులు—వాడిమొహంలాగుంది; కాగితాలకనీ,
రంగులకనీ పువ్వుకొన్నడ బిల్లాలకగలేస్తున్నాడేమిటి?

కామే—అదేమో అమ్మాయి నాతో చెప్పింది.

జగన్నాథంకోర్మివం చెప్పేడట తప్పకుండా వస్తుందని. ముట్టేయా!

పంతులు—జగన్నాథమే చెప్పేదా? అదే నిజ
మయితే విధిగానమ్మవలసినదే! జగన్నాథం జ్యోతివం
చాలాదాఖలానుమా! ప్రక్క భాగంలో చాలా ఘట్టివాడు!

కామే—దానికేంగాని, జగన్నాథాన్ని మాత్రం
ఇంట్లోకి రానీకు.

పంతులు—ఏమి?

కామే—అలాగ!

పంతులు—అంటే?

కామే—ఎందుకు, నలుగురు నాలుగు మాటలలా
అనడానికి? కావలస్తే కచేరీగదిలో కూర్చోబెట్టి పని
చేయించుకోగాని ఇంట్లో మాత్రం అడ్డుకుంటున్నాను.

పంతులు—ఏమిటో చెప్పకూడదు?

కామే—ఏమంది చెప్పడానికి! (నలుదిక్కులా
చూచి) (ప్రాద్దున్న కొరాయిదగ్గరకు వెళుతూంటే, ఇద్దరు
అమ్మలక్కలున్నారు. ప్లీడరు గుమాస్తాలగురించి సంభా
షిస్తూ ఎవరే అంటే ఎవరే అనుకొని కొంతనేపటికి
కామేశ్వరమ్మ మేనకోడలు రమణమ్మమారు అంది
ఒకావిడ-నాఒళ్లు చచ్చిపోయిందంటే నమ్మ! ఇంతట్లో
నమ్మచూసి ఎంచక్కా సంభాషణ మార్చేసారు. ఎంత
పనిమంతురాలమ్మా రమణమ్మ! మేనత్తకు కూర్చోబెట్టి
పనిపాట్లు చక్కగా చేసుకుంటుంది! అదిస్తూ తనకాల
అరంభించేరు. నేనువినిపించుకోనట్లు చెందుచెంబుల మం
నీళ్లు తీసుకొని చక్కావచ్చాను.

పంతులు—పాలనముద్రమూలో హోదాఅ
వుట్టిందీ! ఏమిచెప్పా దీనికొచ్చిన వివాకకాలం!

కామే—ఇప్పుడట్టే తరవకు. అర్బాయి! ను
కట్టుకురా!

(కామే—వడిమూందగా రమణమ్మ నేయి
స్తుంది. పంతులు ఒక్కసారి తీక్షణంగా రమణమ్మ పై
చూసి ఉబ్బరకొంటాడు. వసంతకుదా భోజనా
వస్తాడు. కొంత భోజన మయేక)

పంతులు—ఏమయి! నీ బాబు లేకున్నాడే

వసం—ఇంకా ఆవుతున్నాయి.

పంతులు—కాగితాలకి రంగులకి నెలకి పదిరూపాయలు ఖర్చు కనబడుతుంది. పాతికేళ్లు వంటిమీద కొచ్చేయి. ఓక్కాకానీ సంపాదించడానికి ప్రయోజకత్వం లేదు. నీ యీదుకు నాకు నెలకు రెండువందల రూపాయలు పోటీకు వచ్చేది తెలుసుకా?

వసం—(జరాయి చెప్పడు)

పంతులు—కాస్త శ్రద్ధగా వదిలి ఆ బియ్యం పరీక్షయినా ప్యాసవు!

వసం—(మాట్లాడడు.)

పంతులు—ఇప్పటికి మూగుసార్లు ఫేలయ్యేవు అపొటిదానికి రోటేటాపరీక్షకు దరఖాస్తుమాడా ఎందుకు కట్టడం. చిన్న నాయన కొడుకు మాడు, అన్ని పరీక్షలూ ఎక్కడా ఫేలుకాకుండా ఎలాగ ప్యాసవుతున్నాడో?

వసం—అదృష్టవంతుడు.

పంతులు—నీ దురదృష్ట మనుకో మాడదు!

వసం—నాకేమీ దురదృష్టానికి? ఎల్లకాలం ఇక్కడ చీవాట్లుతింటూ డబ్బుకి ఏగానికి మీమీద ఆధారపడి మాట్లాడుతూ నమస్కారమిటి!

పంతులు—అమాత్రం పొరువమంటే మంచిదేకాని ఏమిటిచెప్పా ఆచేనే ఉద్యోగం?

వసం—నా యేర్పాట్లు నాకూ ఉన్నాయి.

పంతులు—ఏమిటో కాస్త చెబుదూ, విని సంతోషిస్తాను.

వసం—చిప్పేదేమిటి?

పంతులు—క్రొత్తధర్మి! Fresco కేస్తే నయ్యి మాపాడు లొస్తాయి. అదేనా ఆక?

వసం—చెప్పవలెయ్యి ఒక చెయ్యేనా?

పంతులు—బో! చెప్పవలెయ్యి అనేదాకా వచ్చింది!

రమ—అన్నయ్యకి చాలా డబ్బువస్తుందట బాట క్రితం!

పంతులు—అదేమిటోయి?

వసం—అడుగో అమ్మాయి చెబుతుందికామా

పంతులు—ఏలాంటి? వేసేవు?

వసం—డర్బీ స్వేచ్ఛ.

పంతులు—డబ్బెక్కడిది?

వసం—జగన్నాథం ఇచ్చేడు.

పంతులు—జగన్నాథానికి పెట్టుబడి పెట్టడాని! మాడా డబ్బుందీ?

వసం—తప్పకుండా ఎక్కుందని బాతకరీత్యా అశినికి నిమృతం కలిగింది. పెట్టుబడిపెట్టేడు.

పంతులు—ఎవరిపేర వేసేవు?

వసం—నాపేరనే వేసేను.

పంతులు—టిక్కెట్ల?!

వసం—ఉన్నాయి.

పంతులు—తే! నాదగ్గర వాస్తాను.

వసం—అక్కరలేదు జగన్నాథం దగ్గర వాచేను.

పంతులు—అక్కరలే దేమిటి! నాదగ్గర వాస్తానిమ్మంటూంటే?

వసం—అక్కరలేదు; జగన్నాథం దగ్గర బాగ్రతిగానే ఉంటాయి!

పంతులు—నే నిమ్మంటే అక్కర లేదంటావు? నాకంటే గుమస్తాగాడిమీద ఎక్కువ నమ్మకమా? ఇదేకామా నీవదర్శి! నేనవరో! నీకూ నాకూ ఉన్న సంబంధమేమిటో, నాల్గ నీకుండే లాభమేమిటో ఏమయినా గుర్తుండే మాట్లాడుతున్నావా?

వసం—అమాత్రం గుత్తు లేకుండా మాట్లాడలేదు.

కామే—ఏమిట్రా అలా వాదిస్తావు? పిన్నా పెద్దా లేకుండాను.

పంతులు—ఆ గుర్తున్న వాడవయితే టిక్కెట్లయ్యి నమి!

వసం—ముందుగా ఇరవైవేలు ఎవరిస్తే వారి కట్టుస్తాను.

పంతులు—ఏమిటి! అమ్మతావు? నాకేనా? అంతేనా?

వసం—అ, ఎవరికా అంతే!

పంతులు—ఇదేకాదు నీపద్ధతి! నిన్ను కనిపెంచి పెద్దవాణ్ణి చేసినందుకు ఇదా ప్రతిఫలం!

వసం—నన్ను కనపలసినదని నేనేమీ ప్రార్థించలేదు.

పంతులు—నీ ఘట్టిన కొడుకు నిన్ను ప్రార్థిస్తేనే కన్నా నేమిటి?

వసం—మీరు చెప్పించిన చదువు నాకేమీ ఉపయోగించలేదు.

పంతులు—నీ దురదృష్టం; నేనేం జెయ్యనూ?

వసం—అంతకే నా అదృష్టం బాగుపడే మార్గం మానుకంటున్నాను.

(కొంత నిశ్శబ్దం)

పంతులు—అయితే ఇదే నీపంథా! ఇన్నాట్లా కష్టపడి డబ్బు పోగుచేసి, భూమిలూ తోటలూ దొడ్లూ సంపాదించినదంతా ఎవరికో తెలుసునా?

వసం—మీదృష్టిలో జీవితపరమావధి ఇంతే కాబోలు.

పంతులు—అ, నాకు జీవిత మంటే ఇంతే బోధపడింది. కడుపునిండా తినడం! పిల్లలని కనడం! చేత నయినవాడికి డబ్బు పోగుచేయడం. చచ్చేటప్పుడు నీలూటివార్లకు అప్పచెపితే, శ్మశానంలో ఆరడుగుల నేల ఇనాము వస్తుంది.

వసం—ఇంతేనా?

పంతులు—అ, ఇంతే! నువ్వుకూడా నా కొడుకు వైసందుకు ఈమార్గమే అవలంబించాలి. లేకపోతే బ్రతికినన్నాళ్లయినా సుఖంలేకండా దరిద్రమొడుతూ అడుక్కు తినిపోవాలి.

వసం—నా కలాగు బోధపడలేదు. జీవితమంటే, మీ రీలాగు శ్రమపడి సంపాదించిన డబ్బు వినియోగించి ప్రకృతిసౌందర్యం, కళ, అందులో ఉన్న ఈర్ష్యరేఖ, ఇవన్నీ కోధిస్తూ, వాటిని అభివృద్ధిలోకి తెచ్చి మేధా శక్తి కల మానవత్వం సార్థకపరచుకోవడం నా ఉద్దేశం.

పంతులు—నా ఆస్తి అంతా నీవేమని తెలుసునా? అందులో ఒక్కడబ్బుడి నీకు ముట్టకుండా చేయడానికి వీలుందని తెలుసునా?

వసం—ఆ భయంచేతనే టిక్కెట్లు టైరికెట్లూ ఇరవై మేల కమ్ముతానన్నాను.

పంతులు—ఓరి దొర్చాన్యడా! నీ తిక్కిడికేనా నువ్వు అమ్ముతావుకాదు? టిక్కెట్లు ఇస్తావా ఇవ్వకా! ఆఖరుకూట చెప్ప. మంచి చెడ్డా ఆలోచించుకో.

వసం—మీరు బలవంతాన్ని తీసుకుందామనుకొన్నా నాదగ్గర లేవునా!

పంతులు—సరే! అవి రానప్పుడు చూస్తాను కాదు? (భోజనం ముగించిలేస్తాడు.)

వసం—అవి వచ్చినప్పుడు చూస్తాను.

(తెరపడును.)

రవరంగము

(మేడమీద పంతులు గది—గదియారం మూడ గంటలు కొట్టింది; పంతులు ఏదో కాగితాలు చూడకుంటూ పడకపర్చీలో కూర్చొని, మధ్యమధ్య పది ద్రాక్షపళ్లు ఒక్కొక్కటే నోట్లో వేసుకుంటూ ఉంటాడ గింజలు ఉమ్మడానికి ఒక చిన్న పన్నెండ్రింద ఉన్న కామేశ్వరమ్మ ఏదో పెట్టి పదిరిస్తూ గదిలో ఉంటుంది క్రిందనుంచి “అయ్యన్నారా అమ్మా!” అని కేక.)

పంతులు—ఎవ రది?

కామేశ్వరమ్మ—అంకి కాబోలు! దానికొడుకుని పలకండి మానిపించేసేవని ఏడుస్తూంది.

పంతులు—చెడన, నానాచీ కాటేసి ఎవరికో రెండు పాపాల కమ్ముకుని తాగేసేటట!

అంకమ్మ—(మేడమీదనుంచి గుమ్మందగ్గర నుండి) ఏటిబాబూ! నా కొడుకుని పనిలోకి రావల్సివచ్చింది!

పంతు—అలాగ పదవి పెట్టివందకు పంతోపించుము?

రమణ—(మేటికి వారి కనబడకుండా మెట్లవారున నిలచి సంభాషణ వింటుంది.)

అంక—ఏంచేసేడు బాబు?

పంతు—ఇంకా తెలియనట్లు మాట్లాడుతావేమి? ఏభయమాపాయలవాచి కావేసి, రెండురూపాయల కమ్మగొని తాగిన చెప్పని ఇంకా పనిలో ఉంచుంటావా?

అంక—ఎవరన్నార! ఏటిబాబు! ఇలాటి మాటలు; చూసినమొగా జేసిబాబు! ఇంక గుంటకాడ నుండి మియింట్లోఉండి మిపిల్లలనందరినీ సంకనెత్తుకు తిప్పి ఇన్నాళ్లున్నాను గదా! ఎప్పుడో ఉండి బాబూ ఇలాటిమాట! మియింటావంటలేదు?

కామే—నువ్వు మంచిదానవేనీ! నీ కొడుకు మాట చెప్పు!

అంక—ఆడుమాత్రమేటమ్మ! చూసిన మొగా జేసి అంటా!

పంతు—మాగుకూస్తా చెప్పేడుకాదూ!

అంక—ఆ అయ్యమానేడట బాబూ! మామంచి గుమాస్తాను సంపాదించినారు (కామే—పంతులు—తెల్ల బోతారు)

పంతు—చూసిన మనిషి అతనితో చెప్పేడిట!

అంక—ఏదీ రుజు విప్పించండి! మ రజేనా ఉండాలి, నానేనా ఉండా లీచెప్పిలోటి!

పంతు—నీకు రుజువుకూడా కావాలి? చెప్పవలెమిట! త్రాగుబోతు చెప్పని చెనేసుకుని మాట్లాడుతావేమిటి? నీ కొడుకు త్రాగునీ బకనాడు నేనుపట్టుకొని చూపించానుకానూ?

అంక—తాగుబోలేటి బాబు! పంతుగ! పబ్బాని! బకను క్కేనుకొంటారు మామలంబోళ్లు. మాటిమాటికి త్రాగుబో తింటారేటి!

పంతు—నాలో వాదించడాని కొచ్చేమేమిటి? పో! అవతలిపో! నువ్వుకూడా పనిలో!రాకు. ఇవార నుంచి; తెలిసిందా? ప్రతిభుండాభోరుకి నోగ ఎగు న్నూండేమిటా? పాములన్నీ తిరిగితే వానపామూ తిరిగిందని!

కామే—ఇవార వాడిమనసు చికాకుగాఉండి అల్లరి పెట్టకపో!

అంక—నామనమూ చికాకుగానే ఉంది. పనిలేక పోలే పోయింది, క్షేత్తరీలోపోలే వెల్లమానవని! దొంగతనంకడిలే ఊరుకుంటానేటి?

కామే—ఊగుకొక ఏంచేస్తావే? రంభమందా! మహాతెగులుగా ఉంది?

అంక—ఏటమ్మ! రంభముకూడా అంటావు? ఎర్రమ్మ రంభది? రంభలన్నీ మియింట్లోనే ఉన్నాయి. గొప్పరింట్లో రంభలు రంభలు కావు?

కామే—ఏమే వీకొచ్చిన కోగం? మా యింట రంకేమిటే? నోటి కొచ్చినట్లు కేలుకున్నావు!

అంక—అం! ఎరికి లేదు ఎరికిన్నీ? మామంచి గుమాస్తాను సంపాదించినారు రెండి. ఇలాటాటికే పని కొస్తా దాయన!

పంతు—అట్టే ప్రేలక పోతావా? తన్ను మన్నావా?

అంక—ఏటమ్మ! తంతావు? ఒంటిపొడ పెయ్యెయ్యి మరీ! అబోడంటాడేమా? నీపనీ, నాకారి మీదగోరూ ఒకటి. (కోపంగా మెట్లుదిగి పోతుంది.)

కామే—బోరా! చూసేవా? అందరికీ తెలుసును. మనకే గుడ్డివాళ్లము. ఇంకిది ఉభంతా చాలుకుంది!

పంతు—ఒక్కసారి తిలపట్టుకో- కట్ల చీకట్లు కమ్మకున్నాయి. (కామే-అట్లుచేస్తుంది)

పంతు—(కొంతనిక్కబ్బం) నాకొంపకి నిప్పుంటిం చిందీ! నాకీర్తి, ప్రతిష్ఠ మెట కలిపేసింది! ఇంక తిరిక్కుకు తిరగనివ్వకూ! నాదగ్గర నాకీర్తిన్న గుమాస్తా బోనే! కొమ్ముపొడ కుంపటిని ఎలాగ భరించడం!

కామే—నేను క్రిందికి పోతాను. రాత్రి ప్రయాణముంది కాదా?

పంతు—అవుననితలచుకొన్నాడు. కామేశ్వరమ్మ మేడదిగిపోతుంది. పదినిమిషాలు పంతులు కళ్లు మూసుకొని కూర్చున్నాక, జగన్నాథంవస్తాడు. 30 సంవత్సరముల వయసు; సాధారణమైన వేదం; అందమైన విగ్రహం.)

పంతు—(కళ్లు తెరిచి, జగన్నాథంతో) కూర్చో.

జగ—పురోహితుడేమనోయిదా గ్రామి తెచ్చేను? (ఇస్తాడు)

పంతు—(తీసుకొని చూస్తూఉంటాడు)

జగ—రాత్రి తమ ప్రయాణముందా?

పంతు—(తలచుకొన్నాడు.)

జగ—పెరిచుకొనుకుంటాను.

పంతు—కూర్చో, చిన్నసంగతి మాట్లాడాలి.

జగ—(వినయంగా క్రిందమార్చుంటాడు)

పంతు—మానాడు లా... రీవేనేడటేమిటి?

జగ—చిత్తం.

పంతు—నిజంగా నమ్మందా ఏమిటి?

జగ—విధిగా వచ్చితిరుకుం దని నానమ్మకం.

పంతు—ఆ టిక్కెట్లు నీ దగ్గరే ఉన్నాయట కాదా?

జగ—చిత్తం!

పంతు—ఆ టిక్కెట్లు అడుగుదామనే ఉండమున్నాను.

జగ—అది అబ్బాయిగారి వండి!

పంతు—అవును! అబ్బాయిగారివని తెలిసే అడుగుతున్నాను.

జగ—అయినకలపుకానిదే నే నెలా గిచ్చదండి!

పంతు—ఏమిటోయి! మహా కాస్త్రోక్తముగా మాట్లాడుతున్నావు? నాకొడుకుటిక్కెట్లు నే నడగజూడదు?

జగ—అడగవచ్చును కానంది, ఒక్కగంట క్రిందటే ఆయన వచ్చి టిక్కెట్లు ఎవరడిగి నా ఇవ్వవద్దో మరీచిరీ చెప్పినారు.

పంతు—పెట్టుబడి నువ్వే పెట్టేవట! నుండగా నాకొడుక్కి నువ్వే పెట్టుబడిపెట్టడము నా కమర్యాదా కాదు!

జగ—న్నేహితుడుకదా అని సహాయంచేసేను.

పంతు—నాకొడుకు నీకున్నేహితుడా? ను మానికొడుకుతో న్నేహం చేసి ఇలాంటి పనులేస్తున్నావా? నీభూతిదళ ఒక్కసారిమానుకో! ఐనో ఒకసారి దృష్టిపాసి! నీతండ్రివాడగ్గర వంటబ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడా? ఆ అభిమానం చేత నిన్ను ఇరవైయో ఏ నుండీ చేరదీసి రిఫీసుచేసి ఉద్యోగమిచ్చి బాగులే నందుకు ఇదా నువ్వే చేసే ఉపకారం?

జగ—తమ రలాగు మాట్లాడడం భావ్యంగా! ఇందులో ఉపకారాని కేముందండి! అబ్బాయి రిమ్మంటే ఈక్షణ్ణ మిచ్చేస్తాను.

పంతు—ఇప్పుడుకొనేభూమి! పదివేలు ఆ చేస్తున్నానుకదా! ఆ అప్పు తీరడ మేలాగో చెప్పు!

జగ—ఆసంగతి తమరూ అబ్బాయిగారూ వ్యర్థించుకోవాలి.

పంతు—అదనంగా ఇరవై వేలీచ్చినవాడి కి తాడట దొర్చాన్యదు! నా కెదురు తిరుగుతాడ తండ్రికి కొడుకు అప్పుడమా? ఈ అదాచేనే అంతా ఎవరికోసమో అనే జ్ఞానంలేదేమి!

జగ—ఆసంగతి తమ రతనికి నచ్చచెప్పాలి.

పంతు—వాడు పెట్టి తెలివి తక్కువ దడ్డ పుత్రులూ ఏమిలేనదే?

జగ—అతను చాలా తెలివైనవాడని నా ప్రాణం.

పంతు—ఈవిషయంమాత్రం వాడిబుర్రకెక్క నీవు వ్యవహారజ్ఞుని మున్నవాడవు కదా? ఒక్క తారోచించు. ఆ టిక్కెట్లు, ఏకాడికో ఏప్రల్లయ

ఎల్లయ్యతో అమ్మని ఆకాస్తా, తగలేనితరువాత చిప్పట్టుకు బయలుదేరుతాడు. నాకు కోరికనుచి నాస్వాతి తంలో వాడికి మాక్కలేకుండా నాయువుల వచ్చినట్లు వినియోగిస్తాను. నాకు క్షూణత వాడికి క్షూణత! నిజంగా వాడు నీకున్న హిక్కుదై నవ్వు వాడి క్రయము కోరిన వాడనియితే అట్టిక్కట్లు నాకిచ్చేసి వాడికిరావలసిన అస్తి వాడికి నిలబెట్టు. తెలిసిందా? అదీ ప్రభుభక్తి.

జగ—(పంతులుముఖం చూస్తూ ఆలోచిస్తాడు)

పంతు—చూడూ! జేబులో ఉన్నాయేమో!

జగ—శేవు! ఇంటిదగ్గర మరచిపోయేను.

పంతు—చప్పునెల్లి తీసుకురా.

జగ—(లేస్తాడు.)

పంతులు—ఇదాగో! నువ్వు వచ్చేదాకా వీధి గుమ్మంలో నిలబడతాను—చప్పునరావాలి.

(ఇద్దరూ మేడదిగి కిందకు వస్తారు.)

(తెరదిశను)

౫ వ రంగం

(దాబావిద పడక కుర్చీలో పంతులు కూర్చుంటాడు. రితుగమ్మ తలవంచుకొని ఎదుట నిలబడుతుంది. కళ్లంటునీళ్లు చిమ్మతాయి.)

పంతు—ఎన్నాళ్లనుంచి తల్లీ, ఈవ్యవహారం?

రమ—(చిక్కిచిక్కి ఏడుస్తూ, తండ్రినొక చూస్తూ జవాబుచెప్పదు)

పంతు—చెప్పవేమి?

రమ—చూడునెల్లయింది.

పంతు—ఏకాడికి వచ్చింది?

రమ—పెల్లి చేసుకోదానికే నిశ్చయించుకొన్నాను.

పంతు—మియిద్దరికీ సమాజేక మేలాగయింది?

రమ—(చిక్కిచిక్కి, తడుతూ) అత్త కోర్కెల్లోకి వచ్చేది. అన్నయ్య పిదప చెప్పేవాడు. మీరు కళ్లబుట్ట గొట్టోయేవారు. సాయంకాలమప్పుడు.

పంతు—ఇంట్లో ఇంకెవరూ ఉండేవారుకారూ?

రమ—వదిగె ఒక్కరే ఉండేది.

పంతు—దానికి తెలుసునా?

రమ—అవిడదగ్గరే మాట్లాడేవాళ్లము. అవిడకు వితుతుని నామామంటే యివ్వుమే.

పంతు—నాఖద్లుండేవారా?

రమ—నాళ్లకీ తెలుసును.

పంతు—అందుచేతనే ఊరంతా ప్రాకిపోయింది ఔరా! దొర్నాస్యదా! చిన్నప్పటినుండి చేరదీసి ప్రయోజకజ్జి చేసినందుకు ఎంతపనిచేసేవురా!

రమ—అతని తప్పులేదు. అతన్ని ఏమీ అనకండి.

పంతు—ఉద్యాసన చెప్పేనేను.

రమ—అతన్ని ఉండనీండి. అశిక్షకూడా నాకే చెప్పండి.

పంతు—నీకూ ఉద్యాసనే. శేపుఉదయం నేను ఊరినుండి వచ్చేలోగా నువ్వు ఇంట్లోంచి దయచేయాలి. తెలిసిందా?

రమ—నునకు మల్లించుకొంటాను; అతన్ని ఉండనీయింది.

పంతు—ఇప్పుడేమిలాభం? అతన్ని పాడుచేసావు. మీమనసులు కలిసేయి ప్రపంచమందరికీ వెల్లడయింది. ఎంతతెలివైనవాడు! అతనినెల్ల ఎంత ప్రాక్టికు వచ్చేది? నాకింద నాఖరికున్నవాడితోనా నీ వికారాలు? ఉదయాని కింట్లో ఉండకుండా లేచిపోతావా?

రమ—అలాగే! (మెల్లగావడిచివళ్లతోకూ ఆగి) నేనుపోయేక అప్రతిష్ట బాగుందా?

పంతు—కొంత మనశ్శాంతి కలుగుతుంది.

రమ—అయితే సంతోషమే! విధిగా లేచిపోతాను.

పంతు—వైర్యం తెచ్చుకొని తలెత్తుకొని బాహుటంగా తిరుగుతావు కాబోలు చేసినపనికి గర్వపడుతూ?

రమ—అపకీర్తిని శిరసా నమిస్తాను.

పంతు—అవకీర్తి నాదీ. ఫలానా గుండరరావు పంతులు పెధవమాతురు ఫలానా గుమాస్తాతో లేచి పోయిందంటే ఆ అప్రతిష్ఠనాదికాదా?

రమ—అవకీర్తి తప్పించడాని కేసుచెయ్యమంటే అది చేస్తాను. నూతిలోపడి ప్రాణాలువిడిచేదా?

పంతు—దోషము ఒప్పుకొన్నాక నువ్వుచేతి వలసిన దేమీలేదు. నూతిలోను గోతిలోనూ పడి కొంప మీదకి తీసుకురాకు.

రమ—దోషమా! నేను దోషి ననలేదే! మీ అవకీర్తి తప్పించడానికి అనవసరమయితే ఏత్యాగమైనా చేస్తానన్నాను. మీకు కనికరంలేదా? మీకు జాలిలేదా? నాకు ఇరవైసే వత్సరాల వయస్సు వచ్చింది. ఇంత కాలమూ మీరుచెప్పినట్లు విని, మీయింటేడు చాకిరి చేస్తున్నానకు సంతోషిస్తున్నారా? నాహృదయమెంత దహించుకుపోతుందో ఆలోచించేరా? అన్నయ్యా, వదినా, సరదాగా ముచ్చట్లాడుకుంటూంటే నామనసు మరిగిపోయేదే!పిల్లడునవ్వుతూ, కేరుతూ ఆడుకుంటూంటే ఒక్కొక్కచేపు కూలంలాగు నాహృదయంలో పాడుమ కొనేదే? మీ ఆచారాలూ, పట్టింపులూ పెట్టుకొని నన్నిక్కడ నిర్బంధించి, పైగా దోషము వాదంటారా?

పంతు—పెళ్లి చేసుకోడమే మంచిది తోస్తే నాక్రింద నాఖరీకున్నగుమాస్తానా దొరికేడు?

రమ—బీదవాడనా? నాకు బీదతనమే యిష్టం. బీదవాళ్లకు చూస్తే నామనసు కరిగిపోతుంది. ఒకళ్ల చేత అన్యాయంగా చాకిరిచేయించుకోకుండా వాళ్లుస్వయంగా కష్టపడితింటారు. అందులో బ్రహ్మానంద మున్నది. అతన్ని నేను, నన్ను అతడు ఈశ్వరసాక్షిగా ప్రేమించిన తిరువాత, ఇంక బీదతనంతోను, గొప్పతనంతోను సంబంధం లేదు. నన్ను ఇంట్లోంచిపొమ్మన్నారు నాకు మహానందమయింది ఇన్నాళ్లు ఈచెరలోఉండి, దొంగతనంగా మాట్లాడుకుంటూ, ప్రేమా అభిమానమూ లేని మీకుచాకిరి చేస్తూ, ప్రజలకి భయపడి తలవంచుకుంటూ, ఘోరపరక మనుభవించేను. ఈచెరనుండి విముక్తి చేసినందుకు పదివేల నమస్కారాలు.

(తొందరగా క్రిందికి దిగిపోతుంది. పంతులు నిశ్చేష్టుడయి కుర్చీలో వెనక్కి కూలబడతాడు.)

(తెరదిగును)

మ రంగం

(రాత్రి 9½ గంటలయింది పంతులు ఊరికివెళ్లేడు. కామేశ్వరమ్మ ఎక్కడో నిద్రపోతూంది. వసంతంగదిలో రమణమ్మ పెట్టి నిద్రపోతూంది. చంద్రమ్మ ఆమెదగ్గర కూర్చోంది.)

చంద్ర—చదినా! వెళ్లక తప్పమా?

రమ—ఉదయానికి ఆయన ఇంటికి వచ్చేస్తా! నేను కంటికి కనబడకూడదు. నాపేరు ఈయింట్లో వినబడకూడదు.

చంద్ర—అబ్బ! ఆమాటలు చెప్పకమ్మా! నా కేసుపు విస్తుంది.

రమ—ఈప్రపంచంలో ఈప్రాణిమీద ఏమూ! మేనా జాలికలదానవు నువ్వొక్కరైతేకనబడ్డావు.

చంద్ర—నేనెలాగ ఉండడం ఈయింట్లో? ఇలా మీద నాకు యమయాతనే.

రమ—అలా విచారింపక పోలే, ఈ చెర నాకి తప్పిందనీ, ఈ అరవచాకిరిలు తప్పిపోయాయనీ, ఎప్పుడ అనికాశం చిక్కుతుంది ఎప్పుడు మాట్లాడుతానని, పంప్రాణాలు అతనిమీద పెట్టుకొని, బరువెక్కినహృదయంతో అతనికోసం ఎదురుమానేకోజాలు గడచేతు! నువ్వు ఆనుభవిస్తూన్న సంసారకుఖంంలో నేనుకూడా కొంత స్వేచ్ఛగా ఆనుభవింప వచ్చుననీ సంతోషించకూడదా? కుఖజీవనం చేతులావుతూ పిలుస్తూ ఇంకా విచార మొందుకు వదినా?

జగన్నాథం—(వైసుంది) వసంతం గారూ! అనికే!

రమణ—(తొందరగా గది వెలుపలికివచ్చి) న్నాథం!

జగ—మీ అన్నగారున్నారా?

చంద్ర—(గదిగుమ్మములో నిలబడి) భోజనంచేసి వీధిలోకి వెళ్లారు. ఇచ్చే వేళయింది.

జగ—అయినతో అత్యవసరంగా మాట్లాడాలి.

చంద్ర—చెప్పమంటే ఇంటికిరాగానే చెప్పతాను.

జగ—అయినతో స్వయంగా చెప్పనలసిన విషయం.

రమ—(జగన్నాథం నేలంపట్టుకొని) నాతో చెప్పనలసిన దేదీలేదు?

జగ—మనం చెప్పకొనేవి నేన్నాళ్లక్రిందటే చెప్పుకున్నాము.

రమ—నీకు పని తీ నేసారటకాదూ?

జగ—పనిలోనుంచి తగిలేసారను. పదేళ్లనుండి చేస్తూన్న నేవ! ఒక్కతగిలంబో ముగిసిపోయింది.

రమ—లేదు, మళ్లంపిలుస్తారు. నువ్వులేనిదే అయిన పనిసాగదే?

జగ—వట్టిమాట! ఆలోచించి నిర్విఘాతాభిప్రాయంతో చేసినపనే. ఆయనచేసినది వ్యాయమైనదని కూడా నమ్మకం.

రమ—మనిద్దరికీ అయోచితంగా స్వేచ్ఛాచానం చేసారు

జగ—అంటే.

రమ—ఉదయంలోగా నన్ను కూడా అంటించి పొమ్మన్నారు. మనసంగతి అయినకీ తెలిసింది.

జగ—అనుమానం వదిలిపోయిందీ? అయినా నన్నొక్కడినే పొమ్మనవలసినదే?

రమ—అదే ఆయనచేసిన ఉపకారం ఇకమీద ఏజంకూ లేకుండా స్వేచ్ఛగా ప్రతకమన్నారు.

జగ—దైవానుగ్రహమది. పదిసంవత్సరాలనుండి చేస్తూన్న నేవ, చూసేవా, ఒక్కతగిలంబో.

రమ—ఏ వీడ రేనా నెత్తిమీదపెట్టి తీసుకొంటాడు. చేతిలో పని ఉన్నవాడవు నీకేమిభయం?

జగ—ఈనేవ ఇంకచెయ్యకు. పనిమానిపించినా ఆయనే నాకు యజమాని. అంద్రాఇళ్ళురెక్కడపెసేలో

ఏజంటుగా క్రమేణాను. అందాకా దగ్గర చెందువందలున్నాయికదా, కాలక్షేపానికి? ఆరునెలలగ్రాసం.

(ఏసంతరాగా రమణమ్మ గదిలోకి వెళ్లిపోతుంది)

వసం—ఏమోయి, ఇలాంటప్పుడు ఇచ్చేవు?

జగ—తొందరగా మాట్లాడాలని.(కొంచెందూరం వెళ్లి) మీనాన్నగారికి టిక్కెట్లు ఇచ్చేసాను.

వసం—నిజంగా?

జగ—నిజంగానే.

వసం—పోవోయి! నీహస్త్యాల కెక్కడికి?

జగ—హస్త్యం కాదు, నిజమే.

వసం—నువ్వొచ్చేవంటే నేను నమ్ముతాను?

జగ—ఈశ్వరసాక్షిగా చెబుతున్నాను. ఇవారే సాక్షాత్తమే ఇచ్చేసాను.

వసం—ఆయన బలవంక పెట్టేదా, నువ్వే ఇచ్చేసావా?

జగ—నేనే ఇచ్చేసాను—ఇప్పుడమే కుంచిననీ తోచి.

వసం—ఏమిటి?

జగ—మీమేలుకొసమే.

వసం—పోవోయి—ఇంకా మాట్లాడుతా వేమిటి?

(రమణమ్మ—ఇది నెగారికి నమస్కరించి, చిన్న పెట్టె చేతిలోపట్టుకొని సన్నసన్నంగా వీధిలోకి నడుస్తుంది. జగన్నాథం కనిపెడతాడు.)

వసం—మిత్రద్రోహం చేస్తావు కాదూ? నువ్వు, ఆయనా కలిసి నన్ను మోసంచేసి ఆ డబ్బు కంచుకు తింటారా? నీ కొక్క దమ్మిడీ ముట్టుదుకుమా!

జగ—నా స్వలాభంకోసం కాదు. కేవలం నీ మేజుకోసం, ఆప్రకారం చేయకపోవడం పాపమనితోచి.

వసం—ఛీ! నీముగం చూడకూడదు. పెద్దపెద్ద సంజాయగీ లిస్తా వేమిటి? పో నాయెదుటకుంచి పో! ఇంక నీతో మాట్లాడకు.

జగ—నామాధానం విన్నార కారు. నిజం తెలిసేక మీరే విచారిస్తారు. (నిష్క్రమిస్తాడు.)

2 వ రంగం

(వసంతం లొందరగా మేడమెట్లెక్కి తండ్రి గదిలోకి వెళతాడు. చంద్రమ్మ వెంటబడుతుంది. వసంతం తండ్రిపేలిలుసారుగు బలవంతంగా ఊడలాగి, తాళాలు తీసి ఇనపపెట్టి తీస్తాడు.)

చంద్ర—వద్దునుమండీ! ఆయనడబ్బు ముట్టుకో వద్దు.

వసం—నీకు తెలియకపోలే ఊరుకో. నాకు వచ్చేడబ్బు ఆయన కాజేసాడు కాదూ? (నోట్లకట్ట తీసి, లెక్కపెట్టి) సరిగ్గా పదివేలరూపాయలున్నాయి. నా టిక్కెట్లు ఖరీదులో సగం వచ్చింది. సానీ, ఎక్కడై కక్కడై లాభం.

చంద్ర—నామాట వినరూ? ఉంచేసుండి

వసం—(ఉత్తరం వ్రాస్తూ, నా డ్రాయింగు పుస్తకాలూ బొమ్మలూ ఉన్న చిన్నపెట్టె తీసుకురా.

(చంద్రమ్మ లొందరగా క్రిందికి వెళ్లి పెట్టె తెచ్చి)

చంద్ర—నీ నెప్పుడూ మిమ్మల నేదీకోరలేదు. ఈ ఒక్కమాటా వినరూ?

వసం—నువ్వు నోరు మూసుకుంటావా లేదా?

చంద్ర—ఎలాగ నోరు మూసుకుంటాను? మన పిల్లాడిమొహం చూడండి; అల్లరిపడకండి.

వసం—ఈ డబ్బు నాది. నా టిక్కెట్లుఖరీదు అతినివ్వు ఈవిధంగా రాబట్టుకుని భగవంతుడు చెప్పేడు. ఇది దొంగతనం కాదు. నాహక్కు. తనకు హక్కులేని నా టిక్కెట్లు అవతారింపడ చేత ఆయన చేసినదే దొంగపని. తెలిసినా?

చంద్ర—అయితే నామాట వినరూ? అల్లరి పడతారా?

వసం—ఈరాత్రి ఒంటిగంటలైలులో ప్రయాణం. ఈ అస్వంత్రతేవసం ఇనాళతో సరి. ఇకమీన నేర్వచ్చు, స్వంత్రతాను.

చంద్ర—వద్దునుమండీ! చాలాదిక్కులు సంభవిస్తాయి. నాళ్లతోపాటు మనమూ నలుగురి నోళ్లలోనూ పడితాము. అబ్రాహ్మాడికి గుండె బారిపోతుంది, ఈడబ్బు కూడా తగిలే.

వసం—నీకు బోధపడకపోలే నోరు మూసుకు ఊరుకో. పదివేలరూపాయలూ, స్వంత్రతేవసం : ఇంకా బోధపడదూ?

చంద్ర—ఇక్కడే కనిపెట్టుకుంటే అంతకు పదిం తలు లాభిస్తుండే!

వసం—అస్వంత్రతతో లక్షరూపాయలకంటే, స్వంత్రతతో పదివేల నయం.

చంద్ర—జగన్నాథాన్ని పనిలోంచి తీసేసేరు. రమణమ్మను ఇంట్లోంచి పొమ్మన్నార. మీరుకూడా వెళ్లిపోలే ఇంకా ఆయన బ్రతకడ మెలాగ?

వసం—నువ్వుకూడా నాతో వచ్చేస్తే మరీనేర్వచ్చు గా ఉంటాడు.

చంద్ర—అపవీత్రుడవు తీసుకొని రమ్మంటారా?

వసం—అయితే నీ యిష్టము వచ్చినప్పుడు రా. ఈలాగా తగిలేస్తే నీవుట్టింటికి వెళ్లు (ఉత్తరం పేచీలు మీదనుంచి, చిన్నపెట్టె పట్టుకొని బయటదేరుతాడు.)

చంద్ర—ఇప్పుడే వెళ్ళడం? సామానో?

వసం—త్రోవలో కాచిపినంత సామాను కొనుక్కో వచ్చును. ఉత్తరాలమాత్రం వ్రాస్తావుండు.

చంద్ర—డబ్బు బహువాగ్రత్ర నుమండీ! మీకు చాలా అశ్రద్ధ. (చంద్రమ్మ వీధి నుమ్మందాకా వెళ్లి దిగి తెట్టగా వసంతం వెళతాడు.)

—గోవిందయం

ప్రకాశం - 02/02/2024

౮ వ రంగము

(మరునాటి ఉదయం ౮ గంటలకి. పంతులు ఊరినుండి వచ్చి మేడమిడికి వెళ్ళాడు. చంద్రమ్మ, కామేశ్వరమ్మ మేడకి గదిగట్టుతో నిలబడతారు.)

పంతు—(టేబిలుమీద ఉత్తరం చదువుకొని) ఇంట్లోంచి లేచి వెళ్లిపోయేదూ!

చంద్ర—రాత్రి వెళ్లిపోయేదూ.

పంతు—ఎక్కడికి?

చంద్ర—ఏమో, చెప్పలేదు

పంతు—ఇదేమిటి, ఇంకపెట్టె తీసున్నాది?

చంద్ర—ఇంకపెట్టెలో రూపాయలు తీసుకున్నాను.

పంతు—ఎన్ని?

చంద్ర—పదివేలు.

పంతు—అ! పదివేలూనా? ఓరిదార్భాగ్యుడా? నువ్వుకూడా పోలేక పోయేవూ, నాడితోపాటు! పికాచంలాగు నువ్వెందు కున్నావు?

చంద్ర—నేను వెళ్లదలచుకోలేదు.

పంతు—ఏమిటి చేశాడం? సారీను వాళ్లకు చెప్పదామనుకున్నా ఎక్కడికి వెళ్లాడో తెలియదు. ఎన్ని ఊళ్లకని టెలిగ్రాములివ్వడం?

కామేశ్వర—దారుణం. రాత్రికి రాత్రే రూపాయలు తీసుకొని ఇంట్లోంచి వెళ్లిపోయేడట. నామో తెలియలేదు.

పంతు—ముగదూ, పెళ్లాం కలిసే చేసాడు; ఎందుకు తెలియనివ్తారు?

చంద్ర—నీకు వద్దని చాలా బ్రతిమానేను.

పంతు—బుద్ధిమంతురాలవనీ! ఇట్టే దాధూమి ఎలాగు కొనడం? పురోజీహదా ఏదావును, అయిదు ప్రతిదల్లు, అదాల్లున్నావ్వి. (కొంతసేపాలోంచి)

పాపీలే! కాగలకార్యం గంధర్వలే తీర్చుకు. స్వామిగారి హక్కు లేకుండా చేయాలని తలుచు

కున్నాను. ఆ అభిప్రాయం వాడే బలపరుచుకున్నాడు, నేనుమాత్రం సుఖపడలేనా? నేనూ అప్పులుచేసి తగలేస్తాను. ఈఆస్తుతా ఎవడో కొనుక్కొని అనుభవిస్తాడు.

చంద్ర—నేనొక్కమాట చెప్పేదా? ఇంతకాలం ఎప్పుడూ మీయెదుటబడి మాట్లాడలేదు. ఇవారే చెప్పలేలుచుకొన్నాను.

పంతు—అయితే ఏదో కొంప ములిగింది.

చంద్ర—(మాట్లాడడు.)

పంతు—చెప్పేదో! పెద్దదిక్కువి చెపతానంటున్నావు.

చంద్ర—ఇన్నా స్కూమికొము సుఖంగా గడిచిపోయింది. ఇప్పుడాదికే మారిపోయింది రమణమ్మ ఇంటిలోనుంచి వెళ్లిపోయింది. మరి రానుకదా! మికొడుకు వెళ్లిపోయేడు; మరి రానుకదా! మికొ కుటుంబసౌఖ్యమేముంది?

పంతు—కుటుంబసౌఖ్యం భార్యతోనేపోయింది.

చంద్ర—మీరు కన్యపడి పోగుచేసిన ఆస్తి మీకు నుకుకొచ్చినట్లూ ఖర్చుచేసినా, ఇంకొకరు కొనుక్కున్నా మరొకడిపేరు మోసుకొంటుంది కాని మీ కేరూ ఊరూ ఉండదుకదా! పెంకాంకురం మీ మనుమ జొక్కడున్నాడు. వాడిమొగం చూసి ఆలోచించుకొండి. ఒక్కపదేళ్ల పాటు నేను సంతోషించి, అటుపైని మీయిష్టము వచ్చినట్లు చేసుకోదానికి మీకు ఒప్పుచెప్పతాను.

పంతు—నీకుకూడా లోటు లేకుండా కాలక్షేప చువుతుంది.

చంద్ర—ఇంట్లో చాకిరీచేసేమనిషి మీకుబిడ్డవుంది కాదు—నా చాకిరీని, నా కొడుకుని మీ ఆస్తికోసం అమ్ముతున్నా ననుకొండి.

పంతు—ఇదొక చేరమా? నీకు ఖరీదు పుచ్చుకోడవు దురుద్దేశమే కలిగిందీ? సరే, కానుంది వెళ్లు.

౯వ రంగము

(కాక ౧౦ వ తేది మధ్యాహ్నం ౩ గం. మేడమిద లాటరీకిక్లు మూత్తూ పంతులు పంక కుర్చీలో కూర్చుంటాడు. కామేశ్వరమ్మ వసంకం కొడుకుని ఒడిలో కూర్చో బెట్టుకొని ఆడిస్తూ కూర్చుంటుంది.)

పంతులు—Draws—June 7th. Races on 9th. Results to be published on 10th—ఇవారే పనోతారీఫే?

(నాళి రొకడు పరుగెత్తి చచ్చి వార్తాపత్రిక ఇస్తాడు.)

(పంతులు ఆశ్రమంలో కాగితాలు తిరగేస్తాడు వేళ్లు నిలుకత్తూ ఉంటాయి.)

పంతు—గచ్చిననుర్రమిదా? బొమ్మలో బాగానే ఉంది! (చూసినకాగితమే చూస్తూఉంటాడు. మొగం క్రమంగా తెల్ల బారతూ ఉంటుంది)

కామే—ఏమయింది చెప్పా!

పంతు—కోర్కొతిమం కొంప ముంచింది.

కామే—అ!

పంతు—ఎంత మోసగాడును, వీడికోర్కొతిమన్నీ నమ్మి!

(నాళిరు తెలిగ్రాము ఇవ్వగా పంతులు చదువుతాడు.)

Safe. Lottery failed; condolences.

Vasantam.

కామే—అ దక్కడ నుంచి?

పంతు—అబ్బాయిగారు ఢిల్లీలో కలాసాగా ఉన్నారట! లాటరీ తప్పివందుకు విచారస్తున్నావని నన్ను కలకారంచేస్తూ తెలిగ్రాము.

కామే—ఏమి వీడిదారుణం?

పంతు—(కుర్చీలో నుండి లేచి) వీడి పెళ్లాన్ని కూడా ఇంట్లోంచి తగిలేస్తేగాని వీడికి తెనులరాగదు. లేక పోనీ ఆడబ్బుకూడా తగిలేసి మళ్లా ఇంటిమీద వచ్చి పడతాడు.

కామే—ఇద్దరు, ఇద్దరు. నామాట విను. అయిందేనో అయింది. తిన్నవాడు పంయినాడు కాదా? వీడిమొహం చూడూ! నీమనుషుణ్ణి చూడూ! వీరిని తగిలేయడానికి నీచేతు లెలాగ వస్తాయి.

పంతు—(తిగిళ్ళపైతో మనుషుడివైపు చూసి) ఇంత బ్రహ్మ బ్రతికి ఆఖరికి వీడికి లొంగలనిపించిందా?

(కుర్చీలో కూలబడతాడు. కామేశ్వరమ్మ మనసు మడిచి పంతులు ఒడిలో కూర్చోబెట్టుతుంది.)

(తెర దిగును.)

సమాప్తము.

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయుడి త్రైరములు మొదలయినవానియందు తమ 'చందాదారు' సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యేక త్రైరములు మొదలయిన వరులను జరుపజాలము. చందాదారుల సంఖ్య భారతి కవరు కాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది. చందాదారులకు భారతి ౧౦-వ తేది లోపల అందకపోయిన యెడల నెంటునే తపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము.

మేనేజరు, 'భారతి.'

గమనాయానమునక హయంబు లొరగెం; గంపించె జెక్కెంబు; క
ర్దమనిర్మగ్నము లామెఁ జక్రములు; చేరకలేదు గమ్యస్థలం
బు; మహిం జుట్టెను జీకటుల్; రథము నో మూఁ పొత్తి పై కత్తెగఁ
గుమిగూడించవె పుత్రరత్నముల; మోకుల్ పట్టెగఁ మాతలో.

తలుపుం దీయుమ, బాలభానురుచి నిద్రాశయ్య వెల్లించి నీ
తలఁపుక పుల్లజ్జలేజపుంజకళలక దర్పింపఁ జేయంగ; రా
త్రుల వర్షాగమలక్ష్మీ దీర్ఘములుగాఁ దోపించునే కాని, యు
జ్వలచండార్కరప్రచారముల నావంజాలునే మాతలో.

తరుణార్కుం డిదె వచ్చువాడు; తమముల్ తల్లండీ; పొల్పేదెమీ
హరువుల్ నాఁగ వచించు శుక్రునటు దివ్యాదేశహోమాగ్ని యీ
తరుణాబంధుఁ ద్వదీయపుత్రహృదయాంతర్వర్తియై శోభితెఁగ;
సరగక స్వాప్నికపంథముల్ చొలఁగి స్వేచ్ఛక మేలుకో మాతలో.

ఆకుల్ ద్రుంచియు, దీవలం జదిపి, యా యావాఁముం బూడ్చి, పై
పోక ల్యాపఁగ నల్లు దించియు, నెటుల్ పొక్కించియుం, గ్రొంబువుల్
రాకల్ మాపున మోకలం దెవఁడుఁ జైత్రశ్రీ విశేషింప, నా
యాకాలంబున కవ్వ గూడు ననివార్యప్రాప్తమై మాతలో.

ప్రిదులక ధూమయుతాగ్ని పర్వతము, దిగ్వేదండకన్దోత్థ భీ
ప్రద ఝంఝానిల మట్టె వీవఁ, దటఘర్నస్ఫూర్తి సంభోధి శుం
భదనంతోర్మికరాశదంష్ట్రుల ధరక భవీంప నెవ్వారు కా
విది యా నం చెడు రొడ్డు వారు విలయంబే కోరుచుక మాతలో.

ఏకలవ్యుడు

ద్యాల
యం

విద్యార్థ నారసింహశాస్త్రి గారు శమోడు సంఖ్య. 025.....

తేది. 24-10-86.....

పూర్వకాలంలో హిరణ్యకుడనే యెఱుకల రాజుండేవాడు. అతనికి ఏకలవ్యుడను ముద్దులకొడుకు ఒకడు ఉన్నాడు. ఆకుఱ్ఱవాడికి విద్యంటే చాలా యిష్టం. అందులోను విలు విద్యంటే మరీ యిష్టం.

వెళ్లి తనకు విలువిద్య నేర్పు డని చిన్ని చేతులు జోడించి ఆ గురువుగార్ని కోరెను. గురువు ఆ బాబుని కోర్కె నీర్పలేదు. మేము క్షత్రియులపిల్లలకే గాని మీవంటి యెఱుకలకు మొరకులకు జదువు చెప్పేవారం గాము —

ఆ కాలంలో కౌరవపాండవులకు ద్రోణుడు చదువు చెప్పుచున్నా డని యీ బాలుడు విని, తండ్రితో గూడి పయనమై

అని యేమేమో నిష్ఠురంగా పోట్లాడినట్లు మాట్లాడి పొమ్మన్నాడు. దానితో, పాపం, తండ్రి కొడుకులు సిగ్గుపడి యింటికి వచ్చేవారు.

తర్వాత ఏకలవ్యుడు మాత్రం నిరుత్సాహంపడక ఏవిధంగానైనా విలువిద్య సాధించాలని గట్టిపట్టు పట్టాడు. చెప్పేవారు లేరు, ఎలా వస్తుంది? పిమ్మట ఆచిన్న బాలుడు ఒక వుపాయం పన్నుకొన్నాడు. గురువు మనకు లేకపోవడం ఎందుకు? గురువును మనమే చేసికొందాం. అని రేగటి మట్టితో తల, కాళ్లు చేతులు మొదలయిన అవయవాల పెట్టి ద్రోణుని విగ్రహం తయార చేసి దాన్ని ద్రోణునిగానే భావిస్తూ విలువిద్య ఆరంభం చేసేప్పటి అాని కండులో గొప్పకత్తి కుడి రింది. యీ సాధన దినముల్లో ద్రోణశిష్యులకు అతనికి సమావేశ

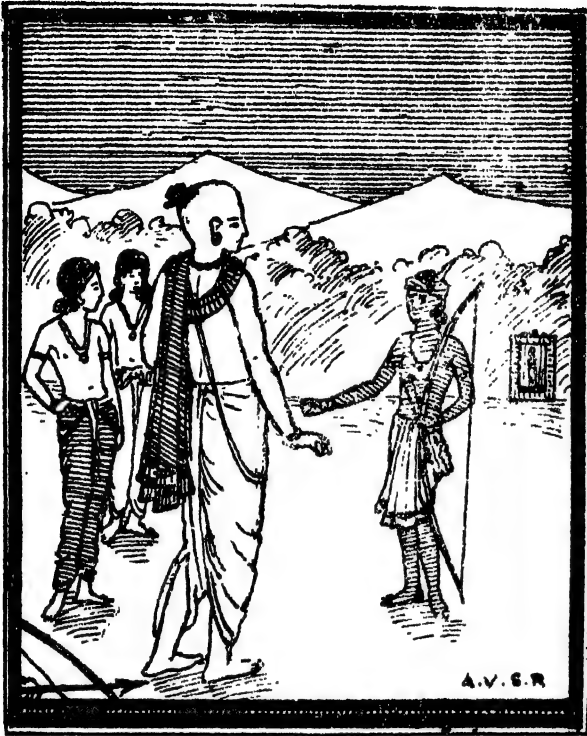

కూడా ఆ అడవిలోనే జరిగింది. అసలు ద్రోణాచార్యుని దగ్గర చదివే విద్యార్థులు ఖట్టిద్రోణాచార్య దగ్గర చదివే మన ఏకలవ్యునికి ఉప్పుకు ఊరగాయికి కూడా కాకుండా పోయారు. అప్పుడందులో అర్జును డనేవాడు మన యెరుక బాలుని ఊరు, పేరు, గుట్టు, మట్టు అన్ని తెలిసి కొని ఆచార్యుని దగ్గర కెళ్లి గోలయెత్తాడు.

ఎవరు నేర్పించేనే శబ్దవేధి బాగాలు వేయడం నేర్చుకొన్నా ననే గర్వం గురువు పోకుండానే విలువద్య నేర్చుకున్న యెఱుకపిల్ల వాని చూచేప్పుడికి వానికి ఎక్కడి దక్కడ ఎగిరి పోయింది. అప్పు డాచార్యులవారు కూడా

ఆశ్చర్యపడి అర్జునుడు వగయిరా కొందరు విద్యార్థులతో ఆ బాలుని చూడ వచ్చాడు. అది తెలిసి యేకలవ్యుడు ఎదురుగుండా వెళ్లి తనవూరూ పేరూ జెప్పి మీకు శిష్యుడనని చెప్పి దణ్ణంపెట్టాడు. అందుపయి ద్రోణాచార్యుడు నాకు గురదక్షిణ యివ్వా లంటూ ఆరంభించాడు. “మొదట చదువు చెప్పమన్నప్పుడు వల్లగాదని తోనే శాము; తెలివితేటలచేత తనంతట తాను పైకి వచ్చి మన పేరు చెప్పకుంటోంటే విశ్వాసానికి సంతోషించాలిగాని యిది తగునా?” అని ఆయన ఆలోచించలేదు. ఏలాగైనా ఆ కుఱ్ఱవాణ్ణి అడుక్కు దొక్కాలనే ఆలోచించాడు. యీ

యన ఆలోచన ఇది గాని బాలుడు నిర్మల భావంతోనే వుండి, “బాబూ, మీకు గురుదక్షిణ యివ్వడమంటే నాకు చాలా యిష్టం. నాకు రాజ్యం వుంది, భూము లున్నాయి, బుట్టలున్నాయి, పరిచారకు లున్నారు; ఇంకా యేమీమో వున్నాయి. మీ కేమి కావాలో కోరుకోండి. కావాలన్న దిస్తా” నని కుఱ్ఱవాడు నవ్వుమొగంతో చెప్పేసరికి ఆచార్యుడు తగుదు నమ్మా అని మరేమీ అడుగక ఆ బాలుని కుడిచేతి బొటన వేలు కోరెను. మరెవడైనా అయితే అతనిని అప్పు డేమన్నా అనవలసిందే కాని ఏకలవ్యుడు ఏమీ అనలేదు. తిసికొమ్మని

ప్రేలుమాత్రం ముందర పెట్టాడు. గురువు ఆ ప్రేలు నరికి ఖిసి కొన్నాడు.

దానితో ఏకలవ్యుడు విలు కాండ్రలో ముందరకు రాలేడు. ఆచార్యుడు మంచివారిలో ముంద రకు రాలేడు.

శివసముద్రము

శ ర్మ

౧

అ నేకవందల సంవత్సరాలికి పూర్వం ఒక రాజు వుండేవాడు. అతని పేరు గంగ రాజు. అతను శివసముద్రము (క్వీషము) లో కావేరిజలపాతిమువద్ద ఒక నగరాన్ని నిర్మించి దాన్ని రాజధానిగా చేసికోవాలనుకొన్నాడు. స్థలదేవతను అనుజ్ఞ కోసం ఆరాధించాడు. దేవత కలలో కనపడి యిట్లా అంది: 'ఓ రాజా! రేపు మీరు అంతా తయారుచేసుకొని సిద్ధంగా

వుండండి. అప్పుడు ఒకశంఖధ్వని వినపడుతుంటే వెంటనే శంఖస్థాపన చెయ్యండి' అని. మరా డంతా తయారు చేసుకొని రాజు సిద్ధం వున్నాడు. దా రేపాతున్న బిచ్చగా డోకడు శంఖాన్ని పూరించాడు. అదే అనుజ్ఞాసూచి మైన ధ్వని అనుకొని శంఖస్థాపన చేశారు. దేవతకు కోపం వచ్చింది. కట్టబోయే న స్థలదేవత యొక్క ఆగ్రహానికి గురి అయి తరువాత అనుజ్ఞాసూచకమైన ధ్వని అయింది. రాజుగారు భయపడ్డాడు.

స్థల దేవతకు ఆరాధించాడు. ప్రత్యక్షమయింది. తస్మాత్తుమించమని మొత్తుకున్నాడు. దేవత మనస్సు కొద్దిగా కరిగింది. 'మూడు తరాల వరకూ బాగానే వుంటుంది. తర్వాత నాడు పడుతుంది' అని చెప్పి అంతర్హితురాలయింది. గంగరాజు హాయిగా పరిపాలించాడు తన రాజ్యాన్ని. అతనిమరణానంతరం అతనికొడుకు నందిరాజు రాజ్యానికి వచ్చాడు.

2

కొత్తరాజు చాలా రాజ్యాలు సంపాదించాడు. రాజ్యాన్ని తన కొడుక్కి అప్పగించాడు. తాను అలంకరించుకొని తన గుడ్డూన్నెక్కి బయలుదేరాడు, జలపాతం వైపుకు. భార్యకూడా వస్తానని వెంటపడింది. భార్యను కూడా అలంకరించుకొని రమ్మన్నాడు, పెళ్లికి వెడుతున్నట్టు. భార్య అలంకరించుకొని వచ్చిన తర్వాత ఇద్దరూ కలసి బయలుదేరారు. అశ్వానికి గంఠలు కట్టి, జలపాతం వైపుకు పరుగెత్తించారు.

* * * *

3

తర్వాత నందిరాజు కొడుకు రెండవ గంగరాజు రాజ్యానికి వచ్చాడు. శివధనుస్సును ఎవ్వరూ సంధించ లేక పోయేవారట. అట్లాగే రెండవ గంగరాజు యొక్క ధనుస్సును కూడా ఎవ్వరూ వంచలేక పోయేవారు— ఇది చెప్పితే చాలు అతనికి ర్తివిషయంలో. నగరానికి చాలా మాన్యతని ప్రసాదించాడు. భవోపేతంగా రాజ్యాన్ని పాలించాడు. తన కింద వున్న యిద్దరు రాజులకు తనయిద్దరు గాతుళ్లనూ ఇచ్చి పిల్లిచేశాడు. ఈపిల్లలికి ర్వం ఎక్కువ. వారు తమ నాయనగారి భవమంతా వర్ణించి చెప్పి తమ భర్తల్ని

కూడా అంత వైభవాన్ని సంపాదించుకోమని చెప్పి బాధించేవాళ్లు.

ఆరాజు లిద్దరూ కలసి తమ మామగార్ని చంపే సెయ్యాలని ఆలోచించుకొన్నారు.

వాళ్ల సైన్యమంతా పోగు చేసుకొని బయలుదేరారు శివసముద్రానికి. పన్నెండేళ్లు కాచారు. కోటలో ప్రవేశించటానికి సాధ్యం కాలేదు. చివరికి విసిగి వేసరిల్లి ప్రధానమంత్రికి లంచ మిచ్చారు. ఆ విశ్వాసఘాతకుడు కోట వద్ద ఉండే కాపలావార్ని తొలగించాడు. దివాణంలోకి వెళ్లి రాజుగారితో చదరంగం ఆడటం మొదలు పెట్టాడు. కొంత సేపటికి వాకిట్లో వివిధములయిన ధ్వజాలు వినిపించాయి. రాజుగారు 'అదేమిటి?' అని ప్రశ్నించారు. 'పిల్లలు ఆడుకొంటున్నారు' అని ఆ విశ్వాసఘాతకుడు జవాబిచ్చాడు. వెంటనే ద్వారానికి కట్టి ఉన్న తెరగుడ్డలు తొలగింపబడ్డాయి. ఆయుధపాణులయిన సైనికులు లోపల ప్రవేశించారు. వెంటనే ఒరలోంచి కత్తి తీసి చేత బట్టుకొని అంతఃపురంలోకి పరిగెత్తుకొని వెళ్ళాడు. భార్యల్ని పిల్లల్ని చంపి మళ్ళా వచ్చాడు శత్రువుల్ని ఎదిరించటానికి. వారితో పోట్లాడి వీరస్వర్గమునకు దారి పట్టాడు. కూతుళ్లు వచ్చి తండ్రిశవాన్ని చూశారు. నిలవ లేకపోయారు. జలపాతం వైపుకు దారితీసారు. తమ తాత చేసినపనే చేశారు! జలపాతం దగ్గర కెళ్లి, అగాధమైన జలపాతంలో పడి ప్రాణాలు వదిలేసారు.

ఇదంతా చూసి ప్రజలు మూటా ముల్లే కట్టి బయలుదేరారు, ధనమంతా తీసికొని, ఆ ప్రదేశాన్ని విడిచేసి.

ఇట్లా ఆ పట్టణం అప్రతిహతమైన స్థల దేవతకావాలికి గురిఅయి పాడుపడిపోయింది.

(శ్రుతివీధి) — ప్రణయతరంగము

౧

చలవిలోలలోచనలఁ జంపఁ దలంచిన మృత్యుమూర్తులో
విపులకృపాంబురాశి యగు వెన్నుని తిన్నని సోగ కన్నులో
యపుడె వికాస మందిన నవాంబురుహంబులువోలె దోచి న
న్నెపు డడలించుచున్నవి కదే సఖులార! యిఁకేమి నేయునున్.

౨

నెచ్చెలులార! నన్నిటులు నింద యొనర్చుచు బాధ పెట్టఁగా
వచ్చిన నేమి మీకు! సురవల్లియొ కాక తదంకురాగ్రమో
ముచ్చిలి వెన్న దిన్న యల ముద్దులకృష్ణుని దివ్యనాసయో
యిచ్చును దోచి దీక్షితి యేపున న న్నుడికించుచుండఁగాన్.

౩

పగడమో వింతెఫలమొ నాపాపఫలమొ, తెలియకున్నది; మాహనజలదమూర్తి
యధరవింబమెల్లడలఁబ్రత్యక్షమగుచు, బ్రాణము నేచుచున్న దో పడఁతులార

౪

అనదల నదల్చు నీలశరాసనములొ, అలరు విల్తుని యిక్కుశరాసనములొ
స్మరగురుని భూలతావిలాసము లదేమొ, కాని నన్నే చుచున్న వోకాంతలార

౫

కొనగోటన్ గిరిఁ దాల్చి పొల్చు మురళీగోపాలు చిర్నవృత్తలో
నునుముత్యాలసరంబులో, విశదకాంతుల్ దోపఁగా నిల్కడం
గని చూపట్టుమెఱుంగులో యెఱుంగ; నన్ బాధించి వేధించెడిన్
మనఁగాఁ జూలను తల్లులార! యిఁక నన్ మన్నించి వీడ్కొల్పరే!

౬

ఎలమిని గోరుకాంతలకీ, నీసున దూరుఖలాళికిన్ భ్రమం
గొలిపి వెలుంగుచున్ మకరకుండలలీలలఁ గ్రాలుపల్లవం
బులొ? ఫణిరాజతల్పునవమోహనకుండలకాంతులీనునీ
నులొ? కనుదోయి నాఁగి మది నొవ్వఁగ నెవ్వఁగ గూర్పుచుండెనే!

౭

అదె కన్గొ మృనఃజాలఁ గాని చెలువా! యధేందురుద్దాలమో?
హృది నాసిం చెడివారి పాలిటి విషోద్రక్తపథీమూలమో?
నుదతీమోహనుఁ డౌచతుర్భుజుని కస్తూరీస్ఫురత్ఫలమో?
మదిలోఁ దోచి, విరాళి నేచి యలయింపం జూచు నేమందునే!

౮

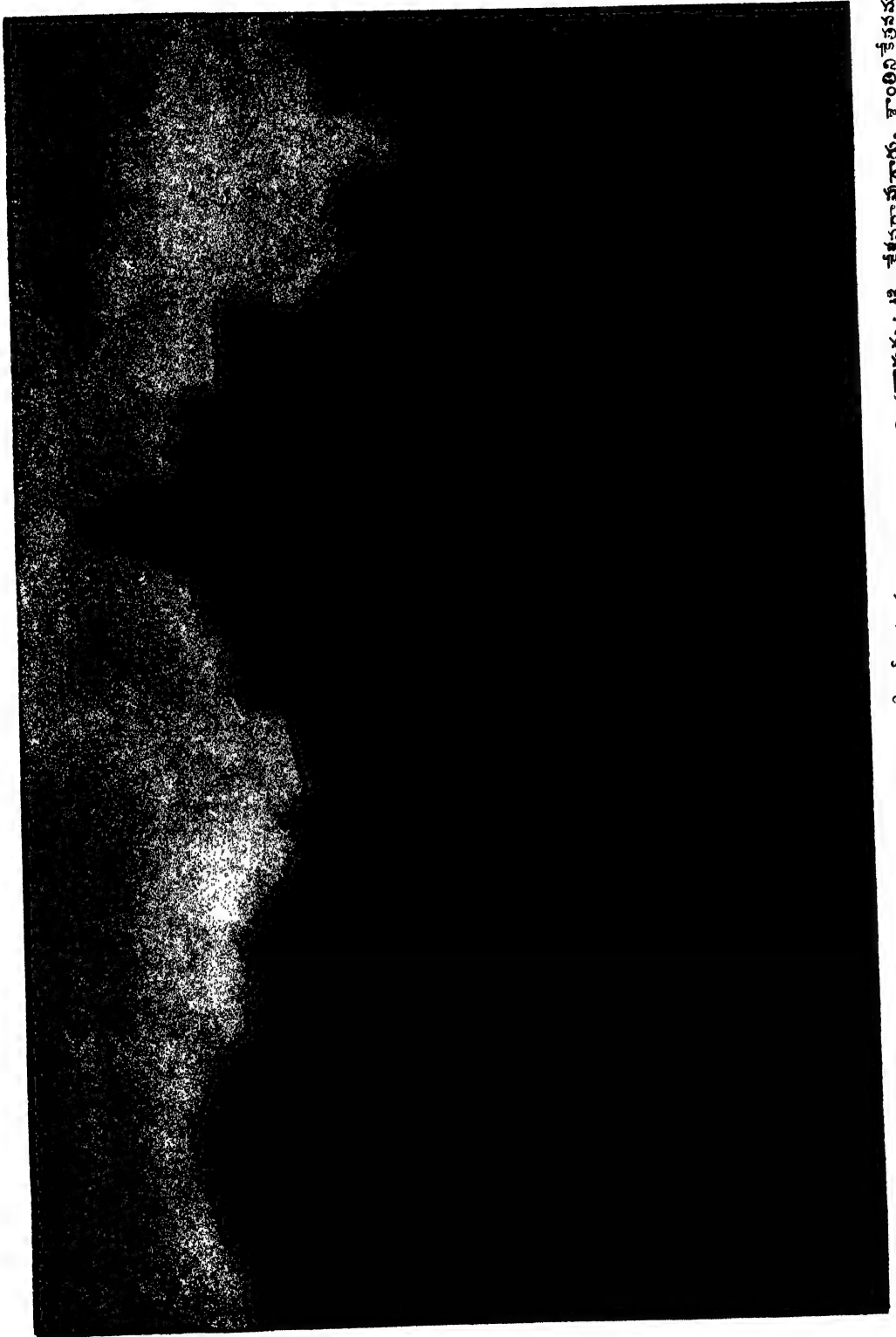
చెలువమ్మే తిమసామ్మగొ వెలయు రాజీవమ్ము, చాపమ్ము, క్రొం
దలిరుదీవియ విద్రుమం బలగు ముత్యంబున్ సుధాబింబమున్
జెలువందంగల కాంతిమండలము లక్ష్మీజుని దివ్యాస్యమం
దలమై మిన్నులఁ దోచి పాపములకొంపన్ నన్ను మండించునే!

౯

ఎనసి జగత్త్రయంబు గ్రసియించు గభీరతమిన్ గోళగ
ర్భునిభవిరీలతంతునికరంబులు గా వవి శ్యామసుందరాం
గుని వారిసీల సీలమృదుకుంతలవల్లులు గాని; పుష్పవా
ననఁ గని యైనఁ బోల్చుకొనఁ జాలక న న్నలయింతు రేటికే?

౧౦

‘ఇలువడి మేర మీఱ నగు నే! మలకాంతలు వీధి కెక్కినన్
నలుగురు నవ్వెపోరె?’ యని న న్నరికట్టెద రమ్యలార! యు
జ్వలమణికాంతులన్ భువన జాలమురంజిలఁజేయు శౌరిని
ర్మలమకుటంబుపైఁ దవలి రాదు మనం బింక నేమి చేయుదున్?.

చిత్రకారుడు: టి. కేశవరావుగారు, శాంతినికేతనము.

పక్షి స్థిరము

౧

“ఏం చేస్తున్నావు?”

“ఏం?”

“కాస్త సున్నం కావాలి.”

“దొడ్లో కుండలో వుంది కాదూ?”

“నా కా సంగతి తెలుసును. కాస్త తెచ్చి పెట్టమన్న మాట.”

“నే నిప్పుడు కుండ ముట్టుకో నన్నమాట కాదూ?”

“ఏమీ?”

“మడి కట్టుకున్నాను.”

“ఎందుకూ?”

“దానీదానికి అంటు పడేయ్యాలి.”

“తరవాతా?”

“పాయి్య అలుక్కోవాలి.”

“ఆ తరవాతా.”

“వంటిల్లు అలకాలి”

“అలికి?”

“ముగ్గు—”

“పెట్టి?”

“నడే. నీళ్లు పోసుకోవాలి.”

“పోసుకుని?”

“ఎనరు—”

“పెట్టి?”

“కుంభం వుడకెయ్యాలి కాదూ మరి? ఏది తప్పినా అది తప్పు మనకి. మూడు పూట్లా ఆగిం పయితే గాని తిరుదీధులు వేం చెయ్యడానికి స్వాయికి కత్తి వుండొహా?”

“.....”

“నేను పెడుతున్నాను మరి. అచ్చాలు కనిపెట్టుకుంది.”

“కాస్త సున్నం కావా లంటే అంత దండకిం విడేయ్యడం యెందుకూ?”

“వొక్క అడుగు దొడ్లోకి వేస్తే ముట్టుకో వచ్చీదానికి నా దండకాన్ని మీ రంత సాగ తియ్యడం యెందుకూ?”

“.....”

“పొద్దెక్కిపోతోంది. మీ కేం, చెబుతారు కబుర్లు. సున్నం కావడమో, అక్కల్లేక పోవ డమో తేల్చుకుంటే తలుపు పోసుకోవాలి.”

“ఇంకా బారెడు పొద్దేనా యెక్కరేడు కదా, అప్పుడే మడం నీకూ?”

“ఇంకా మొగమేనా కడుక్కోలేదు కదా అప్పుడే సున్నమేం మీకూ?”

“నా సున్నాని కివాళ కొత్తా యేమిటి?”

“నా మడికి మాత్రం కొత్తా యేమిటి?”

“.....”

“తొరగా తెముల్వాలి. రెప్ప పెట్టక కుంభా మూస్తూ కూచుంటే కాదు.”

“పెరికి నవాములు చెబితే మాత్రం అవుతుందా యేమిటి? సున్నం పట్టుకురా ముందు.”

“కూచోండి అలాగేను.”

“పెడతావు కాదూ? సున్నం తేవూ?”

“లేవరు కాదూ? సున్నం తెచ్చుకోరూ?”

“ఇదిగో చూడూ, తీరా కూచున్నాను.”

“ఇదిగో వినండి, తీరా ముడికట్టుకున్నాను.”

“చెప్పిన మాట వివపు కాదూ?”

“వినీ మాట చెప్పరు కాదూ?”

“.....”

“.....”

“నారే పెళ్ళి.”

“పోనీ కూచోండి.”

“నా అవసరం రాకపోతే చూస్తాను కానియ్యి.”

“నా పని లేకపోతే మాట్లాడతాను పోనియ్యండి.”

“.....”

“ఉ! పోనుకోలు కభుర్లు నాచేత కాదు. పట్టికోనమే కదా యీరాయన మంతాను?”

“.....”

“సావకాళంగా చూసుకోండి.”

“.....”

“.....”

“పెళ్లిపోయింది. దీనిచేత మున్నం తెప్పించలేకపోయాను..... ముడతలు నేను తెచ్చుకుంటే యీసాటికి మాలిపిల్లి పట్టుకుంటాను.”

9

“హో మా టింట్లోకి రావాలి.”

“.....”

“మిమ్మల్నే.”

“.....”

“వినపడదూ?”

“ఏం?”

“తొరగా వస్తే చద్దన్నం పెడతాను. లేక పోతే నావల్ల కాదు.”

“అంటే?”

“అలస్యం చేస్తే మీరు పెట్టుకోవాలి.”

“ఇంతకంటే అదే నయం. వెళ్లి నీవని నువ్వు చూసుకో.”

“కంచం కూడా మీరే ఇడిగేస్తారా యేమిటండి?”

“అదేమిటి?”

“పొయిలో నిప్పు పడేశాను. అది రాజిందంటే నీళ్లు పోసుకుని మడి కట్టుకుంటాను. ఇక చద్దికుండ ముట్టుకోను. కంచం కేసి చూడనేనా చూడను.”

“పోనీ, మధ్యాహ్నం కడుగుదువు గాని లే నువ్వు.”

“అంటే గాని మీ రిప్పుడన్నానికి లేవరన్న మాట.”

“.....”

“లోకంలో తీరి కూచుని అన్నానికి పొద్దు పోగొట్టుకోవడం యెక్కడా చూడలేదమ్మా, యిదేం నడనమో కానీ.”

“.....”

“భూమిద మాఅమ్మా, మాపిన్నీ—
ఇద్దరే పెట్టిపుట్టారు.”

“ఎంచేతో?”

“మా పిన్ని అల్లుడు అనాచారం కలిసి
పోతుం దేమో అని మా రత్తిని కూచోపెట్టి
స్వయంగా వండుకుంటాడు అన్నం. మా
అమ్మ పెద్దలుడు కభుర్లు మించిపోతా యని
పొద్దెక్కి దాకా కూచుని అన్నం తిన్న కంచం
స్వయంగానే కడిగేసుకుం—”

“నోరు ముయ్యి.”

“నాది మడిబట్టండీ.”

“టాట్!”

“అబ్బో! దర్దఫారానికే యింత యింగ్లి
పయితే బి. యే. అయితే యిక భూమే కన
పడకపోవుకేమో?”

“.....”

“.....”

“గిల్లి కజ్జా పెడుతుంది భడవ. నాలుగు
వాయిస్తే బుద్ధి వచ్చును; గాని—అయినా—
యికముందు ప్రతి పని సకాలంలో స్వయంగా
చేసేసుకునేవద్దతి ఆలోచించుకోవాలి.”

3

“ఏమిటి వంట యివాళ?”

“అన్నం వార్చాను.”

“ఆధారం యేమిటని అడుగుతున్నాను.”

“మూడు సోలల గిన్నీ.”

“.....”

“దాని కేమో పొయ్యి.”

“.....”

“దానికి పుడకలూ, పిడకలూనూ.”

“.....”

“దానికి అగ్గిపెట్టి.”

“మాట్లాడితే గరిగమ్మ వాటం. సిగ్గు లేక
పోతే సరీ.”

“సిగ్గుదు కుండారీ నాకూ? మీద
తెచ్చిన కూర్లన్నీ కుల్లిపోతున్నా యనా?”

“అచ్చాలిని ఫంపన్నాను కాదు
సంతకి?”

“నేను మిమ్మల్ని వెళ్లమన లేమా?”

“అరై లేం?”

“మీ రైలే యేమీ?”

“సంతలోనుంచి కూరలు నేను మోక
కు రానా?”

“పొయి దగ్గర కూచుని వంట నే
స్వయంగా చెయ్యనా?”

“.....”

“మీరు వీధిలో చీట్లచేకా, నే నింట్లో
గవ్వలూ అడుతూ కూచుంటే యెంత దర్జా
వుంటుందో యెప్పుడైనా ఆలోచించారా?”

“మాట్లాడిస్తే నువ్వు హద్దులో వుండ
చ్చీ.”

“వెళ్లిపోతా లేకుండీ?”

4

“వంట అయింది.”

“మా ఆట కూడా అయిపోయిందన్న మాట. ఇక రెండేళ్లులో విసిగొడితే ఆట కట్టా. నువ్వు వడ్డన క్రయంలో వుండవచ్చు.”

* * * *

“వంట అయింది.”

“అయిందా? వొస్తున్నాను. వొక్క ఊణం— యీ పెథవ గుర్రం అడ్డు వచ్చింది; గాని లేకపోతే యీ పాటికి సగంభోజన మైపోయివుంటును.”

* * * *

“వంట అయింది.”

“వొక్క పదినిమిషాలు వోపిక పట్టు. ఈ రోపుగా నాకు కంగారు వుట్టించకు. వీడి ఆట గామాటు తప్పకుండా కట్టితిరాలి.”

* * * *

“వంట అయింది.”

“వేపుకుని తినేస్తున్నా వేమిటి, మంచి రస కందాయపట్టులో వచ్చి? కాస్తేపు పూరుకో లేవా? ఇప్పుడేనా చద్దన్నం తిన్నానూ?”

* * * *

౨

“వడ్డించవచ్చు.”

“దక్కమాలిన భోజనం యెప్పుడూ వుండీదే. ఈమాత్రం మహాభాగ్యానికి ఆట కట్టి పెట్టకుని చచ్చారా యేమిటి పాపం?”

“.....”

“మీ రిలా రావడంచేత విన్నవ్న చిన్న పుచ్చుకున్నాడో యేమిటో. తొరగా వెళ్లి పిలుచుకు రండి.”

“.....”

“మీకోసమే చెబితే అలా తలుపు తెరుచుకు లన్నీ చూపిస్తా రేమి టండి చూపుల్లోనూ?”

“వడ్డించ మంటే యీ వుపన్యాసం యే మిటి?”

“నుంచున్న పళంగానే వడ్డించాలి కాబోలు. అవునా? అంత తొందరగా వుందా?”

“తీరి కూచుని పొద్దు పోగొట్టుకోవడం యెందుకూ?”

“పోయిన పొద్దులాగా పోయింది. ఇంకో ఆట—”

“ప్రాణాలు కొరికెయ్యక నన్నిలా బతక నియ్యి. విస్త్రుటో నాలుగు మెతుకులు పడేశా వంటే నువ్విక కాశీ వెళ్లక్కర్లేదు.”

“మీ మాటో మరీ?”

౩

“నీళ్లు పోసుకోరా యేమిటి?”

“శీతాకాలంలో రోజూ పోసుకోకపోతే మునిగిపోదులే.”

“అక్కడికి నిన్న పోసుకున్నట్లు.”

“రేపు తప్పకుండా పోసుకుంటాను, నీళ్లు కాదు.”

“అయితే నీళ్ల పొయిలో నిప్పేసి వస్తాను, వొక్క ఊణం కూచోండి పీటమీద.”

* * * *

“పచ్చేదీ?”

“కూరలో వుంది చూస్తుకోండి.”

“దేని కది వేరే వండకూడదూ?”

“అరాధ్యంత సిద్ధాంతా లన్నీ యిదా కానే అయిపోయాయి. ఇక వండింది నేను వడ్డించడమూ, వడ్డించింది మీరు తినడమూనే తరవాయి.”

* * * *

“అబ్బా! పెరుగు పులుపు రొడ్డు. నాలిక చిల్లడిపోతోంది.”

“నిన్న చప్పగా వుం దనివంకలు పెట్టారు కాదూ మరి?”

“కమ్మగా వుండిలాగ తోడు పెట్ట గూడదూ?”

“చప్పనకి ప్రతిమాట పుల్లన కానికమ్మన కాదు.”

౭

“ఎక్కడికో ప్రయాణం?”

“ఏం?”

“ప నుంది.”

“ప దేనా పురమాయిస్తావా యేమిటి?”

“పొలమూరు వెళ్లి మక్తాధాన్యం పట్టిం చుకు రావాలి.”

“చంపేశావు.”

“పచ్చాక చీట్లో, చదరంగమా ఆడితే నరీ, మళ్ళీ బరికవచ్చు.”

“.....”

“ఇవాళ తప్పదు మీ కిది.”

“.....”

“వెళ్లి తీరాలి.”

“.....”

“ఈ నెల్లాళ్లు కష్టపడితిరా వదిపుట్ట ధాన్యమూ, అయిదువందల రూపాయల్లా చేతికి వస్తాయి. మళ్ళీ సంవత్సరంకోసా మీకో స్వేచ్ఛ. అదృష్టజాతకం. పెట్టి పుట్టారు. వుంటే నా, లే దనా?”

“.....”

“కొత్త శిస్తులు వస్తే గాని యిక అమ్మ వాన్య వెళ్లదు. యాభైరూపాయలికి పైగ మీ పాగాకే తగలేసింది.”

“అన్నట్టు పాగాకు అయిపోయిందీ ఇవాళ వొక రూపాయ యివ్వాలి.” కే మ

“ముందు పొలమూరు వెళ్లి వచ్చీ గాం వార అడగడం.”

“రైతు లిప్పుడు కనపడతారా?”

“ఏం కనపడతా?”

“పొలాలు వెళ్లరూ?”

“మీరూ పొలాలే వెళ్లండి. వద్దన్నారెవరు?”

“.....”

“చెయ్యి చాపనక్కర్లేదు. ఇస్తా నంటే నివ్వకపో. అయితే తొరగావెడితేనే రూపాం ఆలస్యం చేస్తే అర్థరూపాయే. పెడుతూ వె తూ యెక్కడనా చీట్లు ముట్టకున్నా. రం మాత్రం పావలే. తెలిసిందా?”

౮

“దిక్కు మాలిన శిస్తులు గానీ—”

“అదేం కర్మ మండీ?”

“వడగొట్టేసింది.”

“అలా చేత. కదూ?”

“చచ్చి వస్తే—”

“ఎలా వచ్చారండీ పాపం?”

“.....”

“మీ ఆపస్థిపాల కేం గాని వసూల్లే మాత్రమే చెబుదురూ.”

“కసిన్ని మంచిని లేనాయస్తూముందూ.”

“ఏనా అంటే?”

“ఇలాంటిప్పుడేనా కాస్త కాఫీ చేసి

యివ్వగూడదూ?”

“కాస్త మినరొట్టి కూడా చేసిపెట్టనా?”

* * * *

“నా కక్కలేదు.”

“ఏం?”

“ఇందాకానే పులుపు చిచ్చుగా వుంది.

ఈపాటికి బురబుర యెత్తే వుంటుంది.”

“అయినా కాస్త పుచ్చుకు చూడండి.”

“ఉప్పు వేసి తెచ్చావా యేమిటి?”

“అబ్బే.”

“మరేం చేశావా?”

“నిమ్మకాయ పిడిచాను.”

* * * *

“మూడు బొత్తులు. డబ్బయి అయిదు రూపాయలు.”

“.....”

“ఇది నూరురూపాయల నోటూ.”

“.....”

“ఇది యాభై”

“.....”

“ఇవి నాలుగు పదులు.”

“.....”

“మూ డైదులు.”

“.....”

“రెండువందల యెనభై రూపాయ లన్న

మాట. ఏబాప తిది?”

“ఇది అరటితోట శిస్తు. చెరుకుతోట

శిస్తు అమావాస్య వెల్లక వస్తుంది.”

“ధాన్యమో?”

“తెల్లారేటప్పటికి వస్తాయి బట్లు.”

“రూసాయ వెనక్కి తీశారెందుకూ?”

“ఇందాకా—”

“ఇలా యివ్వండి చెబుతాను.”

“.....”

“ఇవ్వండి ముందు.”

“నా చేతిలో నుంచి నీచేతిలోకి, నీ

చేతిలోనుంచి నా చేతిలోకి—ఎందుకూ యీ

గుంట తిరుగుల్లా?”

“మాట్లాడ వద్దు. ఇవ్వండి.”

“.....”

“ఇప్పుడాలస్యం చేసినా యిందాకటి

మాట.”

“అబ్బా! చంపుతావు నువ్వు. మరి

పుచ్చుకో.”

“ఇదిగో పట్టుకు వెళ్లండి.”

“దానిని గ్రోసిన పట్టుదల. నీ చేత్తో
యివ్వాలనీ.”

“నా చేత్తో కాకపోతే—? చేతిలోది
చేతిలోంచే యెగరేద్దా మనుకున్నారు కా
మోసు పాపం. దిగండి గుర్రం.”

౯

“మిమ్మల్ని దయ తలచ కూడ దండీ.”

“ఏం అపరాధం చేశానూ?”

“పూ రంతా తిరిగితే గాని దొరికేరే
కాదుట.”

“ఎందుకోసము?”

“అవునా కాదా?”

“ఇవాళ బరిసావిట్లో వేశారు మకాం
కుర్రా శ్లంతానూ.”

“ఇప్పుడు రావడానికి వీల్లే దని కూడా
అన్నారుట కాదూ?”

“అన్న మాట నిజమే. కానీ—”

“ఇక కానీ యెందుకూ? వెళ్లండి పాపం.
ఎంత కష్టంగా వుందో యింటికి రావడం
అంటే మీకు.”

“ఇంతకీ ప నేమిటో చెప్పావు కాదు”.

“చెబితే మాత్రం వస్తుందా యేమిటి
యింతకంటే నరనం?”

“.....!”

“ఎండపడి రావడమే కాకుండా నోరు
చేసుకుని అడిగారు కూడానూ అని—వాళ్ళ
మీనా యిల్లు పట్ట రమ్మూ యేం
పాపమో కానీ!”

“.....”

“పోనీ అని చేసి యిస్తే మాత్రం?
మళ్ళీ యెప్పటాటే. చెయ్యి కడుక్కోవడం
తరవాయి.”

“ఏమేనా ఫలహారం తయారు చేశావా
యేమిటోయ్!”

“ఫలహారం కాదు, బండలు.”

“ఏదీ తొరగా పట్టుకురా.”

“అవతల మించిపోతోందా యేమిటి ?

“మించి పోతోందా అంటే వాయువే
మనోవేగాలమీదే. మహా నిక్కచ్చిగా నం
స్తోంది దళావతారీ. అసలు రావడానికి మ
న్ను వొప్పింది కాదు. ఇక నువ్వు తరవాం
అట్టేపెట్ట పని—”

“మీ కివ్వకుండా అంతా మింగే;
ననుకున్నారా యేమిటండీ?”

“.....”

“.....”

“కాఫీ చేశావా? దీనికి సాయం రెం
పకోడీలు కూడా వుంటేనా?”

“నో రూరుతోందా?”

“మెల్లిగా అడుగుతున్నావా?”

“తింటూన్నట్టే వుంది కామోనూ.”

“వాళ్ళ దెబ్బని.”

“ఇక చెయ్యడం యెందుకూ పని చే

* * * *

“పోనీ వెళ్లండి నా కేం?”

“ఇంకా యేవో తరవాయి అట్టే పెట్టావా?”

“పెట్లండి.”

“పెట్లను. రా మరి.”

“మీ రిక్కడ ఆలస్యం చేశా రంటే పాళ్లు గొంటేస్తారు సుమండీ.”

“పాళ్ల మొహం! నా సరదా కోసం నేను పెడతాను కానీ—వోహో! అదా? తాంబూలదానంబు తప్పక—”

“అదా మొగా భేదం తెలియదా యేమిటండీ మీకూ?”

“పద్యం దిద్దెయ్యనూ? అలాగే వుండ నిస్తా ననుకున్నావా? వా! తమలపాకులు కా దివి పెన్నాకులు.”

“.....పోకచెక్క లేమిటో?”

“కలకండ పలుకులే. అయితే తాంబూలం తరవార యేమిటో జ్ఞాపకం వుందా?...?”

“దీని తరవార యేమిటో యెరుగు పరా?.....”

“అంతే, అంతే. ముక్తాయంపు బులబులా నేలేపోవాలి గానీ—మరి సెలవు.”

“దీల్లో మాత్రం పండితులే — ఇదిగో! పాట పెట్టటప్పటికీ రావాలి యింటికి.”

౧౦

“అన్నకాడికి ఆలస్యం అయినట్టా నట్టా? అరిగో, గుడిదగ్గర మనుష్యులు కన పరూనే వున్నాడీ. వేళ తప్పలేదు. అయితే

దీపాలు పెట్టడం అంటే పొద్దు గూకడమా? చీకటి పడడమా?.....అట్నుంచి నరుక్కు వద్దాం.....”

“.....”

“వినపడలేదు. మళ్ళీ.....”

“.....”

“చిటపటచినుకులు దుప్పటి—”

“.....”

“ఇదిగో. ఇక్కడ యంతనేపు నుంచో పెట్టి ఆలస్యం అయిందని పేచీ పెడితే నేను వొప్పుకోను.”

“రేచీక లేనా పెట్టాడు కా దమ్మా దేముడూ.”

“నా కళ్లు పోవా లని వుందా?”

“నే నడిలిపోయి మంచం పట్టా లని వుందా?”

“ఇంతట్లోకే?”

“ఇంకా న్న పెందరాడే వస్తే యేం?”

“రేపట్టుంచి సరిగ్గా వస్తాను రిస్తువాచీ కొని ఇయ్యి మరి.”

“రిస్తువాచీలు అమ్మివాళ్లు బుద్ధికూడా అమ్ముతారా?”

౧౧

“అకు లేవు.”

“కంచం పెట్టు.”

“చీకట్లో నేను కడగలేను బాబూ.”

“నాకు మాత్రం చీకటి కాదూ అకులు కొయ్యదానీ?”

“మరి పగ లంతా యేం చేశారా?”

“ఇప్పుడు చెప్పిన మాట ను వ్యవృజ్ఞ
యెందుకు చెప్పావు కాదూ?”

“ఇంట్లో యేం వుందో యేం లేదో
కాస్త చూసుకోనక్కర్లేదూ మీరూ?”

“నువ్వు చెప్పింది తేవడమే నా పూచీ.”

“అయితే ఆకు లుంటేనే వడ్డించడం
నా పూచీ.”

* * * *

“కూర లే దన్నమాట.”

“ఇది కొప్పరికాయ పచ్చడండీ.”

“చారు కాచావా?”

“మిరియా లయిపోయాయి.”

“మజ్జగేనా పోగిచావా?”

“మీరు వాము తెచ్చారా?”

“అయితే పొడిపిడచలు మింగ మం
టావా?”

“పోనీ పప్పులుసుతో తడుపుకోండి.”

* * * *

“నెయ్యి బాగా కాగలేదు.”

“రేపట్టుంచి మీమట్టుకు బజారు నెయ్యి
తెప్పించుతాను లెండి.”

* * * *

“ఇది మజ్జగా పానకమా?”

“అదీ కాదు యిదీ కాదూ.”

“మ రేమిటి?”

“మానకం.”

“అంటే?”

“రెండూ కలికా యన్న మాట.”

“ఎవ రేనా మజ్జగలో పంచదార వేసు
కుంటారా?”

“ఎవ రేనా నిక్షేపం లాంటి పెరుక్కి
ఇలాగ వంకలు పన్ను తారా?”

“ఏం?”

“ఏ మంటే? ఎప్పు డేనా యింటి మజ్జగ
తాగిన పాపాన్ని పోతేనా?”

* * * *

“ఇక లేవ మంటావా?”

“ఇంకా కూచో మని మాత్రం అన్నానా
యేమిటి నేను?”

౧౨

“అదృష్టవంతుడైన ముగాడికి, భోజనం
చేసి లేచాటప్పటికే తమలపాకుల చిలక
లందించే పెళ్లం దొరుకుతుంది.”

“పెట్టి పుట్టిన ఆడదానికి లినతోకే
తాంబూలం వేసుకునే మొగుడు దొరుక
తాడు.”

* * * *

“పక్క దులుపుతావా?”

“అప్పుడే తొక్కితారా యేమి టండీ?”

* * * *

“కల్లు మూసుకుపోతున్నాయి.”

“అంత అతిశయం అయితే యెల

గండి?”

౧౩

“చలి వాణికించేస్తోంది.”

“కాలువమీద బూర్నిను కూడా కప్ప
నా యేమిటి?”

“అలా పోయాది కాదిది.”

“కుంపటి యెత్తుతా నుండండి.”

“.....”

“.....”

“పోనీ నా కొక్కడి కేనా యేమిటి?”

“అమాటమీద నింపండి.”

దుర్యోధనున కై సహదేవనాక్యము

మాగంటి రామకృష్ణశాస్త్రి గారు

చెలిమిన్ బాండ్వకారపుల్ మనుటయే శ్రేయస్సు; మున్నాడిన
ట్టిలలో సా మిడి రాజ్యమున్నిలిపికొమ్మిరీతి గాదేని సం
కులనంగ్రామమునక నగర్భ్య సుతనంట్లో భంబు చేకూరెడిం
గులనాశిమ్మున కర్థనాశమున కీ కో నేల దుర్యోధనా!

క్రొత్తడికట్టుబుట్టములఁ గ్రూరత విప్పట గాదు, ఈరసం
బెత్తి విషాకనం బానఁగి, యింట శిఖం దరికొల్పి, దాయలన్
మిత్తి కొనంగఁజూచు నవినీతియుఁ గాదు, కిరీటి గాండివం
బెత్తి శిరంబు నాటుతఱి నీవ యెఱింగెదు తస్యభావముల్.

కపటమునం జయంబుఁ గొను కౌతుక మింతటఁ గట్టిపెట్టు, మా
ద్రుపదతనూజఁ గీడ్వలుప ధూర్తతఁ జూపిన క్రొవ్వు, నాటి నే
రువుఁ గొనసాగ వింక, కల రూపు వచించితి మేలుకొమ్ము, జూ
దపుకీటుకుల్ రహింప విక ధర్మవిరోధము హానిఁ గూర్చదే ?

మునుపటిరీతి గాదు మొగమోటమి యుద్ధమునందు లేదు, ఏ
మనవులు చెల్లినీదు పగ, మక్కువ లెక్కడ సాగి రావు, ఈ
చవవులు కాన రా వచట, జాతియు భూతియు కావు గావు ను
మ్మని దలపడ్డఁ బొందునుతు లన్నలు, దమ్ములు నంట సాగునే ?

తీఁపురముల్ ఘటింపఁ దగు దేజెలుఁ గాలము ప్రాపుగల్గ, నీ
పూఁ పటు చెల్లెఁ గాక! మగపోడిమియే, కను బ్రామి సంపదం
నోఁపిడినేత; సాధుగురు దూషణ మూరక చన్న? కష్టముల్
గాఁపురముండునే? పగలు గల్గదె? రాతిరి యట్టె యుండునే ?

భండన మన్న భానుసుతుబాహుబలం బొకకొండఁ జేసి యా
తండు గలం డటంచు బలదర్పమునం గడు విట్టవీఁగె దా
ఖండలసూతికీ హరునిఁ గా దనిపించి వరంబుఁ గొన్నశ్రీ
గాండిన ధన్వికీ నరకఖండను నెచ్చెలి కడ్డు గల్గునే?
తులువతనానఁ బె న్గొఱవితోఁ దల గోఁకికొనం దలంచె దా
బలరిపుసూతి విక్రమవిపాకము గోగ్రహణంబునాఁ డవే
తెలిసియుఁ, బొండవేయబలదీప్తదవానలకీలలం గటా
శలభముభంగిఁ బిట్టుఱుక జాల్ముడ వందురు కౌరవేశ్వరా.

అగ్గాండీవి యొకండ నిఘరరణవ్యాపారపారీణుడై
పగ్గె ల్వల్కు సుయోధనున్ ఘనచమూప్రాగ్రేసరుం బోరిలోఁ
బెగ్గిల్లం దురప్లిఁజేసె నిదె, రేపే క్రీడిపై నెత్తిపో
సిగ్గేలా యిసుమంత లే దనుచు నిక జీకొట్టరే భూజనుల్.

ధర్మసంభవుక్రోధదావాగ్ని దరికొని యేఁచి నీసేన దహించునపుడు
భీముగదాభీలప్యథుతరప్రహతి నీ వక్షఃస్థలము బీటవాఱునపుడు
గాండీవనిర్ముక్త ఘనశిలీముఖపంక్తి నీదుమర్మము లంటి నెగడునపుడు
మాద్రదేయభుజ విక్రమాభీలశక్తి విజృంభించి నిన్నుఁ గారించునపుడు
పొండవకృపాణ దారుణ పన్నగాళి-చెలఁగి నీప్రాణవాయు వాసించునపుడు
తెలిసెదవు నాడు విహితోపదేశఫలము-నేడు రుచియించునే నీకు నాఁడు గా!

పే రం టం

సూరి అయి చివర కూర్చుని కాళ్లు వేళ్లాడవేసుకొని ఊపుతూ, ఎదుగుండా గడ్డి మేస్తున్న మేకపిల్లల కేసి చూస్తూ పాడుకుంటుంది.

“అమ్మా నాకు తలదువ్వే కాళ్లకు గడ్డలు కట్టవుటే పేరంటానికి పెడతాను కాళ్లకు పసుపూ పూస్తారు చుట్టూ పాచాళి పెడతారు శనగల వాయనం ఇస్తారు అప్పుడు ఇంటికి వస్తాను; పసుపులు ఇంటికి వచ్చాక పాలూబువ్వా తింటాను.”

సూరి తెల్లపువ్వుల ఎర్రపరికిణీ కట్టుకొంది. తెల్ల బట్టా తొడుక్కొంది. మెడలో ఒక చిన్న కానులపేరు ఉంది. కాళ్లకు పెండికడియాలూ

పెట్టుకుంది. చేతులకి బంగారం మురుగులున్నాయి. అప్పుడే తలదువ్వుకొని కాటుకా బొట్టూ పెట్టుకొంది.

ఇంట్లో వాళ్లమ్మ వాళ్ల చెల్లాయి లిద్దరికీ తలదువ్వుతోంది. సూరికి ఎనిమిదేళ్ల వయస్సు. చామనచాయగా, బక్కపలచగా ఉంటుంది. అనలు సూరిపేరు సూర్యకాంతం. తను బల్లో చదివీ రెండోవాచకపుస్తకం మీద ‘సూరే కాంతం’ అని తన పేరు వ్రాసుకొంది. అనలుపేరు సూర్యకాంతం అయినప్పటికీ వాళ్లమ్మ దాన్ని ఎప్పుడూ ‘సూరి’ ‘సూరి’ అని పిలుస్తూవుంటుంది. వాళ్లమ్మ పిలవడం చూచి వాళ్ల నాన్న కూడా సూరి సూరి అనే పిలుస్తూఉంటాడు.

వాళ్లమ్మ వంట చేసుకొనే టప్పుడూ, నీళ్లకు తెల్లినప్పుడూ సూరి తన చెల్లెళ్లనిద్దరినీ అడిస్తూ ఉంటుంది.

ఆవేళ పేరంటానికిని అందరూ మున్నెబ్బ అవుతున్నారు. ముందుగా సూరి ముస్తాబై అరుగు మీద కూర్చుని పాట పాడుకొంటూ ఉంది.

ఇంతట్లోకే గుమ్మంలో నిలబడి ఒకపిల్ల

“సూరీ సూరీ చుంచెలక

మా ఇంటి కొస్తే మంచెలక

సూరీ సూరీ చుంచెలక

మా ఇంటి కొస్తే మంచెలక”

అని పాడుతూ చేతులు తట్టుతూ నవ్వుతూ సూరిని ఉడికించింది.

ఈ పిల్ల నీతి.

నీతి అనలు పేరు సీతారాముడు. వాళ్ల నాన్నా అమ్మా ముద్దుకోసం నీతి అని పిలుస్తూ ఉంటారు. నీతికి ఆరేళ్ల వయస్సు. తీరైనముఖము. చేరెడేసి కళ్లు. ఎర్రగా ఉంటుంది. కొత్త తెల్లపరికిణీ కట్టుకొని, పువ్వుల చొక్కా తొడుక్కొని, గల్లరమాలు చేత్తో పట్టుకొని పేరంటానికి సిద్ధంగా ఉంది.

నీతికి మెళ్ళో చిన్న కంటే, చేతులకు గాజులూ, కాళ్లకు కడియాలూ ఉన్నవి. అందాకా వాళ్లమ్మ కాసులపేరు మెళ్ళో వేసుకొంది.

“సూరీ సూరీ చుంచెలక

మా ఇంటి కొస్తే మంచెలక”

అని నీతి సూరిని చూచి అనడం సూరి విని మూలి ముడిచి, “అమ్మతో చెప్పనా” అంది.

“చెప్ప నాకేం భయమా ఏమిటి?”

“నరే లే జ్ఞాపకం ఉంచుకో; నిన్ను పేరంటాని తీసుకొని వెళ్లుతానేమో ఉండు” అంది సూరి.

“నేను అమ్మతోనే వెళతాను” అంది నీతి.

సూరి నవ్వి “నేనుమాత్రం అనలే ననుకున్నావా ఏమిటి” అని,

“నీత పీత

ముంజకాయ మూత

కొడవ లెట్టి కోత

నీత పీత

ముంజకాయ మూత

కొడవ లెట్టి కోత”

అని నీతిని ఉడికించడం మొదలుపెట్టింది. నీతి ఉడుకుబోత్తనం వచ్చి, “అమ్మా, చూడ! అక్కయ్యా” అంది.

“నన్నెందు కనాలి ముందు” అంది సూరి.

“నన్నెందుకు పేరంటానికి తీసుకెళ్ల నన్నావు? అంది నీతి.

“చూశావా, చూశావా అబద్ధాలు. ముందు నేను తీసుకెళ్ల నన్నానా?”

నీతి నవ్వి పారిపోయింది. ఇంతట్లోకే ఇంతలోం మూడేళ్ల చిన్నపిల్ల వచ్చి సూరి వెనక్కా నిలబడింది. దీనిపేరు వెంకి. అనలుపేరు వెంకరమణ. వాళ్ల అమ్మా నాన్నా వెంకి అని పిలుస్తారు. అంచేత అందరు వెంకి అని పిలుస్తారు. వెంకి పొట్టిగా ఉంటుంది. ఎర్రగా ఉంటుంది మెళ్ళోచిన్నికంటే పెట్టుకుంది. చేతులికి గాజులు కాళ్లకు కడియాలూ ఉన్నవి. ఎర్రపువ్వులకే పరికిణీ కట్టుకొంది. పట్టుజాబ్బా తొడుక్కొని

బాటూ కాటుకా పట్టుకొని పేరంటానికని
గల్గకుమాలు చేత్తో పట్టుకొని వచ్చింది.

“రావే, వెంకి, ఇక్కడ కూచో” అని సూరి
తన పక్కను వెంకిని కూచోబెట్టుకుంది. వెంకి
వెంకినే మాసిపోకుండా పొందికగా ఎత్తి పట్టు
కొని స్మారి పక్కని కూర్చుంది.

ఇంతట్లోనే నీతి మళ్ళీవచ్చి గుమ్మంలో నిలబడి,
వెంకిని చూచి:

“వెంకి డొంకి

ఏడు మూళ్ల దుప్పటి
కప్పుకుంటే చాలదు
కందిపప్పు పచ్చడి
వెంకి డొంకి

ఏడు మూళ్ల దుప్పటి
కప్పుకుంటే చాలదు
కందిపప్పు పచ్చడి.”

వెంకికి పాపం ఉడుక్కోవడం తెలియదు.

“ఎందుకే, గయ్యాలి, దాన్నంటావూ? అమ్మ
తో చెప్పుకా నుండు” అంది సూరి.

“చెప్పు, చెప్పు, నాకాళ్లకు బంగారు చెప్పులు
కుట్టించు” అంది నీతి.

“అలాగే ఉండు. అమ్మ రానీ” అంది సూరి.

“సూరి సూరి చుంచెలక
మాఇంటి కొస్తే మంచెలక”

అంది నీతి.

“నీత పీత

ముంజాయ మూత

కొడవ వెట్టి కోత”
అంది సూరి.

“వెంకి డొంకి

ఏడు మూళ్ల దుప్పటి
కప్పుకుంటే చాలదు
కందిపప్పు పచ్చడి”
అంది నీతి.

“నీత పీత

ముంజాయ మూత” అంది వెంకి.

ముగ్గురూ కలిసి ఒకళ్ల కంటే ఒకళ్లు గట్టిగా
అనడం మొదలుపెట్టారు.

“అన్నా, అన్నా, ఏమిట్రా ఆ అల్లరి” అంది,
లోలమంచి వాళ్లమ్మ.

“చూడవే అమ్మా మరి. నేనూ వెంకి ఇక్కడ
కూచుంటే ఈనీతి” అంది సూరి.

“అవునే నీతి” అంది వాళ్లమ్మ.

“కాదే, అమ్మా. నన్నే ముందస్తుగా అందే
సూరి” అని నీతి నవ్వంది.

“సూరి, నువ్వుకూడా అల్లరి చేస్తున్నావా”
అంది వాళ్లమ్మ.

“కాదే అమ్మా. నీతి, అన్నీ అబద్ధాలే. నేను
ఇక్కడ కూచుంటేను, తనొచ్చి నన్ను సూరి
సూరి అందే” అంది సూరి.

“లేదే అమ్మా అన్నీ ఉత్తమాటలే” అంది
నీతి.

“మరి వెంకి నందుకన్నావు” అంది సూరి.

“వెంకి నన్నెందు కంది, మఱి” అంది నీతి.

“పాపం. అదందా, ముందర నువ్వన్నావా. అబద్ధా లాడితే ఆడపిల్లలు పుడతారులే” అంది సూరి.

“నీకే అందరూ ఆడపిల్లలు పుడతారు” అంది నీతి.

“ఊరుకోరు గదూ, వస్తున్నా ఉండండి” అని వాళ్లమ్మ కేకేసింది.

అందరూ ఊరుకొన్నారు. వాళ్లమ్మకూడా ముస్తాబై వచ్చింది. నీతి మెళ్ళో కాసులపేరు తన మెళ్ళో వేసుకొంది.

“అబ్బాయీ, మే మొచ్చిందాకా ఇంటి దగ్గర ఉంటావు కాదూ” అని వాళ్లమ్మ వాళ్లన్నతో చెప్పి పేరంటానికి బయలు దేరింది.

వాళ్లమ్మ ముందు నడుస్తోంది. అవిడ వెనకే సూరి నడుస్తోంది. సూరి కుడిచెయ్యి నీతి పట్టుకుంది. ఎడమ చెయ్యి వెంకి పట్టు కొంది. “ఎత్తుకోనా వెంకి” అంది వాళ్లమ్మ “నే నడుతూ” నంది వెంకి. అందరూ కలిసి అవతల వీధిలో ఇంటికి వెళ్లారు. వాళ్లింట్లో వాళ్లమ్మాయి పుట్టిన రోజు. ఆ అమ్మాయికి రెండోపడు. తలంటి నీళ్ళోసి పట్ట చొక్కా తొడిగి ముస్తాబు చేసి కుర్చీలో కూచో బెట్టారు. పేరంటాళ్లందరూ వచ్చారు సూరి, నీతి, వెంకి ఆ అమ్మాయికేసి చూస్తూ నిబబడ్డారు.

ఆ అమ్మాయి తల్లి పేరంటాళ్లందరికీ పసుపు పారాణీరాసింది. సూరికి నీతికీకూడా రాసింది వెంకికి చిన్నపిల్లని రాయకపోతే సూరితో చెప్పి రాయించుకొంది.

తరవాత ఆ అమ్మాయికి అందరూ కలిసి హారతి ఇచ్చారు. హారతిపెట్టేం నీతి వెంకి కూడా పట్టుకుంటామని పట్టుకొన్నారే పేరంటాళ్లు మంగళహారతిపాటలు పాడార సూరినికూడా పాడమన్నారు గాని సూరి సిగ్గుపడి పాడింది కాదు. తరవాత అంరికి శనగల వాయనం, తాంబూల ఇచ్చారు. నీతికి వెంకికీ కూడా ఇచ్చార నీతి శనగలూ, వెంకి శనగలూ సూరీ మూటలు కట్టిపెట్టింది. తన శనగలూ కూడా మూట కట్టుకొంది. తరవాత వాళ్లందరూ ఇంటికి ప్రయాణమయ్యార “అమ్మా, మన వెంకి కెప్పుడో పుట్టి రోజు” అంది నీతి.

“క్రావణమానం” అంది వాళ్లమ్మ.

“అమ్మా, వాళ్లమ్మాయి మరి మన వెంటిలాగ శడవలే దేమే” అంది సూరి.

“వాళ్లమ్మాయి మన వెంటి కన్న చిన్నది కాదుటే” అంది వాళ్లమ్మ.

“అమ్మో నన్నెత్తుకోవూ” అంది వెంకి.

“రా, అమ్మా, రా. ఎత్తుకుంటాను రా. ఎంత దూరం నడిచిందో నా చిట్టితల్లి” అంది వాళ్లమ్మ.

“అమ్మా నన్ను కూడా ఎత్తుకోవూ” అంది నవ్వుకూ నీతి.

“నిన్ను కూడా ఎలా ఎత్తుకోనే? ఆ మాత్రం నడవలేవుటే” అంది వాళ్లమ్మ.

అందరూ వాళ్లింటికి చేరారు. వాళ్ల నాన్న గారుకూడా అప్పడే కచేరీ నుంచి ఇంటికి వచ్చారు.

“నాన్న గారికి కాళ్లు కడుక్కోవడానికి నీళ్లియ్యవే సూరి” అంది వాళ్లమ్మ.

సూరికంటే ముందుగానే నీతి పరుగెత్తుకు వెళ్లి వాళ్ల నాన్న గారికి నీళ్లు తీసుకువచ్చి ఇచ్చింది. వెంకికూడా చిన్ని చెబుతో వాళ్ల నాన్న గారికి నీళ్లు తెచ్చిపెట్టింది.

“వెంకి మీకు కాళ్లు కడుక్కోవడానికి నీళ్లు తెచ్చింది చూశారా” అంది వాళ్లమ్మ.

వాళ్ల నాన్న గారు “నువ్వు తెచ్చావుటే వెంకి” అని వెంకిని ఎత్తుకొని ముద్దెట్టుకొన్నారు.

“నాన్నా, నాన్నా, మేమేం, పేరంటానికి వెళ్ళి శనగలు తెచ్చాం” అంది సూరి.

“మీ అమ్మ అన్నం వండుతుంది గాని నువ్వు శనగలు నేతిలో వేయించి ఉప్పు కారం చల్ల గలవా” అన్నాడు వాళ్ల నాన్న.

“వేయిస్తా వేయిస్తా” అని సూరి సంతోషాన్ని గంతులేసింది.

“అదెందుకూ? చెయ్యి కాల్చుకొంటుంది. నే వేయిస్తాను లెండి” అంది వాళ్లమ్మ.

“చెయ్యి కాల్చుకోను, నాన్నా, నే వేయించొద్దూ” అంది సూరి.

“దాన్ని వేయించనియ్యవే, పాపం” అన్నాడు వాళ్ల నాన్న.

“నరే మీ ఇష్టం” అంది వాళ్లమ్మ.

నీతి వెంకి పక్కనే కూచున్నారు. సూరి కుంటి మీద శనగలు వేయించింది. అందరూ అన్నాలు తిన్నాక సూరి వేయించిన శనగలు ఫలారం చేశారు. ఎంత నిద్ర వచ్చినా వెంకి నిద్ర పోకుండా అగి శనగలు తిని మరీ నిద్ర పోయింది. సూరి నీతి ఒక మంచంమీదే పడు కొన్నారు. కథలు చెప్పకుంటూ నిద్రపోయారు. వెంకి వాళ్లమ్మ దగ్గర నిద్దరోయింది.

పట్టకథలు

రుబ్బుగుండు

అనంగనంగా ఒకవూరు. ఆవూళ్లో ఒక్కటే బ్రాహ్మణిల్లు. ఆయింటాయన చాలా మంచివాడు. ఆయన పెండ్లాము చాలా కఠినురాలు. ఊపిరిపోతూన్నా కూడా ఎవరికీ ఇన్ని మంచిసీలైనా పోనేది కాదు.

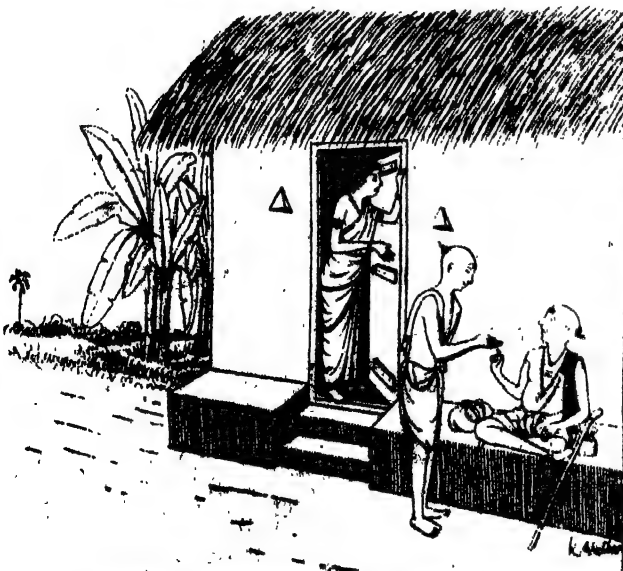
ఒకనాడు ఝాంపొద్దు అయింది. అప్పుడో ముసలాయన ఎక్కణ్ణువో ఎక్కడికో పోతూ ఎండెక్కినందువల్ల యింక పోలేక ఆవూళ్లో

నిలిచి భోంచేసిపోదామని వాళ్లింటివచ్చి వాకిటినిపైస 'ఇక్కబ్బా' అని కూచున్నాడు. ఇంటాయన వాకిట్లోకివచ్చి ఈ ముసలాయనను చూచి మర్యాదచేసి 'అయ్యా, లేచి స్నానం చేయండి. భోంచేదాము' -నిచెప్పి తాను స్నానానికి పోయినాడు.

ఇంటామె యీసంగతంతా తలుపు మరుగున నిలుచుకొని వినింది. ఎట్లయినా ముస

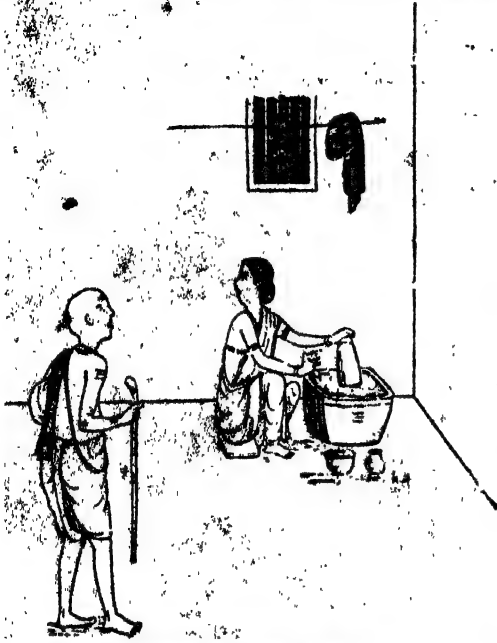
లాయన్ను అన్నంపెట్టకుండా పంపి యాలనిచూచింది. ఇంటామెగిట్లో వుండే రుబ్బురోటాకు రుబ్బుగుండుకు పసుపుపూసి కుంకంబాట్లు పెట్టి అడుం తిలూ పూలూ పెట్టింది. రోట్లో నానగోసిన మినఘపస్సపోసి రుబ్బు తూ ఉడ్డింది.

ఇంతట్లో ముసలాయన స్నానం చేసివచ్చాడు. ఇదంతా చూచాడు. ఏమిటని ఆమెను అడిగాడు. 'అయ్యా, పంచెబుడును! మాయంటాయన ఎప్పుడూ ఏవో మంత్రాలు చెప్పి కుంటూవుంటాడు. ఇట్లా ఎవరయినా

'అయ్యా లేచి స్నానం చేయండి. భోంచేదాము'

మీసంటివాళ్లువస్తే భోజనానికి నిలవమంటాడు. నన్ను ఇట్లా చేయమంటాడు. తర్వాత తాను

ఏమిటో ఆమెను అడిగాడు.

వచ్చి యీ రుబ్బగుండును తీసుకొని తలపగల గొట్టావుంటాడు. పక్కో ఇట్లా అయినాయి. ఇదీ తానున్నది. తాతయ్యా! పెద్దవాడవు. నీపైన నాకు బాళివేస్తూంది! అని ఆమె అన్నది.

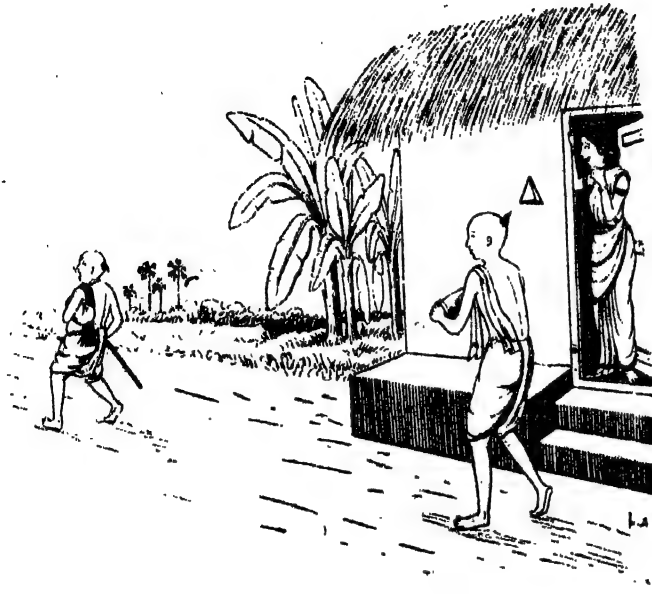

ఆమాట వినేటప్పటికి ముసలాయనకు తారు పుట్టింది. భోజనం లేకపోతే పోయింది, బతికి పోతే చాలనుకొని మడిసంచి చంకలోపెట్టుకొని పరిగెత్తిపోయిరాడు. ఆమె పిండిరుబ్బుకుంటూ వుణ్ణింది.

కొంత నేపటికి ఇంటాయనవచ్చి 'ముసలాయన ఇంకారాలేదా' అని ఆమె నడిగాడు.

'చాలైడి! మహా మంచిబ్రాహ్మణ్ణి సంపాదించారు. నేనేదో మొక్కుబడికొనం పూజచేసి పిండిరుబ్బుకొంటూవుంటే రుబ్బుగుండు నాకిస్తేనేకాని భోజనానికివుండనన్నాడు' నే నివ్వనన్నాను. ఆయనపోయినాడు. ఎవరయినా భోజనం పెడతారుగాని ఇంట్లో వస్తువులు గూడా ఇచ్చేస్తారా' అని ఆమె చెప్పింది.

'అయ్యో వెట్టిదానా, ఆ ముసలాయన ఇంతయెండలో పస్తుపోయి బతుకుతాడా? ఆయనచస్తే ఏంతపాపం! రుబ్బుగుండు ఇచ్చేస్తే ఏంపోయింది!' అని రుబ్బుగుండును తీసుకొని ముసలాయన కిచ్చి భోజనానికి పిలుచుకొద్దామని బయలుదేరి వాకిట్లోకి పరుగెత్తుకొచ్చాడూ దూరాన ముసలాయన కనపడ్డాడు. 'ఇదుగో నయ్యా రుబ్బుగుండగా' అని అరుస్తూ వెంట బయలుదేరాడు. ఈ అరుపును ముసలాయన విని 'ఓయమ్మో తరుముకొస్తున్నాడురా చంప

గెత్తాడు అదిచూచి ఇంటాయన
కూడాపరిగెత్తాడు. ముసలాయన
మరి పరిగెత్తాడు. ఇంటాయన
ఇంకాపరిగెత్తాడు. ఇట్లా ముందు
అయినా. వెనక ఈయనా ఇంకా
పరుగెత్తుతూనేవున్నాడు మనం
ఇంట్లోనే ఉండిపోయాం.

‘మనోహరం’

పిల్లల పాటలు

నావరాజు రాజన్న గార

ఉయ్యములు మెయ్యములు - ఉటాపులిగలు
గాలికొయ్యలు - గంధపు చెక్కలు

మేలీమొగ్గలు - మెల్లనిచూపులు
చల్లని సూర్యుడు - చక్కగ కదలేక.

కాకికాకి కలవలకాకి

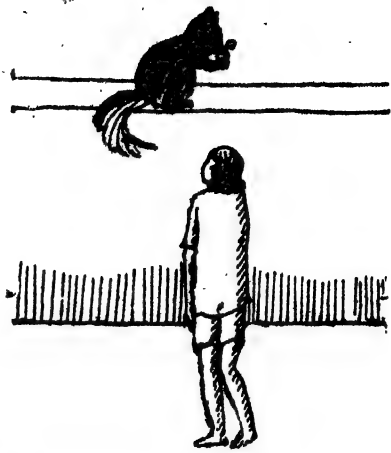
కాకినివట్టుకెళ్లి గంగలో ముంచి

గంగా నాకు గండమిచ్చి
గంధం పట్టుకెళ్లి ఆవుకు రాసి
ఆవు నాకు పాలు యిచ్చి
పాలు పట్టుకెళ్లి అమ్మ కిచ్చి
అమ్మ నాకు జాన్న పెట్టి
జాన్న పట్టుకెళ్లి ఆయ్యచారికిచ్చి
ఆయ్యచారు నాకు చదువు చెప్పి
చదువు పట్టుకెళ్లి మామకిచ్చి
మామ నాకు పిల్ల నిచ్చి.

3

ఉపర ఉపర హూత్
ఎక్కడ కల్లావు హూత్
నంక కల్లాను హూత్
ఏమిటి బెచ్చావు హూత్
కబ్బం బెచ్చాను హూత్
ఎవళ్ల కిచ్చావు హూత్

అమ్మ కిచ్చాను హూత్
ఎక్కడ తన్నింది హూత్
ఎక్కలా తన్నింది హూత్
ఎక్కడ పడ్డావు హూత్
పొయ్యిలా పడ్డాను హూత్
ఎక్కడ కాలింది హూత్
మీసం కాలింది హూత్.

మా వ్యాస కర్తలకు

వ్యాసములు చిన్న సైజు కాగితములపై ఒకవైపున మాత్రమే విశిష్టరములతో బంతులు
దూరదూరముగా, దిద్దుబాట్లు లేకుండ, తిన్నగా వ్రాసి వర్ణక్రమమునను తప్పలు లేకుండ
మా కొని పంప వేడికోలు. లేకున్న ముద్రణకార్యములయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే
కాక తప్పలుకూడ నిలిచిపోవునని మనవి.

సంపాదకుడు, 'భారతి'.

మన దేశమందలి ప్రస్తుతపు రాజకీయ పరిస్థితుల గమనించుచుండువా రందరు “ఫెడరల్” విధానమన నేమియో తెలిసికొనుటకు తృప్తాపాదుచున్నారు. దీనికి కారణము లేకపోలేదు. మహాశ్వుని నాయకత్వమున కాంగ్రెసువారు ప్రారంభించి నడుపుచుండు ఉద్యమము స్వరాజ్యసంస్థాపనమునకని అందరు ఎరిగియున్నారు. కాంగ్రెసుతో నేకీభవించనివారు కూడ “డుమినియం” విధానమునైన మన దేశమందు నెలకొల్పవలయునని చెప్పుచుండిరి. రౌండుటేబిల్ సభకు ఇచ్చటనుండి వెళ్లిన ప్రతి నిధులందరు “డుమినియం” విధానమును ఏకగ్రీవముగ కోరుటయేగాక అందుకై పాటుబడుట తమ విధి యని గొంతెత్తిపలుకుచుండిరి. ఇట్టి సందర్భములో “స్వరాజ్య” విధానము, “డుమినియం” విధానము మొదలగువాటిని గురించి ప్రశంసింపక, “ఫెడరల్” విధాన మను నొక సూతనవిషయమును గురించి రౌండుటేబిల్ సభ వారాలోచింపబూనుకొనుటయు, అందుకై వారొక ప్రణాళికను తయారు జేయుచుండుటయు అనేకులకు వింతగను దుర్గాహ్యముగను ఉన్నది. “డుమినియం” విధానమునకును “ఫెడరల్” విధానమునకును సంబంధ మేమైన కలదా, ఏ కారణముచేత “ఫెడరల్” విధానమున కిప్పు డింతటి ప్రాముఖ్యము కలిగినది

అని చాలమంది ఆలోచించుచున్నారు. “డుమినియం” విధానము నేర్పరచుటకై వెళ్లిన ప్రతి నిధులు దానికై పాటుపడక “ఫెడరల్” విధానమును నేదియో ఒక క్రొత్త పరిపాలన క్రమమును తెచ్చిపెట్టి దానిమూలమున మరికొన్ని చిక్కులేమైన కల్పింతురేమో యని భయపడు వారు కూడ కొందరు కలరు. కావున “ఫెడరల్” విధానముయొక్క ముఖ్యలక్షణము లేవియో తెలిసికొనుట దేశక్షేమమును కోరువారందరి అత్యవశ్యకము.

“డుమినియం” విధానము

“డుమినియం” విధానమునకును “ఫెడరల్” విధానమునకును ఉద్దేశమందు భేదమున్నది. ఇంగ్లండు దేశమునకును, మన దేశమునకును ఉండవలసిన సంబంధమును నిర్ణయించుటయే “డుమినియం” విధానముయొక్క యుద్దేశము. అట్లుగాక మన దేశమందలి “కేంద్ర” ప్రభుత్వమునకును (Central Government) రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకును (Provincial Governments) ఉండవలసిన సంబంధమును నిర్ణయించుట “ఫెడరల్” విధానముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఇప్పుడు ఇంగ్లీషు వారు మన దేశముపై సర్వ స్వాతంత్ర్యము కలిగి యున్నారు. మన దేశపు ప్రభుత్వము

వారి చేత జరుపబడుచున్నది. అంగ్లేయ సామ్రాజ్యములో చేరిన మరికొన్ని దేశముల స్థితి ఇట్టిది కాదు. కనడా, న్యూఫౌండ్లాండు, ఆస్ట్రేలియా, న్యూజీలాండు, దక్షిణఆఫ్రికాలు ఈ సామ్రాజ్యములోనివే; కాని, చాలవరకు ఈ దేశములను వానిలోని ప్రజలే పాలించు కొనుచున్నారు. ఇంగ్లండుకూడ ఇట్టి స్థితియందే ఉన్నది. పేరునకు సామ్రాజ్యమందున్నను నిజముగ తమతమ వ్యవహారములను తామే వక్కబెట్టుకొను హక్కును ఈ దేశముల వారనుభవించుచున్నారు. ఈ అర్థము స్ఫురించుటకై ఈ దేశములకు “దుమినియం” అను పేరు వాడుకలోనికి వచ్చియున్నది. దుమినియం విధానమనగా కనడా మొదలగు దేశములు అంగ్లేయ సామ్రాజ్యమందెట్టి స్థితియందున్నవో, వాటికిని ఇంగ్లండునకును ఎట్టి సంబంధమున్నదో తెలుపు విధానము. ఆవిధానము గల ఈ దేశములన్నియు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించుచుండక పోయినను చాలమట్టుకు స్వాతంత్ర్యమును కలిగియున్నవి. అట్టి స్వాతంత్ర్యము మన దేశమునకుండవలెననియు, ఇప్పటి అంగ్లేయ సరిహద్దు శాధికారము పోవలెననియు చెప్పట “దుమినియం” విధానమును కోరుటయే.

ఫెడరల్ విధానము

ఫెడరల్ విధానమున చర్చనీయ మగు విషయ మిది కాదు. ఇంగ్లండునకును మన దేశమునకును ఉండవలసిన సంబంధమును నిర్ణయించుట దానియొక్క ఉద్దేశము కాదు. మన దేశములోని కేంద్ర ప్రభుత్వమునకును రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకును ఉండవలసిన సంబంధములను నిర్ణయించుటయే దానియొక్క ఉద్దేశము. ఇది దేశముయొక్క ఆంతరంగిక వ్యవహారములకు సంబంధించినది. దుమినియం విధానము దేశముయొక్క బాహ్యవ్యవహారములకు సంబంధించినది.

ప్రస్తుతపు విధానము

రాజకీయముగ మన దేశమిప్పుడు రెండు భాగములుగా విభజింపబడియున్న దనుమాట అందరు ఎరిగినదే. ఒకభాగము ఇంగ్లీషువారి సొంతవరిపాలనక్రింద ఉన్నది. దానినే బ్రిటిషు ఇండియా అని వ్యవహరించుచుండురు. రెండవ భాగము సంస్థానాధీశుల అధీనమందున్నది. బ్రిటిష్ ఇండియాను పరిపాలన సౌకర్యమునకై (1) మద్రాసు (2) బొంబాయి (3) పంజాబు (4) సంయుక్తరాష్ట్రములు (5) బీహారు - ఒరిస్సా (6) బంగాళము (7) ఆసాం (8) మధ్యరాష్ట్రములు అని ఎనిమిది గొప్ప రాష్ట్రములుగా విభజించియున్నారు. వీటిలో ఒక్కొక్క రాష్ట్రముపై ఒక ప్రభుత్వమున్నది; ఆ ప్రభుత్వమందు “గవర్నరు” ముఖ్యస్థానమును వహించి యున్నాడు. ఈ ప్రభుత్వములకు “రాష్ట్రప్రభుత్వము” అనిపేరు. ఇవిగాక దేశమంతటిపై మరియొక ప్రభుత్వమున్నది. అందు వైస్రాయ్ - గవర్నరు జనరలు ముఖ్యస్థానమును వహించియున్నాడు. దీనికి కేంద్ర

(Central) ప్రభుత్వముని పేరు. బ్రిటిషు ఇండియాలోని ప్రతిసునుష్యుడును ఈ రెండు ప్రభుత్వములకు లోబడి యున్నాడు. దేశములోని ప్రభుత్వమును (1) కేంద్రప్రభుత్వము (Central Government) (2) రాష్ట్రప్రభుత్వములు (Provincial Governments) అని విభజించు ఆచారము అన్ని దేశములయందు కనబడుచున్నది. ఇందులో విశేష మేమియు లేదు.

కేంద్రప్రభుత్వముగాని రాష్ట్రప్రభుత్వముగాని చేయుపని ఎట్టిదో అందరికి తెలిసి యున్నది. ఏవియో కొన్ని విషయముల గురించి చట్టములను చేయుట, ఆ చట్టములను అమలులోనుంచుట—ఇదియే ప్రతిప్రభుత్వము యొక్క కార్యము. రెండువిధములగు ప్రభుత్వములు దేశమందున్నప్పుడు ఏ ప్రభుత్వము వారు ఎట్టివిషయముల గురించి చట్టము చేయవచ్చునో నిర్ణయించుట అత్యావశ్యకము. అట్టి నిర్ధారణ లేనియెడల ఒకేవిషయమును గురించి కేంద్రప్రభుత్వమువారి కాక చట్టమును నిర్మించుటయు రాష్ట్రప్రభుత్వమువారు దానికి భిన్నముగ మరియుక చట్టమును నిర్మించుటయును, ఈ రెంటికిని పరస్పర విరోధముండుటయును, అందుచే ప్రజలకు ఇబ్బందులు కలుగుటయు సంభవించును. ఎవరెవరు ఏయేషనుల చేయవలెనో తీర్మానించుట చాల అవసరము. అందుచేతనే మన దేశములో ఇప్పుడు అట్టి విభజనయున్నది. దేశరక్షణ, సైన్యము, నౌకాదళము, ఆకాశవిమానములు, విదేశవ్యవహారములు, ఇనుపదారులు, పోస్టు, టెలిగ్రాఫ్ వ్యాపారములు, వ్యాపారపు సుంకములు, బ్యాంకింగు, చెలామణి (Currency) లో నగు విషయముల గురించి కేంద్రప్రభుత్వమువారు మాత్రమే చట్టముల చేయవచ్చును. వీటిపై రాష్ట్రప్రభుత్వమువారి కెట్టి అధికారములేదు. మునిసిపాలిటీలు, లోకల్ బోర్డులు, ఆసుపత్రులు, విద్య, వ్యవసాయము, సహకారము, త్రాగుడు, భూమిపన్ను, రిజిస్ట్రీషన్, పోలీసు, సామాన్యపు కోర్టులు—లోనగు విషయముల గురించి మాత్రము రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు శాసనముల గావింపవచ్చును. ఈ విధముగా రాజకీయ విషయము లన్నిటిని (1) కేంద్రవిషయములనియు (2) రాష్ట్రవిషయములనియు విభజించియున్నారు. రాష్ట్రప్రభుత్వముల వారు తమకై నిర్ణయింపబడిన విషయములంద మాత్రము జోక్యముకలిగి యుందురు. తక్కిన విషయము లన్నియు కేంద్రప్రభుత్వమువారి అధీనమందున్నవి.

ములు, ఇనుపదారులు, పోస్టు, టెలిగ్రాఫ్ వ్యాపారములు, వ్యాపారపు సుంకములు, బ్యాంకింగు, చెలామణి (Currency) లో నగు విషయముల గురించి కేంద్రప్రభుత్వమువారు మాత్రమే చట్టముల చేయవచ్చును. వీటిపై రాష్ట్రప్రభుత్వమువారి కెట్టి అధికారములేదు. మునిసిపాలిటీలు, లోకల్ బోర్డులు, ఆసుపత్రులు, విద్య, వ్యవసాయము, సహకారము, త్రాగుడు, భూమిపన్ను, రిజిస్ట్రీషన్, పోలీసు, సామాన్యపు కోర్టులు—లోనగు విషయముల గురించి మాత్రము రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు శాసనముల గావింపవచ్చును. ఈ విధముగా రాజకీయ విషయము లన్నిటిని (1) కేంద్రవిషయములనియు (2) రాష్ట్రవిషయములనియు విభజించియున్నారు. రాష్ట్రప్రభుత్వముల వారు తమకై నిర్ణయింపబడిన విషయములంద మాత్రము జోక్యముకలిగి యుందురు. తక్కిన విషయము లన్నియు కేంద్రప్రభుత్వమువారి అధీనమందున్నవి.

కాని ఈవిభజనయందు మరియొక సూక్ష్మమున్నది. ఈవిభజనను చేయువారు కేంద్రప్రభుత్వమువారు. అందుచేత వారేదై మార్పు చేయగోరినయెడల, అట్టిమార్పు చేయకూడదని రాష్ట్రప్రభుత్వమువారు వారి అడ్డుపెట్టుటకు వీలులేదు. ప్రస్తుతమున “విద్య రాష్ట్రవిషయములలో చేర్చబడి యున్నది” కాని కేంద్రప్రభుత్వమువారు దానిని ఆ విషయములందుండి తీసి తమ అధీనము

దేంచుకొనవచ్చును. ఇదిగాక, రాష్ట్రవిషయములలో చేర్చబడిన వాటినిగురించి కాననములను చేయు అధికారము కేంద్రప్రభుత్వమువారికి లేకపోలేదు. కార్యసాకర్యమునకై వారావనులను రాష్ట్రప్రభుత్వములకు వదిలి యిచ్చినారే గాని వారికా విషయములపై అధికారము లేకపోవుటచేత కాదు. రాష్ట్రప్రభుత్వములకు మూత్రము కేంద్రవిషయములలో ఎట్టి హక్కును, అధికారమును లేవు. వారియొక్క విశేషముకూడ ఈ సందర్భమున గమనింపవలెను. తమకై నిర్ణయింపబడిన విషయములగురించి చట్టములను చేయవలసివచ్చినపుడు కూడ రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు కేంద్రప్రభుత్వమువారి అంగీకారమును పొందవలసియున్నది. భూమిశిస్తు విషయము రాష్ట్రప్రభుత్వములకు చెందియున్నను మద్రాసు ప్రభుత్వమువారు దానినిగురించి ఏదైన చట్టము చేయగోరినయెడల వారు మొట్టమొదట గవర్నరు జనరలుయొక్క అంగీకారమును పొందవలసియున్నది. కావున రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు చేయవలసిన పనులను నిర్ణయించుటకును, చేయదలచుకొను పనుల యుక్తాయుక్తములను నిర్ణయించుటకును కేంద్రప్రభుత్వమునకు సర్వాధికారము కలదు. అనగా ప్రస్తుతము మనదేశములోని కేంద్రప్రభుత్వమునకును రాష్ట్రప్రభుత్వమునకునుగల సంబంధము యజమానునికిని నౌకరుకునుగల సంబంధమువంటిది. రాష్ట్రప్రభుత్వములకు స్వాతంత్ర్యములేదు. అవి కేంద్రప్రభుత్వమునకు లోబడి పనిచేయు

చున్నవి. పేరునకు రెండుప్రభుత్వములున్నను సర్వాధికారముగల ప్రభుత్వము కేంద్రమందున్నదియే. కావున దీనిని “ఏకైక” (Unitary) ప్రభుత్వవిధానమని చెప్పవచ్చును.

ఫెడరల్ విధానముయొక్క లక్షణములు

ఇట్టి “ఏకైక” (Unitary) ప్రభుత్వమును మార్చి, “ఫెడరల్” లేక “ద్వంద్వ” ప్రభుత్వమును స్థాపించుట కిప్పుడు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. ఈప్రయత్నములు సఫలములైనయెడల రాష్ట్రప్రభుత్వములకును కేంద్రప్రభుత్వమునకునుగల సంబంధము మారిపోవును. ఈ మార్పుయొక్క స్వరూపమును, దానివలన రాగల మరికొన్ని మార్పులును మనము తెలిసికొనవలెను.

(1) ఇప్పటివలెనే ఫెడరల్ విధానమందు కూడ రాజకీయవిషయములు రాష్ట్రవిషయములనియు కేంద్రవిషయములనియు విభజింపబడును. కాని ఈవిభజనను చేయువారు కేంద్రప్రభుత్వమువారు కాదు. పార్లమెంటువారు చేయుచట్టమునందే ఈవిభజన నిర్ధారణ చేయబడును. ఒకపర్యాయము నిర్ణయింపబడిన విభజనను మార్చుటకు పార్లమెంటుకే గాని కేంద్రప్రభుత్వమున కధికారముండదు. రాష్ట్రవిషయములందు రాష్ట్రప్రభుత్వములు కేంద్రప్రభుత్వమునకు లోబడిక సర్వస్వతంత్రము కలవైయుండును. పార్లమెంటువారు చేసిన చట్టముకట్టియే రాష్ట్రప్రభుత్వములవారిపై అధికారము కలదియగును. కేంద్ర

ప్రభుత్వపు అంశికారమును పొంది రాష్ట్రవిషయములను గురించి చట్టములచేయు ఆవశ్యకత రాష్ట్రప్రభుత్వముల కుండదు. కావున ఫెడరల్ విధానములో ప్రతిరాష్ట్రప్రభుత్వము కొన్ని (అనగా రాష్ట్ర) విషయములందు స్వతంత్రముకలదియగును. రాష్ట్రవిషయములగు భూమి శిస్తు, కోర్టులు, పోలీసు, మొదలగువాటిని గురించి వా రెట్టిచట్టములు చేసినను కేంద్ర ప్రభుత్వమువారు “ఏం అట్లు చేసేతిరి” అని అడుగుటకుగాని, ఆచట్టములను రద్దుచేయుటకు గాని వీలుండదు.

(2) దీనిని బట్టి బ్రిటిషుఇండియాలోని ప్రజల స్థితియందుకూడ ఒకమార్పు కలుగును. ప్రస్తుతము మనదేశమున కేంద్రప్రభుత్వ మొక్కటియే స్వతంత్రప్రభుత్వము. రాష్ట్ర ప్రభుత్వములు దానిననుసరించినందుచు నొకర్లు. కావున నిజముగ మనమెల్లరము ఒకస్వతంత్ర ప్రభుత్వమునకే లోబడియున్నాము. ఫెడరల్ విధానమందు మనపై రెండు స్వతంత్రప్రభుత్వము లేర్పడును. కొన్ని విషయములందు మనము రాష్ట్రప్రభుత్వమునకును కొన్నిటియందు కేంద్రప్రభుత్వమునకును లోబడవలసిన వార మగుదుము.

(3) ప్రస్తుతము కేంద్ర ప్రభుత్వమువారేదైన ఒకవిషయము గురించి చట్టముచేసిన యెడల ఆ విషయము రాష్ట్రప్రభుత్వమునకు సంబంధించినదను అనుమానము కలవారు అట్టిచట్టము క్రమమైనది కాదనియు, దానిని

చేయుటకు కేంద్రప్రభుత్వమువారి కధికారము లేదనియు వాదించుటకు వీలులేదు. కేంద్ర ప్రభుత్వమువారు చేయు చట్టము లన్నియు క్రమమైనవనియే మనమునుకొనవలసియున్నది. వాటి నన్నిటిని మన మనుసరించి నడుచుకొనవలెను. ఫెడరల్ విధానమున ఇదంతయు మారును. రాష్ట్ర విషయములను గురించి కేంద్రప్రభుత్వమువారేదైన చట్టము గావించి రని మనకు తోచినపుడు అది క్రమమైనచట్టము కాదని మనము దానిని ఉల్లంఘించవచ్చును. అట్లే రాష్ట్రప్రభుత్వము కేంద్రవిషయమును గురించి ఏదైన చట్టమును గావించినపుడు అది అక్రమమని మనము దాని నుల్లంఘించవచ్చును. దేశమందు స్వతంత్రప్రభుత్వములు రెండు కింతటవలన ఇట్టి సంశయములకును విమర్శనలకును అవకాశ మేర్పడును.

(4) కేంద్రప్రభుత్వము వారుగాని, రాష్ట్ర ప్రభుత్వము వారుగాని చేసినచట్టములు అక్రమములని ఎవరికైన తోచినపుడు అంతమాత్రముచే వాటిని ఉల్లంఘించుటయో? అవి నిజముగ అక్రమమైనవా? అని నిర్ణయించు అధికార మెవరికైన నుండవలదా? అను సంశయము కొందరికి కలుగవచ్చును. ఈకారణము చేతనే ఫెడరల్ విధానమున మన దేశమందు ఉన్నతన్యాయస్థాన మొకటి ఏర్పడవలసియుండును. ప్రభుత్వములవారు చేయు చట్టములు సక్రమములూ అక్రమములూ అనువాదమును పరిష్కరించుటయే ఈ న్యాయస్థా

నము యొక్క ముఖ్యధర్మమగును. ప్రస్తుత కాలమున అట్టి న్యాయస్థానము మన దేశముందు లేదు. ఏకైకవిధానమందు (Unitary state) అట్టిదానికి అవకాశము కూడ లేదు.

గనుక (1) రాష్ట్రవిషయములు ఫలాన వనియు కేంద్రవిషయములు ఫలానవనియు విస్పష్టముగ విభజింపబడుట, (2) రాష్ట్రవిషయములందు కేంద్రప్రభుత్వమున కంతమాత్రము లోబడక రాష్ట్రప్రభుత్వములు యి పూర్ణస్వాతంత్ర్యము కలిగియుండుట, (3) చట్టములు క్రమములైనవా కావా యను వివాదము సంభవించినపుడు అట్టి వివాదమును పరిష్కరించుటకు ఉన్నత న్యాయస్థానమొకటి యుండుట—ఈయూడును ఫెడరల్ విధానమునకు ముఖ్యలక్షణములని స్పష్టమగుచున్నది.

ఫెడరల్ విధానమును వరించుటకు

కారణములు

తీవ్రమగు రాజకీయాందోళన మనేకసంవత్సరములనుండి మన దేశమున జరుగుచుండినన, ఇంతవరకు విశేషముగ చర్చింపబడని ఈ ఫెడరల్ విధానము ఇప్పుడింతటి ప్రాముఖ్యమును వహించుటకు కారణములెవ్వి? ఇందువలన కలుగు ప్రయోజనమెద్ది? అని కొంద రడుగ వచ్చును. వారికి సమాధానము చెప్పవలసి యున్నది.

(1) మనమిప్పడు కోరుచుండునది స్వరాజ్యము. స్వరాజ్యమనగా ప్రజలకు లోబడిన రాజ్యము. అందు ప్రజలచే ఎన్నుకొనబడిన

ప్రతినిధులు దేశమును పాలింతురు. రాష్ట్ర ప్రభుత్వమున గవర్నరును, కేంద్రప్రభుత్వమున గవర్నరు జనరలును ఇంగ్లండునూడి వచ్చినను నిజమైన అధికారము వారిచేతనుండక, వారి మంత్రులయందుండును. ఈమంత్రులెల్లరు ప్రజాప్రతినిధులై యుండురు. అనగా యిపాలనాధికార మంతయు ప్రజలచే ఎన్నుకొనబడిన ప్రతినిధులయందుండును. స్వరాజ్యముయొక్క ప్రధాన లక్షణ మిదియే.

కాని ఇట్టి యిపూర్ణస్వరాజ్యమున కింకను మనమర్హులము కామనియు, సమర్థులగు ప్రతినిధుల నెన్నుకొనుటకు వలయు తెలివితేటలు సామాన్యప్రజలకు లేవనియు, యక్షపాతబుద్ధితో శక్తిసామగ్ధ్యములతో దేశమునంతను పాలించగల ప్రతినిధులు ప్రస్తుతము దేశమందు లేరనియు కొందరి అభిప్రాయము. యిపాలనభారమునంతను భరింపగల మనువారికిని, ఎంతమాత్రము ప్రజాప్రతినిధులు దానిని భరింపజాలరని వాదించువారికిని సామరస్యము కుదురుట ఎట్లు? ఈరెండుపక్షములవారికి కొంత రాజీకుదిరిన కాని దేశములోని రాజకీయాందోళనమును దానివలన కలుగుచుండు కష్టనష్టములను తొలగజాలవు. ఫెడరల్ విధానమువలన అట్టి రాజీకుదురునని కొందరి అభిప్రాయము. దీనిమూలమున ప్రజలయందు కొంత శాంతి కలుగ వచ్చునని వీరి నమ్మకము.

స్వరాజ్యము కావలయునను వారిని ఫెడరల్ విధాన మెట్లు తృప్తి పరుపగలదు? అను

సంశయము కొందరికి కలుగవచ్చును. తృప్తి పరుపగలదని అనుకొనువారందరు ఈ క్రింది విధముగ వాదించుచున్నారు. దేశమునంతను పాలించుట సామాన్యమైనది కాదు. దేశసంరక్షణ, సైన్యముల నేర్పరచుట, విదేశములతో నేర్పరులై వ్యవహారముల గావించుట, మొదలగు కేంద్రవిషయములను చక్కగ నిర్వహించుటకు తగిన సమర్థులు దేశమునందు లేరు. ఈ పనులనుచేయుట కెంతో అనుభవము కావలెను. కావున కేంద్రవిషయములందు ప్రజాప్రభుత్వ మిప్పటిస్థితిలో అననుయోగ్యము. అచట నిరంకుశాధికారి ముండవలసినదే. కాని రాష్ట్రవిషయము లట్లుకావు; అవి అంత క్లిష్టములు కావు. ఆ విషయములను సమర్థించుకొనుటలో ఏదైన కొన్ని పొరపాట్లు జరిగినను దానిమూలమున విశేషమగు ముప్పు రాజాలదు; కొంత ఉపద్రవము కలిగినను చక్కబెట్టుకొనటకు వీలుండును. కావున రాష్ట్ర ప్రభుత్వములను కేంద్రప్రభుత్వమునుండి చాలవరకు వేరుచేసి, ప్రతిరాష్ట్రమునకును స్వతంత్ర ప్రభుత్వమును కల్పించినయెడల ప్రజాశాసనముండవలయునని వాదించువారి ఆశయములు కొంతవరకైన నెరివేరగలవు. ప్రతిరాష్ట్రమునకు ప్రజాప్రతినిధులతో గూడిన స్వతంత్ర ప్రభుత్వములను స్థాపించవచ్చును. వీటిని నడుపుటయందు ప్రజలు తమ తెలివితేటలను చూపినయెడల కాలక్రమమున కేంద్రప్రభుత్వమును కూడ ప్రజల అధీనము చేయవచ్చును.

ఫెడరల్ విధాన ముండిన గాని రాష్ట్రములకు స్వాతంత్ర్య ముండజాలదు. రాష్ట్రవిషయములందైనను స్వరాజ్యమును స్థాపించినగాని దేశమందు శాంతి నెలకొనజాలదు. ఇప్పటివలె “ఏకైక” (Unitary) విధానమునందే రాష్ట్రములలో స్వరాజ్యమును స్థాపింపకూడదాయనిన అట్లుచేయుటకు వీలులేదనియే చెప్పవలసియున్నది. ప్రజాప్రతినిధులతో గూడిన రాష్ట్రప్రభుత్వమును నిరంకుశాధికారము గల కేంద్రప్రభుత్వమునకు లోబడునట్లు చేసినయెడల ఈ రెండు ప్రభుత్వములకు నెల్లప్పుడు కలహములు కలుగుచుండును. వానియొక్క దృక్పథము వేరువేరగుటయే దీనికి కారణము. ప్రజాప్రతినిధులు గల రాష్ట్రప్రభుత్వములు నిరంకుశాధికారి యగు కేంద్రప్రభుత్వమున కెన్నడు లోబడజాలవు. లోబడునట్లు చేయజూచుట అసాధ్యకార్యమును తలపెట్టుటయే కావున ప్రజాస్వామికమగు రాష్ట్రప్రభుత్వములను కేంద్రప్రభుత్వముతో సంబంధము లేకుండ స్వతంత్రాధికారము కల వానినిగ మార్చుటయే మంచిది. ఇదియేకదా ఫెడరల్ విధానము.

రాష్ట్రములందే కాక కేంద్రమందు కూడ ప్రజాప్రభుత్వమును నిర్వహించుటకు మన దేశములోని వారికి సామర్థ్య మున్నదను విశ్వాసము గలవారు పైవాదము సంగీరింపక పోవచ్చును. అట్టి విశ్వాసము లేని వారు మనలో అనేకు లున్నారు. అట్లేయు లేవ్వరికి కూడ అట్టివిశ్వాసము లేదు. కావున వారంద

రికి ఫెడరల్ విధానము శరణ్యమైనది. దాని మూలమున “సోపాన” వాదము (Theory of Gradual Stages) గలుచుచున్నది. మొదట రాష్ట్రప్రభుత్వమందు స్వరాజ్యసంపాదనము; తర్వాత కేంద్రప్రభుత్వము దట్టి సంపాదనము. ఈ రెండును పూర్తిగా లభించువరకు ఫెడరల్ విధానముండి తీరవలెను.

(2) ఫెడరల్ విధానము ఇప్పుడింతటి ప్రాముఖ్యమును గాంచుటకు మరియొక గొప్ప కారణమున్నది. ఈవిధానము మూలమున స్వదేశ సంస్థానములకును బ్రిటిషుఇండియాకును గల సంబంధము బలపడుననియు, భరతఖండమున కంతకు కాలక్రమమున ఒకేప్రభుత్వము స్థాపింపబడుటకు వీలగుననియు కొందరి అభిప్రాయము. కావున స్వదేశసంస్థానాధీశులు, వారికిని ఆంగ్లేయ పాలనకు లోబడిన మనకును గల సంబంధమును బలపరచునెంచు వారందరు ఫెడరల్ విధానమును వరించుట సంభవించినది.

మైసూరు, హైదరాబాదు, బహోళా మొదలగు సంస్థానములు మహానుభావము మొదలగు రాష్ట్రములవలె మన మాతృదేశమగు భరతఖండమందలి భాగములే. అయినప్పటికిని రాజకీయనిషయములందు సంస్థానాధీశులును ఆంగ్లేయరాష్ట్రములలోని వారును ఒకచోట కలసి తమ కష్టసుఖములను గురించి ఆలోచించుకొనుట కవకాశ మిప్పుడు లేదు. మనము కోరునది రాష్ట్రములయొక్క శ్రేయస్సుమాత్రమే కాదు. భరతఖండమంతటియొక్క శ్రేయస్సును కోరుచున్నాము. అట్లే

స్వదేశసంస్థానములలోని వారుకూడ దేశమంతటియొక్క యోగక్షేమములను కోరవలసియున్నది. ఆంగ్లేయరాష్ట్రములయొక్క ఐశ్వర్యమే మన ఆదర్శమైనయెడల సంస్థానములతోటి సంబంధము మన కక్కర లేకపోయియుండును. సంస్థానములయొక్క మేలును మాత్రమే వారు కోరువారైనయెడల రాష్ట్రములలోనివారితో వారికి సంబంధ మక్కరలేకపోవును. ఇప్పటివరకు వారును మనమును వేరనుబుద్ధితో మనము చరించుచుంటిమి. ఇప్పుడట్లుగాక వారును మనమును ఒకతల్లిబిడ్డలమనుభావ ముకురించియున్నది. ఈభావమును బలపరచుటకు ఫెడరల్ విధానముకంటే మరియొక సాధనములేదు.

ఇదియొకభావము మాత్రమేనా? లేక స్వదేశసంస్థానములకును రాష్ట్రములకును గల సంబంధము బలపడుటవలన లాభమేమైన కలదా? ఎట్టి సంబంధములేక నూనె నూట యేబది సంవత్సరములనుండి కాలక్షేపము చేయుచుంటిమిగదా? ఇప్పుడు కొకసంబంధమును కల్పించుకొనుట వలె? అని కొందరడుగవచ్చును. సంస్థానములును బ్రిటిషు ఇండియాలోని రాష్ట్రములును రాజకీయ విషయములందు వేరువేరుగ నుండుటచే అనేకనష్టములు కలుగుచున్నవి. బ్రిటిషుఇండియా ప్రభుత్వము వారు దేశసంరక్షణమున కని గొప్ప సైన్యము నొకదానిని ఏర్పరచి దానికై ఏటేట అరువది కోట్ల రూపాయలు ఖర్చుపెట్టుచున్నారు. ఈ సైన్యమువలన బ్రిటిషు ఇండియాలోని రాష్ట్ర

ములే గాక స్వదేశసంస్థానములు కూడ రక్షింపబడుచున్నవి. కాని ఇందుకై కావలసిన ద్రవ్యమంతయు రాష్ట్రములలోని ప్రజలచున్నారేగాని సంస్థానాధీశులొక కాపైన నిచ్చుటలేదు. విదేశవస్తువులపై బ్రిటిషు ఇండియా ప్రభుత్వమువారు సుంకములను విధించి కోట్ల కొలది ద్రవ్యము నేటేట సంపాదించుచున్నారు. ఈవస్తువులలో కొంతభాగము స్వదేశసంస్థానములకు వెళ్లుచున్నను సుంకములనుండి వచ్చు ఆదాయములో సంస్థానాధీశ్వరుల కేమియు లభించుట లేదు. ఇట్లే కొన్ని సందర్భములందు రాష్ట్రములలోనివారికిని మరికొన్నిటియందు సంస్థానములకును నష్టము కలుగుచున్నది. దీనికి కారణము దేశమంతయు ఒకే పరిపాలన విధానమునకు లోబడక యుండుటయే.

ఇట్టి నష్టములు తొలగుటకును, సంస్థానములును, రాష్ట్రములును ఒకమాత్రమే దేశములోని భాగములనియు వానిలోని ప్రజలు సోదరభావముతో మెలగవలయు ననియు తలచువారి కోరిక సఫలమగుటకును దేశమున కంతకు ఒకపరిపాలనవిధానముండుటయు, ఆ విధానమున సంస్థానములును రాష్ట్రములును చేరుటయు అత్యవశ్యము. ఎట్టి విధానమున్నయెడల ఇట్టి సంబంధ మేర్పడును? అని ఆలోచించితమేని ఫెడరల్ విధాన మొక్కటియే దీని కనుగుణమైనదని చెప్పవలసి యున్నది.

స్వదేశసంస్థానములలో నొక్కొక్కటియు ఇప్పుడు విస్తారమగు స్వాతంత్ర్యము కలిగి

యున్నది. అందులోని ప్రజలు ఆయా రాజులు చేయుచుండు చట్టములకు లోబడి యున్న వారేగాని, సంస్థానమున కావలనుండు బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు చేయుచట్టములకు లోబడిన వారుకారు. ప్రతిసంస్థానాధీశుడును (ఏవియో కొన్ని విషయములందు తప్ప) రాజకీయ విషయములందన్నిటను స్వాతంత్ర్య మనుభవించుచున్నాడు. ఇష్టమువచ్చిన పన్నులను విధించుటకును, సివిల్ క్రిమినల్ చట్టములలో ఇష్టమువచ్చిన మార్పులు చేసికొనుటకును, బ్యాంక్లు, వర్తకము, విద్య, భూమిశిస్తులు, న్యవసాయము లోనగు విషయములందు యథేచ్ఛగ సంచరించుటకును సంస్థానాధీశుల కిష్టాడధికార మున్నది. ఇట్టి సంస్థానములు బ్రిటిష్ ఇండియా రాష్ట్రములతో కూడ మరి యొక పరిపాలనమునకు లోబడవలయుననిన ఆ పరిపాలనము సంపూర్ణాధికారము గల “ఏకైక” ప్రభుత్వముగ నుండుటకు ఏలులేదు. వందల కొలది సంవత్సరములనుండి స్వాతంత్ర్య మనుభవించుచుండు సంస్థానములు తమ అధికారము నంతకు కోల్పోయి, “ఏకైకప్రభుత్వము” క్రింద సామాన్యరాష్ట్రములుగ మారుట కంగీకరింపజాలవు. ఏవియో ప్రధానములును దేశమున కంతకు అత్యవశ్యములు నగు కొన్ని విషయములందు మాత్రము తమ అధికారమును విడనాడుటకు సంస్థానాధీశు లంగీకరింపవచ్చును. అనగా అనేకవిషయములందు వారు స్వతంత్రులై యుండవలె ననియే వారు కోరుచుదురు. ఇట్టి సందర్భములో దేశమంతటిపైన

అధికారమును చెలాయించు కేంద్రప్రభుత్వము సరిమితాధికారము కలదిగ నుండవలసి యున్నది. కేంద్రప్రభుత్వము సరిమితాధికారముకలిగి యుండుటయు రాష్ట్రములు స్వతంత్రము ననుభవించుచుండుటయు “ఫెడరల్” విధానము యొక్క ముఖ్యలక్షణమని మన మిదివరకే గ్రహించి యున్నాము. కావున స్వతంత్రాధికారము కలిగినట్టియు, ప్రస్తుతము విస్తారముగ స్వతంత్రము ననుభవించుచుండునట్టియు సంఘానాధీశులు “ఫెడరల్” ప్రభుత్వమునకు లోబడ గలవారలే గాని “ఏకైక” ప్రభుత్వమునకు లోబడి తమ స్వాతంత్ర్యము నంతను పోగొట్టుకొనజాలరు.

(3) పెడరల్ విధాన మిప్పుడు ప్రాముఖ్యము గాంచుటకు మరియొక కారణమున్నది. మన దేశమండలి మహమ్మదీయులలో ననేకులు ఈ విధానమువలన తమకు విస్తారమగు లాభము కలుగునని దృఢముగ నమ్మియున్నారు. అందుచేత మహమ్మదీయ నాయకులందరు ఇట్టి విధానమునే తాముంగీకరింతుమనియు, దీనికిభిన్నమగు “ఏకైక” విధానమునకు తామెన్నడు నమ్మతింపజాలమనియు చెప్పుచున్నారు. పెడరల్ విధానమువలన మహమ్మదీయులకు కలుగనుండు లాభ మెట్టిది?

స్వరాజ్యమనగా ప్రజాపరిపాలన మని అందరికీ తెలిసినదే. ప్రజాపరిపాలన మనిన ప్రజలందరు ఏకగ్రీవముగ విషయములను నిర్ధారణ చేయుట అని అర్థముకాదు. బహు సంఖ్యాకులు (Majority) దేనిని నిర్ణయింతురో దానికి లో

బడి అందరు నడుచుకొనుట యని అర్థము. మన దేశములోని ప్రజలలో హిందువులు బహు సంఖ్యాకులుగను మహమ్మదీయు లల్పసంఖ్యాకులుగను ఉన్నారు. కావున కేంద్రప్రభుత్వమందును, కేంద్రశాసనసభలందును హిందువుల సంఖ్య అధికముగను మహమ్మదీయుల సంఖ్య అల్పముగను ఉండుట తప్పదు. స్వరాజ్యస్థాపనమైన తిర్వాత ఇప్పటివలెనే కేంద్రప్రభుత్వము రాష్ట్రప్రభుత్వములపై సంపూర్ణాధికారము కలిగియుండినయెడల స్వరాజ్య మన అధికసంఖ్యాకులగు హిందువురాజ్యమనియే చెప్పవలసియుండును. మహమ్మదీయు లందరు హిందువులకు లోబడవలసియుండును. ఇట్టి యనర్థమునుండి తమ్మును కాపాడుకొనుట కొక ఉపాయము కలదని మహమ్మదీయుల విశ్వాసము. కేంద్రప్రభుత్వమున కేదియో కొన్ని విషయములందు మాత్రము అధికారిమిచ్చుటయు తక్కిన విషయము లన్నిటియందును రాష్ట్రములకు స్వతంత్రాధికారమిచ్చుటయే ఈయుపాయము. ఈయుపాయము వారి కనుకూలించుట ఎట్లు?

మొత్తముమీద దేశమందంతట మహమ్మదీయుల సంఖ్య అల్పమైనను బంగాళము పంజాబు సింధురాష్ట్రములందు వారి సంఖ్య హిందువుల సంఖ్యకంటె అధికముగ నున్నది. ఈ రాష్ట్రములందు స్వరాజ్యమన మహమ్మదీయరాజ్యమనియే చెప్పవలసియుండును. ఈ రాష్ట్రములలోని ప్రభుత్వమందును, శాసనసభలందును వారే బహుసంఖ్యాకులుగ నుం

దారు. కావున రాష్ట్రములకు స్వాతంత్ర్యమున్నయెడల ఈమూడు రాష్ట్రములందును మహమ్మదీయులు ఆస్వాతంత్ర్య మనుభవించువారగుదురు. దేశమునంతను పాలించు కేంద్ర ప్రభుత్వమున తామెన్నడు బహుసంఖ్యాకులగుట సంభవించక పోయినను కొన్ని రాష్ట్రములందైనను తమ అధికారము సూర్తిగ సాగించుటకు వారు తృప్తిపడచున్నారు. వారి అభీప్రాయము కొనసాగవలయుననిన రాష్ట్రములకు స్వాతంత్ర్య ముండవలెను. అట్లు గాక ఇప్పటివలె రాష్ట్రములు కేంద్రప్రభుత్వమనకు లోబడి యున్నయెడల బంగళము పంజాబులోనగు రాష్ట్రములు తక్కిన రాష్ట్రములవలె హిందూబాహుళ్యము గల కేంద్రప్రభుత్వమునకు లోబడి యుండుటయు, ఈ రాష్ట్రములందు వారు బహుసంఖ్యాకులగుటచే వారు రషేషీంచులాభము వారు ఛందకపోవుటయు సంభ

వించును. ఈకారణముచేత మహమ్మదీయులనేకులు రాష్ట్రస్వాతంత్ర్యము మూలనూత్రముగ గల ఫెడరల్ విధానమును కోరుచున్నారు.

పైన పేర్కొనిన మూడుకారణములచేత “ఫెడరల్” విధాన మిప్పు డెంతో ప్రాముఖ్యముగాంచి, రాండ్ టేబిల్ కాన్ఫరన్సులోని చర్చ నీయాంశములన్నిటిలో అగ్రస్థానమును వహించినది. ప్రజాపరిపాలనము కేంద్రము (Centre)న స్థాపించుటకు వీలులేదని విశ్వసించువారును, స్వదేశసంస్థానాధీశులును, మహమ్మదీయులును ఈవిధానమం దెక్కువ యుత్సాహమును కనబరచుచున్నారు. ఇట్టి విధానమును ఆచరణలో నుంచుటయందు మనమెట్టి కష్టముల నెదుర్కొనవలయునో, వాని నెదుర్కొని తొలగించుటకు ఎట్టిమార్గములు గలవో మనము విమర్శింపవలసి యున్నది.

పౌరుషేయచిత్రము

చిట్టానైగడ సీతారామాంజనేయులుగారు

[శ్రుతి. ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ—శివా దన్యం నకించన—నేహనానాస్తి కించన—బ్రహ్మణోన్యం నకించన—శివఏవకేవలః—న ఏవహిపరబ్రహ్మ తద్భ్రహ్మహం న సంశయః, జీవ శ్చివ శ్చివో జీవ స్సజీవః కేవల శ్చివః.—]

౧

పురుషుం డంచును, పౌరుషేయ మనుచుగా భోక్తృత్వ మంచుగా వితర్కరింపంబుల-భ్రమసాంద్రవీచికలె గాక! సర్వ ముద్వైత మ

మర మేకై కనహస్రశీర్షశివచిత్సంకల్పనాట్యంతరాం
తరవిన్యాస మిదన్య మెట్లగు! ననంతా! భక్తమూర్తి! శివా!

౨

పురుషుం డెన్నిటనో ప్రయత్నపడ; దేవుం డం దొకం డారయన్
బొటయన్ లాభమటన్న భేదమెవఁ దుద్బోధించె లోకాన! నీ
పురుషుండెవ్వఁడు దేవుఁ డెవ్వఁ డరలే! పూర్ణాద్విత్తీయైకభా
స్వరసుప్రాప్య 'శివోహ' మేమయిన నీశా! భక్తమూర్తి! శివా!

౩

తన కష్టమ్మునకుఁ ఫలం బొరునిహస్తంబీయ నొనంట కే
మని స్వారస్యమొ! విశ్వచిత్రమున మిథ్యావ్యాప్తితో లోకమం
దనిమిత్తంబగు బానిసీమలను జేయఁజెల్లె! నిర్వాజ ని
ర్గుణ లీలారథటిఁ వికారమిటు లెక్కు! భక్తమూర్తి! శివా!

౪

బహు సంకల్పము లల్లిబిల్లిగొనుటఁ, ప్రారబ్ధమైనఁ జయా
వహమై తోచదు; భేదనాట్య మిది! దైవప్రాపులేకఁ ఫలం
బహితంబైనదె, పొరువంటున కిట! బ్రహ్మైక సత్యం బెటుల్
వహియించుఁ పరమార్థభేదముల దేవా! భక్తమూర్తి! శివా!

౫

ఎదియన్ త్వద్వ్యతిరిక్తమన్న దొకఁడున్నే ! భావనాలీలలే
గద! శాస్త్రార్థము లెల్ల నీకు! శ్రుతివాక్యంబేది లక్షించినఁ
త్వదనన్యత్వరహస్యగర్భితమె ! విశ్వంబందు నిన్నీ వె పో
ల్చెదుగా! చిన్మయద్వంద్వభావ రసలాసీ! భక్తమూర్తి! శివా!

బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య సభ

హిందూ దేశపు ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యము

డా. వెం. హనుమంతరావుగారు, M. A.

ప్రస్తుతము లండనులో జరుగుచున్న సామ్రాజ్యసభ (Imperial Conference) సమావేశము నందు ఆలోచనకువచ్చు ముఖ్య విషయములలో సామ్రాజ్యాంతర దేశముల ఆర్థికవిషయములు ప్రముఖస్థాన మాక్రమించును. ఆ ఆర్థికవిషయములలో కూడ సామ్రాజ్యమందలి వివిధదేశముల మధ్య నర్తకపుటాడంబడికలు ఏర్పాటుచేసికొనుటను గూర్చి తీవ్రప్రయత్నములు జరుగునని యూహించవచ్చును. హిందూ దేశము కూడ సామ్రాజ్యమందలి దేశములలో ఒకటిగ నుడుటచే మనదేశపు ప్రతినిధులుకూడ ఈ ఆలోచనలయందు పాల్గొనుట కవకాశములు కల్గింపబడును. హిందూ దేశపు ప్రతినిధులనగా హిందూ దేశపు ప్రజలచేగాని భారతసామ్రాజ్య శాసనసభవారిచేగాని ఎన్నుకొనబడిన వారు కాకపోవచ్చును. కాని అట్లు ప్రతినిధులుగా నేర్పాటు కాబడినవారు మనదేశము తరపున మాట్లాడుట కధికారము కల్గియుండుటచే వారా ఏర్పాట్ల నామోదించిన హిందూ దేశమంతయు వాటి నామోదించినట్లే పరిగణింపబడునుకాన, వారిని హిందూ దేశప్రతినిధులని పిలువవలసి వచ్చినది. ఈ సామ్రాజ్యసభయందు హిందూ దేశమునకు ఎట్లు సంబంధ మున్నదో

వై విషయములవలన నృప్తమగును. ఈ సందర్భములలో మన దేశప్రతినిధులమని చెప్పుకొనువాడు చాల ఏమరియుండి హిందూ దేశ లాభనష్టములే మదియం దుంచుకొని పని చేయవలసి యున్నది.

* * * *

ఇప్పుడు ప్రపంచమందన్ని దేశములలోను పారిశ్రామికదృస్థితి చాల ప్రబలముగ నున్నది. ఆ దృస్థితిలో ఇతర దేశములతోబాటు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమందలి దేశములు కూడ చిక్కుబడి యున్నవి. ముఖ్యముగ పరిశ్రమలపైననే ఆధారపడియున్న ఇంగ్లండు దేశములో ఇది మిక్కిలి ఎక్కువగ కాన్పించుచున్నది. ఈ దృస్థితినుండి బయటపడి, తిరిగి ఆయా దేశములకు పారిశ్రామిక, ఆర్థిక బలములు చేకూరవలెనని సామ్రాజ్యాంతరదేశము లన్నియు ఏకీభవించి కలసి పనిచేయుట ముఖ్యము. అట్లు చేసిననే లాభ ముండును. ఎందువల్లననగా పరిశ్రమలచే తయారు చేయబడు వస్తువులయందును, పరిశ్రమలకు కావలసిన వస్తువులను పండించుటయందును బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యపు దేశములు వాటిలో అవి సరిపెట్టుకోగల్గుట కవకాశము లున్నవి. కాన ఆయా దేశములు కలసిమెలసి సహాయము చేసి

కొనుట కిష్టపడిన వైన చెప్పబడిన దుస్థితినుండి బయల్పడుట కష్టము కాదు. అట్టి పరస్పరసహాయమున కనుకూలించునట్లు ఒడంబడికలు చేసి కొనుటకు ప్రయత్నించునపుడు, బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య దేశములందన్నిటియందును గొప్పదియు, పెద్దదియు ప్రజాబాహుళ్యముకలదియునగు హిందూదేశపు అనుకూలాభిప్రాయమును సంపాదించుకొనుట కవసర మెంతేని కలదు.

* * * *

కాని హిందూదేశ మీ ఆంతరసామ్రాజ్య వర్తకపు టొడంబడికల కనుకూలముగ నుండుటకు ముందు మన దేశమునకు వాటి వలన ఎంతవరకు లాభముండును అను సంగతి ముఖ్యముగ ఆలోచనీయము. ఇట్టి ఆర్థికవిషయమును గూర్చి చర్చించునపుడు ఆర్థికముగ లాభనష్టములే గ్రహింపవలెను కాని ఇతరవిషయములను దీనియందు చొప్పించుటపాడిగాదు. కొంతమంది (మన దేశస్థులే) హిందూదేశమునకు బ్రిటిష్ వారు రాజకీయముగ కొన్ని సదుపాయములుచేయుట కిచ్చగించిన, మన దేశము బ్రిటిష్ వారికి ఆర్థికముగ కొన్ని సదుపాయములు చేయుట కంగీకరింపవచ్చునని సూచించుచున్నారు. వారుచేసిన సూచన దురలోచనతో చేసిననుకొనుట కెంతమాత్రమవకాశము లేదు. కాని ఇట్టి ఆర్థికరాజకీయములగు బేరములను, దేశమున కంతకును సంబంధించు ప్రధానమూలసూత్రములలో ప్రవేశపెట్టుట చాల పొరపాటు. మన దేశమునకు స్వరాజ్యము వ్యవహాకు. దాని నెవరును తీసివేయ లేదు.

స్వరాజ్యమిచ్చిన ఆర్థికముగ సదుపాయములను చేసేదమని బ్రిటిష్ వారిని మధ్యపెట్ట జూచుట వారికికాని మనకుగాని శ్రేయస్కరము గాదు స్వరాజ్యము వచ్చిన తరువాత హిందూదేశ మేవిధమగు ఆర్థికవిధానము నామోదించునో ఇప్పుడే ముందు నిశ్చయింపజూచుట కేవలము మనకాళ్లకు మనమే బంధములు తగిలించుకొనుట యగును. ఇంగ్లండునకును, సామ్రాజ్యమందలి ఇతర దేశములకును సదుపాయములు చేయుటయు, వారి సరకులను హిందూదేశములోనికి ఇతర దేశముల సరకులకన్న తేలిక దిగుమతి పన్నులతో రానిచ్చుటయు, ఈ మొదలగు విషయములు మన దేశస్థులు తగు వాత ఆమోదించిన ఆమోదించవచ్చును కాని ఇప్పుడే ఆ ఆలోచనలు పెట్టుకొనిన ప్రధాన సూత్రములను మరచిపోవుట తటస్థించును.

* * * *

హిందూదేశమునకు సామ్రాజ్యపు టొడంబడికల వలన లాభ మున్నదా లేదా, యను విషయము ఇదివరలో అనేకసార్లు చర్చకు వచ్చినది. ౧౯౦౪ వ సంవత్సరములో ఇంగ్లండు దేశపు ప్రధానమంత్రిగ నుండిన జోసెఫ్ చాంబ్లెనుగారు ఇండియా ప్రభుత్వమువారి నీ విషయములో వారి యభిప్రాయమును గూర్చి ప్రశ్నించినప్పుడు ఇండియా ప్రభుత్వమువారు అట్టి ఒడంబడికలకును, అట్టి విధానములకును వ్యతిరేకాభిప్రాయమును తెల్పి యుండిరి. హిందూదేశ మప్పటినుండియు కూడ ఏవిధమైన Imperial Reference విధానమునకు

గాని ఎప్పుడును ప్రతికూలమునే వ్యక్తీకరించుచున్నది. ఎందువల్లననగాహిందూదేశపు విదేశ వర్తకవ్యాపారము సంవత్సరమునకు సుమారు ౧౦౦ కోట్లుండగా దానిలో సుమారు ౧౧గి కోట్లు మాత్రమే ఇంగ్లండు దేశముతో చేయు వ్యాపారముయొక్క విలువయై యున్నది. ఇతర దేశములకు ఎగుమతులు చాల ఎక్కువగా నున్నవై యున్నవి. ఇంగ్లండు దేశమునకు మనము ఎగుమతి చేయువస్తువులు చాలవరకు పారిశ్రామికముగ వారికి కావలసినవై యున్నవి. హిందూదేశము ఇంగ్లండు నుండి దిగుమతి చేయు ప్రత్తి, బట్టలు, ఇనుము, ఉక్కు మొదలగు వస్తువులపైన ఇతర దేశములనుండి దిగుమతి చేయబడువాటికన్న తక్కువ దిగుమతి పన్నులను విధించుచున్నది. సామ్రాజ్యంతర భాగములమధ్య ఒడంబడికల మూలమున హిందూదేశము ఇతర దేశముల దిగుమతులపై ఎక్కువ పన్నులను విధించిన మనకు ధనమూలకముగ ఎక్కువగ లాభములేదు సరిగదా, మన వస్తువులను ఇదివరకు పన్నులు లేకుండ దిగుమతి చేసికొనుచున్న ఇతర దేశములు మనకు నష్టమువచ్చునట్లు ౧. ఎక్కువ పన్నులను విధించుటకు మొదలిడును. దానివలన మనవిదేశవర్తకమునకు తీరిననష్టము వాటిల్లును మనము ఇతర దేశములకు ప్రస్తుతము ఎగుమతిచేయు వస్తువులకు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య భాగములలో ఎక్కువ అమ్మకముకాని, చెలామణికాని లేకపోవుటచే పైన చెప్పబడిన నష్టమును ఇతరవిధముగ పూర్తిచేసికొనుట కూడ

కష్టము. కాన సామ్రాజ్యంతర వర్తకపు టాడంబడికలు మొదలగు పద్ధతులవలన మనకేమియు లాభములేదు. ఈవిషయములే ఇదివరకు ప్రభుత్వమువారుకూడ అనేకసార్లు వెల్లడించి యున్నారు. ౧౯౦౭ వ సంవత్సరములో అధినివేశ రాష్ట్రముల సభ జరిగినప్పుడు ఈవిషయమై చర్చజరిగింది. దానియందు ఇండియాప్రభుత్వమువారును, హిందూదేశమంత్రీవర్గమువారును కూడ సామ్రాజ్యంతరవర్తకపు టాడంబడికలకు తమ తీవ్రప్రతికూల్యమును వెల్లడించుచుండిరి.

* * * *

హిందూదేశమునకు ప్రస్తుతము ముఖ్యముగ కావలసినదియు, మనదేశస్థులు ప్రధానముగ కోరనదియు ఆర్థికస్వాతంత్ర్యము. ఆర్థికస్వాతంత్ర్యమనగా ఏ ఆర్థికవిధానమునేర్పాటు చేసికొనవలసినది, ఎట్లు మన దేశాభివృద్ధిని సమకూర్చుకొనవలసినది—ఈవిషయములన్నియు చర్చించి నిర్ణయించుటకు మనదేశ ప్రతినిధులకే సంపూర్ణాధికార ముండవలెను. సంపూర్ణ బాధ్యతాయుతప్రభుత్వము వచ్చినను రాకపోయినను, ఆర్థికముగ స్వాతంత్ర్యము మనకలవడిన చాలలాభము కల్గుననుటకు సందేహములేదు. ఇట్టి అధికారమును ఇంగ్లండుదేశమువారు మన కిచ్చినప్పుడు హిందూదేశస్థులు సామ్రాజ్యంతరపు టాడంబడికలనుగూర్చియు, సామ్రాజ్యమందలి దేశములకు వర్తకములో నదుపాయములు కల్గించుటను గూర్చియు

ఆలోచించుటకు వీలుండును. హిందూదేశమున కిదివరలోనే అధినివేశ పరిపాలనా విధానము కలదని తెన్నుగారు (ఇండియామ్యూత్రి) చెప్పట వలనను, వర్తకపుటర్పాటు (Fiscal Convention) వలన హిందూదేశమున కార్థిక స్వాతంత్ర్యము ప్రసాదించబడినదని చెప్పట వలనను, భారతీయులకు తృప్తి కల్గునని తలంచుట వట్టి పొరపాటు. నిజమైన స్వాతంత్ర్యమియ్యబడి, భారతదేశము యొక్క అభిప్రాయములు పూర్తిగా గమనింపబడినప్పడే అట్టి తృప్తికల్గుటయు, హైందవీయులు ఆభిమానమును చూపుటయు జరుగుట కవకాశములున్నవి.

* * * *

మైన చెప్పినదానినిబట్టి ఆర్థికస్వాతంత్ర్యమియ్యబడగానే భారతదేశస్థులు సామ్రాజ్యాంతర-వర్తకపు టాడంబడికలను ఒప్పుకొందురని అర్థము చేసికొనరాదు. అట్టి ఒప్పుదల కాస్వాతంత్ర్య మొకసోపానము మాత్రము కాగలదనియే మాయభిప్రాయము. కాని ఆ యొప్పుదలకూడ దేశాభ్యుదయమున కెంతవరకు తోడ్పడునో విచారించకుండ ఈయబడు నని తలంచుటకు వీలులేదు. హిందూదేశపు స్వదేశ పరిశ్రమల నభివృద్ధి పర్చుకొనుట కీయొడంబడికలు ఏవిధమైన ప్రతిబంధకమును గాని కల్పించునని తోచిన మనదేశీయులు వాటికి నమ్మతింపకయే పోవచ్చును. మన పరిశ్రమలకు బలము చేకూర్చుకొనుటయు, వాటిని ఇతరదేశముల పరిశ్రమలతోపాటు సమానముగ తులతూగునట్లు

చేయుటయు, వాటిని స్థిరముగ దేశమునందు ప్రేళ్లు పాతుకొని యుండునట్లు చేయుటయు ప్రస్తుతము చేయవలసిన ప్రధానవిషయములు. దానికి కావలసినది రక్షణపద్ధతియే యని ఇదివరలో అనేకసార్లు చెప్పబడినది. ఈ సందర్భములో సామ్రాజ్యనభానమావేశమునందు హిందూదేశమునకు ప్రతినిధిగా నున్న సర్ జెఫరీ కార్పెట్ గారు చెప్పినవిషయములు గమనించదగినవి. “హిందూదేశము నిశ్చయముగ బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమందలి వివిధదేశములమధ్య వర్తకము నభివృద్ధిచేయుట కేర్పాటుచేయబడు ఏవిధానమును గూర్చి కాని అనుకూలముగ విచారణసంఘట కెప్పుడును వెనుదీయదు. కాని ప్రస్తుత మమలునందున్న రక్షణవిధానమును మాత్రము విడనాడుటకు ప్రస్తుత మొప్పుకొనదు. కాన అంతరసామ్రాజ్య వర్తకపు టాడంబడికలనుగూర్చి హిందూదేశమువెంటనే ఎట్లుగాని ఒక నిశ్చితాభిప్రాయమునకువచ్చుట కాదేశస్థులు సమ్మతించిరి. ఒక్కొక్క విషయమును గూర్చి అప్పటికప్పుడు విచారించి నిశ్చయించుటకు వారికి నేర్ప యుండవలెను.”

ఈమాటలు చెప్పినవారు ఇంగ్లీషు దేశస్థులే యని జ్ఞాపకమంచుకొనుట ముఖ్యము. భారతీయుడే హిందూదేశ ప్రతినిధిగ నుండిన ఇంతకంటె స్పష్టముగ ఆతడు మాట్లాడియుండునని తలంపవచ్చును. ఏది ఎట్లున్నను కార్పెట్టుగారి ఉపన్యాసధోరణిని ఇంగ్లండుదేశస్థులును, అధినివేశదేశప్రతినిధులును తప్పక గమనించెదరు గాక! భారతీయుల ఇష్టములేకుండ ఏదైన ఒక

విధానమును వారిపై రుద్దజూచుట కికముందు
అవకాశములు లేవని వారు గ్రహించవలెను.
ఏవిధానమైనను హిందూదేశస్థులచే ఆమో
దింపబడినపుడే వారు దానిని అనుసరించెద రని
కూడ వారు కనుగొనుట మంచిది.

* * * *

హిందూదేశమును చేర్చుకొనని ఏసా
మ్రాజ్యపుగొడంబడికగాని లాభముగనుండదని
ఇదివరలో చెప్పియున్నాము. హిందూదేశము
నకు సంపూర్ణ ఆర్థిక రాజకీయ స్వాతంత్ర్యము

లేనినాడు అట్టి ఒడంబడికల కెప్పుడును
అంగీకరించ దని కూడ చెప్పి యున్నాము.
సామ్రాజ్య సభలో ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యమును
గూర్చియు, దానితరువాత జరుగనున్న రౌండు
టేబిల్ సమావేశమునందు రాజకీయ స్వాతం
త్ర్యమునుగూర్చియు, చర్చించబడును. అప్పుడు
బ్రిటిషు ప్రతినిధులును, అధినివేశ రాజ్యముల
ప్రతినిధులును హిందూదేశమును బలపరిచి,
రెండువిధములగు స్వాతంత్ర్యములను హిందూ
దేశమునకు వచ్చునట్లు సహాయము చేసిన
అందరకును లాభముగ నుండును.

భారతీ స్తవగీతములు విమర్శకాగ్రేసర బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారు

ప్రవిమలాక్షర విభవంబు ప్రబలుచుండ
స్వచ్ఛ దివ్యాకృతి విమతి నందుచుండ
సరసఫణితినిఁ జదువుల సాగఁజేయు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

జ్ఞాన భానుప్రతాపవిస్తరతఁ బరిపి
అజ్ఞతాంధ తమనమును నణఁచివేసి
సరస హృదయాంబుభవవికాసంబుఁ గూర్చు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

విమల శతపత్ర కలితత వెలయుచుండ
కరము పుస్తకసంపద గ్రాలుచుండ
హృద్యవిద్యావినోదంబు లెనఁగఁజేయు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

ఎంతో తమిని బ్రహ్మానంద మెలమి నొనఁగి
కరుణ సుమనః ప్రబోధంబు కలుగఁజేసి
దయను మానవమోదంబు తనరఁజేయు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

సత్యలోకవికాసంబు సరవిఁ గూర్చి
విబుధలోక వినోదంబు వెన ఘటించి
మనుజులలోకంబు సంతయు మనఁగఁజేయు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

చిత్రరుచి మించి నేత్రవైచిత్రిఁ గూర్చి
చిలుకపలుకులఁ జక్కెర లొలుకఁజేసి
భావగంభీరత రసానుభవముఁ గూర్చు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

లితనీతుల భ్యాతుల కలిమిఁ దెలిపి
 కూరజాతుల చేతల సాంపునింపు
 స్థితరీతుల బాఁతిగ విపులపఱచు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 ఏణఁ గైకొని గాణత విశదపఱచు
 జాణతనపు విన్నాణంబు రాణఁ దెలుపు
 పాణిపల్లవే చాతురి వ్యక్తపఱచు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 పూతభారతదేశ విభూతిఁ బెంప
 నూతనోత్సాహ మూని యనూనగతులఁ
 జతుర సారస్వతశ్రీల సంఘటించు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 మంచినెడ్డల నరసెడు నంచితంపు
 మార్గముల నెల్ల బోధించు మహితమైన
 జ్ఞానధనము దిశల వెద చల్లుచున్న
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 మిత్రతం గొని చక్రనమ్మేళన మిడి
 కువలయాస్తత గొని కళల్ కూర్చిఁ బెంచి
 సత్త్వముం బూని సన్మార్గ సరణిఁ దెల్పు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 రాజహంసలభాతి విభ్రాజితముగ
 నకలదేశ సంచారంబు నలిపి నలిపి

వస్తు సారవివేకంబు పరఁగఁజేయు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 ఒక్కప్రక్కను శాస్త్రార్థ మొప్పుచుండ
 నొక్కదిక్కునఁ గావ్యోక్తు లొలయుచుండ
 నొక్కచక్కి విమర్శనం బొనరఁజేయు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 శాంతవీరాదిరసవిశేషములఁ జూపి
 హాస్యశృంగారభావాదు లమరఁజేసి
 చోట్లఁ బెక్కిట నవరస స్ఫూర్తిఁ గూర్చు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 ధ్వనుల సౌభాగ్య మెంతయో వఱలుచుండ
 సారతరపరిష్కారముల్ చాల మెఱయ
 నర్థ సంపద నేయెడ నలరఁజేయు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 శ్రావ్యకావ్యవిభేదంపు సౌరుఁ జూపి
 దృశ్యకావ్యరహస్యంపు తేజ నింపి
 ఊహ్యాభావాళి యోచించు నోజుఁ జూపు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 భారతి యతిమహిమాధ్యల
 శ్రీరమణిని శక్తిఁ గూడఁ జేకొని నీలో
 భారత భూరక్షకునై
 కారుణ్యం బొప్పుచుండఁ గడఁగుము సతమున్.

హరిద్వారము

మిగుల రమణీయములగు నై పర్వత సాందర్యముః
కాలవాలములై ప్రతిసంవత్సరము లెక్కకు
మిక్కిలిగ యాత్రికజనుల నాకర్షించు పుణ్యక్షేత్రము
లలో ప్రస్తుతము హరిద్వారముమాడ నొకటి. ఇది ఆగ్రా,
అయోధ్యా సంయుక్త ప్రాంతమందలి షహరౌ పూరు
జిల్లాలో నొక ముఖ్యపట్టణము. గంగానది యొక్క దక్షిణ
పార్శ్వమున గట్టబడియున్నది. ఇతిహాసమునకు గోవర
ముగాని మిక్కిలి పురాతనకాలమున నుచట కపిలనుహర్షి
వసించుచుండెననియు, నందుచే నీ ప్రదేశము కపిలను
పేర బరగుచుండెననియు నొక జనశ్రుతి కలదు. ఇప్పటి
హరిద్వారపు రైలుస్టేషను కొకమైలు సుమారు దక్షిణ
ముగ మాయాపురియు, మాయాదేవి నుండిరమును
ఉన్నవి. ఈమాయాపురి మాహాత్మ్యములలో హరిద్వారము
గంగాద్వార మను పేర వ్యవహరింప బడియున్నది. క్రీ.
శ. ఏడవ శతాబ్దియందు భారతీయ ధ్రువార్థ మేగు దెం
చిన హానుస్సన్ యాంగ్ అను చీనాదేశపు పరిశ్రకారుడు
అచట ముయాలో లేక ముయారా నామక నగరముం
డెననియు, దానికి బూర్వోత్తరముగ గంగాద్వారమును
పేరుగల బ్రాహ్మణుల దేవాలయ ముండెననియు వ్రాసి
యున్నాడు. ఈతని ముయాలో మాయాపురమని తల
పబడుటచేత దహ్మహాత్మ్యమున వర్ణింపబడిన లాగు
అచట గంగాద్వార మనునాన ముండెననుట స్పష్టము.
హిమాలయపర్వతశ్రేణులందలి యగ్రాధములగు లోయ
లగుండ బ్రవహించుచు వచ్చి గంగ ఇచటనే పర్వతా
వాసమును వదిలి సుమతలమును బ్రవేశించి యున్నది.
దేరాడూను నగరము మొదలుకొని ఇంతవరకు వ్యాపించి
యున్న పర్వతసమాహము లన్నియు శివాలిక్ పర్వత
ములని పిలువబడుచున్నవి. కాని హరిద్వారము దగ్గర
గంగకు వామభాగమున నున్న కొండలు చండీపర్వత
ములని కాని లేక నీలపర్వతములని కాని వాడబడు చుం
డును. ఇందులకు గారణము ముందు విశేషము కాగలదు.

వామదిశకుంఠలి యీపర్వతములును, దక్షిణపార్శ్వ
మందలి శివాలిక్కుల అంతిమభాగములును బ్రక్కొండ
ములగు ద్వారబంధములుగ నేర్పడ నిచట నొక మహా
ద్వారముయొక్క ఆకృతియే కన్పించును. కావుననే
ఈ ప్రదేశము గంగాద్వార మను సార్థక నామధేయము
కలిగి యుండును. కాని కాలక్రమమున నీ పేరు మారి
పోయి ముసల్మానుల ఆగమనానంతరము కావచ్చును
హరిద్వార మను పేరు కలిగినది. ప్రస్తుతము నై వపక్ష
పాసులందరు దీనిని హరద్వారమని పిలుచుచుండును. ఎం
దుచేతనన కేదారనాథ మనునది హిమాలయపర్వతపుణ్య
క్షేత్రములలో నొకటి. ఇందలి ప్రధానదైవము కేదారే
శ్వరమహాదేవుడు. ఈ క్షేత్రమునకు బోవలయుననిన
నీహగ్రముననే పోవలయును. కాబట్టి నైవులందరు హర
ద్వారమనుచుండురు. ఇక కేదారనాథమునకంటె
నెక్కువ రాకపోకలుగల ప్రసిద్ధిమగు బదరీ వారాణసు
నకు బోవలసివచ్చినను ఈదారి నే పోవలయును. కావున
వైష్ణవులందరు హరిద్వారమని పిలుచుచుండురు. అది గాక
దీనికి స్వర్గద్వారమని వేరొక పేరుకూడ గలదు. ఇదియు
దీనికి అక్షరతః సార్థకమనియే చెప్పవచ్చును. సహజ
సౌందర్యమున కావాసములైన హిమాలయపర్వతారణ్య
ప్రదేశములన్నియు గేవలస్వర్గతలములేకాని వేరుకాదు.
ఈకారణముననే మనప్రాచీను లీ యంతరఖండమందలి
పుణ్యధూములను స్వర్గసీమలనియు, దక్షిణఖండభాగము
లను పృథ్వియనియు వాళింపచువచ్చిరి. ఈ ఖండద్వయ
మునకు సరిహద్దుగనుండినది స్వర్గద్వారము. కాని మహా
మృదీయులు వచ్చినదిదప హరిద్వార మను పేరుగాంచి
నేటివరకు నధియే వ్యవహరింపబడుచున్నది. కాలి
దాసు మేఘదూతకావ్యములో యథునిద్వారా మేఘు
నకు రామగిరినుండి అలకానగరమువరకు గల మార్గమును
నిరూపించి వర్ణించు నవసరమున కనఖిలపురమును
మాత్రము చేర్చినియున్నాడు. ఈ కనఖిలపురము

ప్రస్తుతపు మాయాపురము నంటుకొని గంగాతీరముననే
 ఓలు మైలున్నర దక్షిణముగ వ్యాపించియున్నది.
 అట్టి మిక్కిలి ప్రాచీనకాలమున జనావాసయోగ్య
 ఖలవి గృహములేమియు లేక కేవలము గంగాద్వార
 పనుషే గుడియొకటి మాత్రమండెనటల సుప్తము.
 గాని యాస్థలము చుట్టుప్రక్కల నొప్పు రమణీయ
 ప్రాకృతికసౌందర్యముచే ఆకృష్టులై సంసారవిముఖు
 లైన యోగులు, తపస్వులు, మూఱులు లోనగు శేకాంత
 వాసాభిలాషులు వారి వారి కనునగు ప్రదేశములలో
 విరగతురీరముల నిర్మించుకొని ధర్మాచరణముల సలుపు
 కొనచు నచ్చిరి. ఈ మహాత్ముల దర్శించి
 వారినుండి హితోపదేశముల బడయుటకై సాధారణ
 గృహస్థులే కాక సంస్థానాధీశులు, రాజులు, మహా
 రాజులుగూడ వచ్చుచుండిరి. ఈ దిగ్గజబృందములు
 కావించు ప్రబంధములవలననే లేక రాజ్యవ్యవస్థలముల
 మననో ఆశ్రమవాసులగు వారికి జీవనోపాయము నిర్వి
 స్పృముగ జరిగిపోవుచువచ్చినందున వీరలు తోరండు
 దింధలేక అనన్యరాయణులై కేవలము దైవచింతనల
 జుండే కాలముగడుపుచువచ్చిరి. ఇట్టి విధానము హిందూ
 రాజుల ప్రాబల్య ముండినంతవర్యంతము ఉండియుండ
 వచ్చును. దేశమంతయు ధనధాన్యశ్రుమ్మమై యుండి
 నందున ఆశ్రమవాసులుకాని, ఆ ప్రాంతములో నివసిం
 చుగృహస్థులుకాని, మహాత్ములదర్శింపవోవు యాత్రికులు
 గాని ధనధాన్యసంగ్రహణలోభమునకు చిక్కియుండ
 లేదు. కేవలము ధర్మరతి, ధర్మచింతనము, ధర్మానుష్ఠా
 నములు లోనగు ధార్మికవిషయములే యప్పటివారల
 కర్తవ్యములై యుండెడివి.

కాని కాలక్రమమున భారతవర్ష మెట్లు రూపాం
 తరమందినదో యదేదిధమాన నవటి గంగాతీరమందలి
 పర్వతాలలును మహారాజవాసములుగ మారి ప్రస్తుతహరి
 ద్వారముగ విరిగిమించినది. ఈమాతృకలిగినది మహమ్మ
 దీయుల భారతవర్షాక్రమణానంతరమని చెప్పవచ్చును.
 మహమ్మదుల రాజ్యకారణమున బ్రాహ్మణుల కనేకులకు
 జీవనోపాయములు నష్టమయిపోయినవి. అట్టివారందరకు
 తోరండువిధములగు జీవనోపాధుల సమకూర్చుకొనక

లేరయ్యాతల గడపుట కష్టతరమయ్యెను. కావున
 మహాత్ముల సందర్శనార్థమై వేలవేలుగ జనుదెంచు
 యాత్రికులద్వారా వీరలు తమమనోరథముల బూర్తిజేసి
 కొన సంకల్పించుకొనిరి. నూతనప్రదేశముందు నవా
 గంతుకులకు సరియగు వసతులు దొరకకపోవుటవలన నట్టి
 వారలు కొన్ని యిబ్బందులకు లోనగుట సహజమే. అట్టి
 తరగతులందు వీరలకు గావలసినవసతిసౌకర్యములజేకూర్చి
 తత్ప్రతిఫలముగ స్వజీవనార్థము దానరూపమున గొంత
 ధనమును స్వీకరింప నేర్పాటుజేసుకొనిరి. జీవనోపాయ
 ములుపోయిన బ్రాహ్మణుల కిందువలన బ్రదుకులేరువు
 లభించుటయు, పరదేశీయులకు గ్రాస్తృఫలములం దేవిధమైన
 కష్టములు కలుగకుండుటయు సంభవించెను. తీర్థసంవాసు
 లగు బ్రాహ్మణు లెంతకాలమువరకు లోభస్వార్థములకు
 లోనుగాక పరోపకారపరాయణతనే ధ్యానమిందుంచి
 కొని కేవలము జీవనమునకుమాత్రము అవసరముగు ద్రవ్య
 మును యాత్రికుల కేవిధమైనకష్టముగాని కలుగకుండని
 మార్గమున గ్రహింపుచువచ్చిరోయంతవర్యంతము వీరలవ
 లంబించినమార్గము న్యాయసంగతమై యుండెననియే తలప
 వచ్చును. కాని తరములు కడచినకొలది, దేశమున దారిద్ర్య
 ములు ప్రబలింకొలది, ఈపండాలసంతకులకు లోభస్వార్థ
 ములు రెండును మితిమీరి పెరిగిపోయినవి. అట్టివో
 నేప్రకారమైననుసరే, ధనమును రాబట్టుకొనుటయే వీరికి
 బ్రధానకర్తవ్యమయ్యెను. అందుల కనుకూలమగురీతి దూర
 దేశములనుండి వచ్చు యాత్రికులతో మురిగొప్పిసిగ్గరియము
 ముల గల్పించుకొని వారి కా హరిద్వాగ ప్రాంతప్రదేశము
 లన్నియు ముక్తిదాయకములని బోధించి తరచుగ నవటికి
 వచ్చునట్లు ప్రోత్సహము గావించిరి. వీర లేర్పాటుజేసి
 కొనినక్రొత్తరియముములప్రకారము పండాలకును, యాత్రి
 కులకును విరోధపారంపర్యముగ నడచు సంబంధ మొకటి
 యుత్పన్నమగుట కవకాశము కలిగెను. ఎట్లనగా మొట్ట
 మొదటి పర్యాయమే బ్రాహ్మణుడు ఏయాత్రికునకు
 గావలసిన వసతిసౌకర్యముల గావించి యతనిచేత తీర్చిదిద్దు
 నన్నింటిజేయించునో ఆ బ్రాహ్మణు డతనికిబురోపితుడు
 అనగా యజ్ఞాదికర్మలచేయించువాడును, ఆయాత్రికుడతనికి
 యజమాని అనగా యజ్ఞాదిధర్మకార్యముల చేయు

వాడను నగును. ఈకట్టుబాటువలన సాధారణముగా నొక యజమాని తన పూర్వపురోహితుని వదలి వేరొక బ్రాహ్మణుని బురోహితునిగ తేసికొనుటకు వీలులేదు. ఒక యజమానిని మరియొక పురోహితుడు స్వీకరింపనే స్వీకరింపడు. మరియు నీ నియమము ఒక్కతరముతో గడలేదునది కాదు. ఈపురోహితయజమానుల సంబంధము వంశపారంపర్యముగ నుండునదే. ఒక యజమాని యొక్క మనుషుడు అతని తాతగా రేర్పరచిన పురోహితునో, లేక యతని సంతతి వాని నెవనినో పురోహితునిగ గ్రహింపవలయును గాని వేరొకని స్వీకరింప వీలులేదు. తన యజమాని వేరొకని దగ్గరకు బోవండుటకును, ముందురాగల యతని సంతతివారు పైత్రము మరియొకని స్వీకరింప వుండుటకును పండా తన చిట్టా పుస్తకములో నామధామ సమేతిముగ బ్రథమయజమాని చేతనే కొన్ని ప్రతిజ్ఞా వాక్యములను వ్రాయించుకొనును. ఎట్లనగా:- క్రొత్త యజమాని యశ్వ-“ఫలాని ఫలాని వారి ముని మునుడు, మనుషుడు, కొడుకు నగు శేను ఫలాని శుభ దినమున నీగంగా తీరమందు ఫలాని పండాను బురోహితునిగ స్వీకరించితిని కాన ముందు నానంకికు లెన్వ రిచితి నచ్చినను వారందరూ ఈయననే పురోహితునిగ నంగీకరింపవలయు” ననియు, లేక ప్రాత యజమాని సంతతి వాడగుచో నతనిచేత “ఫలానివారి కుమారుడగు నేను ఫలాని పండా దగ్గరి చిట్టాలో నాపూర్వ పురుషుని ప్రతిజ్ఞా లేఖనమును జూచుటచే నీయననే పురోహితునిగ తేకొంటిని కాన ముందురాగల నానంకికులు నల్లే చేయుదురు గాక” యనియు వ్రాయించుకొందురు. పూర్వపురుషుల బాగుగ నెరుగని ఎవని వంశవృక్షమైన దెలిసికొనుట కీచిట్టా లత్యంతోపయోగకరమగుటకు సందేహములేదు. కాని దేశమునందు దారిద్ర్యము హెచ్చుననున్న కొలది ఈపురోహితుల పంకితులకును దురాకాపూర్ణములైన లోభస్వార్థములు పెచ్చుపెరుగుచుండుటచే యజమానులకు బ్రక్షుతము మాతనప్రదేశములందు సౌకర్యములు, సౌఖ్యములు కలుగుటకు మారుగ గడ్డములనే యొద్దుగొనవలసి వచ్చుచున్నది. లక్షింపంపన్నుల కచటికి తోయినను ఏకారతయు నుండదు కాని

బీదలకు, మధ్యమశ్రేణి వారలకే యొక్కన కష్టములు కలుగుచుండును. ఇది యాహరిద్వారమునే కాదు. ప్రస్తుతము భారతవర్ష మందలి సమస్త పుణ్యక్షేత్రములందును యాత్రికుల కిట్టి కష్టములు సంభవించు చుండుట మిక్కిలి విచారకరము. ఈపండాలు స్వార్థ భూయిష్టములకు కార్యములు కొండంత భక్తితో తీర్థయాత్రల కేగువారి క్రద్ధాభక్తులను గూడ రూపుమాపుటకు గారణము లగుచున్నవి. యాత్రికు లెంత యొక్కనగ ధనమిచ్చిన నంత యొక్కనగ వారికి సౌకర్యములు లభించుచుండును. బీదలకు వారికి దేవసానములందలి బంట్లోకుల ధిక్కార పూర్వకములైన శ్రోతుక, పూజారుల విమఖితలు, పండాలు చేతులలో ఆగచాట్లు, ఆవమానములు దిప్ప వేరుగతిలేదు. అంతర్యామియును భగవంతుడే వీరి దుఃఖతాంతకరణములకు కరణ్యము. హరిద్వారమందు సాక్షాత్కృతముగు భాగీరథీవివృణితలజలవగా హనమే యశాధల హృదయముల జల్ల బగచునది. ఈపండాలుయొక్క ద్రవ్యాకాశృష్టలను సంశృప్తిజేయ నోడియే యిప్పుడు వేర్వేరు ప్రాంతములకు తెందిన క్రిమంతు లనేకులు గంగా తీరమున మంచి మేడలగట్టించి తా మెచట గంగా నేవనము జేయుటయే కాక పండాలుతో వేగలేని కొండరు గృహస్థులకును ఉచితముగను ఎవరిసౌకర్యముల శేర్పరచియున్నారు.

హరిద్వారమునం దీవిధమున మార్పుతెందినది పండాసంతతులేకాదు. మహాత్ములును జాలవరకు బ్రక్షుత భారతవర్ష మునకు దగినట్లు బరివర్తనము గాంచినని వ్రాయుట కంతయు చింత కలుగుచున్నది. హిందూ దేశమునందంతట నిక్కాలమున నాబాలగోపాలము నావేశించినది ధనతృప్తి. మహాత్ము లీహాయనండి దూరముగనుండుట యటుండ దర్పివాహమున నీదులాడుచుండుటయే ధర్మముగ భావించియున్నారు. ఇవన్నియు నధర్మములు, నకార్యములు నని తలచి విరక్తితో దైవధ్యానానంతరై మార్పుండు వానిని ఎందుకు గొరగాని వట్టి చవటచెవుల సన్యాసియని వీరలు హేళనము జేయుచుందురు. నిజముగ దైరాగ్రముని ఇల్లువాకిలి నకు ప్రముఖులైనా తేసిపోయినవారను, గొంతకాలము విరిగాలి

పోతుంటున్న చురల సభాగృహలై యనుచితప్రయత్నముల మొలగుచుండును. కొంచెముగనో, గొప్పగనో నలుగురి యొడుట మాటాడ గలిగిన జాతిను, అట్టి యాతడు దేశ మందంతట ధర్మ ప్రచారార్థము బయలు వెడలును. మొదలు మొద లీతని ధర్మప్రచారము నిశ్శుల్కముగనే యుండును. కొంతకాలమునకు జనులలో దగినంత పలుకు బడి కలిగినదని యొప్పుడు తలచునో యప్పుడు ద్రవ్యా కర్మణమునకు గడగును. స్వాధ్యయర్థించినచో నెవడుగాని ఒకకాసైన నొసంగను. కాబట్టి గంగాతీరమున దగిన వనతిసౌకర్యములు లేకపోవుటచే మహాత్ములకు సాధు పుంగవు లనేకులు స్వస్వధర్మానుష్ఠానముల నిర్వర్తించు కొనుటకుం దసమర్థులై యున్నారనియు, వారికి గాన లగిన నెలవుల సేర్వరచు నిమిత్తము ద్రవ్య మత్యవసర మనియు, నుపదేశింప లేదాధర్మముగల ధనాధ్యుడగు నే మాత్వాడీ వర్తకుని ప్రయత్నమునో కొలది దినములందే వేలకొలది ద్రవ్యము జేహరి యుపదేశకమహాత్ముని నశ మగుచుండును. ఇట్లు ప్రోగైన ద్రవ్యరాసుల పహాయమున నిర్మింపబడిన త్రేత్ర, ఖో, ఆశ్రమ నామకవికాలదివ్య సాధములతో నిండి మహానగరముగ మారి యున్నది ప్రస్తుతహరిద్వారము. ఇక నీసంగ్రహ మొనరించిన ధనమంతయు సాధువుల నిమిత్తమై యుపయోగింపబడుచున్నదా యనిన నదియు గానరాదు. ఒకటి రెండుస్థానములలో దక్క దక్కినచోట్ల నీసంగ్రహీత ద్రవ్యము మహాంశులయొక్కయు, వారి యాంతరంగికుల యొక్కయు, సౌఖ్యార్థము వినియోగింపబడుచున్నట్లు దత్తుక గానవచ్చును. కొన్నిస్థలములలో ధనార్జనకర్త తీరించియున్నంతవరకు నచటివ్యవస్థ బాగుగ నేయుండును. కాని యతని తరువాత నతనిస్థానాపన్ను లగువారివలన త్రేత్రకార్యము లుపేక్షను గాంచుచుండుననియే చెప్పవలయును. వేలకొలది లక్షలకొలది యాదాయముగల కొన్ని ఆశ్రమత్రేత్రములందలి దుష్ప్రబంధముల నలలోకించి వానిని జక్కనేయవలయునను అభిప్రాయముతో యూ. పీ. (United Provinces of Agra & Oudh) పంజాబు ప్రాంతవాసులు “సుందిరగుధార్ కమిటీ” (దేవాలయ గుప్తబంధ కారణసభ)యను పేర నొకసంఘమును స్థాపించి యున్నాడు. భారతవ్రథుత్వపు అనుమతిని బొంది

త్రేత్రాశ్రమదేవస్థానములలోగల లోపములను దూరము చేసి సుస్వస్థుల సేర్వరచవలయునని ఈ సంఘమువారి ముఖ్యోద్దేశము. వీరియుద్దేశము లింకను కార్యముగ బరిమించియుండలేదు. ప్రయత్నములుమాత్రము జరిగిన చున్నవి. హరిద్వారస్థానములందలి వ్యవస్థ ముంచిసిలిలో లేవని యీశుభాప్తిపాప మీ చాటుచున్నదికదా! ఇట్లునుట చేత హరిద్వారప్రాంతమునందు సుస్వభావులు, కాంతాత్ములు, పత్కార్యచరణులునను మహాత్ములు లేనేలేరని తలపగూడదు. అట్టి మహానుభావులును గలగ. కాని బహుస్వల్పసంఖ్యాకులు. వారు ఆశంబరపూర్ణములైన కార్యములలో జోక్యముగలుగజేసికొనరు సామాన్యముగ పిరు ప్రజాసంతోషములు లేని యే యేకాంతస్థలములందో యుండి వారియహస్థానముల నెరనేర్చుకొనుచుండురు.

నీమైన గానిండు. పూర్వకాలమున నిర్మామవ్య ములుగనుండి నీకాంతవాసలగు యోగులకు, దాసములకు వాసయోగ్యములుగనుండిన ప్రదేశములన్నియు నిపుడు పంజాబ యొక్కయు, మహాంశుల యొక్కయు, మరి కొందరు గృహస్థాములయొక్కయు, బ్రతుత్నుములవలన నిర్మింపబడిన మహాన్నతసాధపంక్తులతో నిండుకొని పోయినవి. అయోధ్యాలోహిలఖండపు రైల్వేకంపెనీ వారు కలకత్తానుండి లక్నోమీదుగ లాహోరునకుబోవు యొక్కరైలుమీది “లుక్నో” నానక జంక్షనునుండి యొకకాఖను హరిద్వారముమీదుగ నిట్ట పర్వతమును దొలిచి సురంగములద్వారా డేరాడూన్ నగరమునకు గొనిపోయిరి. ప్రస్తుత మీరై నంతయు ఈస్టిండియన్ రైల్వేకంపెనీవారి అధికారముక్రింగ నున్నది. ఈరైల్వే లై నిపుడు హరిద్వారమును యూ. పీ. పంజాబులోని గోప్ప పట్టణముల కన్నింటికి మిగుల జేరువయగుకట్లు సరిపి తడభివృద్ధికి గారణభూతమైనది. ఆధునికపద్ధితకు ముఖ్యవిహ్నములైన నీటికొలాయిలు, విద్యుద్దీపములు, మోటారుబస్సులు మున్నగునవి మిగిలియుండిన రవంత కొరంతను దీర్చినది చెప్పవచ్చును. కాబట్టి యిపుడు హరిద్వారము కేవలము బుద్ధితీర్థము మాత్రమే కాదు. కాకుకదిహారస్థానము గూడను (Pleasure resort). ఈ హేతువుచేతనే యిపుడు గంగాస్నానమందును,

దేవీదేవతలందును విశ్వాసములేని యార్యసామాజికులు, దేవసామాజికులు, బ్రాహ్మణులు, అకాలీ సిక్కులు మొదలగువారును ఇచ్చటి కేతెంది కొన్నాళ్ల పర్యంత మానందమునుభవించి పోవుచుందురు. కాని ఆస్తికులగు హిందువులకిది పవిత్రతీర్థము. వైష్ణవులకు వైకుంఠము. శైవులకు కైలాససీమ. అన్నిరకములవారికి స్వర్గభూమి. గంగ ప్రత్యక్ష దేవత. ఇచ్చటి గంగావర్ణన మెట్టి వాస్తవికమైనను ఒకవిధమగు నుల్లాసము నొసంగి మేను గల యొకను పూర్వమును నున్నానునట్లు చేతుకమానను.

హరిద్వారముందును, దానికి బూర్వోత్తరముగ మూడుమైళ్ల పర్యంతము, దక్షిణాపశ్చిమముగ మూడుమైళ్ల దూరమువరకును గంగాతీరముననే అనేకతీర్థములు, స్నానస్థులు గలవు. వీరి మన్నింజిలో బ్రధానమైనది బ్రహ్మకుండము హరిద్వారయాత్ర చేసిన బ్రహ్మకుండయాత్ర యనియే గణించెలయును. ఇచ్చట బ్రహ్మ తపశ్శీర్ష కావించియుండినందున దీని కిచ్చిగ కలిగినప్రసిద్ధి. ఇది ముక్తిదాయకముగ స్నానము. స్మృతి నొందినవారి యిటు కీకుండమునందు సుర్యింపబడుచుండును. యా. స. బ. గాలము, రాజపుత్రస్నానము సింధూ, పంజాబుదేశముల వారలు మరణించిన తమ బాంధవుల ఆనశేషములను సంరక్షణముజేసి తీసికొనిచ్చి స్వతీర్థముసారము వెండి బంగారములతో గలిపి బ్రహ్మకుండమున కేయుచుండును. స్నానముచేయునిమిత్తము ఇచ్చట మొలబంటిసీళ్లలో దిగినయెడల అడుగున బరచిన రాళ్లలాగు కాళ్ల కీడుకులే తగులుచుండును. వీనిలో గలిపివేయబడు వెండి బంగారముల బతుటికి దీయుటకై ఈతకేర్చిన నేర్పరుగు మనుష్యు లెల్లప్పుడు శిశుత్వములకు వెనుదీయక కంఠములోను నీళ్ళలో నిలచి వెంకటమననిపుణముగా వెలికి దీయుచుండురు. ఈ బ్రహ్మకుండ మాహాత్మ్యమును వెల్లడిపరచు గాళ్లు రెండు గలవు ధర్మాంగదుడను రాజు తన పట్టపురాణి గర్భమున సర్ప ముదయుంప నాసమాచారమును దాచి, కుమారుడే జన్మించెనని దేశకుంతలు వెల్లడిచేయుచి కాలాంతరమున యా క్రవమును విచ్చినదని ఖడ్గప్రతినిధిద్వారా వేరొక రాజకుమారి నాపన్నగమునకు వివాహముసలు

పుటయు, కేసురాలయమున కేతెంచిన వీడకు జరిగిన రహస్యవృత్తాంతము నంతయు దెలిసికొని రాజపుత్రి యాపున్నాగమును బతిభాసమున జరిసావహించి భారత వర్ణమండలి సకలపుణ్యక్షేత్రముల, నదీనదముల నేవించుచు జనినని కుడకు బ్రహ్మకుండగాహన మొనరించి లేచుటతోడనే నాగము సుందరపురుషాకృతి నొందుటయు, దానినంతయు గాంచుచుండిన యింటి తొవ సూచి వారిద్దరిని దీవించి పంపుటయు ననుగాని తెలుగు దేశముందును గొందరికి దెలిసియే యుండవచ్చును. ఇక రెండవగా యెట్లన:- కుమారు డక్షావశమున దనతల్లి కే కామింప నిరువురును కుష్టరోగావిష్టులగుదురు. అంత బర స్పర్శసమాచారము తెలుపవలె పశ్చాత్తాప తిప్పులై మనుల యాదేశమున వారిదవుగు నీలవస్త్రముల ధరించి సకల పుణ్యతీర్థముల నేవించుచు బోయి వోయి చివరకు బ్రహ్మకుండమున మునిగి తేలుటతోడనే వారు దాల్చిన వస్త్రములు సుధ శ్వేతములుగ మార శరీరములందలి కుష్టరోగము మాయమగుటయు, నంత సంతోషకొడుకు తిరువురు నిష్క్రమింపై యభేష్టంజనుటయు నను నృత్యము గూడ మన దేశములో దెలిసియే యుండవచ్చును. ఇట్టి ముక్తిదాయక మగు కుండమున అవగాహన మొనరించు భాగ్యము పుణ్యాత్ములకు గాని లభింపదు.

హరిద్వారమున కెగువ నొక మైలున్న గూర్మ మూర్ఖుడు గంగ రంధ్రపాయముగ జీరియున్నది. ఈలాగు చీలినపాముల నిజు ధారలని పిలుచుచుండును. ఈ రెండింటిలో పెద్దదగు ప్రధానధార చండిపర్వతమును రామకొనుచు దక్షిణాపశ్చిమముగ ప్రవహించిపోవుచుండును. దిగువను దీనినుండి మరికొన్ని ధారలు చీలినవి. ఈ కారణమున నిజు ననేకములగు చిన్న చిన్నలంక లేర్పడి యున్నవి. ఇవన్నియు వర్షావృక్షములతోడను, వెదురు పొదలచేతను నిండి చూచుటకు మనోహరములై యుండును. రెండవధార ఉత్తరముగనున్న శివాలిక్ పర్వత భాగమును రామకొనుచు హరిద్వారము, మాయాపురము, కశఖిలపట్టణములగుండ ప్రవహించి కశఖిలమునకు దిగువ చండిపర్వతము ప్రక్కగవచ్చు అసలు ధారతో గలియుచుండును. ఈ ఉత్తరముగా వచ్చుధార ఎచ్చట

హరిక పర్యవేక్షణమును గొట్టుకొనునో అహునీ బ్రహ్మకుండము వెలసియున్నది. జయపురాధీశు డగు నామయనానందహుడు పర్యవేక్షణముకల్గి ప్రస్తరమును పర్యవేక్షణమును జేర్చించి సోపానముల గట్టించి నిర్భయముగ స్నానము సజావుల కనువగునట్లు గావించెను. ఇట్టివల బ్రహ్మకుండనిర్మాణముం దనేకమార్పులు కలిగి నప్పటికి మానసింహుడు కట్టించిన మెట్లుమాత్ర మప్ప నీది అప్పటిదిగనే ఉంచబడియున్నది. వీనికి సమాప ణుడే గంగాద్వార ఆలయ మున్నది. ఇచటనే హరినర యానూడ గలడు. ఈ హరినరయారాధనమున నుత్తర భారతీయులు బ్రహ్మకుండమును “హరికి హరి”యనియు రిలుచుచుండును. పర్యవేక్షణ ప్రాంతముల వీడి సమతలమునకు విగులువలన నిచట గంగాప్రవాహ మత్యంతవేగవంతమై యుండును. ఏమరుపాడైనచో బ్రహ్మవేగమునకు కల్గి కొట్టుకొనిపోవుట సంభవించును. ఇట్టి యనగ్రములు సంభవించుటకుండుటకై బ్రహ్మకుండము దిగువగా రెండు మాడు ఫర్లాంగుల దూరమునకు వ్యాపించియున్న ఘట్టము పొడుగునను గొన్ని గజుల యంతరములలో వినుపగొలుములు విగింపబడి యున్నవి. వీనిని గట్టిగ బట్టికొన గలిగినచో స్నానము చేయవచ్చును కానిలేనిచో ప్రవృత్తి. బ్రహ్మకుండమునందు మాత్రమంతవేగములేకుండు లాగున నేర్పాట్లను జేయుటయే కాక తప్పిదారి ప్రవాహ ములో బడినప్పటికి బ్రాణము రక్షించుకొనగల్గు విధానము ను గావించబడియున్నది. కాని బ్రహ్మకుండము వెలుపల స్నానము జేయవలయుననిన మెలకువ గలిగియేయుండని లెను. మానసింహుడు కట్టించినది మొదలుకొని బ్రహ్మకుం డము దిగిది నాభివృద్ధి గాంచెనని చెప్పవచ్చును. ముసల్మా ణుల రాజ్యానంతరము మహారాష్ట్రుల రాజ్యకాలమున బ్ర హ్మకుండసమీపమున ననేకభవనములు నిర్మింపబడినవి. వీక్కుట ఆంగ్లేయులపర్యవేక్షణము వచ్చిన తరువాత పటి మాలా, జమ్నాకాశ్మీరము, కాంగడా, నాలాగఢము, డిహిరీ, చంచా, లంధారా మొదలగు రాజ్యముల మొక్కయు, సంస్థానముల మొక్కయు అధీశ్వరులు బ్రహ్మకుండము దగ్గర గంగ నానుకొని యుండులాగున గొప్పగొప్ప సౌధముల గట్టించి వాని నంటుకొని

ఘట్టముల నిర్మాణము చేయించిరి. ఈఘట్టము లన్నియు నొకదానితో నొకటి కలియుటవలన నేర్పడిన మూడు ఫర్లాంగుల పొడుగుననే యొక్కడక్కడ నినుపగొలుములు విగింపబడియున్నవి. ఈఘట్టముల కన్నింటికి దక్షిణ ముగ మెలున్న రదూరమున మాయాపురసమీపమున నొక వికాలమైన నేతువును, బంధమును గట్టించి ఈ బ్రహ్మకుం డపు ధారనుండియే ప్రభుత్వమువారు గంగకాలున (Upper Ganges canal)ను గొనిపోయిరి. బ్రహ్మ కుండము దగ్గరి వైస్రగిక, కృత్రిమ దృశ్యము లత్యంతమోహనములు, చిత్రాకర్షకములు, అవర్ణనీయము లు. ఈ కుండమున కట్టయెదుట ప్రవాహమధ్యమున నుమా రొకఫర్లాంగు పొడవును, మారుగజముల వెడల్పు ను నుండులాగున నొక వికాలవేదివంటి ఘట్టము నిర్మింప బడినది. దీనిమీదికి బోవుటకు బ్రహ్మకుండపుధార మీదుగ చిన్నవంతెన గలదు. ఈవంతెన రెండుఘట్టముల నేకీభ వింపచేయుచుండును. ప్రతిదినము నూర్యార్థమునమైన వెంటనే బ్రహ్మకుండపు సోపానములపై నిలచి భాగీరథీ జననికి ఆరతి నొసంగు సమయమున నీఘట్టవంతయు నానాదేశమాగతయోత్తికలోకసమాకులమై, సాధుజన పూర్ణమై ప్రత్యక్షవైకుంఠమో నేక స్వర్గమో యను భ్రమను గలగజేయుచు జాపరుల బ్రహ్మచరములలో ముంచివేయును.

ఈ బ్రహ్మకుండస్నానము నిమిత్త మేలేంచునట్టి యాత్రికుల కారణమున బ్రతిదినము హరిద్వారముందు నిత్యకల్యాణము, పన్నవోరణమునై వెలయుచుండుట వాస్తవమే కాని ఇచట జరుగువానిలో నన్నింటికంటె గొప్పది పండ్రెండు సంవత్సరముల కొకపర్యాయము వచ్చు కుంభోత్సవము. ఇదియే గంగాత్రువృక్షము కా నోవును. బృహస్పతిగ్రహము కుంభరాశియం దుండుసమ యమున నీ బ్రహ్మకుండస్నానము మోక్షప్రదమని గణింప బడినది. కాని ఇట్టి పవిత్రతీర్థమున రాగద్వేషదురులై కాంతభావమున స్నానమాడుటకు మారుగ ధర్మాంధులగు సాధునామకులు కొంద రాస్నానదినమున నొకరికంటె నొకరు ముందుగ నీళ్లలో మునుగవలయునని పట్టుదల బూని తుదకు కలహము మిలిమిలిపోవ పరస్పరహత్యల గావించు

కొని పుట్టమునంతయు శివసంకులమును, జలముల రక్తమును మును సలుపుచునచ్చిరి. ఇట్టి దాహములను సత్యాచారములు గొంతకాలము క్రిందటివరకు జరుగుచున్నవి. ఈ కుంభస్నానమున కింకల లక్షకొలది యాత్రికులేకాక లక్షకు మించి సన్యాసులు, బ్రాహ్మణులు, ఉదాసీనులు, నిర్మలలు ననుపేరుల నొప్పు సాధువులుగూడ బ్రోగవుచుండురు. సన్యాసులు శంకరాచార్యానుయాయులు, బ్రాహ్మణులు రామానందమునందసంప్రదాయులు; ఉదాసీను లింతవరకు సిక్కులయితరములగు భావింపబడుచుండిరి. కాని అకాలీకుల లిపుడు జాతిమతభేదముల నిమిత్తము బాటింపవలయును నుదాసీనులందరు హిందూపక్షమువలంబించి గురునానకుయొక్క పుత్రుడగు శ్రీరంగుని అనుమానములను ప్రఖ్యాతియు చేసికొనుచు సిక్కులనుండి వేరగుచున్నారు. నిర్మలలు సిక్కుసాధువులు, వీరిగో నొక్కొక్క సంప్రదాయమున మరల ననేక కాఖ్యోపకాఖ్యలు కలవు (క్రీ.శ. 1760-ని సంవత్సరము జరిగిన కుంభోత్సవమున వైష్ణవసంప్రదాయాంతర్గతులగు గోసాయిలకు, బ్రాహ్మణకు కలహము జరిగి పన్నెదినమున నిరుపక్షముల నుండి 1800 మంది ప్రాణముల గోలుపోయిరి. క్రీ. శ. 1795 లో సిక్కుయాత్రికులకు గోసాయిలకు వివాదము జనింప నపుడు సిక్కులు 500 మంది సాధువులను వధించియుండిరి. క్రీ. శ. 1819 లో మరల బోరాటములు గలగ నపు డచట గాఢములైన సిపాయిలతోపాటు 480 మందికి ప్రాణములు పోయినవి. అంత భారక ప్రభుత్వమువారు కఠినములగు నియమముల నేర్పరచి నాలుగు సంప్రదాయముల సాధువులు ఒకరి తరువాత నొకరు స్నానముచేయునయినని పరిష్కారము చేసిరి. సాధువారి తీర్పు ప్రకారము మొదట సన్యాసులు, తరువాత బ్రాహ్మణులు, వారిజనంతరము ఉదాసీనులు, కట్టకడపట నిర్మలలు స్నానము చేయవలయును ప్రస్తుత మిటులే జరుగుచున్నది. ఉత్సవానంతరముల దిప్పుడు, బూర్వకాపు ఖాసీలు జనుల కలతలను వచ్చుచునేయుండును. ఈకాలమున దట్టి రక్తపాతములగుట పూర్తిగ బోయింది కాని లక్షల కొలది ముఱుగ్గు లొక కరిమిత్తలమున గూడుటచే జనసమృద్ధి

మున జిక్కువడుట మూలముననో లేక కలరా లోనగు వ్యాధులకారణముననో ఇప్పటికిని గొన్ని ప్రాణములు పోవుచునే యుండును.

కుంభోత్సవము తరువాత నిడుట సభికసంఖ్యాకులగు యాత్రికుల వాక్కించునది వైకాఖ్యోత్సవము. ఇది ప్రతిసంవత్సరము వైకాఖ్యమాసారంభమున సంపన్నమగుచుండును. దూరదూర దేశముల జనులు రాకపోయినను దగ్గర దగ్గర చట్టుప్రక్కలనుండి వేసేటల నాదినమున హిందువులు బ్రహ్మకుండస్నానార్థ మేతించుచుండురు.

ఈరెండు సమయములందే కాక పర్వదినములు, ఉత్తరాయణ దక్షిణాయణపుణ్యకాలములు, మేమమకరసంక్రాంతిలు, నూర్యదండగ్రహణానంతరములు, వ్యతిపాతఅర్ధదయయోగకాలములు, వారుణీ, మహావారుణీ, ఆదివారమునందు వచ్చు సప్తమితిథి మొదలగు విశిష్టకాలములందుగూడ యాత్రికులసంఖ్య యొక్కొక్క నేయుండును.

బ్రహ్మకుండమున కేక యాత్రికు లీ నిమ్మలిఖితపానములందును స్నాన మొనరించి దానధర్మముల జేయుచుండురు.

1. గోఘట్ట తీర్థము. ఇది బ్రహ్మకుండమునకు గొంచెము దక్షిణముగ నున్నది. అజ్ఞానవిముక్త నెవనికైన గోహత్యాపాతకము కలిగినేని అత యిచట స్నానము జేయును. ఇచట నివసించు నొక ధంగి (కిఘు నూడ్చు పాకీవాడు) గోహంతకుని నెత్తిపై చెక్కుతో గొట్టి యతనిని బాపవిముక్తునిగ జేయును.

2. కుకావర్త తీర్థము. ఇది గోఘట్టమునకు గొంచెము దక్షిణముగ నున్నది. ఇచట దత్తత్రేయ మహర్షి తపము సలిపియుండెనని ప్రసిద్ధి. ఇచటి ఘట్టమును, దానిమీది భవనమును ఇంగూరు మహారాజుచేత నిర్మింపబడినవి యాత్రికు లిచట వితరకులనుద్దేశించి పిండదాహముల జేయుచుండురు. ఇచట స్నాన మొనరించిన జన్మరాహిత్యమును నని విశ్వాసము.

8. విప్లవతీర్థము. ఇది భూకానర్త తీర్థమునకు దక్షిణమున నున్నది. ఇచట భూకానర్త కట్టించిన ఘట్టము, శివాలయము గలవు. ఇచటి స్నానము విప్లవలోక ప్రాప్తికి సాధనము.

4. విలవర్వతీర్థము. ఇది శివాలిక్ పర్వతము యొక్క అంతిమభాగము. లలితా, లేక శివధారా యని పిలువబడు పర్వతనిర్మలమునకు బచ్చిను మందలి భాగమీ పానీయబరగుచున్నది. దీనివూడ విలవర్వతీర్థము లమితముగ నున్నది. ఈలలితాతీర్థమున విలవర్వతీర్థ మహాదేవుని యాలయమున్నది. యాత్రికు లీనిర్మల రిటి స్నాన నాచరించి విలవర్వతీర్థమున దర్శించుచుండును.

5. గజేశ్వరతీర్థము. ఇది మాయాపురమునకు దగ్గరగ గంగకాలుగు ఉత్తరమందలి నిరంజనసాధువుల ఆశ్రమవర్తిమన నున్నది. ఇదియొక స్నానఘట్టము.

6. నారాయణశిల. ఇది హరిద్వారమునుండి బ్యాలాపురమునకు బోవు ర జమార్గము ప్రక్క నున్నది. ఇచట పితృశ్రాద్ధములు కావింపబడును.

7. నీలపర్వతము. దీని శిఖరమువూడ చందీకాదేవి దేవాలయముండుటచే చందీపర్వత మనియు నది పిలువబడుచుండును. ఇది హరిద్వారమున కెదురుగ దిన్నగ దక్షిణదిశను వ్యాపించియున్నది. గంగయొక్క అనుధార ఈ కొండ యాడుగుమండి ప్రవహించుచుండును. ఈధారకు నీలధార యనియు నాహంతరము కలదు. శిఖరము మీది దేవి యాలయమును క్రీ. శ. 1890-వ సంవత్సరమున జమ్మూరుహారాజగు సుచేతసింహుడు కట్టించి యుండెను. ఈ చందీకాలయమునకు దగ్గరగ అంజనాదేవి గుడియున్నది. పర్వతము యొక్క అడుగుభాగమున గౌరీ శంకర దేవాలయము కలదు. దీని కిండుక దక్షిణముగా సుచేతసింహనిర్మిత మగు నిల్లేశ్వర ఆలయమున్నది. దీనికి దక్షిణముగ నొక గుహాధ్యంతరమున నాగేశ్వర మహాదేవుని మూర్తి విరాజిల్లుచున్నది. ప్రవాహ శక్తివల్ల నగు ముడు గ్రీష్మకర్మాకాలములందు కిస్తీలను బల్లకట్ట ద్వారా గంగను దాటియు, చలికాల మైనచో తాత్కాలికముగ నిర్మింపబడు పంటనల మూలమున

ప్రవాహముల నుత్తరించుచు నావలిప్రక్క కేగి యాత్రికు లీనీలపర్వత సంబంధములైన స్థానముల నన్నింటి దర్శించుచుండును.

8. భీమగోదాతీర్థము. ఇది బ్రహ్మకుండమునకు ఉత్తరముగ బడరీ నారాయణమునకుబోవు మార్గమువూడ నున్నది. కొంతకాలము క్రిందటివరకు నిచట పర్వతము మీద గురియు వర్షచుంతయుగూడి యొక మడుగుగ నేర్పడుచుండెడిది. ఎండకాలములో నెండిపోవుటయు సంభవించుచుండెను. కాని యిపు డిచట గచ్చువో జలాశయమును నిర్మించి గంగాజల ముదులోనికి ప్రవహించున ప్రేక్షాబులు కావింపబడినది. యాత్రికు లిచట గూడ స్నానదానముల సలుపుచుండును.

9. సప్తస్రావతీర్థము. ఇది హరిద్వారమునకు దూర్పుగ మూడుమైళ్ల దూరమున నున్నది. పట్టానసూపమునకంటె నిచటి ప్రాకృతిక సౌందర్య మతి కరుణీయమైనది. ఇచట గంగ ఏడుపాయలుగ జీరి యొక విస్తృతమైన మైదానము వ్యాప్తిమంది పారుచుండును. ఈ హేతువుచేతనే దీనికి సప్తస్రావ మనుపేరు కలిగినది. ఏకాంతము నభిలషించువారి కిప్పటికి నది వానయోగ్యమైన స్థానము.

10. కనఖలతీర్థము. హరిద్వారమునకు రెండు మూడు మైళ్లదూరములో దక్షిణపశ్చిమముగ నున్నది. కాలీదాసువలన మేఘసందేశమునందు పర్ణింపబడిన దీనగరమే. దీనికి దగ్గర దగ్గరగ పతికపావనేశ్వర, తత్తేశ్వర, తిలవధేశ్వర మహాదేవుల ఆలయము లున్నవి. కనఖలుకు బడమట నొకమైలు దూరమున పతికుండము గలదు. ఇదియే దక్షిణము యజ్ఞము గావించినచోటు మహాదేవుని నాహ్వనింపని కారణమున సతి ఇచ్చొటనే శరీరత్యాగము జేసి నది. పతికుండముని పేరుకలుగుట కిదియే కారణము. దీనికి నాలుగువైపుల నిల్చుడు దట్టమైన యడవి ప్రబలి యున్నది. దక్షిణేశ్వరాలయమును క్రీ. శ. 1810-సంవత్సరమున లంధారా రాణియగు ధనకుమారి కట్టించెనని చెప్పుదురు.

సంస్కృతవిద్యాస్థయనమునకు హరిద్యారమున మంచి ప్రచారము కలదు. కొన్ని ఆశ్రమములం దచట వసించు కండితు లగు సాధువులే విద్యార్థులకు విద్య గరపుచుందురు. మరికొన్ని యాశ్రమములందు వేతనని యుక్తులగు పండితులును గలరు. విద్య సభ్యునింపడలచు వారికి ఆయాస్థలములం దుచితముగ నన్నవస్త్రములు లభించుచుండును. ఈ పాఠశాలలన్నియు సామాన్యముగ నాయాస్థానాధిపతులగు మహాశిల అధికారమం దుండి వారి యిష్టానుసారమే నడుపబడుచుండును. ఇవిగాక ఆర్యసమాజమువారి పక్షమున గురుకులసహవిద్యాలయ ములును, సనాతనసాంఘ్యపులపక్షమున ఋషికులమును స్థాపించియున్నవి. ఈ సంస్థలయందు విద్యార్థులకు బ్రాచీనాధునికపద్ధతుల రెండింటి ననుసరించి విద్య యొసంగబడుచున్నది. వీనిలో గురుకులమునందు విద్యా ర్థులనుండి కులమును గ్రహింతురు. సహవిద్యాలయ, ఋషికులములందు నిశ్కుల్యముగనే విద్యానాన మొనరింపబడుచున్నది.

ముఖ్యముగ యాత్రికులకు బనికవచ్చు వస్తువుల వ్యాపారము దవ్వ ఇచ్చట కేరవిధమున వర్తకము లేదు. దేవతాపూజావసరములం దుపయోగింపబడు నానా ప్రకారము లగు పాత్రసామగ్రి లిట లభించును. హరి ద్యారప్రాంతమున గంగాజలము మిగుల స్వచ్ఛముగ నుండుటచే నిచటనుండి భారతవర్ష మందలి సమస్తభోగ ములకు గొనిపోబడుచుండును. ఈనీరు నింపుటకు గావల సిన యనేకప్రకారము లగు పాత్రము లిగుట లభ్యము లగును. హిమాలయారణ్యప్రదేశములు వివిధమూర్తిగలకు, నోవధులకు బ్రసిద్ధికెక్కి యున్నవి. వీనిలో జాలభాగ ము హరిద్యారమున సమృద్ధిబడుచుండును. శిలాజిత్తు మొదలగు గైరికధాతువులు, ఊరివస్త్రములు, వ్యాఘ్ర దులగు అటవీసృగముల చర్మములు, చమరీకాలములు మాన్మగువాని వ్యాపారమును నిచట విస్తారముగ గలదు.

[వే. సు]

బుద్ధిహీనులు

శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు

క్రియ మెన్నక వ్యయమును జేయువారు
ఋణముఁ జేసి నేలను గొన నెంచువారు
విత్తమును బొంద లోభుల వేడువారు
జూదమున సొమ్ము గడియింప జూచువారుఁ
గుడవకయు నీయకయు సొమ్ము గూర్చు వారుఁ
గులలఁ బెండిలియై యీసుఁ గొనెడువారు
మిసిమి గల బాలఁ బెడ్లియా మునలివారఁ
బైమెఱుంగును గనినంత బ్రమయు వారు
నెమ్మి వెలయాలి పలుకుల నమ్మువారు
బలము గలిగియుఁ బనిమాని మెలఁగువారు

నలవిగానిదానిని జేయ వలచువారు
విగతకార్యంబులకొఱకు వగచువారు
స్వప్రతిభఁ జెప్పికొని తుప్తిపడెడువారుఁ
బరులదోపంబులనె యెంచి నలుకువారు
నితరజను లజ్జ లని నిశ్చయించువారుఁ
దామె విజ్ఞుల మని మదిఁ దలఁచువారు
ననియమాధ్వంబునఁ గడంగి యుగగువారు
నైహికసుఖంబె పురుషార్థ మనెడువారు
జగదధీశుండు లేడని చాటువారు
బుద్ధిహీను లొదురు సుమీ పుడమియందు.

హిందూ శబ్దమున కర్థమేమి?

లోకమున శే కబ్బతునకైనను నిర్వచనము చేయవచ్చును. కాని 'హిందూ' అనుపదమున కట్లుగాదు. అది ఎన్నియో హిందువుల తత్వైశ్విప్రాయములవలె అని ర్వచనీయము. కారణము ఈపదముయొక్క మూలము, వ్యాప్తి, ప్రయోగము మిఁగల నస్పష్టములయి యుండుటయే.

'హిందూ' అనుపేరు మన ముంచుకొన్నదికాదు. పరు లిచ్చినది. ముసలమానుల రాకకు పూర్వము ఈపేరు మనయందెచ్చటను ఉన్నట్లు కానరాదు. ముసలమాన లీ దేశమందు రాజ్యాభిషిక్తులై మనఃను హిందువులని పిలిచిన పిమ్మట నీపేరు రిట వాడుకకు వచ్చెను. ముసలమాన లిచ్చటికి వచ్చినపిదప తమమతస్థులుకాని యీ దేశవాసులందరిని సమప్తిగ హిందువులని పిలిచిరి. దానికి పూర్వము ఈదేశము దలి అసంఖ్యాకజాతీయమునకు ఒకటే యొకసమప్తినామ మేదియు లేకుండెను. ముసలమానుల పారపత్య వాదిక మొక మన్నతి రిచ్చటినా రంజితిని వారు సమానముగ శత్రువులుగ నుండినందున వీరందరు నొకజట్టుగా చేరి విక్రమభావన పడసి యొక సమప్తినామము నుంచున నావశ్యకత కలిగెను. అప్పుడు పరులు వీరికొసగిన 'హిందూ' అను పేరు వీరియందును ప్రచారమునకు వచ్చెను. దీని! మొదలు ఈ దేశమున మత, భేదములు, కులవ్యత్యాసములు, నాగరికతాంతరములు విధికముగ నుండినందున నొకే సంస్కృతికరిసితిమను డుంటున్నను వీరు తామందరు నొకటే యని యెఱుకనే యుండిరి. ఇది మన దేశచరిత్రవలన స్పష్టమగును. ఇప్పటికిని మనదేశపు పండితులకు హిందూ శబ్దార్థము సరిగ్గా తెలియుటలేదు.

పద మూలము

పరులకును మనకు లభించిన యీ 'హిందూ' అను పేరుకు మూల మెయ్యది? ఈ విషయమున ఇన్నియో భిన్నాభిప్రాయములు కలవు. సింధునదిపేర

నీపేరు మనకు కలిగియుండునని పలువురు హిందువులు. గురుదాసదేవర్షి యభిప్రాయమే ఉదాహరణము: 'హిందూ' శబ్దము పరకల్పితము; సింధునదిపేర భట్టి యుండును. ఆనది పూర్వభాగమందు వసించు జనులను సంబోధింప మహమ్మదీయులు దీనిని వాడియుందురు. ఇది సరియని చెప్ప వీలులేదు. మహమ్మదు జననమునకు ముందునుండియు పారశీకులు, గ్రీకులు నీపదము నిరిగి యుండిరి. మరియు ప్రాచీనకాలమునుండియు హిందువులు సింధునదీపశ్చిమప్రాంత్యమున వసించుచుండిరి. ఇప్పటికిని వసించుచున్నారు. ఋగ్వేదపు సప్తసింధు పూటమునా కాబూత్ నదిపూట చేరియున్నది. ముసల మాను లిప్పటికిని సింధునదీ, సింధుప్రాంత్యమున యథా వస్తుగా నుచ్చరించుచున్నారే గాని హిందూనది, హిందూ ప్రాంత్యము అని చెప్పబడలేదు. అట్టివిరి వారు హిందూ శబ్దమును సింధునదిపేర శ్రాత్రగా కల్పించిరని చెప్ప వీరెటులు?

ఈపేరును ముసలమానులు రూఢికి దెచ్చిరే కాని కల్పించలేదు. వారు దానిని పారశీకులనుండి స్వీకరించి యుందురు. ప్రాచీనపారశీకులు మనదేశము ఆర్యులను సింధునదిపేర 'హిందూ' అని పిలిచిరినియు, గ్రీకు లీపద మును 'ఇండియా' అని మార్చికొనిరనియు పలువురు పండితులు చెప్పుచున్నారు. ఈ ఇండియా అనుదాని నుండి యిప్పటి ఇండియా అను పదము పుట్టినది. ప్రాచీన పారశీకుల అవస్తాగ్రంథమున 'హస్తహిందు' అనుపదము కానవచ్చుచున్నది. ఇది 'సప్తసింధు' అను పేరుభావకు పారశీకభాషారూపమని పండితుల యాచా. ఈ 'సప్త సింధు' అను పదమే నున హిందూనామమునకు మూలమని యీ పండితుల పాదము. ఋగ్వేదకాలమున నాగర్మలు సింధునదీతీరమున నుండిరి. ఋగ్వేదమున 'సప్తసింధు, సప్తసింధవా (బహువచనము)' అను పదములు కనబడుచు న్నవి. పెక్కుచోట్ల ఈపదములు కేవలనదీవాచకములుగ

నున్నది. ఒకచోటమాత్రము (ఋగ్వేదము VIII 24-27) ‘సప్తసింధు’ అను పదము ఒక దేశమును తెలుపుచున్నది. ఇది యేదేశమో నిశ్చయింప వీలులేదు. ఈ పదమున నూచకములుగ నున్న తిర నదులు పంజాబు నదులే యని నిర్ధరింపరాదు. ఒక దేశ అట్లుచెప్పినను ఈదేశము ‘సప్త సింధు’ అను వైదిక నామమును వదలి చాలకాలము నుండియు పంజాబు దేశముని పిలువబడుట యేలకో చెప్పు రాదు. పంజాబున కే హిందూగ్రంథముందు, ఒక చోట ఈ ‘సప్తసింధు’ అను పేరు కానరాదు. మరియు హిందూగ్రంథవారాజీయందు మరెచ్చటను ‘సప్తసింధు’ అను పేరుగల ప్రదేశము చెప్పబడియుండలేదు. వేద యుగ మయిననోడుతనే పుట్టిన నుచోభారత కాలమున సింధుదేశమును ప్రత్యేకరాజ్య నామము. పంజాబు దేశము మేన్మధూమిగా పూడ నుండెను. ఇందులన పంజాబు దేశము వేదధూమి యనుటకు వలనుపడదని యిటీవల కొందరు నాదింప వారంబించిరి. ఈరీతిగ వేదమందలి ‘సింధు’ అను పదము ఎల్లచోట్లను పంజాబు సింధు నదికే సంబోధించునని చెప్పుట కష్టము. మరియు పైచెప్పిన ‘సింధు’ అనునది సింధునదియే యైనను సప్తసింధు అన సింధునదీతీరమందలి దేశముని చెప్పుట మరియు కష్టము. ‘సింధు’ అన సముద్రమని యొక అర్థము కలదు. మన పురాణములు సప్త సముద్రములకు వివరించుచున్నవి. ఈ నమ్మకమే వేదకాలము నుండి యుండవచ్చును. కాని కొందరు పండితులు వేదకాలమువారికి సముద్ర మునదియే తెలిసియుండలేదని చెప్పుచున్నారు. అది యెటులయిన నందుగాక! పాండితులు మనకు ప్రసాదించిన ‘హిందూ’ నామము సింధునది పేరనే పుట్టినదని చెప్పుట సులభము కాదని మీదివర్ణనలన తెలియుచున్నది.

కొందరు హిందూ, ఇందాయ్, ఇండియా అను పదములు ‘సప్తసింధు’ అనుపదమునుండికాక ‘ఇందు’ అనుపదమునుండి పుట్టినదని యూహించుచున్నారు. ఋగ్వేదమునందలి ‘ఇందవః పితరాన్యాః’ అను వాక్యము నుండి యీపేరు వుద్భవించుచున్నది. కాని యీవాక్యమును వివరించుట కష్టము. ఈదేశమును ఇందుకుల

రాజవ్యూహ మహాభ్యుత్థితో పాలించి సామ్రాజ్యముల శీర్షరచినందున ఈపేరు కలిగియుండవలెనని మరి యొక యూహ. మరియు నీదేశము మహాప్రాచీనుల యభిప్రాయము ప్రకారము చంద్రమండలమున ప్రతి ఫలించి కుండేటివలెను రావియాకువలెను కానవచ్చుచున్నందున దీని కిందుర్న మను పేరు కలిగి తన్మూలమున పైపేర్లు వచ్చియుండుననియు నొక యూహ కలదు. ఈ యూహలకు తగిన యాధారము మహాప్రాచీనగ్రంథములందెచ్చటను కానరాదు. ఇందుదేశము, ఇందుర్నము అను పదములుపూడ దొరకుటలేదు.

హిందూశబ్దముమూలమును గురించి యిట్టిదే కృతకమును మరియుయూహా పేరతంత్రమును గ్రంథము నుండి కబ్బకల్పమున నుదాహరింపబడియున్నది. హిందూశబ్దము ‘హీనం, దోషయాతి’ అను రెండుపదముల నుండి పుట్టినవట. ‘హీనం’ అన హీనమయినదానిని దోషముగ మారుచునామ అని యర్థముట. ఈయర్థ మతి కృతకము, చాల నిజీవలిది. పేరుతంత్రము ప్రాచీన గ్రంథము కాదు.

ప ర్యాయ నా మ ము

హిందూశబ్దము పరకీయ మగుటచే దానికి పరిత్ర గుగు సంస్కృతభాషయందు మరేదైన పర్యాయనామము కల్పింప నివేల యేబదింత్వరములనుండి ప్రయత్నము జరగించి. కాని యీప్రయత్నము స్వాభిమానముచే నతికృతకముగ నడచినది. మన పరిత్రాభిమానముండియు మన మెన్నియో పరకీయపదములను సంగ్రహించి యున్నాము. దాని నొప్పుకొనుటవలన మనకువచ్చిన నష్టమేమియు లేదు. పరకులమునాకు పరదేశము లేదని ఇంటచేరి, మనశిష్యులై కాలక్రమముగ హిందూసంతతిగ మారిరి. ఇట్లుండ హిందూశబ్దము పరకీయ మైతంత్రమున దాని ననాదరించవలెకీ ఈ పదము నిపుడు వదలినచో మనకు గతిలేదు. దీనికి సరియగు పర్యాయశబ్దమే లేదు. దీనికి పర్యాయముగ నిటీవల కల్పితములగు పదములను పరీక్షించుచో నిది తెల్లమగును.

దేశ క్రులను మన ప్రాచీనుల తమ్ము ఆద్యులనియు, ఇతరులను దాసులు, మేచ్చులు, దమ్ములు, కూద్రులు అనియు సంబోధించిరి. మనవారికి సంస్కృతమున నుండ దగినది యిదోక పేరు తక్క మరిలేదు. కనుకనే ఆ కేకులు 'హిందూ' అనుపేరునకు మారుగ 'ఆర్య' అను పేరును రూఢికి తే ప్రయాసపడుచున్నారు. ఇది సాధ్యముకాని పని. మన కాస్త్రములపట్టిని వర్ణత్రయమువారు మాత్రము ఆద్యులు. ఇతరులు కుడతత్రియులు, కుడ వైశ్యులు భిలములు యున్నారని ప్రతీతి యున్నందున ఆద్యులన బ్రాహ్మణులు మాత్రమే అని యర్థమగును. మరియు ద్రావిడు లిదిభాగమున చేరడు. మన హిందూమత ధర్మ తత్వకాస్త్రములను గాడ బ్రాహ్మణులకుండుట కేదా గర్వములతో పరిపాలించుచున్న ద్రావిడ బ్రాహ్మణులు కూడ అనాద్యులుగ నున్నారు. ఇదికాక పురాణములంగు 'ఆర్య' అనుదానికి 'మేచ్చ' అనునది విపరీతపదము. ఈమే చ్చకూటమునకు పురాణములు ద్రావిడాంధ్రులను, తెండి కాపమునకు గురియయిన తురువు, కుర్వకు మొదగువారి సంతతివారిని చేర్చుచున్నది. ఇట్లుగనో సాక్షాత్తు శ్రీకృష్ణుడును, యాదవకులమువారును, సుభద్రాసంబంధమున పొండవసంతతివారును కూడ మేచ్చులగుదురు. కాని వీరిలో నెవరినికూడ 'హిందూ' కూటమునుండి విడదీయ వీలులేదు. ఇప్పుడు వీరినందరిని ఆర్యుని పిలువవలయు నన్న ఆశ్చర్యమున కనాదినుండియు వచ్చిన రూఢ్యర్థము కొరతూరు మార్చవలసినవచ్చును. ఇట్టి యుండవలము నులభమా?

ఇదంతయును మనదేశపు సిద్ధి. ఇటీవల పాశ్చాత్యులుకూడ ఈ 'ఆర్య' అనుపదమును వివిధార్థముల నాడియున్నారు. పాశ్చాత్యులు సంస్కృతము నభ్యసిత మొదలిడినప్పుడు సంస్కృతము, పారశీకము, గ్రీకు, లాటిక, ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, జర్మన్, రష్యన్ మొదలగు భాషలు సోదరభాషలని స్పష్టమాయెను. ఇవి సోదరభాష లగునో వీటి కొక మాతృభాష యుండ వలయును. మరియు నట్టి మాతృభాష నాడు మాతృకు మొట్టి తుండవలయును. మాకునుల్లకు ఈమాతృభాష ను ఆర్యభాష యనియు, దాని నాడువారిని ఆర్యు లనియునని కొందరి కొరిక. ఈమతమునకు వేదమే శిరము

యు ననెను. ఈకారణముచే వైభావల నాడువారి నందరిని ప్రాజ్ఞులు ఆర్యకులమువారని యనిరి. జనకుల మన ఒకేవిధమగు దేవారచర క్తగుణములను కలవారని యర్థము. తెల్లని యొరొపీయులు ఆర్యకులమున తమకు సమానముగ నల్లని పారశీకులును, హిందువులును చేసేవారని యొప్పుకొనుకొన్నము. ఇందువలన కొందరు పండితులు ఏమొఖండపు ఆద్యులు ఆర్యభాష నాడువారుమాత్రమేయొయున్నారనియు, ఐరోపీయులు ఆర్యభాషావాచకులు, ఆర్యకులసంఘాతులు నయి యున్నారనియు వాదింప శారంభించిరి. కాని కొంత కాలముకే ఐరోపీయులయందును పెక్కుకులప్రభేదము లున్నవనియు, కుమునకు, భాషకు గెట్టి సాక్షాత్సంబంధమును లేదనియు తెలియచ్చెను. అప్పు డాద్య (ఏకులమువారైనను) లన ఆర్యభాషల నాడువారను నర్థము త్రుట్టెను. ఇట్లు 'ఆర్య' అనుపదముయొక్క అర్థము మనయందు, పాశ్చాత్యప్రపంచమందుకు చిక్కిరి చిక్కుగా నున్నది. ఇది మొదలగు కారణములవలన 'హిందూ' అనుదానికి 'ఆర్య' యను పదమును పర్యాయముగా గొనుట అసాధ్యము.

'హిందూ' అన హిందూమతావలంబితుని పలువురు తలంతురు. హిందూమతమునకు సంస్కృతమున పేరిడి తమ్ములముగ హిందూకబ్బమునకు పర్యాయనామములను కల్పింప ననేకులు ప్రయత్నించుచున్నారు. ఇవన్నియు నిష్ఫలము. ఈక్రొత్త పదములకు హిందూ కబ్బమునకు గల వ్యాప్తి, అర్థపుష్టియు, రూఢియు లభింపలేదు. సాంస్కృతికముగ నాడుకకు మనదేశమునందును, ఇతరదేశములందును ఎచ్చుట చాలా అరుదు హిందూ కబ్బము కేవలను వాచకమే కాదు. హిందూమతమును వైదికధర్మమని పిలువ నొప్పుకొన్నను హిందువును వైదికు లని పిలువవలయునన్న మన మనసు వెనుకాడును. ఈక్రొత్త పేర్లను తరిగించిన నిది తెలియగలను.

హిందూమతమును వైదికధర్మ మని పిలువవలయునని కొందరి కొరిక. ఈమతమునకు వేదమే శిరము

గను, మూలముగను ఉండుటల్లను, దీనియందలి అంశ ప్రభేదములవారు వేదప్రాధాన్య మొకదానియందు మాత్రమే ఒకటిగ నున్నందునను ఈపేరు సర్వోత్కృష్టమని వీరి వాదము. కాని హిందువులందు వైదికుల లోకులు కాని ఆచారశిలు లను నర్థము ఇప్పుడు పుట్టినది. ఐతిహాసికముగ చూచిన మనము ప్రపంచమున వైదికులగ వారంభించినను వెంటనే మనయం దొకకాఖివారు బౌద్ధ నిష్ఠులగు లయిరి. తొలుత వైదికమతము వామానిశేషమై తత్సానమున పారాణికమతము, వేదాంతమతము, స్మార్తధర్మము నుత్పన్నము లాయెను. ఈ మతము లన్నియు నిమిషిన ఒక సుష్టిపదము మనకు కావలసియున్నది కానివో వేదమును తిరస్కరించు జైన బౌద్ధచార్యాకాదులను మాడ హిందూమతమున చేర్చుట సరి ఐచ్చుక. ఇందువలన వైప్రభేదముల నన్నిటి నొప్పి, వాటి సమష్టిని నూదించజాలు పదమగు హిందూధర్మ మనుదానికి వైదికధర్మమును నొక ప్రభేదపు పేర్నెట్టికిని పర్యాయము కా నీరదు.

కొందరు హిందూధర్మమును బ్రహ్మధర్మము బ్రాహ్మధర్మమని పిలుచుట కలదు. హిందూధర్మమునకు బ్రాహ్మణులు యజమానులు; బ్రహ్మోపాసన ముఖ్యాభిప్రాయము. బ్రాహ్మణధర్మమున బ్రాహ్మణుల ధర్మమని యర్థముకాదు. బహువీహ్యధర్మమున బ్రాహ్మణధర్మ మన బ్రాహ్మణులు ప్రధానముగా గల ధర్మమని యర్థము చేసికొనవలయును. ఇప్పటికి నీ పేర్లు సరికావు. హిందూధర్మమున బ్రహ్మధర్మము అగ్రస్థానముం దున్నను దాని యం దనేకములు ఇతరధర్మములు చేరియున్నవి. ఈ యంతమును వెలువరచు పేరుండవలదా? బ్రాహ్మణ ప్రాధాన్యమును బౌద్ధజైనలింగాయతాదులు ఒప్పుకొనరు. ఇప్పుడు రాజకీయముగ నితరులను దీనిని ప్రతిఘటించురు. ఈ కారణమున బ్రాహ్మణధర్మ మనుపేరు మాడ హిందూధర్మమంత న్యాప్తి నందలేదు. మానియర్ నిల్లి యున్న పండితుడు వైదికధర్మమును బ్రాహ్మణధర్మ మనియు, అది పారాణికధర్మముగ అనంతముగ పెరిగిన విదప దానికి హిందూధర్మమనియు పేరును నూదించి యున్నాడు.

కొందరు మన మతమును మోక్షధర్మమని పిలువ నపేక్షించురు. మోక్షమున పరలోకమని యర్థమునచో నాస్తికులను వదలి యందరను మోక్షధర్మమునా రనవలసి వచ్చుక. కాని మనవారు స్వగృది కానులోకములకంటె సుత్రము, నిత్యమునకు బ్రహ్మోపదప్రాప్తి స్థానము మోక్షమంగురు. ఇట్టి మోక్షభావన పరదేశములందును పరమతము లందును లేదనియే చెప్పవచ్చును. ఇట్లు మరెవరి చేతికి నందని మన సిద్ధులకు శిరోరత్న మనదగు నీమోక్షాభిప్రాయవాదులు మన పేరుకు మూలముగ నంగీకరించరా దేల? అట్లయిన సాలగ్రామపూజకు లనియు మనము పిలుచుకొనవచ్చును. మోక్షాభిప్రాయము మనయం దొకేజాతిగ లేదు. సాంఖ్యుల మోక్షమునకు, వైయాయుకుల మోక్షమునకు, వేదాంతుల మోక్షమునకు సంబంధమే గున్న. వేదాంతులందును మోక్షము, నిర్వికల్పసమాధి, నిత్య విభూతి, వైకుంఠము, కైలాసము, బ్రహ్మలోకము, బృందావనము నను వివిధరూపముల నిర్లింపబడియున్నది. ఈ గూఢమును మోక్షాభిప్రాయము చాలమంది ఆచరణ నలంకరించలేదు. తుద్రదేవతలను పూజించు చందాలని, అసంప్రజ్ఞాతసమాధియం దున్న పరమహంసుని సమానముగ మోక్షధర్మి యనుట ముఖ్యధము కాను.

ఇట్లే హిందూ ధర్మమునకు వర్ణాశ్రమధర్మమును పేరమాడ సమర్థము కాజాలదు. వర్ణాశ్రమధర్మము మన దేశమందు కాక మరెందును లేదనుట సత్యము. మన సంఘమును లోకమునందలి యితరసంఘములనుండి వేర్పరుప జాలు సంస్థము నిదియే అని చెప్పవచ్చును. అయినను హిందువుల నందరిని వర్ణాశ్రమ యని పిలువరాదు. జైన బౌద్ధలింగాయతసిఖులకుము, భక్తిమతములను ఈ వర్ణాశ్రమధర్మము నడప బుట్టినవి. ఆశ్రమశ్మవస్థయు నిటీవల ఖలమయినది. కాస్త్రమున వ్రాసియుండు ప్రకారమిది యెప్పుడును ముాయందుండెనని చెప్ప సాధ్యము లేదు. కాస్త్రమందలి వర్ణధర్మమునకు ఇప్పుడు ప్రచారమున నున్న బాధిధర్మమునకు సంబంధమే లేదు. సంస్కృతము కాక వర్ణాశ్రమధర్మముల నొప్పువారు

కర్మాశ్రమాలని రూఢియం దర్శింపజేసెను. కాన నీపేరు 'హిందూ' అను దానికి పర్యాయము జాలదు.

మరికొందరు హిందూధర్మమును అర్థధర్మము, ఋషిప్రణీతధర్మము అని పిలువ నాఁగింతురు. వేదములు, ఇతిహాసములు, పురాణములు, ధర్మశాస్త్రములు అన్నియును ఋషులపేర్ల ప్రచారమున నుండుట పరిశ్రమ. కాని భక్తిమతము తలఁచునది పదప పుట్టిన ఆనందసంభాషణలు భక్తులు, మతసిద్ధులు, గ్రంథకారులు ఋషిమతమువారు కారు. నాభాషయు, మహిమతియు వీరిలో నీపేరులు కుకారదాదిఋషుల యవతారముని యారంభకాలవారికి సంబంధమును కల్పించిన దక్షిణదేశము అశ్వమేలు, అచార్యులు అరుణాదిమగ్గురు వీరినరుదులు ఋషుల యవతారము కారు. వీరే హిందూమతము సగమునకు ప్రణేతలు. జైనశాస్త్రధర్మములు ఋషిమతములు కారు. అను మొదలగు కారణములచే నీపేరు సమర్థము కాజాలదు.

ఇన్నిటికన్నను సనాతనధర్మమునుపేరు ఇతరుల విశేషముగ ప్రసిద్ధి వచ్చుచున్నది. ఈపేరు మన ప్రాచీనగ్రంథములం దెచ్చుటకు కానవచ్చుట లేదు. ఇప్పటి రూఢియందును ఈపేరు జైన శాస్త్రధర్మ ఆర్యధర్మాదుల కన్వయించుట లేదు. కాని వారందరను హిందూమాటచునకు చేరదగినవారు.

ఇక కొందరు హిందూధర్మమునకు భారతధర్మమునియు, హిందువులకు భారతులు, భారతీయులు, భారతీయులు అనియు పేరిడ నుపక్రమించిరి. ఇటీవల కొన్ని సంవత్సరములనుండియు మనదేశమున భారతధర్మమునామండలమును నొకసంస్థ కలదు. ఈ మండలివారు 'హిందూ' అనుదానికి భారతమునదానిని పర్యాయముగ జేయఁదలంచిరి. ఇండియాదేశమునకు భరతిఖండము, భారతీయాది, భారతదేశము అనుపేరులు చిరకాలము నుండి యుండునట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. సంకల్పముత్రమున నీపేరు కానవచ్చును. విష్ణుపురాణమున పృథ్వీముగ నిర్వచింపబడియున్నది. ఈదేశమున నీపేరు వచ్చినందున కారణము మాత్రము వివిధముగ నూహింపబడి

యున్నది. భరతచక్రవర్తి కారణముగ నీపేరు వచ్చినదని కొన్నిచోట్ల చెప్పబడియున్నది. కాని దీనిని వేదవ్యయమువారు భరతులను-శకుంతలాసుతుడు భరతుడు, ఋషభదేవపుత్రుడు భరతుడు, సైన్యనతకుతుడు గుర్తింపబడి యున్నది. పుత్రుడు భరతుడు-వీరిని గురించి చెప్పబడి యున్నది. ఈపేరుయొక్క ఉచ్ఛ్రితి మరియు కొన్ని యూహలున్నవి. మనచరిత్ర వారంభించదగిన ఋగ్వేదమున భారతు అనువాడు ప్రసిద్ధులుగ నున్నారు. వారి ప్రభువు సుకాసుడు చక్రవర్తిగా నుండెనని చెప్పబడి యున్నది. మునుపు పాండవులు భారతులని ప్రసిద్ధులుగ నుండిరి. ఇదియే దేశముంతయు యుద్ధిష్ఠిరుడు పాలించుచుండెనని నవవారి భావన. పాండవుల భరతకులము, సుదామని భరతకులము నొకటే యయిన నయియొండవచ్చు. ఇతరులు మన ఇతిహాసమునకు భారతులై ముఖ్యకర్తలయి యాదేశాంతయును సామ్రాజ్యముగ పాలించినందున నీదేశమునకు భారతదేశమని పేరు ప్రసిద్ధమయి యుండవచ్చును. విష్ణుపురాణము దీనిని తెలుపుచున్నది. భగవద్గీతయందు జిజ్ఞాసువు మరిమరి భారతుడని సంబోధింప బడియున్నాడు. గీత వేదమునది కొందఱకి మాత్రమే ఉపదేశముకాదు. కాని ఉపదేశమునకు జాతిపాపకులముల అడ్డమియు లేకయే సమస్తభారతప్రజకు సుసాదింపబడియున్నది. ఈదృష్టితో భారతుడన గీతోపదిష్టుఁడని యర్థముగను. భారతకీర్తనము తొలుత యెట్లు పుట్టియున్నను విష్ణుపురాణకాల మునుండియు దేశవాచిగానే యున్నందున దానినినిఁగియు అను దానికి పర్యాయముగ నంగీకరించుట యుక్తము. ఇండియాదేశమున హిందువులు మాత్రమే ఉండిలేదు. కాని భారతకీర్తనను హిందువులును మనదేశమందలి ముసలనన క్రిస్తానులును సమావేశగ నిర్వచింపబడుచున్నారు.

అర్థవ్యాప్తి

ఇంతవరకు సాగిన విమర్శలన హిందూ అను పేరు పరకీయమైనను ప్రకృతి మాపదమును నదలి మరే పదము నుంచుకొన నీలులేదని తెల్లమయింది. కాని యాహిందూ పదము యొక్క అర్థవ్యాప్తి యెంత? ఇది

దేశవాచకమా? జనకులవాచకమా? జనాంగవాచకమా? భాషావాచకమా? మతవాచకమా? సంస్కృతివాచకమా? రాష్ట్రవాచకమా? హిందూకూటమున నెవ రెవరు చేరుదురు? హిందు వనిపించుకొనవలయుచో నుండవలసిన గుణములేవ్వి? హిందువునకు లక్షణము లేవి? ఇత్యాద్యంశముల నిండుక విమర్శింపవలయును. మనదేశముందును బయటను ఈహిందూపదమును కొన్నిచోల సంఘచితార్థమందును, కొన్నిచోల విస్తృతార్థమందును వాడుదురు. అరబ్బి మొదలగు ముసల మనదేశములందు ఇండియాదేశమునూ రందరిని, ఇప్పటి ముసలమానలను కూడ హిందువులని పిలుచుదు. వీరియందీపదము దేశవాచకమై భారతమునుదానికి పర్యామముగ నున్నది. కాని యీ యర్థము లోకసమ్మతము కాదు. మనదేశమునూ రందరిని ఇతరులు ఇండియనులని పేరేడిరి. కాని అమెరికాసంయుక్తరాజ్యమునందు అచ్చటి ప్రాచీనవాసులకు ఎర్ర- ఇండియను లని పేరున్నందున ఇచ్చటనుండి యటక బోవు భారతీయులకు మరియొక పేరు పెట్టవలసినదైనను. ఆదేశమున కొన్ని సమయములందు వివాదములు, చీనావారు, భారతీయులు మొదలగు సకల-విప్యాదేశమువారిని హిందూ అనుపేరబిలుచుట కలదు. కాని భారతీయులందరిని, ఇప్పటి హిందూ ముసలమాన క్రైస్తవుల నందరిని హిందువులని పిలుచుట సార్వత్రికరూఢి యయినది. ఈ అర్థము లోకసమ్మతము కాదు. అరబ్బీలు హిందువుల నేకకులని కూడ వర్ణముంచుకొని యున్నారు.

మనదేశమున కొన్నిచోల హిందూకూటమున కైనులను, బౌద్ధులను చేర్చుట లేదు. కిక్కులు, బ్రహ్మ సమాజమువారు, ఆర్యసమాజమువారుకూడ తాము హిందువులు కారనియే చెప్పుకొందురు. కాని అందరు వారిని హిందువులనియే భావింతురు. విలిహాసముగను, బ్యావహారికముగను, సాత్త్వికముగను కైనబౌద్ధులు హిందువులలో నొకకాఖవారగుదురు. కాని ఈవిచారము సరిగ తెలియనికాలమున విరోధియులు వీరిని హిందువులకంటె వేరని తప్పనిప్రాముఖ్యమున పడజేసిరి. ఈమాధ్యభావయే ఇప్పటికిని ఈ వాతిపండితులయందు

కానవచ్చుచున్నది. ఇతరులభావన వేరు. అబుల్ ఫజల్ బౌద్ధులు హిందువులలో నొకకాఖవారని నిరూపించి యున్నాడు. ఇటీవల 1927 సం. మొదలు కాలియందు షాపితముగు హిందూవిశేషవారు కైనబౌద్ధులను హిందువులని తమకూటమునకు చేర్చుకొనియున్నారు. కైనబౌద్ధులుకూడ దీని నంగీకరించి యీసభయందు పాల్గొన్నారు. ఈమహాసభవారు గుర్తుంచుకొన్న హిందూ శబ్దార్థ మేమన హిందువులను ఎవరెవరు హిందువులని పిలుచుకొనుచున్నారో లేక భారతీయమూలమునుండిపుట్టిన యేమతమునైన నెవరవలంబించుచున్నారో, వారని యర్థము. దీనియందు సహానీయులు, ఆర్యసమాజమువారు, కైనులు, కిక్కులు, బౌద్ధులు, బ్రహ్మసమాజమువారు మొదలగువారు చేయున్నారు.

వీరితోడు అగ్నిగోరూపకు లగు పారసీకులను నైతము హిందూకూటమున చేర్చవలయునని కొందరు. ఈ పారసీకు లార్యసంతతివారు. వీరిభాషయు ఋగ్వేదభాషయు ఏకోదరభాషలు. ఋగ్వేదము యొక్క మతసంస్కృతులకును, వీరి మతార్థసంస్కృతులకును మిక్కిలి సమానమును దాయాదసంబంధము కలదు. వీరిప్పటికిని మన వైదికులవలెనే అగ్నిగోరూపకులు, సూర్యోపాసకులును. భారతకాలమునుండియు వీరికిని మనకును అవిచ్ఛిన్నమును నైతికానికసంబంధము కలదు. మహాభారతమున పారశీకపురోహితులు మఘు బ్రాహ్మణులని పిలువబడియున్నాడు. మరియు శ్రీకృష్ణపుత్రుడు సాంబుడు తనకువ్యరోగము బాపుకొన నూర్ణప్రతిష్ఠచేయ నుద్దేశించి మనదేశము బ్రాహ్మణుల కాయుగమును తెలియనందున మఘుబ్రాహ్మణుల సహాయమున మూలస్థానము (మల్తా)న నూర్ణప్రతిష్ఠామును ప్రతిష్ఠించెనట. మఘు మనవేదమును ఆపొడు పేజు ముగ అమాచాసోబ్ధపరంపర యని నమ్మునట్లే పారశీకులను తమగ్రంథమున నమ్ముదురు. వారిలో ముఖ్యమత ఉపనాయక, యజ్ఞోపవీతసంబంధములు నున్నవి. వీరి యాచారము లన్నియు హిందువుల ఆచారములే. వీరిలో ఆచారశిలుడు కొలొయినరుకూడ తానుటలేడు. మనదేశముందు చేరినవీదవ దీనినే మార్కదేశముని యిం

నజరాతని మాతృభాషగ చేకూరిరి. శిశువును గుణ
బంధును హిందువుల నీ పాలుదురు. వీరి పరమ
గురువు జగత్తుప్రభును మన 28వ వ్యాసుడగు జర
త్కరువును ఒకటియని కూడ కొందర యూహ.
క్రిటికలును ప్రయత్నపూర్వముగ వీరిని వేర్వేరుచి
క్రొత్త శ్లోకబోధార్థమును కల్పించి పాఠశిష్యుల హిందు
వులు కాదని సంకేతము చేయకుడిన వీరిపాటికి హిందూ
ప్రాకారమునందే పరిగణింపబడి నుండును. ఈ ప్రాకారణ
ములను వీరిని హిందూమాటమునందే చేర్చుటయు క్తము.

మరికొందరు 'హిందూ' అనువానిని 'భారత'
అనువానికి పర్యాయముగ చేయదలకుదు. ఈ మార్గము
ప్రకారము క్రిస్త హిందువులు, ముసలమానహిందువులు,
బౌద్ధహిందువులు, సనాతనీయహిందువులు, శైవహిందు
వులు అను మొదలయిన హిందూమాటమున సకల భారతీ
యులు నవగుదురు. కాని యీ మార్గము మా క్తము కాదని
ముందే తెలిపియున్నాను.

(౧౯౨౯ డిసెంబరు జరుకర్నాటక సంచికనుండి)

క ర స్ప ర్శ

త్రస్నయతతోడ నర్థరాత్రమ్మువరకు
నవవినోదకథాపఠనమ్మునందు
అలసి, కారాగృహమ్ములో నరుగుమీద
నేత్రములు మూతవడుమండ నిద్రపోతి.
అట్టి గాఢశుషుప్తికి నంత నాయ
మొదవ నాకస్మికమ్ముగా నులికిపడితి.
అప్రయత్నమ్ముగా మపీయాపీయుగళి
తెరపునడి పార్శ్వభూమిని దృష్టి వ్రాలె.
స్వాపమున తద్వికర్షితాంచలమునుండి
కాశ్యపీవతనోన్ముఖకాయ మల్ల
నల్లన మనోజ్ఞశీతలహస్త మంటు
కారణమ్మున మెలకువ కలిగె నపుడు.
లేచి కూర్చుండ కానరాలేదు నాకు
చేతనాకార మేదియు శీతభాను

శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు (సాహితీసమితి)

కరవితాననముజ్వలకక్ష్యయందు:
తాళబద్ధ మయోమయద్వారసీమ.
కాని భ్రంశోన్ముఖం బైన మేని కపుడు
ఘాతము ఘటిల్ల నీయక కరుణతోడ
నాకు మెలకువ దెచ్చిన యా కరాబ్జ
మంజులకృతి నిల్చె నా మానసమున.
కంకణ విభూషితం బైన కరనరోజ
మంగనారత్న సంబంధి యనుట తోచె.
అవల యోజనలో తడిజ్జవముతోడ
పత్ని కర మని జన్మించె ప్రత్యభిజ్ఞ!
అరిగె నా సాధ్వీ స్థూలదేహమ్ము విడిచి
నప్తవర్షమ్ములకు మున్ను స్వర్గమునకు.
అవ్యయం బైన యాయమ దివ్యమూర్తి
నన్ను గాపాడుచున్న దీనాడు కూడ!

హిందూ దేశమునందు ప్రస్తుత మున్న సమస్త విశ్వవిద్యాలయములలో నగ్రస్థానము నలంకరించియున్న దీ విశ్వవిద్యాలయమే యను విషయము జగద్విదితమైన వృత్తాంతము. మఱియు నానామానవ శ్రేష్ఠులు దీనిని విశేషముగా గౌరవించుటకు గారణమొందు గలరు మనదేశమునం దిదితక్కువేమదేశమువిశ్వవిద్యాలయం బొందు గానరాదు. ఇట్టి యద్వితీయవిశ్వవిద్యాలయమునకు దనదేవితమెల్ల ధారవోసినమహనీయుడు శ్రీ పండిత మదనమోహనమాలవ్యులు! తొలుదొల్ల ఈ విశ్వవిద్యా"యము శిథిలగృహములలో నుండెడిది. అట్టిది శేడు పదునాల్గువందల యొకరముల విస్తీర్ణముగలిగిన భూమిలో, నికిరుతో లేకమాత్రమును సంబంధములేక, పూర్వకాలపు గురుకులాశ్రమపద్ధతుల ననుసరించి కట్టబడిన కళాశాలలతో, విద్యార్థినిలయములతో, గాఢాంధకార బంధురములైన రాత్రులయందును విద్యుద్దీపకాంతులచే బట్టపగలుగనుండు బాటలతో నొప్పుచు, నిరంతరము వీక్షింపవచ్చు యాత్రికబృందము పంకిసింప, కాశీపట్టామునకు గ్రోతవ్యయమాత్రదూరమున, నిర్మింపబడి యొక నూతననగరములె నలరారుచున్నది. విశ్వవిద్యాలయ మిట్టి యున్నతదశ నొందుటకు హేతువు శ్రీమదనమోహనమాలవ్యుల యపూర్వసేవయే!

ఈవిశ్వవిద్యాలయపుత్రికను పండితులు ద్విగుణీకృతానురాగముతో పెంచి పెద్దజేసిరి. ఇందులకు మదనమోహనుని వాక్యమే సాక్షి. "పితృజీగ" చేయుచో నిమ్మహనీయుని సహితము స్వచ్ఛందసేవాదశ నైనికులు సౌధాంత్యప్రదేశమునకు బోనీయనిచో, మదనమోహనుడు చిరునగవుతో "నేనుకని, పెంచి, పెద్దచేసిన నామధ్యి కూతురుకూడనేఉటకు నేనే మీయనుజ్ఞ గైకొనవలెనా? నేను నాయనుకుతనాబాతపై దయాద్యారములమూడు కాల"నిని పలికెను. ఈ వాక్య ముత్సహనీయున కివిశ్వ

విద్యాలయతనూబాతపైగల యనురాగమును విశ్వవ్యము చేయదా?

ఈ విశ్వవిద్యాలయమును గట్టుటకై మదనమోహనుడు, నానాసంస్థానములకేగి సమస్తమోరాజుల సందర్శించి, కోటిరూప్యము లార్జించి, యావిత్తముతో పదునాల్గువందల యొకరముల భూప్రదేశమును, గంగానదీ తీరమున గాతపట్టణమునకు గ్రోతవ్యయదూరములో గొని, చుట్టును బ్రాకారము తేర్పఱచి యందు బ్రహ్మాండమైన సౌధరాజుల నిర్మించెను. విశ్వవిద్యాలయమునందు మూడువేలమంది విద్యార్థులు నివసించుటకు దగినవిద్యార్థి నివాసమందిరముల గట్టించెను. ఒక్కొక్క గది ప్రత్యేకముగ నొక్కొక్క విద్యార్థికియగును. ఇట్టివి మూడు వేలగదులు గలిగిన భవనము లారున్నను, సంయుక్తపరగదాలనుండి యంతగా విద్యార్థులు రాకపోయినను, ఆంధ్ర, కర్ణాట, కేరళ, కన్నడ, ఘోర్ఖర్, మహారాష్ట్ర, వరగ, కలింగ మున్నగు నానారాష్ట్రముల నుండియు వేలవేలు విద్యార్థు లరుదెంచుచుండుటచే మఱిగొన్ని విద్యార్థినిలయములు నిర్మింపబడుచుండెను. విద్యార్థులును, గురువులును విశ్వవిద్యాలయములోనే నివసించవలెను. ప్రేక్షకులు దక్క విశ్వవిద్యాలయభూములలో నన్య లడుగిడరాదు. విశ్వవిద్యాలయవాను లెవ్వరును పట్టణమున కెందునకును బోననవరములేదు. వారికినిలయమువల్ల విశ్వవిద్యాలయమునందే లభించును. మఱియు నీ గురుకులవిద్యాలనికేతనమున నెందరో త్యాగిలు దుపాధ్యాయులుగా నుండిరి. ఇందులో "గాంధీ, రాణి, ధ్రువ, డే, కింగు" మున్నగు మహనీయులు విదేశీవిశ్వవిద్యాల కుధిపతులచే నెంతయు గొనియాడ బడిన వారు. వీరిలో ననేకులు గణిత, రసాయన, పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రములలో నింతయుకన్నెక్కు గనివిని యెఱుగని విశేషములు గనిపెట్టిరి. వీరిలో ప్రస్తుతివిశ్వవిద్యాలయకుధిపతియైన "ధ్రువ" నెలకు వేలు

రూకలు విశ్వవిద్యాలయమున కుచితముగ నిద్రించుచున్న మహాదానశిలుడు. మఱియు 'జే' యను నొక నంగరాష్ట్ర)గణితశాస్త్రజ్ఞుడు, తనయా ప్తిసర్వమీదేరియ విశ్వవిద్యాలయమున కొసంగి యుండే నివసించుచు, నెలకు నలువదిరూకలుమాత్ర ముదరపోవ జార్జ మెతీసికొనుచున్న విశ్వదాత. అహ! రత్నఖనియైన యీ భారతభూమి యందు ఈ శాస్త్రజ్ఞులరకును, దాతలకును లోటుగల్గునా?

మఱియు నీ విశ్వవిద్యాలయమున ఆయుర్వేద కళాశాలము, సంస్కృతకళాశాలయు గలవు. వ్యవ పాయకకళాశాలను నిర్మించుచున్నారు. ఉన్నతవిద్యలన్ని యాను గలవు. మఱియు ప్రత్యేకముగ నిండు సమస్త వస్తు నిర్మాణ శాస్త్రము (Industrial Chemistry) బోధింపబడును. విద్యార్థులకునలయు దంతచూర్ణములు, సబ్బులు, మస్తకతైలములు, పరిశుద్ధ వారికేళతైలములు, సిరా-మాన్యుగునవన్నియు నీకాఖివారే సిద్ధమొనరింతురు. ఎల్ల రీతస్తువులనే కొనెదరు.

ఈ విశ్వవిద్యాలయము విద్యార్థి జనకల్పకము. ఇందున్న విద్యార్థులకు దేశభక్తియు, దైర్ఘ్యసైర్యములును, స్వారంత్రియమును పెన్నవోకెట్టిన విద్యలు. ఏవిద్యార్థిని ఇందు కూపస్థమందూకముగని మెలగనీయరు. ఏవిద్యార్థి కిని నోటికి రీగమువైచి, కార్లను బంధింపరు, దేశభక్తియును నావనరాజమును ప్రతివిద్యార్థికిని బలవంతముగ లోపల బ్రవేశింపజెట్టుదురు. ఎవ్వనిని "బాబూ! కత్తి ముట్టు కొనకుము; చేతులెరుగుమా!" యని బోధింపరు. తీవ్రకాలములో, త్రిలోకములలో ఘోరము సంపాదించుటకు దగుచుగ్గముల, నమృతవజ్రము లనుమధురపానీయము లొగిగిసి త్రాడంతుడు. ఇంతకన్న విద్యార్థులకు వేరేమి గావలయును?

ఇంక నొకటియెంటి ఒకటిగ నిండలి చిత్రపట ముల వివరింపబడును.

౧. శ్రీ మదనమోహనమాలవ్యులు

కాశీవిశ్వవిద్యాలయమునకుంటి ప్రేమ జనకుడు పండిత మదనమోహనమాలవ్యులు. ఇమ్మహానీయుడెల్లర కును దరిసిన యితడే. విశ్వవిద్యాలయమును బూర్తిచేసి ప్రస్తుతము దేశభక్తి బాపుచున్నవాడు. ఈతడును విశ్వవిద్యాలయములోనే నివసించుచు విద్యార్థుల ప్రేమ కునుదిన మరయించుండెడివాడు.

వారిని, పురపాలక సంఘమువారిని కోరుచు ప్రజలను కూడ తగినంత ఆందోళన చేయవలయునని కోరుచున్నారు.

2. ప్రతిజిల్లాకు అధ్యక్షుడు ఒక ఉన్నత పాఠశాల, స్త్రీలకు ప్రత్యేక కళాశాల లేకపోవుట ఒక గొప్ప లోటుగా నున్నది కావున ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయమువారిని క్వరలోనే ఆలోటు పాపి స్త్రీల ఉన్నత విద్యావ్యాప్తి హెచ్చించుటకుగాను శీఘ్రమైనంత త్వరలోనే కళాశాల నొకటి స్థాపించుట అవసరమని ఈసభ వారు తీర్మానించుచున్నారు. ఒక ప్రత్యేక సంస్కృత కళాశాలకూడ స్త్రీలకొరకు స్థాపించుట అత్యవశ్యకము.

3. పాఠశాలలలో బోధింపబడు విషయము లన్నియు స్వభావంలోనే నేర్పబడవలెను. ఆంగ్లము రెండవ భాషగ నుండినది. హిందీకూడ తప్పని పరిగ నేర్పబడవలెను.

4. ప్రస్తుతము నేర్పబడు విద్యావిధానము సరిగా లేదనియు, దేశభక్తి, నీతి మొదలగు విషయములను బోధించునదిగా విద్య యుండవలెననియు ఈసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

5. చిన్నవయస్సుననే విద్యను విరమించిన వారి కిది, దీనినోహధి లేక యల్లాడువారికిని ఉన్నత విద్య గరవులకై ప్రత్యేక పాఠశాల యుండవలెను. ఆపాఠశాల లలో ఎక్కువగ పరిశ్రమలను బోధించునదిగా నుండిన చాల లాభకరము.

6. దేశదారిద్ర్యమును తొలగించుటకు దేశీయ పరిశ్రమల అభివృద్ధి జేయుట అవశ్యకము గనుక అటు ఐంటి దేశీయ పరిశ్రమలకు ఎక్కువ ప్రోత్సాహము నొసగ ప్రజలను ప్రార్థించుచున్నారు. మన దేశములోనే తియ్యరైన వస్తువులనే వాడుకనవలసినదిగ ఈసభవారు ప్రజలను కోరుచున్నారు.

7. వైద్యవిద్య వర్ధిల్లించుటకు స్త్రీలకు ఎక్కువ ప్రోత్సాహము కలగునట్లుగా విశాఖపట్టణ వైద్య కళాశాలలో ఎక్కువ మంది విద్యార్థినులు చేరుటకుగాను వారికి ప్రత్యేక వసతి గృహము నేర్పరుచుటకు ఆంధ్ర కళా పరిషత్తువారిని ఈ సభవారు కోరుచున్నారు.

8. గత 20 సంవత్సరములనుండి స్త్రీవిద్యార్థి వృద్ధికై తోడ్పడుచున్న నర్సాపురంకాలూకా స్త్రీ విద్యార్థివృద్ధి సంఘమువారిని ఈసభవారు రెంతయు అభినందించుచున్నారు.

9. ఉన్నత బాలికా పాఠశాల యిందుప్రదేశము లందు ఉపాధ్యాయులకు, విద్యార్థినులకు తగు వసతి గృహములను ఏర్పరచవలెను.

10. పాఠశాలా భవనములు పరిశుద్ధముగాను, గాలి, వెల్లురు భారాలముగా లోపల ప్రవేశించుట కను కూలము ను, తగినంత బహిరంగ-ఆట-స్థలము కలదిగా నుండవలయును.

11. ఆంధ్రదేశమునందు బాలికలకు సంబంధించిన జాతీయ సంస్థల మనము ఆమోదించవలెననియు, అందు బాలికాభివృద్ధికై జాతీయపద్ధతులపై వదుటబడు చున్న జాతీయ విద్యాలయములకు మన ఆంధ్ర మహిళా మణులెల్లరు బాలికల సంపియు, అర్థసహాయము చేసేయు తోడ్పడవలెనని ఈ సభవారు కోరుచున్నారు.

12. మన ఆంధ్రదేశమున స్త్రీలకొరకు గృహ లక్ష్మీయను పత్రికారత్నమును స్థాపించి స్త్రీల విజ్ఞానాభివృద్ధికై అమూల్య సహాయము చేయుచున్న డాక్టరు కె. యస్. కేశరిగారి నీసభవారు మహాపూర్వకముగ నభినందించుచున్నారు.

సాంఘిక తీర్మానములు

1. హరివిలాస కారదాగారు పట్టముగా మార్పించిన బాల్యవివాహ నిషేధచట్టమును జన బాహుళ్యము ఆచరణలో పెట్టకుండుట ఎంతయు శోచనీయము. కారదాసంఘము లేర్పడి తగిన ప్రచారము చేయగలందులకు ఈ సభవారు ప్రజలను గోరుచున్నారు.

2. ఈచట్టములో నియంతు లెగించు మార్పుచేయ దలంచుచున్నట్లు నూచనలు కన్పట్టుచున్నవి. అటువంటి మార్పుకు ఈసభవారింకయు అనమ్మతి మాపుచున్నారు. బాల్య వివాహము చేసినట్లు కనుపెట్టవారు 100 రూ. ధరావతు కట్టవని గవర్నరు మొంటువాట్ల చట్టములో పెట్టి

యొక్కాడు. ఆవిధముగా 100 రూ. ధరావతు ప్రజలు కట్టుట ఆసంభవము గనుక ఆనందరూపాయల ధరావతు తీసివేయుమని ఈసభవారు కోరుచున్నారు.

3. శ్రీవిద్యావ్యాప్తిని, దేశోద్యమ కలుగుటకును, లోకజ్ఞాన మలవకుటకును ప్రతిబంధకమైన ఖోజాపద్ధతిని తొలగించుట అత్యవసరమని ఈసభవారు కోరి వక్కాణింపుచున్నారు.

4. సంఘ గౌరవమునకు హానికర మగు వరకుల్గుములకు తీసుకొను పద్ధతిని నీసభవారు ఖండించుచున్నారు.

5. ఇప్పటికిని మన దేశములో అస్పృశ్యతా దోషము ప్రబలముగా నుండుట కడు శోచనీయమని యును, పాకాలల, వసతిగృహములు, సక్రములు దేవాలయములు, బావులు, చెరువులు మున్నగు ప్రదేశములకు ప్రవేశము కలుగజేయు విషయములలో అంబరాని వారికిగల నిర్బంధము లన్నింటిని తొలగించి హిందూ సంఘమునకు సాంఘిక బలమును చేహర్చవలసినదని హిందువులలోని అన్ని వర్ణములవారిని హెచ్చరించుచు అట్టి నిర్బంధములకు తొలగింప ప్రయత్నించు వారి కందరకు తలసిన సహాయమును చేయుటకు సంసిద్ధులమై యున్నామని అభిప్రాయమును ఈ సభవారు తెలుపుచున్నారు.

6. పల్లెటూళ్ళుతిరిగి వాటిపునరుద్ధరణము చేయుట చాలా అవశ్యకము గనుక అట్టి పనిని చేయుటకు సంఘ సేవయం దభిలాషగల విద్యావతులను ప్రతి జిల్లాసంఘము వారు వారివారి జిల్లాలయందు తిరిగి ప్రచార మొనర్చుటకు తగు వేతనము లిచ్చి నియమింపవలెనని యీసభ వారు తీర్మానించుచున్నారు.

7. మద్యపాన నిషేధ విషయమై బాగుగా ప్రచారము జరుపబడి ప్రజలలో అకహలాభిప్రాయము కలుగుచున్నందుకు సంతోషమును తెలిపుచు మక్తు పకార్ ములకు తయారుచేయుట, విదేశములనుండి దిగు ముత్యములు మొదలైనవానిని మాన్యుటకు సమక్షము వచ్చినది గనుక ఆక్రమణము కానించుట అత్యవసరమని యీసభవారు అభిప్రాయపడుచున్నారు.

8. పితృత్వతత్వ అన్వీలో కుమార్తెతోపాటు కుమార్తెలకు కూడ సమానవాద హక్కులును, భర్త అన్వీపై భార్యకు సంపూర్ణాధికార ముండవలెనని తీర్మానించుచు మైనూరు గవర్నమెంటు ఈ విషయములో చేయుచున్న కృషికి వారికి ఈసభవారు అభినందనలు లభించుచున్నారు.

9. వివాహ విచ్ఛేద విషయములందు శ్రీ పురుషులకు సమాన-హక్కు లుండవలెనని యీసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

10. వికలాంగులకు, రోగులకు అనాధకరణాలయములు దేశము దెక్కువగా కావలసియున్నవి. పెక్కుండ్రు నిరాధారముగా అల్లాడిపోవుచున్నారు. ఇతర దేశములందువలె మనదేశమునందుకూడ శరణాలయములు స్థాపించు అవశ్యకమని యీసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

11 కన్యలకి పెప్పతగు వితంతు బాలికలు వివాహ మాడకొనవో వారికి కల్లిదండ్రులు తమగృహముందే తప్పక వివాహము చేయవలయునని యీసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

12. ఆంధ్రదేశము చాల విస్తీర్ణమైనది గనుక ఎక్కువ ప్రతినిధులు అఖిలభారత మహిళా సభకు పోవలె యుండును గాన, దత్తమండలములనుండి ఎక్కువ ప్రతినిధులు పోవుటలేదు గాన దత్తమండలములకు ప్రత్యేకముగా ప్రతినిధుల నెన్నుకొను హక్కు ఉండుట (a separate constituency) అవసరమని ఈసభవారు తీర్మానముచేయుచున్నారు.

అమెరికా యుద్ధాక స్త్రీలకళాకాల

[డా. సుధీంద్రబోసు గారు డినంబరు, 1930 మార్చ 27 రివ్రూ పత్రిక యందు వ్రాసిన వ్యాసమునకు సంగ్రహము.]

శరణులను మొదలు వివిధవిధ హక్కులను అర్జునెట్టుచు, విడువలు మొదలు ఇరువదికేల విద్యార్థు

లకు విద్యాభావమునేయు పెద్దపెద్ద ఆమెరికను విశ్వకళా పరిషత్తులకునుగించి భారతదేశమున చాలగ తెలియును. ఆమెరికాసంఘ కర్తావ్రాప్తిములందు కర్తాగారములకువలె విద్యాపంపకును పెద్దముత్తముగా సకకు తయారు చేయుట ఒకగుణము. ఈ ప్రాంతమున పెద్దవిశ్వకళా పరిషత్తు కాక చిన్నకళాశాల లనేకములు వర్ధిల్లుచున్నవి. వాని అందఱందముగా వానివి. విద్యాభ్యాసమున సమర్థము కిట్టిని అనేకులు విద్యార్థులకు ఈ కళాశాలలు నచ్చును. ఆమెరికా విద్యావిభావమున ఒకప్రశస్తికలక్షణ మేమన, దేశసంకటను చినచిన్నకళాశాలల, పెద్దవిశ్వ కళాపరిషత్తులకు పందెము చలనగలవి, చిముకొని యున్నవి. కళాశాలపరిమాణములన అంతరి బోధన ప్రామాణ్యమున కేమియు ముప్పుకన్పడదు. వంచితార్థమున ముగిస్త్రీ కళాశాల యొకటి నేను పెక్కుసారులు సందర్శించి యెఱిగియున్నది లిండెన్పుడ్ కళాశాల. ఇది సేంట్లూయీకి సమీపముననున్న సేంట్లార్న్స్ డ నున్నది. ఈకళాశాల నాలుగేండ్ల అధ్యయనమునకు 'Bachelor of Arts,' 'Bachelor of Science,' 'Bachelor of Music' అని మూడు డిగ్రీలు—విద్యుల

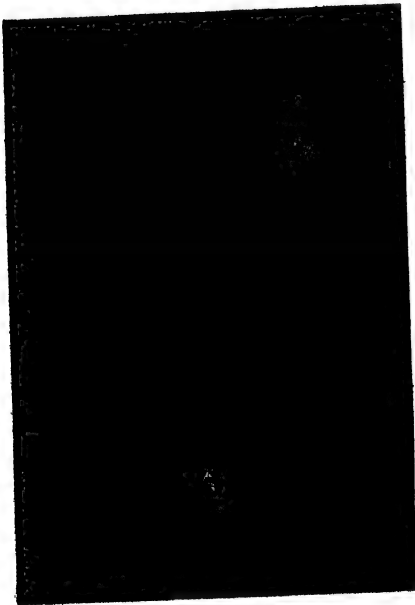
యందు, విజ్ఞానముందు, సంగీతముందు—ప్రసాదించును. అందు ఏట విద్యవందలమందికి మించి చేర్చుకొనడము. బోధనప్రామాణ్యము మాత్రము ఆత్యుత్కృష్టమై దేశ నుందలి ఉత్తమములగు కళాశాలలకును, విశ్వకళాపరిషత్తు లకును ఎవనచ్చుచున్నది.

ఇది క్రీ. ౧౮౭౩లో సంస్థాపితము. ౧౮౭౩లో కళాబిషర్వము సలక్షణముగ జరిగినది. దీనికి డాక్టరు జాన్ ఎల్. రోమరుగారు అధ్యక్షుడు. ఈయన చాల మంచివాడు; ఉత్సాహశాలి; విద్యాసంపన్నుడు. ఇంత సమర్థుడు అధ్యక్షుడుగా నుండుటకు లిండెన్పుడ్ కళా శాల నిజముగా నోమనోచికొన్నది. ఆతయమునకు, బోధననైపుణ్యమునకు ఉత్తమకొటికి చెందు స్త్రీపురుషులు ఉపాధ్యాయులై వారికి తోడు. పురుషులకే కాక స్త్రీలకును విద్యాసంపన్నత అలవడుటచే ఆమెరికా ప్రజాస్వామ్యము ధైర్యముగాంచునని యెఱిగి ధీమజ్ఞాన తత్పరులై వర్తించురు.

అధ్యాపకులకును అధ్యాయులకును ఒండొరులకు విశ్రాంతి. ఎంత పనియున్న విద్యార్థిని వచ్చినదన్న అధ్యాపకులు సిద్ధము. పఠనాలయము దాటియు ముఖమైన కలయిక యేర్పడుట కిదియే ముఖ్యకారణము.

ఈకళాశాలకు వచ్చు బాలికలందఱును సంపన్న గృహములనుండియే వత్తు రనుకొందురు. కాని వారియందా ఒక్క లేమియు కన్పడవు. వారు లజ్జానకులు; చూచుటకు దుర్బులములగుచుండురు. వారివేషభాషలును, నడకయు మంచి అభిరుచి వెలసినవై, నాకాకుతనము, నవన, మోహనత చిజుకుచుండును. అందఱును కలవారు కారు; ఏమిను అచట కలవారని, లేనివారని తారతమ్యము లేదనుట చూపజకు ముంజేరికంగణము. అసలు, లిండెన్ పుడులో పరువువలని, ధనికతవలని భేదములు గగనకు రావు. అక్కడ కానలినడెల్ల సత్త, తాకరు, పరిక్రమ, కలము—అంతే.

విద్యార్థిజలం భిన్నము క్రమంగా పెట్టుకొనుటయే అధికారాల తార్పర్యము. కలిపిండ్లులు సిల్లలకు భిన్న కని డెట్టు పోసినయుట వారికి క్రియ. సిల్లలపోకర్యము

(1) జాన్ ఎల్. రోమరుగారు

కళాకారులలో ఒక బాంకు స్థాపించినారు. అందు
లో డబ్బు తెలుపనేసికొనలేను.

పెట్టనమునుండి వచ్చువారిలో సమీపమందలి
యోచార్లనూరు తప్ప తక్కినవారందఱు కాలేజివసతి
గృహములలోనే ఉండవలయును. ఇటు విదువసతి గృహ
ముల కలవు. ప్రతివసతి గృహమును ఒక పెద్దపేరక్క
(House Mother) చక్కచెట్టుచుండును. ఆవిడ ముఖ్య
వసతిగ గృహాధిపతియైయుండును. ఆమె తన చెట్టచేతలలో
బిల్లకు 'ఇది మనకుఁబయలు' అని ఒక సహకార

సహచర్యతత్వమును పట్టింపవలయును. నివాసముపట్ల
వారికి కళాకాల ఒకసంసారము: ఈ ఏకసంసారభావ
పరిపాకమునకు చాలశ్రద్ధగ ప్రయత్నము జరుగుచుండును.
ప్రతివసతిగృహమునను ఒక విద్యార్థిని అభ్యుత్తము
పనులు, అబపాటలు చక్కగా జరుగుచుండును. ఈ
బాళికల జీవితము చాల ఉల్లాసముగా, నిండుగానుండును;
ఏమన, వారు యంత్రములవలె గాక మానవవ్యక్తులవలె
జీవింతురు.

ప్రతిపిల్ల తనగది తాను చక్కచెట్టు కొనును.

అందఱు పిల్లలును గృహ
పాఠశుద్ధ్యమును పాటింప
వలసియుండును. సంవత్స
రాంతమున ఐదు వసతి
గృహములనుండియు ఏటి,
ఒబ్బిడికి (పాఠశుద్ధ్యము
నకు) బహుముతు లిక్తు.

పాటింపవలసినదిగ
వారికి పెన్నతోపెట్టునవి
కొన్ని 'పెద్దు'లు ఈ
దిగువ కలవు:

'నీపాఠశుద్ధ్య లే
నపు డామె గదిలోనికి
చెళ్లవద్దు. ఏదైనా పాఠశుద్ధ్య.

'నీగదిలోనికి తోడి
బాళికవస్తువులు ఆమెను
అడుగనిదే వాడవద్దు.

'ఇంటికి తరచు
కాబు వ్రాయుట ముతవ
వద్దు. నీ ఉత్తరములకు
అచట ఎదురుచూచుచుం
డును: అక్కడ వారికి
అంత తొరగా గడవదు
నేర.

'ఒక్కపిల్లతోనే
అడుగునను జూచుకొండ
వద్దు. కళాకాలలో ౫౦౦
మంది యున్నాడు.

3) 1. శామరుసల, రిండకవుడ కళాకాల; 2, 3, 5. ఉత్సవదృశ్యములు; 4. శామరుసలి

వ్యాధానకాలము ఏమిటన్నది.

కళాకాల కొకడజను బ్రంకులు తెచ్చుకొన్నది. సాదాఅయిన, యోగ్యమయిన దుస్తులు కొలిదిగా నున్న చాలును నీకు.

ఎవరైన జబ్బుగా నున్న ఆమె కొక చీటి పంతుము. ఆమె మెచ్చుకొనును; నీవు మఱిపోయినను చాల కాలమామె మఱివకుండును.

సీసఖురాలిదుస్తులు నీవు ఎరువుపుచ్చుకొనుము. నీయంతతనము నీ వుంచుకొనుము.'

కళాకాలకు ప్రత్యేక మొకధర్మ - ఆసుపత్రి. అందు వైద్యుడు, దాది పిల్లల ఆరోగ్యము చాల జాగ్రత్తతో చూచుచుండును. తరుచు వ్యాధానము జరుగుచుండును. ఆటలకు, సామలకు ఎలసిన గరిడీ లున్నవి.

రోమరుగారి భార్య యున్నది; ఆయన వెనుక ఆవిడయే అచ్చటివారి మక్కువ మఱియొన్నది. ఆమె విద్యార్థినులకు నాయకరాలు. ఆమెకు వారు 'Mother Roemer' ('రోమ రమ్మ') అని పిలుతురు. ఇంకొక చిత్రమైన విషయము: ఇచట నొక 'విద్యార్థిని స్వపరిపాలనాపరివర్తు' ఉన్నది. కళాకాలలో ప్రవేశించుట తోనే అందు సభ్యత్వమును లభించునట్లే. దీని అధ్యక్షురాలికి పెద్దఅధికారము ఉన్నది. 'కట్టుబాటు సంఘము' వారి సిఫారసుతో ఆమె విద్యార్థి నిన్ననను వెడలనడిచిన నడువవచ్చు. ఇందువలన పాఠశాల పరిపాలనము చాల మట్టుకు విద్యార్థినులచేతిమీదనే నడచుచుండును.

లిండెన్ వుడ్ కళాశాలాసంస్థాపకులు మగవారి వలెనే ఆమెవారును తమవీరిక ధర్మములకు యోగ్యత పొందగల విద్య బడయుటకుగాను ఏర్పాటు చేయు సంకల్పము తొలుతగనే వెలిబుచ్చిరి. ప్రస్తుతము కళాశాల కార్యవిధానము మూడు పామాన్యవిభాగములుగా విడును :

౧. విద్యా, విజ్ఞాన కళాశాల (College of Arts and Science) : ఇందు బి. ఎ. డిగ్రీలు ఒకనుడును.

౨. వృత్తివిద్యాలయము: ఇందు 'B. S. (Bachelor of Science) in Home Economics' ('గృహ-ఆర్థికాస్త్రపట్టభద్ర') విడుదలమును, 'B.S. (Bachelor of Science) in Education' ('విద్యాకాస్త్రపట్టభద్ర') విడుదలములును ప్రసాదింతురు.

౩. చిత్ర, గాంధర్వ విద్యాశాల: ఇందు 'B. M. (Bachelor of Music)' ('గాంధర్వపట్టభద్ర') విడుదలమును, చిత్రకళాప్రకృస్తులును (Diplomas in Art) ఇతురు.

ప్రస్తుతము స్త్రీవిద్యను గూర్చి రెండు వాదములున్నవి: స్త్రీలు వారివీర్యానుష్ఠాని నుపకరించు భావము ననుసరించి వారివిద్యావర్ధితిని స్త్రీతమ కావలెనని ఒకటి. రెండవది, స్త్రీపురుషుల మనోధర్మములు అభేదములే కనుక పురుషులవలెనే స్త్రీలకును కలయనని కాని, సాంఘిక ఆర్థికవ్యవస్థలు స్త్రీపురుషులకు భిన్నము కావలెనని భేదమున్నది. రెండవది, స్త్రీపురుషులకు విద్యలుగ వెలయునట్లు నడి. లిండెన్ వుడ్ కళాశాల జోధాధికారియగు బాక్టరు అలిస్ ఇ. జెక్సను ఆనుకొని వినిపించెను.

లిండెన్ వుడ్ కళాశాలాధికారి ప్రతివారికి మనస్తత్వతరీక్ష చేసి వాక్చిత్రకళాభివృద్ధి, సమాజసామర్థ్యము గుర్తించుచుండును.

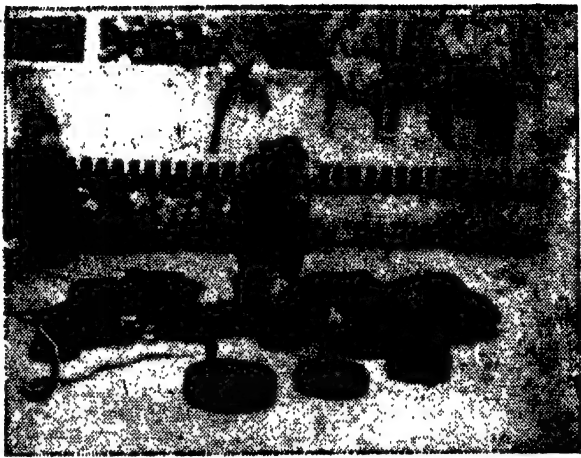
ఇచట ప్రతివాడును, లిక్కిన అనేక కళాశాలలలో వలె 'సచాలకు'లో అడగిపోక, ఒక ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వముతో నుండును. పట్టుకు పొందిన వెనుక ప్రతియువనికి ఆమె యే కార్యరంగమున కానుక పనికార్యంబో నుండొచ్చుదును.

చదువుకొనవలసిన పద్ధతిని గుఱించియు, ఆరోగ్యకాస్త్రమును గుఱించియు, పుస్తకభంధారము ముద్రాకమును గుఱించియు, స్త్రీల ప్రధాన వృత్తుల గుఱించియు 'సంఘసంస్థాపనములు' (Organizational Lectures) అని ఇచ్చుట జరుగుచుండును. ఇందు విద్యార్థిని స్త్రీలు అందు పాఠ్యాంశములును, దీనితోను అభివృద్ధి ను గూర్చి పర్యవేక్షన గూర్చి అధ్యయనమును యున్నది.

ఇందు నేటి అమెరికాదేశం చరిత్ర, చాలా కాలం, సాంఘిక విప్లవములు పరిశీలించబడును. ఇది ము ప్రభుత్వ వ్యవస్థ చాలా అభివృద్ధి చెందినది.

శింజెక్ ఫుడ్ అన్నది విద్యుత్ సమర్థ వ్యవస్థాపక కమిటీ చేర్చబడినది. ఇందు విద్యుత్తును తమ కళాకలాపములకు వలస చేసుకొని, సంఘసంఘం, దేవాలయం, తమయందుగల ఉత్తమయోగ్యతను గ్రహించుకొగలుదురు. వారికి రైత్యములకు, వాడ్యులకు విద్యుత్ సాయమాగమన వారిని ముప్పు తెలుపబడుతుంది. శింజెక్ ఫుడ్ సమర్థమవుతుంది. ఇట్టి సంస్థ ఒక కాలేజి ఉంటుందని.

“.....” వేర్తీ గానరసం ఫణి “.....”

ప్రవాహదూతను విజయనగరం తీసివది.

వో బ్వి లి చి లు క

అవ్వారి ను బ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

శ్రీ గిరి ప్రాంతకాంతార భాగములను-మింటి నొక సింహనాదంబు మింటి జనుచు దానాదేవతను సింహనాదములఁ బూర్వ-మెన్నఁదో వినినట్లుగా స్మృతి జనించె.

వినిన సింహనాదంబునే వినుఁగవలయు-చేసినకా సింహనాదమే చేయవలయు ఇతర నాదంబు లింపు గా వెళుదు నాకు-సారకరవీరవీధివిహారి నగుట.

చిలుకజాతిలోఁ బుట్టితి చిలుక పలుకె-పలుకవలె నన్న నియమశృంఖల యిదేల ? సింహనాదంబు నేనునుం జేయుదాన-ఘనరవకరింద్ర బృంహిరధ్వనులు సెదర.

ఏమిథల ముపేక్షించి మృగేంద్ర మెళుదు-మింటి నుటిమెడి మేఘంబుమీఁది కెగురు ? కౌర్యవంతులకెల్ల సాజంబ సూపె-ఇతరులు తృణీకరింప నహింపలేమి.

పిట్టయన్న నందఱ కల్పు పిట్టకేలు-పిట్ట మేరలు నందురు. పిట్టపిడుగు గా దిశావకాకాబ్ధుల నీడు తెలుగు-రనయ మాకాక కిళ నందుకొను తెలుగుగరు.

అంతం బుందునె యీ విచారణకు ? సాధ్యాసాధ్యచింతలే భయ ప్రాంతోదంతనినర్థధర్మములు లాభంబులే నిరీక్షించునే స్వంతిశ్చేత రావదాచితవజ్ఞాధిక్య జాబ్బల్యమా నాంతోప దురావతాపశిఖ సర్వాంగంబులం బర్జినకా,

ఉల్లాసమును బెంచుచుండెడి తటస్థాదీపన స్ఫూర్తిచే
నుల్లేఖంపగఁబడ్డదై యెనఁగు భావోద్రేక కర్తా భవి
వ్యల్లాభంబు కరస్థలామలకమై యాశారసావేశదీ
వ్యల్లోభంబు ఘటింప దీరున కసాధ్యం బంచు లే దీయిలక.

దాటఁ గలఁ డొక్కయంగ మున్నీటిసీటి - మేరుకైలముకొనగోట మీటగలఁడు
పృథివి మిన్ను తాళంబు వాయించఁగలఁడు-శూరపత్ని కాన్పగు కార్యకూటాదొకఁడు.
శౌర్యరేఖలను తంజావూరు దాఁక దక్షిణ దిక్పటంబున గీచియుండి
మంచి పౌరుషదీప్తి మగధదేశముదాఁక ఉత్తర దిగ్విత్తి కొనఁగియుండి
కత్తిపట్టునఁ జేసి కన్నడంబునఁ జొచ్చి పడమటి దెన కెగఁబ్రాఁకియుండి
ఆధ్యశకిం గ దేశాదుల లోఁగొని తూరుపు నంద్రంబుఁ జేరియుండి
నన్నుఁ బలికింపకుండునే నా తెలుంగు? నాకు విజయ మిప్పింపదే నా వెలుంగు
సింహనాదంబు నిప్పుడే చేసి చూతు-వీరశార్దూలరావములే వెనుకపడఁగ.

రఘునాథరాయల రాజ్యమార్జించెడి సేనలోఁ దనదీప్తి చెంగలించె
అలకృష్ణదేవరాయల కూఁత గాఁగఁ గన్నడమునఁ దనతీవి నాట్యమాడె
పాటలిపుత్రంబు ప్రక్క నిల్చి యశోకుఁ గడిమికిఁ దనపూన్ని గొడుగు వేట్ట
బాబ్బిలి ప్రాంతభూములఁ బ్రాచ్యరాజ్యలక్ష్మికిఁ దనలేఖ చెక్కిల్లు దువ్వె
నన్నుఁ బల్కింపఁజాలదే నా తెలుంగు? నాకుఁ జయలక్ష్మి నొనఁగదే నా వెలుంగు?
సింహనాదంబు లొక కొన్ని చేసి చూతు-స్తనితములవంటి గజబృంహితములతోడ.

పల్నాటి పౌరుషప్రస్తావనలు కొన్ని గొరువంక పలుకులోఁ దిరుగుచుండె
వత్సవాయి నృపుల ప్రాధవంబులు కొన్ని కోయిల పలుకులఁ జొకఁగించె
పల్లవాదిత్యుల యుల్లాసములు కొన్ని హంసధ్వనులలోన నవతరించె
అశ్వపతుల రాచహవళింపు లొక కొన్ని తుమ్మెదగీతిలోఁ జమ్మిరేగ
చిలుకజాతిలోఁ బుట్టితి చిలుక పలుకు-పలుకవలెనన్న నిమమశృంఖల యిడల?
సింహనాదంబు లింక నేను జేసి చూతు-ఘనఘటల మీఁది కెగయు సింగంబ నగుదు.

చాళుక్య నృపతులశౌర్య ప్రభలు చూపె దొండపండులమీఁద నుండు కెంపు
కాకతీయ ప్రతాపాశారమును వ్రాసె దానిమృపండులలోని యెఱుపు
కృష్ణరాయల శౌర్యకిరణంబు నందిచ్చెఁ గాఁకరపండ్లలోఁ గల యరుణిమ
రెడ్డిభూపాలుర దొడ్డలేజముఁ దెల్పె మట్టిపండుల మీఁది యెట్లుఁదనము
భావ ముద్దీపనప్రభాభావనమున-భావితంబ. భావోద్రేకపారవశ్య
మేషనికేసేని వెనుకంజ యిడఁగనిదు-పలుకుబడులు జూపుదుఁ గన్మిత్రహృదయము.

‘కాకుంఠలమునకు కొన్ని రంగరచనలు

సాధారణములగు ఏర్పాటులు, సర్దుబాటులు చాలునని సూచించుటయే యీ చిత్రముల యుద్దేశము. *

‘హాపలేఖ’ యను అంగ్ల త్రైమాసిక పత్రిక యందు శ్రీ కనైయాలాల్ హెచ్. వకీల్ గారు (హంబాయి) భావి నాటకరంగ వికాసమునుగూర్చి దర్శించుచు విపులవ్యాసములను వ్రాయుచున్నారు. అందు కడచిన గ్రీష్మ-వర్షల సంచిక యందలి వ్యాసమున ‘కాకుంఠల’ ప్రదర్శనమునకు నాలుగు రంగ రచనలు పచ్చిత్రముగ సూచించిరి. అవి మంచి ఘట్టములని (౧) సమావేశము, (౨) ‘కల్యాణ యాత్ర,’ (౩) ప్రత్యాభ్యాసము, (౪) సంయోగము. ఈత్యాసకర్త విపులముగ రచించెడి చిత్రములనుండి శ్రీ పులివెందుల దత్తగారు వ్రాసిన చిత్తు రేఖాచిత్రము లివి రంగమున

(౧), (౨) (౩) సందర్భములందు, పాండిక లేని అడుగుచుట్టికుండ్లు కానరాకుండుటకుగాను మొక్కలకు అడుగుభాగము కప్పియున్నది. ఈచిత్రములలో నున్న రీతి సిగ్గ మైనది కాదు. రంగరచనకు సేర్పుతో చేయు కొలది మాత్రులవలన పాండికలు మారును. (౧) పరీక్షించిన చూచాడుగా నిది ఎవకు తెలియును. ఏర్పాటునుబట్టి మొక్కలు, గుబురుగా, రొట్టె దట్టముగా ఎక్కినట్లుండి, వనోదితప్రసాధనము మాత్రులు, నాయకుని అభినయ రమ్యముగ ప్రవేశమున కనువుపడుచున్నది. మరల నవియే నడుమ నడుమ వ్యవధులతో, ‘సమచుట్టము’న నుండి ఒక ఉపవనమును కలపింపగలవు. మనకుగడ్డలు కప్పి అని కొంచెము ఎగుడుదిగుడుగా నుంచుటవలన జొంపము సాంపును చెడలేదు; దాని అలంకరణ ప్రాశస్త్యము వ్యయ

* ఒకానొక సందర్భమున కొంచెములో సంగ్రహముగా కాకుంఠల నాటకము నడచవలసి వచ్చినదిట: శ్రీ విజయగారి సూచనము.

ఒకకాలము నాట్యప్రయోజనము నర్థముచేసికొగలపాటి చదువుకొన్నవారై కల తిరుగుడు లేని తెలివిగల నట్యంబును దొరకేనపుడెల్ల చక్కని నాటకప్రదర్శనమున కవసరమగు రంగసాకర్యములతోనే తాడు కృత్రిమ్యము లగు చుండెడివారటనీకు. అనగా, కవసరమగు సరయోగము అనేకము లగు రంగోత్సాహములకు ఉద్దేశిక మని పేరి అనుభవము. తులనదర్శనము, ఒకసాధారణమైనదికేర, సబ్బుపెట్టెలపండిరి అనేకపెట్టెలు, కామలినన్ని భాగినట్లు, కామలయ్యుటయును, తననకు వచ్చిన సాధారణములై నర్థసామరస్యము గల చెప్పినట్లు విను దీవికా నది, అట్లే నేను వచనమును చాచినది.

రాజా:—అయ్యో, ఏతా ప్రపత్నికన్యాః స్వప్రసూదాసురూపై నేననభుతై ర్బాలపాదకేర్భిః పయో దాతుః మిత్ర
వనాభినర్తంతే. (సప్తమం నిరూప్య) అహో విధుః మాసాం ద్వావమ్.

శత్రుభాంశ దుర్బల మిదం పపు రాశ్రవానినో యది జనశ్య,
మూర్ఖతాః ఖలు గుణై రుద్యాంతా వలతాభిః.
యవ నిహం ఛాయా మాశ్రియ్య త్రిపాలయూమి.

—కామరూపు.

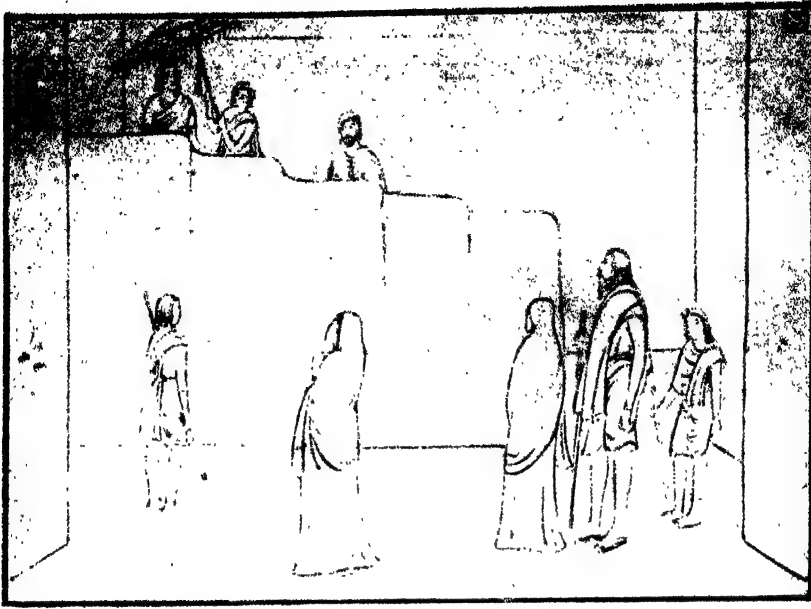
కాశ్యపః:—వత్సే, ఇతః సద్యో మౌతాగ్నిక్ ప్రక్షిప్తీ కరువ్య. (సర్వే పరిక్రావంతి.)

కాశ్యపః:—(ఋక్మందసాభివాద్య) వత్సే

అమీ వేదిం పరితః కృత్ప్రధిష్ఠ్యాః, సమిద్వంతః ప్రాంత సంప్రదర్శ్యాః,

...నా నో గుణిణం మానంకరేః. న తా నా పాలం సమ్యాయః పాలయంతు.

—కామరూపు.

కారకము:—కదివానీం ప్రతికూలతా మాపన్న సత్త్వ సహధర్మరణాయ.

శకుంతలా:—(ఆత్మగతం) కిం య ప్థ ఆజ్ఞకుత్రో భణాది. [కిన్తు ఖ ల్వార్యపుత్రో భ.తి.]

రాజా:—కి మిద మాపన్న స్థం ?

శకుంతలా:—పావ ఓ ప్థ వాణోపన్యాసో. [పావకః ఖలు వచనోపన్యాసః.]

రాజా:—భో ప్రసాదనాః, చింతయన్నపి న ఖలు స్వీకరణ మత్రభవత్యః స్మరామి. తత్కృణ్ణ మిమా మభ్యిక్త
సత్త్వలక్షణం ప్ర త్యాత్మానం తే త్రిణ మాకంఠాఃః స్రుతిపక్షేన్యః. —శాకుంతలము.

రాజా:—(శకుంతలామాః పాదయోః ప్రణీపత్య)

కుతమ హృదయా త్వృత్యాదేః పృథీక మదైకు తే, కి మపి మనస స్సమ్మోహో మే తదా బలవా నభూత్,

..మలతకునామైవం పాయా క్షుణ్ణేభు ప్రవృత్తయః, ప్రజనుచి శిర స్థృఢః పీప్తాం ధనో త్యహికంకయా. —కా.

పుష్పగల దురుగు 'వాస్తవికత' లోని పోయినది. కాక మఱియు శేషరీతులపొందినట్లు పెంపు గూర్చుటకుగా నిది యేర్పడి ఉపయోక్తము లైనవి. ఇక (ర)న చూపినట్లు రాజాశేషులను ప్రత్యాఖ్యానము నేయుటకు దర్శన మిచ్చు దాదా అతిసులభమైన దేర్పాటు: సబ్బు పెట్టెలు మెట్లు మెట్లుగా దొంగిరి పెట్టి ఖాళీగుడ్డలు, కాషాయపు గుడ్డలు పైని కప్పట. పెద్ద ఆడంబరమైన 'పుష్ప' విధానము, రంగపరికరము ఈరంగమవలని గొప్పరక్తిని మహా పెంపుచేసెడివి కావు.

రాయప్రాలు సుబ్రహ్మణ్యము గారు

శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యముగారు విశ్వామిత్ర, రామదాసు మొదలగు పాత్రములను ధరించువారు. పుష్టిగా శరీరము, శ్రావ్యకంఠము, కుశలాభినయము వీరు ధరించు పాత్రములకు వన్నె పెట్టునవి. విశ్వామిత్రుడు రాజర్షియయ్యననురజోగుణ మాతని వీడకుండినది. ఆ విషయమును సుబ్రహ్మణ్యంగారి విశ్వామిత్రునియందు గాంచనగును. విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మర్షికాగోరి నిశ్చలమనస్కుడయి ఉగ్రతపమును చేయుచుండును. ఆతపమును భంగించుటకు ఇంద్రుడు మేనకను పంపును. మేనక మనోహరగానముచేతను, నృత్యముచేతను, శృంగారవిలాసాదులచేతను విశ్వామిత్రుని వశపరుచుకొనజూచును. ఇది విశ్వామిత్రుని కగ్నిపరీక్ష. ఒకవైపు బ్రహ్మర్షిత్వసంపాదనదీక్ష, ఇంకొకవైపు కామోదేకము. కడకు కామోదేకముచే వైచేయి. ఈ యవస్థలో నుండు విశ్వామిత్రుని మనఃప్రవృత్తిని అంగికసాత్త్వికాభినయముల సుబ్రహ్మణ్యముగారు మనోహరముగ

చూపగలిగిరి. తదనుగుణముగ వాచికాభినయమును ఒప్పియుండినది. కాని అటనట సంగీతప్రభావమునకు లోనగుచుండినది. అట్లు కాకుండిన వాచికము ఎక్కువగ సహృదయహృదయములను రంజింపజేయగలదు; నటకునికి ప్రఖ్యాతిని గడింపగలదు. సుబ్రహ్మణ్యముగారి గోపన్న, రామదాసు పాత్రములు గాఢభక్తివిప్రకాశింపజేయునవి. రామదాసు ఛరసాల యందు భక్త్యుదేకమున ఉన్మత్తుడగును. అట్లు లయ్యును అతని అంగికవాచికాదులు భక్తిని పోషించుటకే యగుచుండును; ప్రేక్షకులను భక్తిపరవశులను జేయును. ప్రేక్షకులను దన్మయులను జేయగలుగుటయేకదా నటకుని యభినయకౌశలమునకు పరమప్రయోజనము!

జంగా వెంకట సుబ్బయ్య గారు

శ్రీ వెంకట సుబ్బయ్య గారి అవయవ సౌష్ఠవము, మధురకంఠము స్త్రీపాత్రముల కొప్పియుండును. వీరి స్త్రీపాత్రమున స్త్రీత్వము నాలుగంచులు సరిగ నిమిడియుండును. స్త్రీల సౌందర్యవిలాసాదులు వీరియందు నిండారి యుండును. ప్రేక్షకులు వీరి స్త్రీపాత్రమును స్త్రీయనియే భావించురు కాని ఒకనటకుడు ధరించిన స్త్రీపాత్రముగా భావింపనవకాశముండదను టతికయోక్తి కాజాలదు.

నాగయ్యగారు

శ్రీ నాగయ్యగారు రామదాసు నాటకమున కబీరుపాత్రమును ధరించురు. వీరి ప్రసన్న

నము, మధురగంభీరకంఠము నా పాత్ర
న కెంతయు నొప్పియుండును.

[చిత్తూరు రామలింగ సభ వారు దీనంబరు
౧౩౭౧) నెల చివర రామదాసు, పుకలవ, విశ్వామిత్ర
న నాటకములను మూటిని చెన్నపురికి ప్రార్థించి
రు. ఈ సభకుందలి నటకులకు గానాభినయముల
ందు నైపుణ్యములనుగూర్చి వీరి ప్రదర్శనవిధా
న, రంగాలంకారములు సామాజికముల నలరింప గలిగి
న, శ్రీయుతులు రాయప్రోలు శుబ్రహ్మణ్యులు, వాగే
రయ్య, డి. శ్రీనివాసాచార్యులు, జంగా వేంకటసుబ్బ
య్యగారులు విశేషించి ప్రేక్షకులను నటకులు. వీరి
నాభినయముల కాశలము బంగారుపదకములను
లందినవి. చిత్తూరు చెన్నపురికి విచ్చి నాటకములను
దర్శించి ప్రేక్షకులను రంజిల్ల జేసిన యీ సభవారు
స్థిరపాదముల కర్హులు.]

ఆంధ్రమహాసభ, చెన్నపురి

ఆంధ్రమహాసభవారు ౧౯౩౦వ సంవత్స
ము దీనంబరునెల కడపటి నాలుగుదినములు
స్మృతి, చిత్రనలీయము, రామదాసు, ప్రహ్లాద
నాటకములను వరుసగ ప్రదర్శించినారు. ఆంధ్ర
నాటకరంగమున పేరు గాంచిన నటకుల
నాయకులను ఈ ప్రదర్శనములు ప్రేక్షక
రంజకములుగ నుండినవి. ఆంధ్రమహాసభ
నటకులకు నాటకపాత్ర భారణ మాను

పంగికము. కళాభిమానమును, ఉత్సాహ
మునుపురస్కరించుకొని వారు తాముధరించిన
పాత్రములను సముచితముగ పోషింపగలిగి
యుండుట ఇటు ప్రేక్షకులందరినీ విషయము.
మంచి నాటకసమాజములకు తమ జీవితమును
కళాపోషణమునకు సమర్పించిన మంచి
నటకులు యిందు టావశ్యకము. ఆయన లేని సమా
జమునకు అట్టి నటకులు సమకూరుట దుర్ల
భము. మంచి నటకులు లేనపుడు ప్రదర్శన
ములు రుచింపకుండుట సహజము. ఎట్లొ
మిక్కిలి ప్రయాసకు లోనయి నాలుగు నాట
కములను ప్రదర్శించి చెన్నపురియు నందలి
యాంధ్రమహాసభయు కానందమును చేకూర్చిన
నేపథ్యాధికారియు, నటకులను ధన్యవాద
ముల కర్హులు. తమ కిట్లానందమును గలిగించిన
ఈసభవారు మున్ముందు మంచి నటకులను
తయారుచేసికొని మంచినాటకములను ప్రద
ర్శించి తమ కింతకన్న నెక్కుడుగా నానంద
మును గలిగించుటకు జాలునట్లు యథాశక్తిని
నాటకకళాభిమానులగు చెన్నపురి ఆంధ్రులు
సభవారికి ధనమును సహాయము చేయు
టావశ్యకము.

౧. ఈ నాటకమును ద్వితీయసారి రాయగారు తొలిసారి వంగభాషను రచించిరి. ఇందలి ఇతివృత్తము
'రాణికము; దానికి పిదప సాంఘికస్వరూపమును గల్పించిరి. తమకు అనువాదము క్రిందవ్యాఖ్యలను కృత్రిమముగా చేసిరి.

౨. శ్రీ గోవిందరాజుల కంటకులపాత్రవారు 'భీష్మనాటకము'న కంఠపాత్రమును, శ్రీ జెల్లంకొండ
పాత్రవారు 'చిత్రనలీయము'న బాహుకపాత్రమును, శ్రీ బల్లారి రాఘవాచార్యులుగారు 'రామదాసు'న
'రామదాసు'పాత్రమును, 'ప్రహ్లాద' యందు హిరణ్యకశిపుపాత్రమును, శ్రీ తిప్పయ్యగారు 'రామదాసు'న కర్ణ
పాత్రమును, 'ప్రహ్లాద'యందు లీలావతిపాత్రమును ధరించిరి.

వీరు ప్రదర్శించిన నాటకములలో భీష్మ నాటకము క్రొత్తది. ముమ్మందును దేశకాలానుగుణములు, ఉత్తమములు నగు నాటకముల నీసభవారు ప్రదర్శించి నాటకకళాభివృద్ధి గావింప దగుదురు.

శ్రీ రాధాకృష్ణయ్యగారు

భీష్మనాటకమున భీష్మపాత్రమును ఆంధ్ర మహాసభ నటకులలో ప్రధాను లగు శ్రీ వరదా రాధాకృష్ణయ్యగారు ధరించి యా

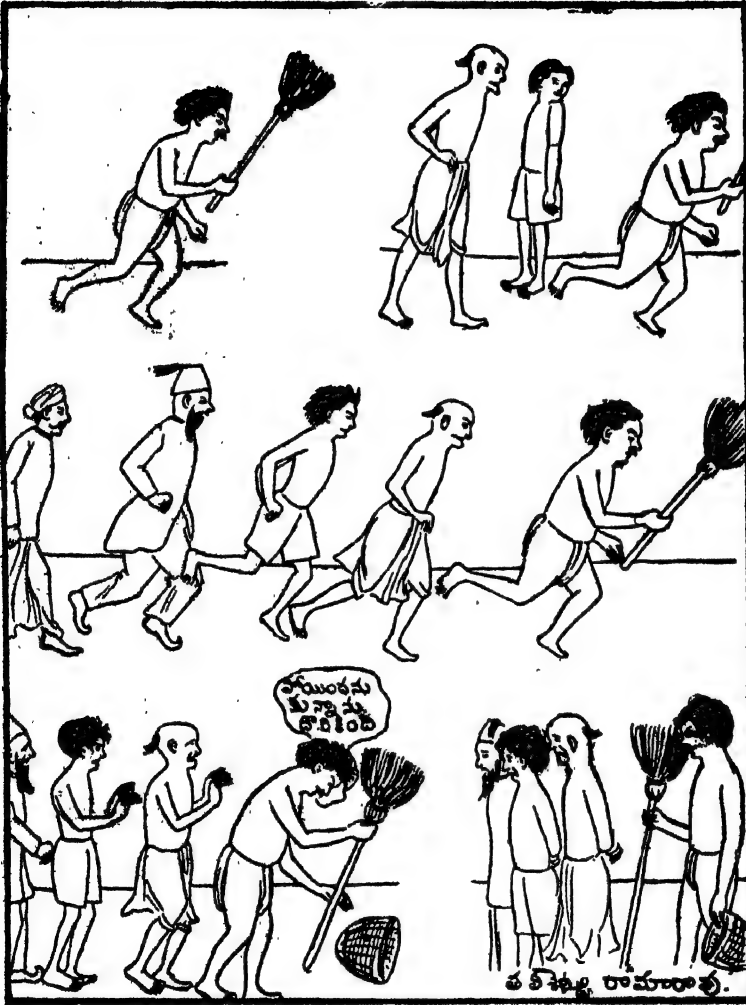
శ్రీ రాధాకృష్ణయ్యగారు

పాత్రను వాచి కాంగిక సాత్వికాభినయముల జక్కగా పోషింపగలుగుట మెచ్చికొనదగిన విషయము. వీరి యితర (నళ, నారద) పాత్రములయందు సంగీతము మిన్నముట్టు చుండెడిది. సంగీతము మెచ్చికొనదగినదే అయినను నాటకములయందు దానికి తక్కువ అవకాశము నొనగదగును. భావములను ప్రదర్శించుటకు వలసిన ప్రయత్నము వేటు. చక్కగా పాడుటకు చేయవలసిన ప్రయత్నము వేటు. ఈ రెంటికిని పొత్తు కుదురదు. ఈ రెంటియొక్క సంకరమువలన రసానుభూతి సామాజికులకు గలుగజాలదు.

* * * *

ఇకొకమాట. ఆంధ్రనాటకరంగమున విఖ్యాతిగన్న శ్రీ బల్లారి రాఘవాచార్యులు గారిక నాటకరంగము నెక్కఁబోవుట లేదని తెలియవచ్చెడిది. ఇది నిక్కమేయగునని ఆంధ్రరంగమునకు తీరినికొఱత గలిగిన దన్నమాట. నాటకరంగమును వీడుటకు వారికి కారణములు పెక్కుండవచ్చును. కాని కళాపోషణ మమూ్య మనువిషయమును వారుభావించి చిరకాలము నాంధ్రనాటకరంగమును వీడకుండురుగాక.

మానవప్రకృతి—౨.

సంగీతపరిషత్తువారి గాయక మహాసభ

1928 సంవత్సరమున జరిగిన అఖిలభారత గాయక మహాసభయందు తీర్మానింపబడిన విధమున చెన్నపురి యందు సంగీతపరిషత్తు స్థాపింపబడియుండెను. తదాది గుమారు రెండు సంవత్సరములు నుండి ఈ సంగీతపరిషత్తు సంగీతకళావిషయక చర్చనీయాంశములను సాంగముగా చర్చించుటకు విద్యత్సంఘము నేర్పరచి యావిధమున కార్యము చేయుచుండుట యుండరు గ్రహించుచున్నాను. ఈసంస్థ గానకళవిషయమై చేయుచున్న ఘనముగనే యీకొలది కలలుండి జరుగుచున్న కార్యముననుసరించియే గ్రహింపవలెను. 1929 సం.న నొక గాయక మహాసభ నేర్పాటు కావించి, భిన్నాభిప్రాయములకు గుఱియగు పెక్కు అంశములు, మఖ్యముగా ద్వావింశతిశ్రతులగుర్చియు, కొన్ని భాషాంగరాగముల గూర్చియు, జర్పించి యుండిరి. కచ్చేరీలందు గాయకులు గమనింపవలసిన కొన్ని అంశములు కూడ చర్చించియుండిరి.

పైవిధమున నేర్పరుపబడిన సంగీతనిపుణుల సలహా సంఘము ఇప్పటికి ముమ్మారు కూడియుండి పై అంశములను బాగుగ చర్చించియున్నది. కడచిన యివ్వరు నెలవులందు నీసలహాసంఘము కూడినపుడు కొన్ని భాషాంగ రాగములు, ద్వావింశతిశ్రతులు ఏయేరాగములందు ద్రువ మగుచున్నదియు నెంచి చెప్పుట మున్నగు సంగతులు చర్చింపబడెను.

తిరిగి కడచిన 1930 డిసెంబరు 24 తేదీనుండి జనవరి 1 తేదీవరకు ఈ సంగీతపరిషత్తువారి ఒక గాయక మహాసభను ఏర్పాటుచేసియుండిరి. * గానకళావిషయకములగు ననేక చర్చనీయాంశములు ఈ సభవారిచే నాలోచింపబడెను. ఇందుకు ముఖముండే యొక కార్యక్రమమును తయారు

చేసి సభ్యుల కొసంగిరి. ఈ కొలదిదినములలో కార్యక్రమము లోని సంగతులన్నియు చర్చింపబడి నిపుణులసంఘముచే నీక్రిందితీర్మానములు ఆమోదింపబడెను. మహాసభయందును నివి యామోదింపబడెను.

తిరువాంకూరు జూనియరు మహారాజగారు

గా 30 వత్సరాంతమున చెన్నపురమున జరిగిన సంగీతమహాసభ ప్రారంభము గావించిరి.

* తిరువాంకూరు జూనియరు మహారాజగారు ప్రారంభోత్సవము జరపిరి. బ్రహ్మశ్రయ్యభాగవతము గారు ఆధ్యక్షత వహించిరి. డా॥ యు. రామారావుగారు అత్యంత సహృద్యులు. దినదినమును ప్రసిద్ధులగు గాంధర్వవిద్యా వికారదులు కచేరీలు గావించి తమనైపుణ్యమును చల్లదించిరి. మహాసభ కళాదేశిక ప్రసాదము చూచి కొనుచు కడుపైధనముగ కొనసాగినది.

౧. శ్రుతులు 22 మాత్రము గానమన చాలును.

౨. శ్రుతులపేర్లు వరుసగా వడ్డము, ఏకశ్రుతి ఋషభము, ద్విశ్రుతి ఋషభము, త్రిశ్రుతిఋషభము, చతుశ్రుతిఋషభము, శుద్ధగాంధారము, సాధారణగాంధారము, అంతరగాంధారము, తీవ్రగాంధారము లేక చ్యుత మన్యమగాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, తీవ్రమధ్యమము, ప్రతిమధ్యమము, చ్యుతపంచమ మధ్యమము లేక వరాలి విధ్యమము, శేంద్రము, ఏకశ్రుతిచైవతము, ద్విశ్రుతి చైవతము, త్రిశ్రుతిచైవతము, చతుశ్రుతిచైవతము, శుద్ధ నిషాదము, కైశినిషాదము, కాకలినిషాదము, తీవ్రనిషాదము లేక చ్యుతనిషాదము.

బ్ర॥ ముత్తయ్యభాగవతరుగారు
ఆధ్యక్షులు.

౩. పైశ్రుతులు వరుసగా గౌళ, మాయామౌళవ గౌళ, కాంభోజి, ధైరవిరాగములు, కళ్యాణి, ధైరవి తోడిరాగములు, ఖరహరప్రియ, కాంభోజి శంకరాభరణ ములు, కళ్యాణి, సకల శుద్ధమధ్యమరాగములు, శేగడ,

పూర్వకళ్యాణి, వరాలి రామప్రియరాగములు, పంచమ వర్ణము లేని రాగములు, సావేరి, మాయామౌళవగౌళ తోడి రాగములు, కాంభోజి, కళ్యాణి, కాంభోజి, ధైరవి, ఖరహరప్రియ, శంకరాభరణ మాయామౌళవగౌళరాగ ములు, కళ్యాణి శురంజిరాగములు—వీనియందు స్పష్ట మగుచున్నవి.

౪. భాషాంగములయొక్క లక్షణమునుగూర్చి యీ విధముగ తీర్మానింపబడెను:—

(1) ఆసావేరి రాగము:—

ఇది 8వ మేళముందు జన్యము. ఋషభము కొంచెము పొచ్చుగా నుండినను, దీనిని భాషాంగరాగముగా నెంచ వీలు లేదు.

ఆరోహణము:—స రి మ ప ధ ని స.

అవరోహణము:—స ని స ప ధ ని ధ ప మ గ రి స.

(2) పున్నాగవరాలిరాగము:—

ఇది 8వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—ని స రి గ మ ప ధ ని.

అవరోహణము:—ని ధ ప మ గ రి స ని.

(3) ఆహారిరాగము:—

ఇది 14వ మేళకర్తకుండు జన్యము.

దీనియందు సాధారణగాంధారము వచ్చునుండినను అంతర గాంధారమే భావ్యము.

ఆరోహణము:—స రి గ మ ప ధ ని స.

అవరోహణము:—స ని ధా ప మ గ మ గ రి స.

(4) సావేరిరాగము:—

ఇది 15వ మేళముందు జన్యము.

దీనియందు కైశినిషాద, సాధారణగాంధారములు భావ్యములు గావు.

ఆరోహణము:—స రి మ ప ధ స.

అవరోహణము:—స ని ధా ప మ గ రి స.

పువ్వమానము]

సంగీతపరిషత్తువారి గాయక మహాసభ

(5) నాదనామక్రియ రాగము:—

ఇది 15 వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—పరిగ మ ప ధ ని.

అవరోహణము:—ని ధ ప మ గ రి ప ని.

ఇందు కైశికనిషాదము భాన్యము గాను.

(6) గౌళిపంతురాగము:—

ఇది 15వ మేళమున జన్యము.

ఇందు ప్రతిమన్యము మాడను.

ఆరోహణము:—పరి మ ప ని స.

అవరోహణము:—ప ని ధ ప మ ప మ గ రి ప.

(7) సారాస్త్రిరాగము:—

ఇది 17వ మేళమున జన్యము.

కొన్నిచో కైశికనిషాదము గలిగినను అన్యార్థి రాగభావమున కంత యనిపరముగ గణింప నక్కరలేదు.

ఆరోహణము:—పరిగ మ ప ధ ని స.

అవరోహణము:—ప ని స ధా ప మ గ ప మ

గ రి ప.

(8) ఆనందభైరవి రాగము:—

ఇది 22 వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—ప గ రి గ మ ప ధ ప స.

అవరోహణము:—ప ని ధ ప మ గ రి ప.

ఇందు తాననగు 'ప ని స' ప్రయోగము పురాతనము.

(9) ముఖారిరాగము:—

ఇది 22 వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—పరి మ ప ని ధ స.

అవరోహణము:—ప ని ధ ప మ గ రి ప.

'ప ధ స' ప్రయోగముగూడ గలదు.

(10) హునేనిరాగము:—

ఇది 22 వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—పరిగ మ ప ని ధ ని స.

అవరోహణము:—ప ని ధా ప మ ప మ గ రి ప.

ఆరోహణమున 'రీ' దీర్ఘమును, అవరోహణమున 'ధా' దీర్ఘమును చేసి పాడుట వాడుక. ఇందు శుద్ధభైరవమును గలదు.

(11) కాంభోజి రాగము:—

ఇది 22 వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—పరిగ మ ప ధ స.

అవరోహణము:—ప ని ధ ప మ గ రి ప.

'పా ని ప ధ ప' అను తావున కాకలినిషాదము కలదు.

(12) శోనరాగము:—

ఇది 22 వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—పరిగ మ ప మ ప ని స.

అవరోహణము:—ప ని ధ ప మ గా మ రి గ రి ప.

ఇందు 'రి గ మ ప ధ ని' ప్రయోగము గలదు.

(13) యదుకుల కాంభోజి రాగము:—

ఇది 22 వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—పరిగ మ ప ధ ప స.

అవరోహణము:—ప ని ధ ప మ గ రి ప.

(14) నీలంబరి రాగము:—

ఇది 29 వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—పరిగ మ ప ని స.

అవరోహణము:—ప ని ప ధ ని ప మ గ రి ప.

ఇందలి 'ప ధ ని' ప్రయోగమునందు కైశికనిషాదము అల్పముగ వచ్చును.

(15) అతారాగము:—

ఇది 29 వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—పరి మ ప ని స.

అవరోహణము:—ప ని ధా ప మ గా మ రి ప.

ఇందు 'సధ నిధ' విశేషప్రయోగము కలదు.
ఇందు శైలికనిపాదముకూడ వచ్చును.

16) విలహారిరాగము:—

ఇది 29 వ శేషమున జన్యము.

అవరోహణము:—స రి గ ప ధ స.

అవరోహణము:—స ని ధ ప మ గ రి స.

ఇందలి క్షుధ నిధ పా ప్రయోగమునందు శైలిక
నిపాదము వచ్చును.

౫. సభలందు గాయకులు ఈవిషయములు గమ
నించుటకు హెచ్చరింపబడుచున్నారు:—

(1) గాయకులు ప్లాటుఫారమునకు వచ్చునప్పుడు
పేతుకులవైపు ముఖము పెట్టి ప్లాటుఫారము వెనుక
నండి రావలెను.

(2) పాడునప్పుడు గాయకులు ఒకరి కొకరు
అశ్రోవ్యము కలిగియుండి రనున ట్లుండవలెను.

(3) ప్లాటుఫారముపై కాఫీ ఫలహారములు తీసి
గొను వాచారము భాష్యము కాదు. కావున నిది మాని
వేయవలెను. క్రిందకు దిగి అట్టిరి తుచ్చుకురావచ్చును.
గొవలసివీ కచేరికాలముదు మధ్య కొంతకాల మిందు
గొఱుకు వినియోగించుకొనవచ్చును.

(4) మ దాను రేడియో నందు ప్రతి గాయకుడును
పాల్గొనవలయును.

౬. అపూర్వ రాగాంగ రాగచక్రముల గూర్చి
ఇట్లు తీర్మానింపబడెను:—

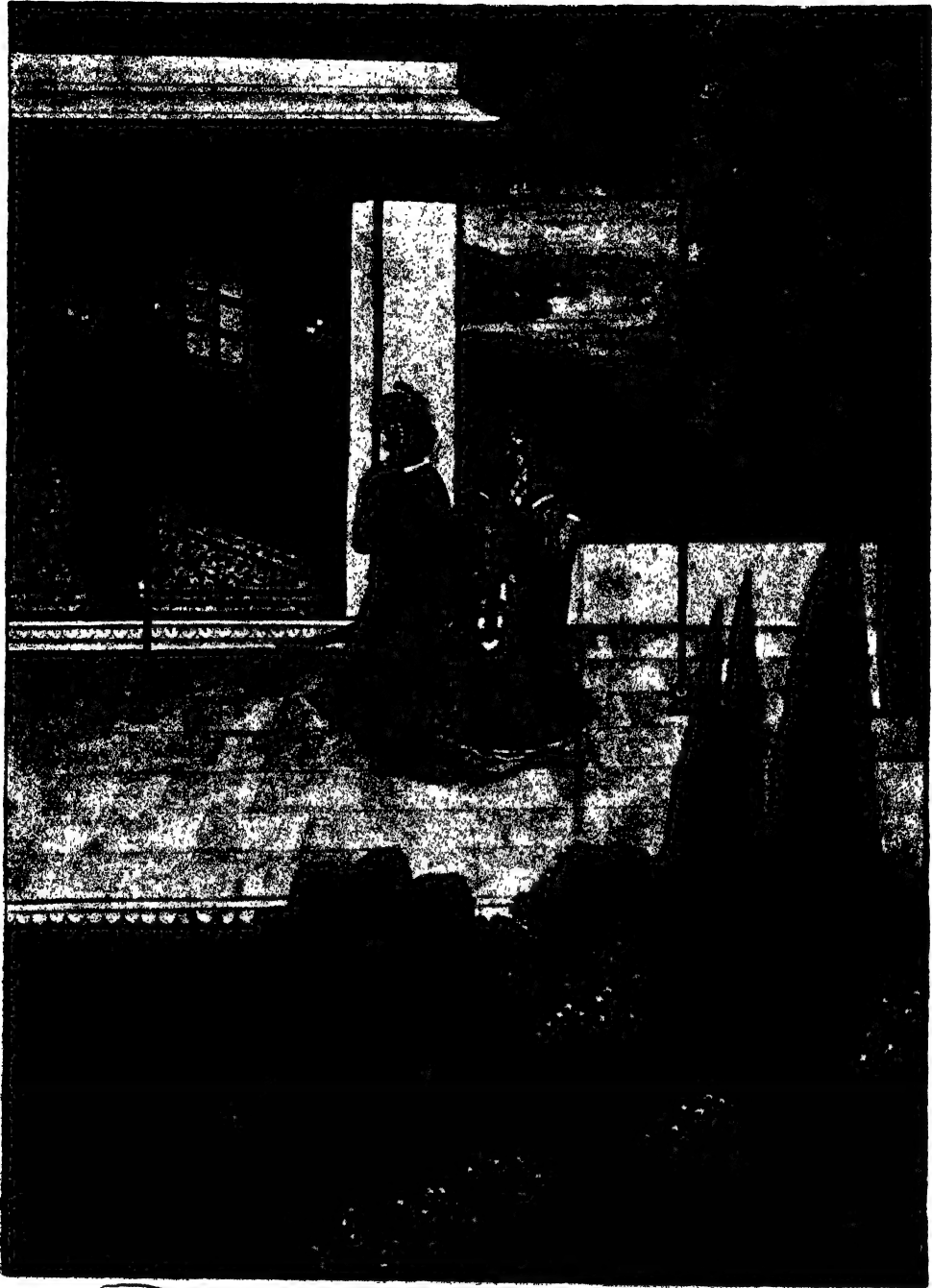
శుద్ధమధ్యమ ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తలందరి
మొదటిచక్రమందును, చివరచక్రమందును, మరి ప్రతి
చక్రమందు గల మొదటి, యారవ మేళములందును,
ఈరాగాంగరాగముల జన్యములందును గల కీర్తనములు
మున్నగునవి అట్లులే పాడవలెను. వే.కటకుభిమకము
ననుసరించి శుద్ధగాంధార, శుద్ధనిపాదములు పంచశ్రుతి
ఋషభ, పంచశ్రుతి ధైవతములుగ నెంచవలె నను వింజ
మూరి వరాహనరసింహాచార్యులుగారి యభిప్రాయమును;
జనకరాగములను మేళములనవలయును, ఇవి మేళకర్తలు
కావకు హుల్లి కృష్ణమాచార్యులుగారి యభిప్రాయమును
చేర్చుకొనడ మైనది.

౭. సభయందు చదువబడిన వివిధ వ్యాసములందరి
యభిప్రాయముల గూర్చి ఇట్లు తీర్మానింపబడెను:—

(1) వాగస్వరము కచేరీలందు ప్రార్థింపబడుచు.

(2) 'సరిగ మ' అను వ్రాతపద్ధతి ఇంకను చర్చిం
చుటకు నిలిపివేయబడెను.

(3) మూలపీల్లలకు గాత్రము సభ్యునింపజేయు
నప్పుడు స్వరములతో నట్లు చేయవలెను అను అశ్రము
కూడ నిశ్చయ చర్చింపబడుటకు నిలిపివేయబడెను.

విన్నీ పే: నాగరే యాప ఉజాగరీ నారి నిహుకే సుచిత మరావే,
నా ముసో నేహ లగాయ ర హే అనిహాస బిలాస పదా సర నావే,
రాగకే రంగ మే భీజ ర హే నిజ ఆరీ సంకేత దబావార ఆవే,
యాబిధ సో దీపకకీ రాగనీ బాహి గునీ సవ భాయకే గావే.

[జయశ్రర చిత్రము: దివాన్ బహదూరు నికర్మజదాసు గోవిందదాసుగారి యనుమతి.]

